

SISÄLLYSLUETTELO

LYHENTEET JA SELITYKSET	s. 3
I SYYTE JA VASTAUS	s. 5
II LUETTELO TODISTEISTA	s. 19
III TUOMIOISTUIMEN TOIMIVALTA	s. 23
IV KÄRÄJÄOIKEUDEN RATKAISUN PERUSTELUT	s. 24
1. RUANDAN ETNISET SUHTEET JA POLIITTINEN TILANNE VUOTEEN 1994.....	s. 24
2. JOUKKOTUHONTA RIKOSTUNNUSMERKISTÖSSÄ JA RUANDASSA VUONNA 1994.....	s. 26
3. GACACA-JÄRJESTELMÄ.....	s. 32
4. TODISTELUN LUOTETTAVUUDESTA YLEISELLÄ TASOLLA.....	s. 33
5. KIDUTUSVÄITE JA TODISTAJIEN KERTOMUSTEN HYÖDYNNETTÄVYYS.....	s. 38
6. BAZARAMBAN TOSIASIALLINEN VAIKUTUSVALTA YHTEISÖSSÄÄN.....	s. 47
7. BAZARAMBAN OSALLISUUS JOUKKOTUHONTATEKOIHIN.....	s. 49
7.1. Bazaramban alibi.....	s. 49
7.2. Maraba-sektorissa ja sen ympäristössä eläneiden tutsien elinolosuhteiden huonontaminen.....	s. 51
7.2.1 Propagandan levittäminen ja hutujen kiihottaminen surmatekoihin.....	s. 51
7.2.2 Tiesulut ja yöpartiot.....	s. 58
7.2.3 Bazaramban osallisuus tutsien pakottamisessa kodeistaan ja heidän kotiensa tuhoamisessa.....	s. 61
7.2.4 Bazaramban rooli tutseilta anastetun omaisuuden jakamisessa hutuille.....	s. 64
7.3 Surmateot.....	s. 67
7.3.1 Surma- ja väkivaltatekoihin valmentava koulutus ja aseiden hankkiminen	s. 67
7.3.2 Maraba-sektori ja sen ympäristö.....	s. 69
7.3.2.1 Viisi tuntemattomaksi jäänyttä tutsimiestä.....	s. 69
7.3.2.2 Emmanuel, Dina, Agnes Mukamutesi -niminen tutsinainen ja tuntemattomaksi jäänyt tutsinainen.....	s. 71
7.3.2.3 Bellansilla Mugagashugi.....	s. 79
7.3.2.4 Mujemana-niminen 12-vuotias tutsipoika.....	s. 86
7.3.2.5 Agnes ja vauvaikäinen lapsi.....	s. 89
7.3.2.6 Anderea-niminen tutsimies.....	s. 91
7.3.2.7 Beatrice-niminen tutsinainen	s. 92

7.3.3 Cyahindan kirkko ja sen ympäristö.....	s. 95
7.3.4 Nyakizu-vuori ja sen ympäristö.....	s. 100
8. SOVELLETTAVA LAKI.....	s. 109
9. SYYKSILUKEMINEN JA SYYTTEIDEN HYLKÄÄMINEN.....	s. 110
10. RANGAISTUKSEN MÄÄRÄÄMINEN.....	s. 111

TODISTAJIEN KERTOMUKSET TUOMION LIITTEENÄ

LYHENTEET JA SELITYKSET

DRC The Democratic Republic of Congo – Kongon demokraattinen tasavalta

FAR Rwandese Armed Forces – Ruandan asevoimat

FPR Front Patriotique Rwandaise (sama kuin RPF)

HRW Human Rights Watch

ICTR International Criminal Tribunal for Rwanda

Ibuka: Kansanmurhasta henkiinjääneiden etujärjestö

Inkotanyi: nimitystä käytettiin RPF:n, eli Ruandan patrioottisen rintaman jäsenistä. Sana tarkoittaa ”kiivas taistelija” ja kuului alun perin 1800-luvulla eräälle kuningas Rwabugirin pataljoonalle

Interahamwe: puolisotilaallinen ja koulutettu hutuista koostuva ryhmittymä, jolla oli keskeinen asema joukkotuhonnassa

Inyenzi: kinyaruandalainen sana tarkoittaa ”torakkaa” ja sitä käytettiin yleisesti RPF:n nimittämiseen

MDR Mouvement démocratique républicain–puolue

MRND Mouvement révolutionnaire national pour le développement 1975-1991 ja vuodesta 1991 Mouvement républicain national pour le développement et la démocratie

OPAM Organisation for HIV Positive African Men

PDC Parti démocrate chrétien (kristillinen demokraattinen puolue)

PDI Parti démocrate islamique

PL Parti libéral

PSD Parti sociale démocrate

RTL M Radio Télévision Libre des Mille Collines

RPA Rwandese Patriotic Army (suom. Ruandan patrioottinen armeija)

RPF Rwandese Patriotic Front (suom. Ruandan patrioottinen rintama, sama kuin ransk. FPR)

UEBR Union des Eglises Baptistes au Rwanda (suom. Ruandan Baptistikirkkojen Unioni)

UNAMIR United Nations Assistance Mission for Rwanda (Yhdistyneiden Kansakuntien Ruandan avus-

tusoperaatio)

UNHCR United Nations High Commissioner for Refugees (Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun toimisto)

VASA Vastajan nimeämä todistaja, jonka nimi on määrätty pidettäväksi salassa, ja jota on kuultu yleisön läsnäolematta. Päätös 7.9.2009/812, 4.12.2009/1201 ja 5.1.2010/2

I

SYYTE

Syyttäjät ovat vaatineet vastaajalle rangaistusta seuraavista rikoksista:

A ENSISIJAINEN RANGAISTUSVAATIMUS: JOUKKOTUHONTA

Rikoslaki 13 luku 4 § (987/1974)

1.1.1993-31.5.1994 Ulkomaat (Ruandan tasavalta, Butaren prefektuuri, Nyakizun kunta, Marabasektori ja sen ympäristö, Cyahindan kirkko ja sen ympäristö sekä Nyakizu-vuori ja sen ympäristö)

1 ASIAN TAUSTAA

1.1 Ruandan alkuperäisväestö muodostuu kolmesta ryhmästä - hutuista, tutseista ja twa'eista. Hutut ja tutsit ovat ryhmistä suurimmat. Enemmistö kansasta on hutuja.

1.2 Ruanda oli vuoteen 1959 asti monarkia, jota johti tutsikuningas. Hallitusmuoto muuttui monarkiasta tasavallaksi vuonna 1959, jolloin hutut suistivat tutsikuninkaan vallasta.

1.3 Kolonialismin aikana syntyneet hutujen ja tutsien väliset jännitteet kytivät pinnan alla aina huhtikuun 6. päivään 1994 saakka, jolloin ne purkautuivat joukkotuhontana. Joukkotuhonnan katsotaan saaneen varsinaisen alkunsa sillä hetkellä, kun Tanzaniassa Ruandan-tasavaltaa koskeneita rauhanneuvotteluja käyneitä Ruandan tasavallan presidenttiä Juvénal Habyarimanaa ja Burundin tasavallan presidenttiä Cyprien Ntaryamiraa kuljettanut lentokone syöksyi maahan Ruandan pääkaupungin Kigalin lentokentällä.

1.4 Presidentti Habyarimanan kuoleman synnyttämä hallinnollinen tyhjiö mahdollisti sen, että äärihutuja edustanut ns. Hutu Power -puolue ja sen muodostama väliaikaishallitus julistautui maan hallitsijaksi. Tämän jälkeen Ruandan armeija ja presidentti Habyarimanan perustama ns. Interahamwe -miliisi pystyttivät Kigalin ympärille tiesulkuja. Eri puolilla maata presidentillinen vartios-to, miliisi ja muut sotilaalliset ryhmittymät sekä siviilihutut ryhtyivät samalla surmaamaan tutseja sekä rauhaa ja vallanjakoa kannattavia maltillisia hutuja. Huhtikuun 12. päivänä, kun Ruandan viranomaiset Radio Ruandan kautta olivat kuuluttaneet "meidän on yhdistyttävä vihollista vastaan, sitä ainoaa vihollista ja meidän aina tuntemamme vihollista vastaan, joka haluaa asettaa entisen feodalistisen monarkian uudelleen", kävi ilmeiseksi, että tutsit olivat laajamittaisen, suunnitelmallisen ja erittäin raa'an joukkotuhonnan kohteina. Hutujen tarkoituksena oli tutsien hävittäminen kokonaisuudessaan.

1.5 Joukkotuhonta saavutti huippunsa 14.-21.4.1994 välisenä aikana. Väliaikaishallituksen presidentin, pääministerin ja muutaman muun keskeisen ministerin matkustettua Butareen ja Gikongeroon, surmateot alkoivat myös näissä maan osissa, jotka varta vasten perustetuissa paikallisissa turvallisuusneuvostoissa tehdystä suunnittelu- ja valmistelutyöstä huolimatta olivat siihen asti pysyneet rauhallisina. Tuhannet ihmiset kokoontuivat pahaan aavistamattomina ja usein paikallisen hallinnon edustajien toimesta siihen kehoitettuina turvapaikan toivossa kirkkoihin, kouluihin, sairaaloihin ja muihin julkisiin tiloihin. Todellisuudessa heidät johdatettiin ansoihin nopean ja mahdollisimman laajamittaisen hävityksen varmistamiseksi.

1.6 Joukkotuhonta, jossa ei säästetty naisia eikä lapsia eikä vanhuksia jatkui aina heinäkuun 18. päivään 1994 saakka, jolloin tutsien muodostama RPF-liike (the Rwandian Patriotic Front) valtasi Kigalin.

1.7 Joukkotuhonnan kuolonuhrien määrä vaihtelee viidestäsadastatuhannesta miljoonaan tai sitäkin useampaan. Tämän lisäksi joukkotuhonnassa vammautui ja loukkaantui lukuisia ihmisiä, joista suurin osa sai pysyviä henkisiä tai ruumiillisia vammoja.

2 RUANDAN HALLINTORAKENNE

2.1 Ruanda on jaettu 11 prefektuuriin. Kutakin prefektuuria hallinnoi oma prefekti. Prefektuurit on puolestaan jaettu aliprefektuureihin ja kuntiin. Kuntia johtavat presidentin toimesta nimitetyt pormestarit, nk. bourgemeisterit. Kunnat on jaettu sektoreihin ja soluihin, joita johtavat valtuutetut ja vastuhenkilöt.

2.2. Kuntien pormestareilla on monta julkista tehtävää ja erittäin paljon lainmukaista toimivaltaa ja yleistä vaikutusvaltaa. Pormestarit hallinnoivat kuntia lähipiirinsä kautta, johon usein kuuluu oppineita ja varakkaita henkilöitä. Pormestarin lähipiiriin kuuluvan sivistyneistön de facto vaikutusvalta on siten huomattavasti suurempi kuin yksistään sen aseman perusteella de jure voidaan päätellä.

2.3 Syytteessä tarkoitetut tapahtumat sijoittuvat Butaren prefektuuriin, sen Nyakizu-nimisessä kunnassa (nyk. Nyagizosi) sijaitseviin Maraba- ja Cyahinda-sektoreihin ja näiden ympäristöihin, Cyahinda-sektorissa sijaitsevaan Cyahindan kirkkoon ja tämän kirkon ympäristöön sekä Nyakizun kunnassa osittain sijaitsevalle Nyakizu-vuorelle ja tämän vuoren ympäristöön.

3 RANGAISTUSVAATIMUS

3.1 VASTAAJA

3.1.1 Francois Bazaramba on syntynyt vuonna 1951 Gikongoron prefektuuriin kuuluvassa Nshilin kunnassa. Bazaramba on hutu. Joukkotuhonnan alkaessa Bazaramba asui Nyakizun kunnan Maraba-sektorissa.

3.1.2 Bazaramballa ei ollut muodollista johtaja-asemaa Nyakizun kunnan tai Maraba-sektorin hallinnossa. Bazaramba toimi kuitenkin äärihutuja edustaneen MDR Power (Movement Démocratique Républicaine) puolueen aktiivisena jäsenenä, Ruandan baptistikirkon nuorisosiiven (Union des Eglises Baptistes au Rwanda, UEBR) kansallisena johtajana, Maraba-sektorissa sijaitsevan teknisen oppilaitoksen johtajana ja Nyakizun kunnassa sijainneen Karamba-nimisen Yhdistyneiden Kansakuntien toimesta Burundista Ruandaan paenneiden hutupakolaisten turvaksi perustetun pakolaisleirin yhtenä päällikkönä, johon tehtävään hänet oli nimitetty Nyakizun kunnan pormestarin Ladislas Ntaganzwan toimesta. Tämän johdosta ja siksi, että Bazaramba on ylioppilas ja valmistunut kandidaatiksi Kamerunin yliopistosta ja koska hän kuului pormestari Ntaganzwan sisimpään lähipiiriin, oli varakas ja arvostettu nauttien arvostusta myös paikallisen terveysaseman johtajana toimineen vaimonsa kautta, hänellä oli huomattavaa yleistä vaikutusvaltaa Maraba-sektorin ja sen ympäristön asukkaiden keskuudessa.

3.1.3 Joukkotuhonnan aikana Bazaramba kantoi julkisesti asetta ja toimi Nyakizun kunnan turvallisuusneuvoston jäsenenä. Tämän johdosta ja edellä selostetun yleisen vaikutusvallan, erityisesti pormestari Ntaganzwan luotujen läheisten suhteiden perusteella, Bazaramban antamia tutsien hävittämistä tarkoittavia käskyjä ja ohjeita on noudatettu Maraba-sektorin ja sen ympäristön hutujen ja heitä tukeneiden keskuudessa varauksettomasti myös joukkotuhonnan aikana. Bazaramban johtavaa asemaa kuvastaa myös se, että hänellä on ollut mahdollisuus hankkia joukkotuhonnassa käytettyjä aseita ja palkita surmatöihin osallistuneita hutuja rahallisesti. Hän on myös kuulunut omaisuudenjakokomissioon, jonka tehtävänä oli päättää tutseilta jääneen ja heiltä väkivalloin otetun omaisuuden jakamisesta hutujen keskuudessa. Turvallisuusneuvoston jäsenenä ja muutoin vaiku-

tusvaltaisena henkilönä Bazaramba on järjestänyt tai ainakin osallistunut kokouksiin, joissa on levitetty tutsien vastaista propagandaa ja lietsottu tutsien surmaamismielialaa.

3.1.4 Bazaramba oli Nyakizun kunnan yksi merkittävimmistä joukkotuhonnan johtohenkilöistä.

3.2 JOUKKOTUHONTA

Bazaramba on tehnyt joukkotuhontatekoja, joiden tarkoituksena on ollut kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit. Bazaramba on surmannut ja käskenyt surmata tutseja sekä huonontanut heidän elinehtojaan.

3.2.1 Maraba-sektorissa ja sen ympäristössä eläneiden tutsien elinehtojen huonontaminen

Bazaramba on tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit huonontanut Maraba sektorissa ja sen ympäristössä eläneiden tutsien elinehtoja seuraavilla teoilla:

- (i) Bazaramba on levittänyt tutsien vastaista propagandaa ja kiihottanut hutuja surmatekoihin lietsomalla heidän keskuudessaan vihaa ja halveksuntaa tutseja kohtaan
- (ii) Bazaramba on organisoinut tutsien valvontaa varten perustettuja tiesulkuja ja yöpartioita sekä johtanut tätä toimintaa
- (iii) Bazaramba on pakottanut tutsit pois heidän kodeistaan
- (iv) Bazaramba on huolehtinut tutsien omistamien asuin- ja muiden rakennusten polttamisessa käytettyjen tarvikkeiden kuten tulitikkujen hankkimisesta ja jakamisesta sekä yllyttänyt ja käskenyt hutuja polttamaan näitä rakennuksia
- (v) Bazaramba on jakanut tutseilta jäänyttä ja heiltä väkivalloin otettua irtainta ja kiinteää omaisuutta hutuille.

3.2.2 Surmateot

3.2.2.1 Surma- ja väkivaltatekoihin valmentavan koulutuksen antaminen ja aseiden hankkiminen

Bazaramba on tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit antanut jäljempänä kohdissa 3.2.2.2-3.2.2.4 tarkoitetuissa surma- ja väkivaltateoissa hyödynnettyä valmentavaa koulutusta siviilihenkilöille ja erityisesti Nyakizun kunnassa sijainneeseen Karamba-nimiseen leiriin sijoitetuille burundilaispakolaisille. Bazaramba antoi koulutusta Karamba leirillä ja sen ulkopuolella, mm. ampumarjoitteluun soveltuvalla kunnan ampumaradalla.

Bazaramba on tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit hankkinut ja jakanut jäljempänä kohdissa 3.2.2.2-3.2.2.4 tarkoitetuissa surma- ja väkivaltateoissa käytettyjä aseita, kuten ampuma-aseita ja viidakkoveitsiä.

3.2.2.2 Maraba-sektori ja sen ympäristö

A Bazaramba on tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit käskenyt hutuja surmaamaan tutseja sekä maltillisina tunnettuja hutuja seuraavasti:

- (i) Bazaramba on 16.4.1994 käskenyt surmata viisi tuntemattomaksi jäänyttä tutsimiestä. Käskyn seurauksena ja Bazaramban läsnä ollessa miehet surmattiin nuijaniskuilla.

(ii) Bazaramba on huhtikuun puolivälissä 1994 käskenyt surmata maltillisena hutuna tunnetun Emmanuel Habonimanan, tämän tutsivaimon Dinan ja Agnes Mukamutesi -nimisen tutsinaisen sekä heidän seurassaan olleen tuntemattomaksi jääneen tutsinaisen. Käskyn seurauksena ja Bazaramban läsnä ollessa uhrin surmattiin nuijaniskuilla.

(iii) Bazaramba on huhtikuun puolenvälin 1994 jälkeen käskenyt surmata Bellansilla Mugagashugi -nimisen tutsinaisen. Käskyn seurauksena ja Bazaramban läsnä ollessa nainen surmattiin joko nuijalla lyömällä tai keihäällä lävistämällä.

B Bazaramba on huhtikuun puolenvälin 1994 jälkeen tarkoittaen kokonaan tai osittain hävittää Ruandan tutsit käskenyt hutuja etsimään piileskeleviä tutseja ja surmaamaan heidät. Seuraavien henkilöiden löydyttyä Bazaramba on käskenyt surmata heidät:

(i) Mujemana-niminen noin 12-vuotias tutsipoika. Bazaramban antaman käskyn seurauksena ja hänen läsnä ollessaan poika surmattiin nuijaniskuilla.

(ii) Agnes-niminen tutsinainen ja tämän vauvaikäinen lapsi. Bazaramban antaman käskyn seurauksena ja hänen läsnä ollessaan uhrin surmattiin nuijaniskuilla.

(iii) Anderea-niminen tutsimies. Bazaramban antaman käskyn seurauksena ja hänen läsnä ollessaan mies surmattiin nuijaniskuilla.

(iv) Beatrice-niminen tutsinainen, joka oli Gedeon-nimisen miehen vaimo. Bazaramban antaman käskyn seurauksena ja hänen läsnä ollessaan nainen surmattiin nuijaniskuilla.

3.2.2.3 Cyahindan kirkko ja sen ympäristö

Bazaramba on tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit johtanut osaa 15.4.-18.4.1994 välisenä aikana Cyahinda-sektorissa sijaitsevan kirkon rakennuksia ja sen ympäristöä kohtaan tehdyistä hyökkäyksistä. Useita tunteja kestäneitä hyökkäyksiä tehtiin ainakin 15.4. ja 17.4.1994. Hyökkäysten aikana Bazaramba surmasi lukuisia tutseja. Lisäksi Bazaramba antoi tutsien surmiin johtaneita käskyjä.

Kun tieto tutseihin ja maltillisiin hutuihin kohdistuvista uhista ja ensimmäisistä surmista levisi Butaren prefektuurin eteläisissä osissa, tutsit ja maltilliset hutut hakivat suojaa ja turvapaikkaa mm. Cyahindan kirkosta. Kirkot tunnettiin entuudestaan paikkoina, joihin väkivaltatekoja ei kohdistettaisi. Viranomaiset olivat kaiken lisäksi kehottaneet tutseja kerääntymään kirkkoon ilmoittamalla, että heidän turvallisuutensa voitaisiin tällä tavoin taata paremmin.

Huhtikuun 15. ja 18. päivän välisenä aikana kirkko ja sen alue oli jatkuvien hyökkäysten kohteina. Hyökkäyksiä suorittivat useat huturyhmittymät, joilla kullakin oli omat johtajansa. Hyökkäykset olivat osa kansallisella tasolla etukäteen suunniteltua ja valmisteltua joukkotuhontaa. Ryhmittymien joukossa oli myös Bazaramban johtama ryhmittymä, johon santarmien sekä entisten ja nykyisten sotilaiden ohella kuului erityisesti Burundista saapuneiden hutupakolaisten Karamba-leiristä ja muualta Nyakizun kunnasta mukaan värvättyjä tai pakotettuja siviilihenkilöitä. Ainakin osa näistä siviilihenkilöistä oli koulutettu surma- ja väkivaltatekoihin Bazaramban ja kolmansien toimesta. Bazaramban johtaman ryhmittymän tehtävänä oli yhdessä muiden ryhmittymien kanssa surmata kaikki kirkosta suojaa hakeneet tutsit. Tässä tarkoituksessa Bazaramba antoi hyökkäys- ja surmaamiskäskyjä. Bazaramba osallistui myös itse hyökkäyksiin ja surmasi hallussaan olleella ampuma-aseella lukuisia tutseja.

Cyahindan kirkkoon ja sen ympäristöön tehtyjen hyökkäysten aikana surmattiin yhteensä noin 37.000 tutsia. Vain osa kirkosta suojaa hakeneista tutseista pääsi pakenemaan kirkon läheisyydessä sijaitsevalle Nyakizu-vuorelle ja sen ympäristöön.

3.2.2.4 Nyakizu-vuori ja sen ympäristö

Bazaramba on tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit johtanut osaa 15.4.-18.4.1994 välisenä aikana Nyakizu-vuorelle ja sen ympäristöön tehdyistä hyökkäyksistä. Useita tunteja kestäneitä hyökkäyksiä tehtiin ainakin 16.4. , 17.4. ja 18.4.1994. Hyökkäysten aikana Bazaramba surmasi lukuisia tutseja. Lisäksi Bazaramba antoi tutsien surmiin johtaneita käskyjä.

Cyahindan kirkkoa vastaan tehdyistä hyökkäyksistä pakenemaan päässeet tutsit pakenivat yhdessä muilta alueilta paenneiden tutsien kanssa kirkon läheisyydessä sijaitsevalle Nyakizu-vuorelle ja sen ympäristöön. Kirkkoa vastaan tehtyihin hyökkäyksiin osallistuneet huturyhmittymät seurasivat perässä ja surmasivat yhdessä muualta tulleita tutseja jahdanneiden hutujen kanssa vuoren huipuille johtavilla rinteillä ja vuoren huipuilla tehdyissä hyökkäyksissä tuhansia tutseja. Tutseja surmanneiden ryhmittymien joukossa oli myös Bazaramban johtama ryhmittymä, johon santarmien sekä entisten ja nykyisten sotilaiden ohella kuului erityisesti Burundista saapuneiden hutupakolaisten Karamba-leiristä ja muualta Nyakizun kunnasta mukaan värvättyjä tai pakotettuja siviilihenkilöitä. Ainakin osa näistä siviilihenkilöistä oli koulutettu surma- ja väkivaltatekoihin Bazaramban ja kolmansien toimesta. Bazaramban johtaman ryhmittymän tehtävänä oli yhdessä muiden ryhmittymien kanssa surmata kaikki vuorelle paenneet tutsit. Tässä tarkoituksessa Bazaramba antoi hyökkäys- ja surmaamiskäskyjä. Bazaramba osallistui myös itse hyökkäyksiin ja surmasi hallussaan olleella ampuma-aseella lukuisia tutseja.

Gatobwe-nimisessä paikassa Nyakizu-vuorella Bazaramba käski poikaansa ampua surmaamistarkoituksessa tutseja kohti. Bazaramba kuljetti omistamaansa moottoripyörää, jonka matkustajana oli hänen poikansa. Bazaramban käskystä poika ampui surmaamistarkoituksessa hallussaan olleella ampuma-aseella ympärillä olleita tutseja kohti. Ampumisen seurauksena useita tutseja kuoli.

B VAIHTOEHTOISET RANGAISTUSVAATIMUKSET

1 VIISI MURHAA

Rikoslaki 21 luku 2 § (491/1969)

16.4.1994 Ulkomaat (Ruandan tasavalta, Butaren prefektuuri, Nyakizun kunta, Maraba-sektori ja sen ympäristö)

Bazaramba on hänelle edellä kohdissa 3.1.2 ja 3.1.3 selostetun mukaisesti kuulunut tosiasiallista vaikutus- ja käskynantovaltaa hyväksi käyttäen käskenyt hutuja surmaamaan viisi tuntemattomaksi jäänyttä tutsimiestä. Miehet surmattiin nuijaniskuilla Bazaramban läsnä ollessa.

Surmaamiskäskyn antaminen on tapahtunut vakaasta harkinnasta ja uhrien surmaaminen on Bazaramban tietien ja nähden tapahtunut erityistä raakuutta ja julmuutta osoittavalla tavalla sitä varta vasten perustetulla tiesululla. Surmaamiskäskyn antaminen on johtunut erityisesti siitä vihasta ja halveksunnasta, jota Bazaramba tunsu uhreja kohtaan, koska he olivat tutseja. Tekoa, joka kohdistui useisiin uhreihin, on siihen johtaneet ja siitä ilmenevät seikat huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä erityisen törkeänä.

2 NELJÄ MURHAA

Rikoslaki 21 luku 2 § (491/1969)

Huhtikuun puoliväli 1994 Ulkomaat (Ruandan tasavalta, Butaren prefektuuri, Nyakizun kunta, Maraba-sektori ja sen ympäristö)

Bazaramba on hänelle edellä kohdissa 3.1.2 ja 3.1.3 selostetun mukaisesti kuulunut tosiasiallista vaikutus- ja käskynantovaltaa hyväksi käyttäen käskenyt hutuja surmaamaan Emmanuel Haboni-

manan, tämän tutsivaimon Dinan sekä Agnes Mukamutesi-nimisen tutsinaisen ja heidän seuras-
saan olleen tuntemattomaksi jääneen tutsinaisen. Uhrin surmattiin nuijaniskuilla Bazaramban läsnä
ollessa.

Surmaamiskäskyn antaminen on tapahtunut vakaasta harkinnasta ja uhrien surmaaminen on Baza-
ramban tietien ja nähden tapahtunut erityistä raakuutta ja julmuutta osoittavalla tavalla. Surmaa-
miskäskyn antaminen on johtunut erityisesti siitä vihasta ja halveksunnasta, jota Bazaramba tuns-
i uhreja kohtaan, koska he Emmanuelia lukuun ottamatta olivat tutseja. Emmanuel oli hutu, mutta
hän oli maltillinen ja naimisissa tutsinaisen kanssa. Tekoa, joka kohdistui useisiin uhreihin, on sii-
hen johtaneet ja siitä ilmenevät seikat huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä eri-
tyisen törkeänä.

3 MURHA

Rikoslaki 21 luku 2 § (491/1969)

Huhtikuun puolenvälin jälkeen 1994 Ulkomaat (Ruandan tasavalta, Butaren prefektuuri, Nyakizun
kunta, Maraba-sektori ja sen ympäristö)

Bazaramba on hänelle edellä kohdissa 3.1.2 ja 3.1.3 selostetun mukaisesti kuulunutta tosiasiallista
vaikutus- ja käskynantovaltaa hyväksi käyttäen käskennyt hutuja surmaamaan Bellansilla Mugagas-
hugi -nimisen tutsinaisen. Mugagashugi surmattiin nuijaniskuilla ja/tai keihäällä lävistämällä Ba-
zaramban läsnä ollessa.

Surmaamiskäskyn antaminen on tapahtunut vakaasta harkinnasta ja uhrien surmaaminen on Baza-
ramban tietien ja nähden tapahtunut erityistä raakuutta ja julmuutta osoittavalla tavalla. Surmaa-
miskäskyn antaminen on johtunut erityisesti siitä vihasta ja halveksunnasta, jota Bazaramba tuns-
i uhria kohtaan, koska hän oli tutsi. Tekoa on siihen johtaneet ja siitä ilmenevät seikat huomioon ot-
taen kokonaisuutena arvostellen pidettävä erityisen törkeänä.

4 MURHA

Rikoslaki 21 luku 2 § (491/1969)

Huhtikuun puolen välin jälkeen 1994 Ulkomaat (Ruandan tasavalta, Butaren prefektuuri, Nyaki-
zun kunta, Maraba-sektori ja sen ympäristö)

Bazaramba on hänelle edellä kohdassa 3.1.2 ja 3.1.3 selostetun mukaisesti kuulunutta tosiasiallista
vaikutus- ja käskynantovaltaa hyväksi käyttäen käskennyt hutuja etsimään piileskeleviä tutseja ja
surmaamaan heidät. Käskyn saaneet hutut löysivät noin 12-vuotiaan Mujemana-nimisen tutsipojan
ja surmasivat hänet nuijaniskuilla Bazaramban läsnä ollessa.

Surmaamiskäskyn antaminen on tapahtunut vakaasta harkinnasta ja surmaaminen on Bazaramban
tietien ja nähden tapahtunut erityistä raakuutta ja julmuutta osoittavalla tavalla. Etsimis- sekä sur-
maamiskäskyn antaminen on johtunut erityisesti siitä vihasta ja halveksunnasta, jota Bazaramba
tuns- i uhria kohtaan, koska hän oli tutsi. Tekoa, joka on kohdistunut uhrin nuori ikä huomioon ot-
taen avuttomaan henkilöön, on siihen johtaneet ja siitä ilmenevät seikat huomioon ottaen kokonai-
suutena arvostellen pidettävä erityisen törkeänä.

5 KAKSI MURHAA

Rikoslaki 21 luku 2 § (491/1969)

Huhtikuun puolen välin jälkeen 1994 Ulkomaat (Ruandan tasavalta, Butaren prefektuuri, Nyaki-
zun kunta, Maraba-sektori ja sen ympäristö)

Bazaramba on hänelle edellä kohdassa 3.1.2 ja 3.1.3 selostetun mukaisesti kuulunutta tosiasiallista vaikutus- ja käskynantovaltaa hyväksi käyttäen käskenyt hutuja etsimään piileskeleviä tutseja ja surmaamaan heidät. Käskyn saaneet hutut löysivät Agnes-nimisen tutsinaisen ja tämän vauvaikäisen lapsen. Bazaramban uudesta nimenomaisesta surmaamiskäskystä sekä nainen että lapsi surmattiin nuijaniskuilla Bazaramban läsnä ollessa.

Surmaamiskäskyn antaminen on tapahtunut vakaasta harkinnasta ja surmaaminen on Bazaramban tietien ja nähden tapahtunut erityistä raakuutta ja julmuutta osoittavalla tavalla. Etsimis- sekä surmaamiskäskyn antaminen on johtunut erityisesti siitä vihasta ja halveksunnasta, jota Bazaramba tunsu uhreja kohtaan, koska he olivat tutseja. Tekoa, jonka kohteena on ollut myös erityisen avuton vauvaikäinen lapsi, on siihen johtaneet ja siitä ilmenevät seikat huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä erityisen törkeänä.

6 MURHA

Rikoslaki 21 luku 2 § (491/1969)

Huhtikuun puolenvälin jälkeen 1994 Ulkomaat (Ruandan tasavalta, Butaren prefektuuri, Nyakizun kunta, Maraba-sektori ja sen ympäristö)

Bazaramba on hänelle edellä kohdassa 3.1.2 ja 3.1.3 selostetun mukaisesti kuulunutta tosiasiallista vaikutus- ja käskynantovaltaa hyväksi käyttäen käskenyt hutuja etsimään piileskeleviä tutseja ja surmaamaan heidät. Käskyn saaneet hutut löysivät Anderea-nimisen tutsimiehen. Bazaramban uudesta nimenomaisesta surmaamiskäskystä Anderea surmattiin Bazaramban siihen pakottaman miehen toimesta nuijaniskuilla Bazaramban läsnä ollessa.

Surmaamiskäskyn antaminen on tapahtunut vakaasta harkinnasta ja surmaaminen on Bazaramban tietien ja nähden tapahtunut erityistä raakuutta ja julmuutta osoittavalla tavalla. Etsimis- sekä surmaamiskäskyn antaminen on johtunut erityisesti siitä vihasta ja halveksunnasta, jota Bazaramba tunsu uhria kohtaan, koska hän oli tutsi. Tekoa on siihen johtaneet ja siitä ilmenevät seikat huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä erityisen törkeänä.

7 MURHA

Rikoslaki 21 luku 2 § (491/1969)

Huhtikuun puolivälin jälkeen 1994 Ulkomaat (Ruandan tasavalta, Butaren prefektuuri, Nyakizun kunta, Maraba-sektori ja sen ympäristö)

Bazaramba on hänelle edellä kohdassa 3.1.2 ja 3.1.3 selostetun mukaisesti kuulunutta tosiasiallista vaikutus- ja käskynantovaltaa hyväksi käyttäen käskenyt hutuja etsimään piileskeleviä tutseja ja surmaamaan heidät. Käskyn saaneet hutut löysivät Beatrice-nimisen tutsinaisen (Gedeon -nimisen tutsimiehen vaimon). Bazaramban uudesta nimenomaisesta surmaamiskäskystä Beatrice surmattiin nuijaniskuilla Bazaramban läsnä ollessa.

Surmaamiskäskyn antaminen on tapahtunut vakaasta harkinnasta ja surmaaminen on Bazaramban tietien ja nähden tapahtunut erityistä raakuutta ja julmuutta osoittavalla tavalla. Etsimis- sekä surmaamiskäskyn antaminen on johtunut erityisesti siitä vihasta ja halveksunnasta, jota Bazaramba tunsu uhria kohtaan, koska hän oli tutsi. Tekoa on siihen johtaneet ja siitä ilmenevät seikat huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä erityisen törkeänä.

Viimesijaisesti Bazaramba on syyllistynyt ainakin yllyttäjänä tekohetkellä voimassa olleen rikoslain (39/1889) 5 luvun 2 §:n mukaisesti yhteensä viiteentoista tekohetkellä voimassa olleen rikoslain (491/1969) 21 luvun 2 §:n mukaisen murhan yllytykseen vaihtoehtoisten rangaistusvaatimusten teonkuvauksia vastaavasti.

4 SYYTTÄJÄN MUUT VAATIMUKSET

Todistelukustannusten korvaaminen

Bazaramba on velvoitettava suorittamaan valtiolle sen varoista maksettavat ja todistelusta asiassa aiheutuvat kustannukset.

Vaatimus perustuu oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 §:ään.

VASTAUS

A JOUKKOTUHONTA

1. Syytteessä väitetystä vastaajan yhteiskunnallisesta de facto valta-asemasta Maraba-sektorilla vuonna 1994 (syytteen kohdat 3.1.2 – 3.1.4)

Bazaramba kiistää väitteen siitä, että hän olisi ollut eräs joukkotuhonnan johtohenkilöistä Nyakizun kunnassa. Bazaramba ei ole osallistunut Nyakizun kunnassa tapahtuneeseen joukkotuhontaan millään tavoin. Syytekirjelmässä myös vääristellään hänen tuolloista yhteiskunnallista vaikutusvaltaansa kuvaamalla sitä siinä muodossa, että Bazaramba olisi voinut vaikuttaa mahdollisten ääri-radikaalien hutujen toimintaan Maraba-sektorilla. Tosiasiassa Bazaramban yhteiskunnallinen arvostus Maraba-sektorilla tuli aivan muilta henkilöiltä kuin joukkotuhonnassa äärimmäisiin rikoksiin kyenneiltä ääri-hutu-radikaaleilta, joiden toimintaan Bazaramba ei ole myöskään pystynyt mitenkään tuolloin vaikuttamaan.

Bazaramba ei ole kuulunut mihinkään poliittiseen puolueeseen tai liikkeeseen tai muutoinkaan osallistunut minkään tällaisen ryhmän toimintaan Ruandassa sen jälkeen, kun hän palasi opiskelemaan Kamerunista takaisin Ruandaan vuonna 1992. Syytteessä esitetty väite hänen toimimisestaan MDR Power-nimisen puolueen jäsenenä on siten häntä koskevana täysin totuudenvastainen väite. Bazaramban jäsenyys MRND puolueessa päättyi siten jo vuonna 1990 hänen aloittaessaan yliopisto-opiskelut Kamerunissa. Puolueen jäsenyys oli pakollista kaikille täysi-ikäisille vuoteen 1992 asti.

Bazaramba toimi YK:n alaisen UNHCR:n Karamba-nimisessä pakolaisleirissä ruoka- ja varustejakelun vastuuhenkilönä ja leirin toiminnan koordinaattorina. Bazaramba ei ollut pakolaisleirin päällikkö, kuten syytteessä virheellisesti väitetään. Leirin toimijoita olivat baptistikirkon, eli UEBR:n lisäksi OPAM, UNHCR, Punainen Risti ja Caritas. Bazaramba ei voinut ohjata näiden toimijoiden päätöksiä. Bazaramba johti UEBR:n resursseja. Lasten ravitsemuskeskus oli suoraan hänen vastuullaan.

Bazarambaa ei tehtävään ollut nimittänyt Nyakizun kunnan silloinen pormestari Ladislas Ntaganzwa. Bazaramban asema pakolaisleirissä syntyi siten, että Nyakizun kunta oli saanut Butaren prefektuurin kautta maan keskushallinnolta tulleen käskyn nojalla perustettavaksi ja huolehdittavaksi burundilaisten pakolaisten leirin. UEBR ilmoitti tiedustelun jälkeen prefektuuriin ottavansa vastuuta leiristä ja ilmoitti, että heillä on ruoka- ja tarvikejakelun päälliköksi sopiva henkilö valmiiksi kunnassa. Tämän osoittaa myös syyttäjän kirjallinen todiste, missä pormestari Ntaganzwa ilmoittaa prefektuuriin määräämänsä työntekijät kunnasta ja toteaa samalla Bazaramban jo tulleen nimeytyksi tehtävään ruoka- ja varustejakelun päällikkönä.

Bazaramba ei ole ollut pormestari Ntaganzwan ns. lähipiiriin kuulunut henkilö, vaan heidän keskinäiset välinsä olivat etäiset. Heidän keskinäinen ja sinänsä vähäinen kanssakäymisensä on tapahtunut olosuhteiden sanelemana pakkona, eikä kuten syytteessä virheellisesti väitetään tuttavuuteen ja keskinäiseen lojaalisuuteen perustuvana ihmissuhteena. Ntaganzwa tunsu ennakkoluuloa Bazarambaa kohtaan jo kunnanjohtajaksi tulostaan saakka. Ntaganzwa oli syössyt edellisen pormestari

Jean Baptiste Gasanan pois asemastaan ja tuhonnut puskutraktorein tämän talon osana hänen alueella harjoittamaansa ns. kubofozia. Gasana oli ollut Bazaramban perheen läheinen ystävä. Ntaganzwan miehet kävivät ahdistamassa Bazaramban puolisoa Immaculée Kamuhandaa hänen sairaalansa pihalla. Kamuhanda oli fyysisesti vaarassa tilanteessa. Bazaramba oli tuolloin Kame-runissa. Kamuhandan pelastivat tilanteesta hänen naapurinsa, jotka saattueena toimittivat Kamuhandan Ntaganzwan miesten piirityksestä kotiin turvaan.

Bazaramban ja Ntaganzwan keskinäiset suhteet rikkoutuivat lopullisesti, kun Ntaganzwa oli ottanut kunnan varastossa säilytettäviä leirille tarkoitettuja tarvikkeita omaan käyttöönsä tai mahdollisesti eteenpäin myytäväksi, mistä Bazaramba henkilökohtaisesti oli kritisoinut pormestaria. Tämä tapahtui ennen joukkotuhontaa.

Edellä lausutun perusteella voidaan todeta, että Bazaramban yhteiskunnallinen de facto-asema Maraba-sektorissa ei ole ollut niin merkittävä ja vaikutusvaltainen kuin syytekirjelmä antaa ymmärtää. Todettakoon vielä lisäksi vastaajan väitetystä yhteiskunnallisesta de facto-asemasta myös se, että Bazaramba toimi ainoastaan vuoteen 1990 asti teknisen oppilaitoksen rehtorina, ei siis enää syytteessä esitetyn tekohetken aikana.

Syytekirjelmässä on lisäksi sivuutettu se tosiasia, että Nyakizun kunta osana Butaren prefektuuria oli ennen siellä tapahtuneita joukkotuhontatekoja hyvin rauhallinen osa Ruandaa vuonna 1990 maassa vallinneesta sotatilasta huolimatta. Nyakizun kunnan ja Butaren prefektuurin alueella asui prosentuaalisesti muihin alueisiin verrattuna huomattava määrä tutseja, jopa noin 20 %:n osa alueen väestöstä. Siellä oli solmittu runsaasti hutujen ja tutsien välisiä avioliittoja. Toisin sanoen, prefektuurin alueella tutsit ja hutut elivät rinnakkain sovussa ja rauhassa, ilman merkittäviä ja näkyviä keskinäisiä jännitteitä.

Prefektuurissa ääri-radikaalit poliittiset hutu-liikkeet eivät ennen joukkotuhontaa toimineet yhtä näkyvästi ja vaikutusvaltaisesti kuin muualla Ruandassa. Tätä Bazaramban näkemystä tukee muun muassa esitutkinta-aineistoon sisällytetty Human Rights Watch järjestön raportti Leave None to Tell the Story (B 001) kirjan sivulla 7, missä kerrotaan, että kaksi eteläisten maakuntien prefektiä tapettiin, koska he eivät ryhtyneet joukkotuhontaan alueellaan. Useita kuntien pormestareita tapettiin samasta syystä. Butaren alue erosi tässä suhteessa merkittävästi Kigalista ja muista alueista, joissa etnisten ryhmien vastakkainasettelu oli ilmeistä.

Bazaramba asui John Nyunzugurun, joka oli tutsi, ja tämän tutsisukulaisten kanssa, joita ovat muiden muassa syyttäjän nimeämistä todistajista Ibambasi, Karambizi, Rwaduka, Rukimbana ja Rwi-basira, samassa yhteisössä. Heillä kaikilla on kuitenkin nyt henkilökohtainen taloudellinen intressi todistaa asiassa totuudenvastaisesti Bazarambaa vastaan. Etnisellä taustalla Maraba-sektorilla ei ollut merkitystä, mutta jos joku olisi asiaa miettinyt, hän olisi epäilemättä tullut siihen tulokseen, että Bazaramba perheineen kuuluu tutsihin. Opetustehtävät olivat vielä tuohon aikaan pääosin tutsilla ja tämäkin viittasi siihen, että Bazaramba on tutsi. Bazaramba ja hänen puolisonsa perhe jakoivat hyvinvointiaan avokätisesti apua tarvitseville ihmisille, niin hutuille kuin tutsillekin. Objektiiivisesti tarkastellen hänet voidaankin rinnastaa ns. maltillisiin hutuihin.

Edellä kuvatussa poliittisessä tilanteessa, väite tietyn paikallisen kansanryhmän tehokkaasta kiihottamisesta ja yllyttämisestä rikoksiin toista paikallista kansanryhmää vastaan on lähtökohtaisesti epäuskottava. Kunnan alueella sittemmin tapahtuneisiin joukkotuhontatekoihin varsinaisia syyllisiä ovat kunnan ulkopuolella asuneet hutu-radikaalit, jotka huhtikuun puolivälissä vuonna 1994 tunkeutuivat tutsien tappamistarkoituksessa kunnan alueelle. Selvää luonnollisesti on siten, että Bazaramba ei tällaisen pääasiassa ulkopuolisen joukon kiihottamiseen, organisoimiseen ja yllyttämiseen rikoksiin tutseja vastaan olisi edes halutessaan kyennyt.

Bazaramba joutui itse yhdessä perheenjäsentensä kanssa Nyakizun kunnassa tapahtuneiden joukkotuhontatekojen aikana hengenvaaraan johtuen hänen läheisistä ja hyvistä suhteista paikalliseen

tutsiväestöön. Tuolloin tuli tietoon, että hän oli piilotellut kodissaan kahta tutsi-heimoon kuuluvaa ystäväänsä, Agathea (nyk. Amber Lynn) ja tämän sulhasta Claver Misagoa, heitä uhkaavilta hutu-radikaaleilta.

2. Varsinaisesta syytteestä koskien joukkotuhontaa Nyakizun kunnassa

Bazaramba kiistää tehneensä syytteessä väitetyjä joukkotuhontatekoja. Bazaramba kiistää surmanneensa tai käskeneensä surmata tutseja tai huonontaa heidän elinehtojaan millään tavoin. Bazaramba on asemallaan, omaisuudellaan, persoonallaan ja toiminnallaan pyrkinyt suojelemaan Maraba-sektorilla asuneita tutseja.

Maraba-sektorissa eläneiden tutsien elinehtojen huonontaminen (syytekohta 3.2.1)

Bazaramba kiistää levittäneensä tutsien vastaista propagandaa. Hän kiistää kiihottaneensa hutuja surmatekoihin tai lietsoneensa heidän keskuudessaan vihaa ja halveksuntaa tutseja kohtaan.

Bazaramba ei ole organisoinut tiesulkuja tai yöpartioita tutsien kiinniottoa varten. Hän on kuullut 9.5.1994 prefektuurista tulleen käskyn johdosta perustettuun kunnanvaltuuston alaiseen, turvallisuudesta vastaavaan komiteaan. Paikalla 9.5.1994 kunnantalon pihalla oli noin kaksisataa ihmistä. Tässä kokouksessa nimettiin kuntaan erityinen turvallisuusasioista vastaava elin. Kokouksessa pidettiin pöytäkirjaa. Pöytäkirja tarkastettiin kunnan toimielimessä siten, että seuraavan kokouksen aluksi luettiin edellisen kokouksen pöytäkirja, minkä jälkeen se vahvistettiin. Bazaramba ei ollut seuraavassa kokouksessa, joten hänellä ei ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa kyseisen pöytäkirjan vahvistamiseen. Seuraava kokous, johon Bazaramba osallistui, pidettiin 2.6.1994. Tuonaan kokouspöytäkirjan vahvistamiseen Bazaramba ei ole voinut puuttua, sillä hän ei mennyt sitä seuraavaan kokoukseen. Toisaalta hän ei tiedä, onko sen jälkeen turvallisuusneuvoston kokouksia pidettykään.

Bazaramba ei johtanut komitean toimintaa. Hän on tullut oman arvionsa mukaan valituksi tehtävään kunnan turvallisuuden parantamiseksi, koska hän on koulutettu henkilö, ja hän on ollut naapureidensa arvostama. Hänellä on arveltu olevan viisautta ja malttia lisätä asukkaiden turvallisuudentunnetta ja todellista turvallisuutta tilanteessa, missä FPR-kapinallisarmeijan soluttautujat ovat liikkuneet alueella värväten ihmisiä ja piilottaen aseita FPR:n etenemisen edistämiseksi. Tiesulkujen tarkoituksena oli löytää FPR:n sotilaat, ei erotella tai vahingoittaa siviiliväestöä.

Toimiessaan turvallisuutta edistävän komitean jäsenenä, Bazaramba on pannut täytäntöön keskuhallinnon käskyjä. Ruandan hallintomalli periytyi vuonna 1994 yksipuoluejärjestelmän ajalta. Hallinto oli ja on edelleen tiukan keskusjohtoinen. Kigalin hallituksen päätökset pantiin täytäntöön maakunnissa eli prefektuurissa ja kunnissa suoraan ylhäältä tulevan määräyksen perusteella. Kunnissa ei ollut minkäänlaista päätösvaltaa, ellei sitä kyseisessä käskyssä ollut sinne nimenomaisesti delegoitu. Kunnissa keskushallintoa edustivat pormestarit, jotka olivat presidentin luottomiehiä kunnassa. Kunnanjohtajan eli pormestarin apuna oli kunnanvaltuusto, johon henkilöt valittiin vaaleilla. Kunnanvaltuustokin oli täytäntöön paneva, ei päättävä elin. Sektoreita edusti viisi kunnanvaltuuston nimeämää henkilöä. Samoin solujen tasolla päätöksiä pantiin täytäntöön viiden vastuuhenkilön ryhmä. Näillä kunnanvaltuuston valtuuttamilla henkilöillä oli jopa järjestyksenpito-oikeuksia. He saattoivat sovitella pieniä riitoja paikallisesti ja saivat laittaa henkilön eristyksiin järjestyshäiriön tai rikosepäilyn johdosta.

Bazaramba ei ollut sektorinsa vastuuhenkilö eikä kuulunut solunsa tai sektorinsa vastuuhenkilöiden ryhmään. Hänellä ei ollut mitään järjestyksenpito- tai pakkokeinovaltuuksia kunnassa.

Toiminnasta ja käskyjen toteuttamisesta raportoitiin prefektuuriin. Esimerkiksi 9.5.1994 kunnassa pidetystä kokouksesta laaditussa raportissa Busoron aliprefektille on tehty selkoa juuri tuolloisen käskyn johdosta kunnassa suoritetuista toimenpiteistä. Samoin kunnanjohtaja Ladislas Ntanz-

wan kirje prefektuuriin Karamba-leirin henkilövalinnoista on raportti siitä, mihin toimiin kunnassa muun muassa on ryhdytty leirin perustamiskäskyn johdosta.

Turvallisuusneuvoston toimeksiantoon kuului sodan päivien jälkeen myös kuolleiden tai pakoon lähteneiden ihmisten, yhtä lailla hutujen ja tutsien, omaisuudesta huolehtiminen. Kokouspöytäkirjoista ilmenee, että kunnassa on kannettu huolta siitä, että asukkaat eivät omavaltaisesti ota toisten omaisuutta haltuunsa, vaan että omaisuuden hallinta pysyy kunnan valvonnassa. Erityisesti kannettiin huolta siitä, että kypsymässä oleva sato saadaan talteen.

Human Rights Watch'in raportissa on todettu, että ennen sotaa Ruanda oli Afrikan köyhimpiä maita mm. sen viljelysalan ollessa riittämätön asukkaiden tarpeisiin sekä perinteisten vientituotteiden hinnan laskun johdosta. Näissä oloissa kypsymässä olevasta sadosta ja karjan hoidosta huolehtiminen oli kunnan vastuunkantajien ensisijainen velvollisuus. Näihin toimiin Bazaramba on osallistunut. Ne eivät ole joukkotuhonnan valmistelua, eivätkä joukkotuhontaa.

Surmateot (3.2.2)

Surma- ja väkivaltatekoihin valmentavan koulutuksen antaminen ja aseiden hankkiminen (3.2.2.1)

Bazaramba kiistää olleensa osallisena syytteessä kuvatuissa rikoksissa millään tavoin.

Surmateot Maraba-sektorilla (syytekohta 3.2.2.2)

Bazaramba kiistää olleensa osallisena syytteessä kuvatuissa Maraba-sektorissa suoritetuissa rikoksissa millään tavoin.

Surmateot Cyahinda-sektorilla sekä Nyakizu-vuorella ja sen ympäristössä (syytekohta 3.2.2.3 ja 3.2.2.4)

Bazaramba kiistää syyllistyneensä surmatekoihin Cyahinda-sektorilla tai Nyakizu-vuorella, koska hän ei ole ollut tapahtumapaikalla tuolloin.

Kun syytteessä Bazaramban vastuulle väitetyt murhateot on tehty, on Bazaramba paennut ja piileskellyt perheensä ja läheisten tutsi-heimoon kuuluvien naapureidensa kanssa. Kyläläisten noustessa huhujen säilyttäminä 15.4.1994 aamulla Nyantangasta vuorenrintettä kohden Kibanguun, joutuivat he Cyahindan suunnasta tulleen aseistetun joukon hyökkäyksen kohteeksi. Hyökkääjillä oli ampuma-aseita ja perinteisiä aseita. Bazaramban perhe pääsi pakenemaan takaisin Nyantangon sairaalalle, mistä väkijoukko oli edellisenäkin yönä suojaa hakenut. Sairaalalle saapuivat myös Bellansilla Mugagashugi (Bazaramban ”adoptiosisar”), naapuri Mageza Damosen vaimo Virginia ja naapurin, santarmi Atanasen vaimo Francine. Bazaramba ja Kamuhanda piilottivat nämä naiset omaa mainettaan ja turvallisuuttaan uhmaten sairaalan synnytysklinikan tiloihin.

Paria päivää myöhemmin Bazaramba ja Kamuhanda vaaransivat jälleen turvallisuutensa näiden naisten vuoksi. Ennen lähtöään uudelle pakomatalle Kibanguun, Bazaramba ja Kamuhanda huolehtivat siitä, että Francine ja Virginia pääsivät sukulaistensa suojaan kylän ulkopuolelle ja Bellansilla piilotettiin Bazaramban vuorilla olevaan taloon, mistä hänet on Bazaramban ja Kamuhandan Kibangussa piileskellessä löydetty ja tapettu.

B**VAIHTOEHTOISET RANGAISTUSVAATIMUKSET****B.1 Viisi murhaa**

Bazaramba kiistää osallisuuden viiteen murhaan vaihtoehtoisten rangaistusvaatimusten kohdassa yksi. Bazaramba on partioinut kylänsä läheisyydessä olleilla tiesuluilla muutamia kertoja touku-kuussa ja kesäkuussa 1994. Vartiointi tiesuluilla määrättiin prefektuurista tulleen käskyn johdosta talosta taloon kiertäväksi velvollisuudeksi asettaa mies kunnan käyttöön tähän tehtävään. Huhtikuun jälkipuoliskolla olleen joukkotuhonnan ja sekasorron kauden jälkeen Bazaramba oleskeli vielä noin kahden kuukauden ajan kotikunnassaan, ja vartiovuoroja osui hänen ruokakunnalleen muutamia. Bazaramban vartiovuorojen aikana ketään ei suluilla tapettu. Prefektuurin käskyn perusteella kiinni saatu vihollinen tuli ottaa vangiksi ja luovuttaa kunnan viranomaisille, mistä vangit toimitettiin edelleen prefektuuriin.

Bazaramban havaintojen mukaan radiosta tulleet viestit keskushallinnolta kehottivat asukkaita jättämään sodan kapinallisia vastaan yksin hallituksen sotilaiden huoleksi. Tämä keskushallinnon tarkoitus romuttui kesä-heinäkuun vaihteessa, kun hallituksen sotilaat alkoivat karata rintamalta. Tilanne tuli tuolloin kestävämmäksi ja Bazaramban perhe joutui jättämään kotinsa ja pakenemaan Kongoon yhdessä satojen tuhansien muiden ruandalaisten tavoin.

B.2 Neljä murhaa

Bazaramba kiistää osallisuuden neljään murhaan. Hän joutui tilanteen kanssa kosketuksiin piileskellessään kodissaan pian Kibangun kappelilta palaamisen jälkeen. Bazaramban perheen ollessa kotona, he kuulivat kirkumista ja tappelun ääniä metsikön takaa. Kohta metelin jälkeen Bazaramban kodin porttia tuli jyskyttämään Maurice Mbayire. Portin yli saattoi nähdä kuka ulkopuolella on, ja Bazaramba pyysi tutun miehen sisään. Mies kertoi väkijoukon surmanneen hänen vaimonsa, Emmanuel Habonimanan sekä tämän Dina-vaimon ja vaati Bazarambaa lähtemään talolleen. Bazaramba muistaa tarjonneensa miehelle coca-colaa ja yrittäneen rauhoittaa miestä. Bazaramba oli vakuuttanut miestä, että tämän kannattaa jäädä Bazaramban taloon eikä mennä kotiin, koska vaimo kuitenkin on jo kuollut. Joka tapauksessa Bazaramba oli kieltäytynyt itse lähtemästä miehen talolle. Mies oli suuren tunnekuohun vallassa ja lähti pois. Tuon tapahtuman jälkeen Bazaramba ei enää uskaltanut poistua talostaan, kuin vasta lähteäkseen pakoon Nyantangasta ystävänsä Joseph Nyabendan luokse Kibanguun.

B.3 Murha

Bazaramba kiistää osallisuutensa Bellansilla Mugagashugin murhaan. Nainen oli hänen ”adoptio-sisarensa”. Bazaramba kadotti yhteyden Mugagashugiin lähdettyään Kibanguun pakosalle, piilotettuaan sitä ennen naisen vuorella sijaitsevaan toiseen taloonsa.

Bazaramba oli tullut Mugagashugin isän John Nyunzugurun tahdonilmauksella heidän perheensä päämieheksi. Nyunzuguru piti omia lapsiaan epävakaina, ja hän testamenttasi sukunsa päämiehen tehtävän vuonna 1985 Bazaramballe. Vanhempi tytär Bellansilla Mugagashugi ehti olla elämänsä aikana kolme kertaa naimisissa, ja avioliittojensa välillä hän palasi isänsä taloon. Nuorempi tytär Odette oli lähtenyt setänsä luokse Kigaliin, mutta joutunut siellä huonoon tilanteeseen ja ilmeisesti päätyttyä kadulle. Bazaramba yritti muutamia kertoja rakentaa yhteyttä Odetteen ja saada hänet palaamaan kotikylään. Odette kävi kotona, mutta palasi Kigaliin, eikä hänen tilanteestaan ole nyt tietoa.

Nyunzugurun poika Gatera oli hyvä poika, mutta ei perheen päämieheksi sopiva. Nyunzugurulla oli varsin huomattava maaomaisuus ja tehtävä edellytti viisautta ja toimekkuutta. Nyunzugurun

ympärillä eli hänen sukunsa. Syyttäjän todistajat Karambizi, Rubaduka (Rwaduka), Rukimbana ja Rwibasira ovat Nyunzugurun veljien poikia. Ibambasi on Nyunzugurun veli. Näistä sukulaisista ei ollut tukea Nyunzugurulle. Huomattavasta maaomaisuudestaan huolimatta hän asui vaimonsa kanssa rakennuksessa, johon satoi sisään. Bazaramba rakennutti kunnioittamalleen vanhukselle kivitalon jossa oli tiilikatto. Nyunzugurun ainoalle pojalle Bazaramba rakennutti kioskin, jonka tuolla Gatera saattoi elättää perhettään. Näistä sekä muista rakkauden ja kunnioituksen osoituksista Bazaramba tuli aikanaan palkittua suvun päämiehen asemalla ja raskautettua päämiehen velvollisuuksilla.

Kun Nyunzugurun omat lapset olivat saamattomia, afrikkalaisen tavan mukaisesti muiden työikäisten lähisukulaisten olisi tullut huolehtia tästä vanhuksesta ja hänen hyvinvoinnistaan. Ilmeisesti yllä mainitut veljien pojat, eivät hekään olleet kovin toimekkaita, sillä ainakin Kashugin ja Karambizin lapset saivat säännöllisesti ruokaa Bazaramban talossa, heidät vaetetettiin Bazaramban ja Kamuhandan toimesta ja koulumaksut maksettiin näiden varoilla. Kashugi ja joskus myös Karambizi toimivat Bazaramban perheen karjapaimenena ja serkukset toimivat vartijoina ja apumiehinä Bazaramban talossa silloin kun isäntä oli opiskelemassa Kamerunissa vuosina 1990-1992. Rubadukan naimisiin meno mahdollistui aikanaan sillä, että Bazaramba antoi hänelle maapalan ja talon. Tämä paikka oli se, minkä Bazaramba oli aikanaan saanut Nyunzugurulta.

B.4 Murha

Bazaramba kiistää osallisuuden 12-vuotiaan Mujemana-nimisen tutsipojan murhaan. Bazaramba ei tiedä tapahtumasta mitään. Hän ei edes tuntenut poikaa.

B.5 Kaksi murhaa

Bazaramba kiistää osallistuneensa Agnes-nimisen tutsinaisen ja tämän vauvaikäisen lapsen murhaan. Hän ei tiedä tapahtumasta mitään, eikä tuntenut aikanaan tätä naista.

B.6 Murha

Bazaramba kiistää osallistuneensa Anderea-nimisen tutsimiehen murhaan. Hän ei tiedä tapahtumasta mitään, eikä tuntenut henkilöä.

B.7 Murha

Bazaramba kiistää osallistuneensa Beatrice-nimisen tutsinaisen murhaan. Hän ei tiedä tapahtumasta mitään, eikä tuntenut aikanaan nimettyä naista.

Syytteen taustasta

Syytökset Francois Bazaramban osallisuudesta vuonna 1994 Ruandassa tapahtuneeseen joukkotuhontaan ovat kokonaisuudessaan vääriä ja ilmeisesti monen eri päämäärän saavuttamiseksi esitetyjä ja vieläpä valheellisin todistuksin tuettuja. Bazaramba voi vain arvailla näiden tahojen motiiveja.

Baptistipappi Samuel Gasana on tuntenut kaunaa ja ilmaissut avointa vihaa toista pastoria, Bazaramban lankoa, Eleazar Ziheramberea kohtaan. Gasana on kilpaillut samoista asemista Ziheramberen kanssa Ruandan baptistikirkossa, UEBR:ssä. Gasanan veljenpoika Justin Karabaranga on ollut yksi kuultava African Rights -järjestön selvitystyötä laadittaessa. Ziheramberen nimi on annettu väärin perustein ja vahingoittamistarkoituksella järjestön raportoijille Gasanan ja tämän veljenpojan toimesta. Gasana on myöntänyt tämän valheen ja pyytänyt anteeksi menettelyään Ziheramberelta ja baptistikirkolta. Samassa yhteydessä miehet ovat syyttäneet Bazarambaa rikoksista

ihmisyyttä vastaan. Bazaramba ei ole ollut paikalla, kun Ziherambere ja Tanskan baptistikirkko ovat alkaneet asiaa Gasanan kanssa selvittää. Gasana selvitti asiaa ja pyysi anteeksi Baptistikirkon aloitteesta. Vilpittömän halun puuttuminen aiheutti ilmeisesti sen, että toinen aiheetta syytetty mies Bazaramba jäi puhdistamatta.

Bazaramban lähdettyä kotiseudultaan hänen omaisuutensa joutui entisten naapureiden haltuun. Bazaramba oli saanut maaomaisuutta syyttäjän todistajien Ibambasin, Karambizin, Rugimbanan, Rwibasiran ja Rubadukan (Rwaduka) sukulaismieheltä John Nyunzugurulta ja tullut nimetyksi hänen perheensä pääksi. Bazaramba oli lisäksi ostanut maapaloja ainakin Gashugulta, Ibambasilta ja Karambizilta heidän tarjottua sitä huonon taloudellisen tilanteensa vuoksi ostettavaksi. Nämä henkilöt ovat saaneet hallintaansa Bazaramban paikallisesti huomattavan omaisuuden. Immaculée Kamuhandan ilmestyminen todistamaan Arushassa ICTR:ssä oli yllätys paikallisille. Kamuhanda tapasi Arushassa Karambizin joka oli ilmeisen hämmästynyt ja pelokas Kamuhandan tavattuaan. Nämä todistajat hyötyvät suoraan Bazaramballe mahdollisesti tuomittavasta rangaistuksesta.

Ruandan entisen ulkoministeri Habyalimanan mukaan ulkomailla asuvan hutu-eliitin syyttäminen ja tuomiolle saattaminen joukkotuhonnasta on Ruandan nykyhallinnon priorisoima keino vahvistaa poliittista valta-asemaansa Ruandassa. Organisation of African Unity on tuottanut tutkimuksen pian sodan päättymisen jälkeen Ruandan yhteiskuntaoloista. Järjestöä arvostetaan asiantuntija-elimänä YK:ssa. Kyseinen raportti on luettavissa YK:n sivustoilta. Raportin mukaan kaksi vuotta sodan päättymisen jälkeen, viisitoista kahdestakymmenestä kahdesta (15/22) ministeriöiden kansliapäälliköistä, kuusitoista yhdeksästätoista (16/19) ”permanent secretaries” ministeriön korkeista virkamiehistä ja 80 % maan kuntien pormestareista oli sodan voittaneen FPR:läisiä tutseja. Samana ajankohtana 95 % Butaren yliopiston opetushenkilökunnasta ja 80 % opiskelijoista oli tutseja. Miltei koko poliisivoimat, paikalliset turvallisuusjoukot, ja armeija olivat tutsien hallussa. Kuusi yhdestätoista (6/11) prefektistä ja 90 % tuomareista on tutseja.

Etnisyys on nyky-Ruandassa tabu. Tilastotiedon esittäminen etnisestä taustasta on nykyhallituksen mukaan rikos, josta rangastaan vankeudella. Suhdeluku viroissa on kuitenkin pysynyt samana. Todistaja Timothy Longmanin mukaan Ruandan yhteiskunta siirtyi yhdestä epädemokraattisesta monoliittisesta yhteiskuntajärjestyksestä FPR:n valtaantulon myötä toiseen samanlaiseen.

Longmanin mukaan Ruandan nykyhallinto pitää sodan aikana aikuisiän saavuttanutta hutuväestöä kokonaisuudessaan vastuullisena joukkotuhonnasta. Longmanin mukaan nykyhallinto on ilmoittanut halunsa ja tavoitteensa olevan miljoonan ihmisen saattamisen syytteeseen sodan aikaisista rikoksista. Longman on kuitenkin sitä mieltä, että tällaiset luvut eivät voi perustua mihinkään aiheesta tehtyyn asialliseen tutkimukseen.

Longmanin tutkimusten perusteella gacaca-tuomioistuimet eivät saa ottaa tutkittavakseen tutsien hutuja kohtaan tekemiä rikoksia sodan aikana. Longmanin mukaan joissain prefektuureissa joukkotuhontaa tutseja kohtaan ei esiintynyt lainkaan, vaan tuhannet kuolonuhrit noissa prefektuureissa olivat FPR:n tappamia hutuja. Näitä tekoja ei nykyhallinnon gacacalle antaman mandaatin mukaan voi ottaa käsiteltäväksi. Longmanin mukaan FPR on muutoinkin ollut täysin kykenemätön ottamaan vastuuta suorittamistaan ihmisoikeusloukkauksista.

Bazaramba on Ruandan nykyhallinnon silmissä syyllinen syntyperänsä ja yhteiskunnallisen asemansa vuoksi. Tätä ajatusta tukee myös se tosiseikka, että suurin osa henkilöistä, jotka todistavat syytettyjen puolesta, päätyvät itse syytetyksi vastaavista rikoksista. Immaculée Kamuhandan tulla kutsutuksi todistamaan itselleen tuntemattoman Tharcisse Muvunyiin asiassa ICTR:ssä, kolmen kuukauden kuluttua Francois Bazarambasta annettiin 4.5.2006 kansainvälinen pidätysmääräys Ruandan kansan nimissä.

Kamuhandasta esitettiin huhtikuussa 2008 rikossyytteitä Maraban gacacassa. Syytteet eivät edenneet alkulaukausta pidemmälle, kun asiasta syntyi valtava huuto ja meteli istunnossa. Gacacaan

saapuneet naiset ryhtyivät yhdestä suusta syyttämään syytöksen esittäjiä ja vaativat Kamuhandan jättämistä rauhaan kunnan ihmisten äitinä, suurena hyvinvoinnin tuojana ja suojelijana. Asia päättyi syytteet hylkäävään tuomioon.

Saman kohtalon koki Lazare Kobagaya hänen astuttuaan todistamaan Bazaramban puolesta. Esitutkintaviranomaisen tiedotettua Ruandan syyttäjänvirastoa tästä puolustuksen todistajasta, Ruandan kansa esitti vasta tuolloin kansainvälisen pidätysmääräyksen Kobagayasta. Syytteen ovat saaneet heti puolustuksen todistajaksi nimeämisen jälkeen myös VASA 10 ja VASA 8.

Syyttäjän muut vaatimukset

Todistelu kyseessä olevassa rikosasiassa on mittava. Syytetyn taloudelliset olot huomioon ottaen, mahdollisen langettavan tuomion tullessa, todistelukustannukset pyydetään jättämään valtion vahingoksi.

II LUETTELO TODISTEISTA

Henkilötodistelu (numeroitu kuulemisjärjestyksessä)

1. Francois Bazaramba todistelutarkoituksessa

Syyttäjä:

- S2. Philip Lancaster
- S3. Timothy Longman
- S6. Viateur Kambanda
- S7. Antoine Ibambasi
- S8. Jean Marie Byiringiro
- S9. Augustin Banganakwinshi
- S10. Martin Ngoga
- S12. Clement Gasarasi
- S13. James Gakire
- S14. Viateur Rubumba
- S15. Augustin Karambizi
- S16. Annonciate Mukarushema
- S17. Mathias Munyaneza
- S18. Athanase Nkurunziza
- S19. Apollinaire Ndabamenye
- S20. Jean Mukama
- S21. Bertin Ntakabumwe
- S22. Theoneste Ruzigamanzi
- S23. Apollinaire Rugimbana
- S25. Ildephonse Rwibasira
- S26. Apollinaire Karemanzira
- S27. Appoloni Gatera
- S28. Ladislav Rukaka
- S29. Esperance Mukanusi
- S30. Bertin Nduwayezu
- S31. Lavelian Rwaduka
- S32. Paul Karasira
- S33. Jean Kambanda

- S34. Celestin Nkeramihigo
- S35. Laurent Musana
- S36. Francois Mushimiyamana
- S37. Martin Ntahnkinye
- S38. Emmanuel Nzabandora
- S39. Joseph Rutayisire
- S40. Angelo Nshimiryayo
- S41. Valens Murindangabo
- S43. Elias Ntezilyayo

Vastaaja:

- V4. Emmanuel Habyarimana
- V5. Fidèle Nsengiyumva
- V11. Bertin Bagaragaza
- V24. Charles Mbanda
- V42. Marie-José Mukarurangwa
- V44. Immaculée Kamuhanda
- V45. Amber Lynn
- V46. Helmut Strizek
- V47. Pascal Ndengejeho
- V48. Filip Reyntjens
- V49. Joy Sifa
- V50. Anastase Nyandwira
- V51. VASA 1
- V52. VASA 2
- V53. VASA 3
- V54. VASA 4
- V55. Virginia Mukamurenzi
- V56. Sophie Manariyo
- V57. Josephine Hakizimana
- V58. Bernadette Nizigiyimana
- V59. Simon Bititi
- V60. Rose Haratimana
- V61. Gregor Miburo
- V62. Evariste Ayigwana
- V63. Johnson Nshirimana
- V64. VASA 5
- V65. VASA 6
- V66. VASA 7
- V67. VASA 8
- V68. VASA 9
- V69. VASA 10

Kirjalliset todisteet

Syyttäjä:

1. Nyakizun kunnanjohtajan Ladislas Ntaganzwan kirje 19.11.1993 Butaren prefektille
2. Butaren prefektin luettelo pakolaisten vastaanottamiseen ja valvomiseen osallistuneista henkilöistä, joulukuu 1993
3. Butaren prefektin sähkö 14.12.1993 työ- ja sosiaaliministeriölle. Sähkössä ilmoitettiin leirien päälliköiksi nimitetyt henkilöt.
4. Bazaramban 2.5.1994 lähettämä pyyntö Nyakizun kunnan pormestarille Ladislas Ntaganzwalle. Pyyntö koskee tonttia.
5. Pöytäkirja Nyakizun turvallisuuskomitean kokouksesta 2.6.1994
6. Bazaramban kirje 20.5.1994 Nyakizun pormestarille Ladislas Ntaganzwalle. Kirjeessä pyydetään lupaa saada pitää Kalashnikov-asetta.
7. Nyakizun kunnan pormestarin Ntaganzwan kirje 30.5.1994 Busoron aliprefektille, koskee turvallisuusostomikunnan perustamista Nyakizuun 9.5.1994 (sama kuin vastaajan todiste 1)
8. Tuomion täytäntöönpanomääräys 13.3.2009
9. Nyakizun kunnan pormestarin Ntaganzwan kirje 10.5.1994 Busoron aliprefektille. Käsittelee turvallisuusneuvoston kokousta 28.4.1994.
10. Nyakizun kunnan pormestarin Ntaganzwan kirje 30.5.1994 koskien eräiden valtuutettujen erottamista
11. Nyakizun kunnan pormestarin Ntaganzwan kirje 15.6.1994 Ignace Mnyazikwiyelle, CRR:n (Ruandan punaisen ristin) aluekoordinaattorille
12. Francois Bazaramban maaomaisuuden hankinta-asiakirjat (sama todiste kuin puolustuksen kirjallinen todiste nro 2)
13. Pöytäkirja Maraban alueen turvallisuuskokouksesta 26.6.1994
14. Pöytäkirja turvallisuuskomitean kokouksesta 18.5.1994
15. Ruandassa tehty selvitys 30.8.2009 (KRP) Bazaramban ja hänen perheensä omaisuudesta

Muu oikeudenkäyntiaineisto:

- Syyttäjän asiaesittelyssään esittämät lainaukset "Leave None to Tell the Story" teoksesta
- Esitutkintapöytäkirjaan merkitty Bertin Ntakabumwen esitutkintakuulustelun seuraavat kohdat: s. 2 rivit 34-40 ja s. 10, rivit 37-41
- Esitutkintapöytäkirjaan merkitty Jean Kambandan kuulustelun seuraavat kohdat: s. 7 rivit 41-52 ja s. 9 rivit 5-8
- Esitutkintapöytäkirjaan merkitty Johnson Nshirimanan esitutkintakuulustelun s.

- 13, rivit 47-52
- Esitutkintapöytäkirjaan merkitty Celestin Rusesabaginan esitutkintakuulustelun seuraavat kohdat: s. 3 rivit 50-52, s. 7 rivit 10-15, s. 5 rivit 5-6 sekä s. 13 rivit 30-36
 - Esitutkintapöytäkirjaan merkitty VASA 8:n esitutkintakuulustelun seuraavat kohdat: s. 4 rivit 4-6, s. 9 rivit 26-29, 43, 45-47 ja s. 11 rivit 29-42;
 - Esitutkintapöytäkirjaan merkitty VASA 9:n esitutkintakuulustelun seuraavat kohdat: s. 6 rivit 22-50 ja s. 8 rivit 12-15
 - Esitutkintapöytäkirjaan merkitty VASA 10:n esitutkintakuulustelun seuraavat kohdat: s. 37 rivit 22-28 ja s. 15 rivit 27-48

Vastaja:

1. Nyakizun kunnan pormestarin Ntaganzwan kirje 30.5.1994 Busoron aliprefektille, koskee turvallisuustoimikunnan perustamista Nyakizuun 9.5.1994 (sama kuin syyttäjän kirjallinen todiste 7)
2. Nyakizun kunnan pormestarin Ntaganzwan kirje 17.5.1994 Busoron aliprefektille: Kirjeessä ilmoitettiin pormestariin kohdistuneesta hyökkäyksestä, jossa kuskina toimi Francois Bazaramba ja pyydettiin ilmoittamaan ongelmasta Gikongoron viranomaisille.
3. ICTR:n 17.5.2006 antama todistus, jonka mukaan Bazaramban vaimo Immaculée Kamuhanda on ollut todistamassa puolustuksen todistajana ICTR:ssä 28.1.2006.
4. Francois Bazaramban maaomaisuuden hankintakirjat
5. Human Rights Watchin raportista: Law and Reality in Rwanda (2008) sivu 30, alaviite 78, s. 40-41
6. Augustin Karambizin 18.6.2009 sanelema kirje (ranskan- ja suomenkielen käännökset)
7. Suomenkielinen Wikipedia-artikkeli Kalashnikov-kivääristä
8. Esitutkintapöytäkirjan salaiseksi merkitty liiteaineisto, A Yleinen, 004 Yhteen-veto
9. Belgialaisen Foyer -verkkojulkaisun ranskankielinen artikkeli: Rafles et expulsions d'étrangers
10. Esitutkintapöytäkirjan kohdat K417, Ville Hoikkalan suorittama haastattelu Jean de Dieu Maniraholle sekä K019 sivut 30-45, Ville Hoikkalan suorittama haastattelu Aimable Iyamurennyelle Bujumburassa 5.-10.1.2009.

Muu oikeudenkäyntiaineisto:

- Organisation of African Unityn raportti: Rwanda, The Preventable Genocide
- Human Rights Watchin raportti: Law and Reality in Rwanda, 2008
- Esitutkintamateriaaliin sisältyvä Ruandan valtiosyyttäjän luona 26.4.2006 tehty Jean Marie Byiringiron todistajankuulustelun sivu 16,

- Esitutkintapöytäkirjaan merkitty Augustin Banganakwinshin todistajan-kuulustelun seuraavat kohdat: s. 6, rivit 41-52, s. 7 rivit 1-46, s. 8 rivit 8-32 ja s. 21, rivit 44-45
- Esitutkintapöytäkirjaan merkitty James Gakiren kuulustelun s. 7, rivit 29-45
- Esitutkintapöytäkirjaan merkitty Annonciate Mukarusheman kuulustelukertomus, s. 1, rivit 34-42
- Esitutkintapöytäkirjaan merkitty Theoneste Ruzigamanzin lisäkuulustelun seuraavat kohdat: s. 1 - rivi 44, s. 2 - rivi 29, sekä varsinaisen kuulustelun seuraavat kohdat: s. 2 - rivit 22-26, s. 10 - rivit 27-52, s. 5 - rivit 15-27
- Esitutkintapöytäkirjaan merkitty Apollinaire Rugimbanan esitutkintakuulustelun seuraavat kohdat: s. 1 - rivit 27-35
- Esitutkintapöytäkirjaan merkitty Apollinaire Karemanziran esitutkintakuulustelun seuraavat kohdat: s. 8 - rivit 12-39 ja s. 10 rivit 8-11
- Esitutkintapöytäkirjaan merkitty Ladislas Rukakan esitutkintakuulusteluun s.4, rivit 31-42
- Esitutkintapöytäkirjaan merkitty Esperance Mukanusin esitutkintakuulusteluun s. 2, rivi 29 ja s. 3 rivi 37
- Lisätutkintapöytäkirjaan merkittyyn Paul Karasiran kuulusteluun s. 1 rivit 47-52
- Esitutkintapöytäkirjaan merkitty Valens Murindangabon kuulustelun seuraavat kohdat: s. 11 rivit 29-32, s. 13 rivit 1-8 sekä 23-29 ja s. 19 rivit 23-33
- Esitutkintapöytäkirjaan merkitty VASA 10:n kuulustelun seuraavat kohdat: s. 37 rivit 49-52.

III TUOMIOISTUIMEN TOIMIVALTA

Syytteen mukaisten tekojen tekohetkellä voimassaolleen rikoslain 1 luvun 3 §:n 1 momentin (Laki 320/1963) mukaan ulkomaalainen, joka ei pysyvästi asu Suomessa, tuomitaan Suomen lain mukaan rikoksesta, jonka hän on Suomen ulkopuolella tehnyt suomalaisessa laivassa tai ilma-aluksessa taikka joka on kohdistunut Suomeen, Suomen kansalaiseen tai suomalaiseen yhteisöön, laitokseen tai säätiöön taikka Suomessa pysyvästi asuvaan ulkomaalaiseen, sekä muustakin Suomen ulkopuolella tehdystä rikollisesta teosta, jos se myös tekopaikan lain mukaan on rangaistava tai jos se on tehty alueella, jossa minkään valtion laki ei ole voimassa.

Lisäksi tekohetkellä voimassaolleen rikoslain 1 luvun 3 §:n 2 momentin (Laki 987/1974) mukaan sen estämättä, mitä edellä 1 momentissa on säädetty, voidaan ulkomaalainen tuomita Suomen lain mukaan silloinkin, kun hänen tekemänsä rikos ei ole tekopaikan mukaan rangaistava, jos rikos on mm. sotarikos tai ihmisoikeuksien loukkaaminen, joukkotuhonta tai salahanke joukkotuhontaan. Suomen rikoslain joukkotuhontaa koskevat säännökset perustuvat alunperin Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen vuonna 1948 hyväksymään yleissopimukseen kansanmurhana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide). Sopimus on hyväksytty Suomessa vuonna 1959 annetulla lailla (Laki 557/59). Ensimmäiset rangaistussäännökset on otettu Suomen rikoslakiin 1.3.1975 voimaan tullessa laissa (Laki 987/1974).

Tuomitsemishetkellä voimassaolevan rikoslain 1 luvun 7 §:n (Laki 626/1996) mukaan Suomen ulkopuolella tehtyyn rikokseen, jonka rankaiseminen tekopaikan laista riippumatta perustuu Suomea velvoittavaan kansainväliseen sopimukseen tai muuhun Suomea kansainvälisesti velvoittavaan säädökseen tai määräykseen (kansainvälinen rikos), sovelletaan Suomen lakia. Rikoslain 1 luvun 7 §:n soveltamisesta annetun asetuksen 1 §:n mukaan kansainvälisinä rikoksina pidetään muun muassa joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi tehdyssä yleissopimuksessa tarkoitettua joukkotuhontaa ja sen valmistelua.

Käräjäoikeus toteaa, että sinänsä joukkotuhontaa koskeva rikos kuuluu Haagissa sijaitsevan Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan (Tuomioistuimen perussääntö, 5 artikla 1 kohta ja 6 artikla). Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussääntö on kuitenkin tullut voimaan vasta 1.7.2002, ja perussäännön 11 artiklan 1 kohdan mukaan kansainvälinen rikostuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään ainoastaan sellaisia rikoksia, jotka on tehty perussäännön voimaantulemisen jälkeen.

Vaihtoehtoisia rangaistusvaatimuksia koskien tuomioistuimen toimivalta perustuu edellä selostettuun tekohetkellä voimassa olleen rikoslain (320/1963) 1 luvun 3 §:n 1 momenttiin ja tuomitsemishetkellä voimassa olevan rikoslain (626/1996) 1 luvun 8 ja 11 §:iin. Tuomitsemishetkellä voimassa olevan rikoslain (626/1996) 1 luvun 8 §:n mukaisesti Suomen ulkopuolella tehtyyn rikokseen, josta Suomen lain mukaan saattaa seurata yli kuuden kuukauden vankeusrangaistus, sovelletaan Suomen lakia, jos valtio, jonka alueella rikos on tehty, on pyytänyt rikoksen syytteesenpääntä suomalaisessa tuomioistuimessa tai rikoksen johdosta esittänyt pyynnön rikosentekijän luovuttamisesta, mutta pyyntöön ei ole suostuttu, kuten tässä tapauksessa on asianlaita. Tällöin edellytetään rikoslain 1 luvun 11 §:n nojalla, että rikos on myös tekopaikan lain mukaan rangaistava ja siitä olisi voitu tuomita rangaistus myös tämän vieraan valtion tuomioistuimessa. Rikoksesta ei silloin Suomessa saa tuomita ankarampaa seuraamusta kuin siitä tekopaikan laissa säädetään. Rikosasiaa ei myöskään rikoslain 1 luvun 12 §:n nojalla saa tutkia ilman valtakunnansyyttäjän määräystä, kun rikos on tehty ulkomailla. Ruandan oikeusviranomaisilta on saatu selvitys tekojen rangaistavuudesta Ruandan lain mukaan. Valtakunnansyyttäjä on 29.5.2009 antanut rikoslain 1 luvun 12 §:n edellyttämän syytemääräyksen asiassa. Syyte Suomen ulkopuolella tehdyksi väitetystä rikoksesta tutkitaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 4 luvun 2 §:n mukaan syytettävän asuin-, oleskelu- tai tapaamispaikkakunnan tuomioistuimessa.

Edellä mainittujen säädösten perusteella käräjäoikeus katsoo, että se on ollut toimivaltainen tutkimaan Porvoon kaupungissa asuvaa ja täällä tavattua Francois Bazarambaa vastaan nostetut syytteen.

IV KÄRÄJÄOIKEUDEN RATKAISUN PERUSTELUT

1. RUANDAN ETNISET SUHTEET JA POLIITTINEN TILANNE VUOTEEN 1994

Ruandan historiallinen kehitys ja sen lähihistorian kytkeytyminen varhaisempiin tapahtumiin ovat monimutkaisia asioita, joista ei aina vallitse yksimielisyyttä. Jotkut tapahtumat ja syy-yhteydet ovat kuitenkin selvillä ja ne on lyhyesti esitettävä tässä, jotta tuomiossa käsiteltäviä vuoden 1994 väkivaltaisia tapahtumia voitaisiin paremmin ymmärtää.

Ruandan väestö on perinteisesti jaettu kolmeen ryhmään, eli (ba)twa, (ba)hutu ja (ba)tutsi. Twat (pygmit) ovat alkuperäiskansa, joita on vain noin prosentti väestöstä eikä heillä ole ollut poliittista roolia. Hutujen ja tutsien tausta on epäselvä. On esitetty, että hutut olisivat Ruandaan muuttaneita maata viljeleviä bantuja, tutsit taas alunperin karjankasvattajia, jotka ovat tulleet Ruandaan hutujen jälkeen pohjoisesta - mahdollisesti Etiopiasta. Tällaisten väitteiden objektiivinen selvittäminen on hyvin vaikeaa. Ajatus siitä, että hutujen ja tutsien välillä olisi perustavaa laatua oleva rotua ja alkuperää koskeva ero, on saanut vahvan ideologisen latauksen. Kun puhutaan tyypillisestä hutusta ja tyypillisestä tutsista, heillä on selvästi toisistaan erottuvat rotupiirteet. Kansanryhmät ovat kuitenkin pitkälle sekoittuneet toisiinsa ja ainakin nykyisin suurin osa ihmisistä ei vastaa näitä "tyyppiominaisuuksia". Hutuilla ja tutsilla on myös sama kieli ja kulttuuri ja ryhmät ovat pitkään asuneet lomittain. Ennen siirtomaa-aikaa siirtyminen ryhmästä toiseen oli mahdollista ja on jopa sanottu, että hutu muuttui tutsiksi, jos hankki karjaa, tutsi taas muuttui hutuksi, jos luopui karjasta.

Ennen siirtomaa-aikaa hutujen ja tutsien identiteetit olivat olemassa, mutta joustavina ja enemmän toisiaan täydentävinä kuin vastakkaisina. Tutsikuningas hallitsi tutsiylimysten kautta klaaneihin jakaantunutta väestöä. Klaaneissa oli sekä tutseja että hutuja ja monimutkaisessa hallintojärjestelmässä oli myös hutuilla tärkeitä tehtäviä. Belgian siirtomaa-hallinnon aikana vuodesta 1919 erot tutsien ja hutujen välillä selvenivät, syvenivät ja jähmettyivät. 1930-luvulla väestö jaettiin pysyvästi kolmeen ryhmään (hutu, tutsi, twa) ja etnistä identiteettiä osoittavan henkilökortin mukana pitäminen tuli kaikille pakolliseksi. Tutsikuninkaan alla oleva feodaalinen yhteiskuntajärjestelmä kärjistyi ja tutsien ylivalta sen sisällä vahvistui. Tutseista tuli belgialaisten luottomiehiä ja belgialaisten yleinen käsitys oli se, että tutsit olivat kansana hutuja kehittyneempiä ja luontaisesti sopivia toimimaan belgialaisten apuna ja hallitsemaan hutuja. Tämä oli käsitys, joka levisi myös tutsien omaan keskuuteen, samaan aikaan kun se johti hutuissa itsetunto-ongelmiin ja herätti heissä katkeruutta.

Vuonna 1959 tapahtunut vallankumous poisti vallasta tutsikuninkaan ja Ruandasta tuli tasavalta. Tasavallan peruseriaatteeksi muodostui se, että poliittisen vallan piti tiukasti seurata väestöosuus. Tämän perusteella tutsit, joita oli 10-15 %:a väestöstä, olivat poliittisesti voimattomia. Tämä tilanne jatkui myös vuoden 1972 jälkeen, jollain kenraali Juvénal Habyarimana kaappasi vallan. Tutseja ei kuitenkaan systemaattisesti vainottu ja esimerkiksi talouselämässä he pystyivät menestymään hyvin. Tutseihin kohdistui kuitenkin ajoittain laajojakin väkivaltaisuuksia, joihin osallistui tai joita ainakin tukivat myös eräät paikalliset viranomaiset. Kyseessä eivät olleet mitkään kansanmurhat tai niiden yritykset. Huomionarvoista on kuitenkin se, että tällaiset väkivaltaisuuksien eivät johtaneet yleensä rangaistusvastuuseen eivätkä korkeammat viranomaiset selvästi tuominneet niitä.

Vuoden 1959 tapahtuminen takia ja myös sen jälkeen oli Ruandasta paennut suuri määrä ihmisiä naapurimaihin. Nämä ruandalaiset, joista suurin osa oli tutseja, olivat varsinkin Ugandassa poliittisesti ja sotilaallisesti aktiivisia. RPF (Rwanda Patriotic Front) perustettiin 1987 Ugandassa. Monet ruandalaiset saavuttivat myös korkeita asemia Ugandan asevoimissa. Vuoden 1990 lokakuussa RPF:n joukot hyökkäsivät rajan yli Ugandasta Ruandaan. Tämä johti pitkällisiin ja monimutkaisiin aselepoja ja vallanjakoa koskeviin neuvotteluihin. 1990-luvun alussa Ruandan hallitus siirtyi pakon edessä monipuoluejärjestelmään ja kaikille pakollinen jäsenyys presidentti Habyarimanan MRND-puolueessa loppui. Presidentti Habyarimana pysyi maan johdossa, mutta joutui yhä ahtaammalle eri intressien puristuksessa. Samaa aikaan hallituksen ja RPF:n välinen taistelu muuttui yhä enemmän etnisten ryhmien väliseksi vastakkainasetteluksi. Tämä kehitys oli osittain eri puolueita edustavien radikaalien hutujen tietoinen strategia tutsien leimaamiseksi syyllisiksi sotaan. 1990-luvun alussa tutseja vastaan tehtiin useita laajamittaisia hyökkäyksiä. Nämä olivat paikallisia mutta uhrien määrä oli silti merkittävä. Ainakin osittain taustalla olivat radikaalien hutujen provokaatiot, joiden tarkoitus oli lisätä hutujen pelkoa ja epäluuloa tutseja vastaan.

Rauhanneuvottelujen vielä jatkuessa Habyarimana surmattiin 6.4.1994, kun hänen lentokoneensa ammuttiin alas Kigalin lentokentän yllä. Samassa koneessa oli myös Burundin presidentti Cyprien Ntaryamira, joka myös kuoli. Presidentti Habyarimanan murhan syy tai toimeenpanija ei ole selvinnyt. Joidenkin hutujen keskuudessa, myös hänen omassa MRND-puolueessa, oli kuitenkin jo pitkään pidetty häntä liian maltillisena ja horjuvana suhteessa RPF:ään ja ulkomaihin. Oli tiedossa, että hänen syrjäyttämisenä tavalla tai toisella oli suunnitteilla. Ottaen huomioon se nopeus, millä kansanmurhaa alettiin jo Habyarimanan kuolemaa seuraavana päivänä toteuttaa, on selvää, että kansanmurha oli suunniteltu jo pitkään eikä Habyarimanan kuolema ollut sen syy, vaan pelkästään sen lähtölaukaus.

On pidettävä selvitettyä, että tutsien totaalinen tuhoaminen tai ainakin karkottaminen Ruandasta oli tiettyjen hallituspiirien, sotilaiden sekä tosiasiassa valtaa käyttävien yksityishenkilöiden hyvin suunniteltu ja määrätietoisesti toteuttama hanke. Kansanmurhan kaltaisen ratkaisun suosio tai hyväksyttävyyys tavallisen kansan keskuudessa ei ole hyvin tiedossa eikä sitä liene mahdollista

kattavasti edes selvittää. Myös alempien virkamiesten ja paikallisten vaikuttajien yleinen tietoisuus tuhosuunnitelmasta ja ideologinen sitoutuminen siihen on epäselvää. Ilmeisesti tilanne vaihteli eri puolilla Ruandaa.

Kun laajamittainen väkivalta tutseja ja maltillisia hutuja vastaan alkoi huhtikuussa 1994, seuraavat kansanmurhan edellytykset olivat olemassa:

- monet hutut kytivät RPF:n tutsien hallintoon ennen vuotta 1959 ja pelkäsivät RPF:n voiton johtavan hutujen uuteen alistamiseen
- osa vallanpitäjistä käytti tietoisesti tätä pelkoa hyväkseen samaistaakseen ihmisten mielissä RPF:n, tutsien ylivallan ja tutsit etnisenä ryhmänä
- tutsien vastaista propagandaa oli järjestelmällisesti levitetty sanomalehdistön ja radion kautta
- radikaaleilla hutuilla oli valmiina seikkaperäiset suunnitelmat sekä poliittisten vastustajiensa että koko etnisen tutsiryhmän tuhoamiseksi
- johtuen Ruandan pienestä koosta, tiheästä asutuksesta sekä hyvin organisoidusta byrokratiasta, kansanmurhatoimet pystyttiin panemaan täytäntöön nopeasti ja tehokkaasti
- hierarkkinen yhdyskuntarakenne ja kansan kurinalaisuus johti siihen, että ylhäältä johdettu kansanmurha pystyttiin toteuttamaan myös sellaisilla alueilla, joilla ei ollut havaittavissa tutseihin kohdistuvaa vihaa tai halua kohdella heitä väkivaltaisesti.

2. JOUKKOTUHONTA RIKOSTUNNUSMERKISTÖSSÄ JA RUANDASSA VUONNA 1994

2.1 Säädoista ja rikoksen tunnusmerkistö

Rikoslain 13 luvun 4 §:n (Laki 987/1974) mukaan joka tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää määrättyä rotua, kansallista tai etnistä alkuperää olevan tai uskonnollisen ryhmän, surmaa ryhmän jäseniä tai aiheuttaa ryhmän jäsenille vaikeita ruumiillisia tai henkisiä vammoja, huonontaa ryhmän elinehtoja, ryhtyy toimiin syntyvyyden ehkäisemiseksi ryhmän piirissä tai pakolla siirtää lapsia ryhmästä toiseen, on tuomittava joukkotuhonnasta kuritushuoneeseen vähintään neljäksi vuodeksi tai elinkaudeksi. Yritys on rangaistava.

Tuomitsemishetkellä voimassa olevassa rikoslaissa joukkotuhontarikoksesta säädetään 11 luvun 1 §:ssä (Laki 212/2008). Kuten jäljempänä selostetaan, asiassa sovelletaan tekohetkellä voimassaolutta lakia, koska uusi laki ei vastaajan kannalta johtaisi lievempään lopputulokseen.

Joukkotuhontarikoksen ja muiden vuonna 1974 säädettyjen rangaistussäännösten taustalla oli eräiden Suomea velvoittavien kansainvälisten sopimusten määräykset, joiden mukaan sopimuksissa tarkoitetut kielletyt teot on tehokkaasti ehkäistävä valtiosisäisillä säädöksillä. Sopimusten mukaan niissä määrättyihin rikoksiin syyllistyneet henkilöt on sopimusvaltioissa tuomittava rangaistukseen rikoksen tekopaikasta riippumatta, ellei sopimusvaltio luovuta rikosentekijää toiseen valtioon oikeudenkäyntiä varten. Keskeisenä tavoitteena kysymyksessä olleissa sopimuksissa oli oikeussuojan antaminen tietyille syrjityille ryhmälle kollektiivina. Toisin sanoen erotukseksi yksilön suojaamiseen tähtäävistä kansallisista rangaistussäännöksistä, kansainvälisiin rikoksiin sisältyy tunnusmerkistökiteijänä teon kohteen kuuluminen jollakin tavalla syrjittyyn ryhmään (esim. HE 241/1973 vp s. 1-2).

Tarkemmin joukkotuhontarikoksen kriminalisointi perustuu Yhdistyneiden kansakuntien 9. päivänä joulukuuta 1948 hyväksymään yleissopimukseen joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi (SopS 5/1960, jälj. YK:n joukkotuhontasopimus). Joukkotuhonnan kriminalisoinnin tavoitteena oli suojella tietyn ryhmän oikeutta olemassaoloon. Yleissopimus sinänsä oli saatettu voimaan Suomessa jo 13.11.1959 annetulla lailla (Laki 557/59), mutta vasta vuonna 1974 (Laki 987/1974) Suomen rikoslakiin lisättiin rangaistussäännös (RL 13: 4 §:n 1 ja 2 momentti), jota sopimuksen katsottiin edellyttävän.

Rangaistussäännöksen esitöissä joukkotuhontaa ei ole määritelty lainkaan vaan sen osalta on tyydytty toteamaan, että teon tunnusmerkistö on yleissopimuksen sanamuodon mukainen (HE 241/1973 vp s. 12). Tunnusmerkistön sisältöä tulkittaessa tulkinta-apua voisi siten olla myös YK:n joukkotuhontasopimuksesta, vaikka mainitun valtiosopimuksen määräykset eivät suoraan ole tuomioistuinta velvoittavia.

Siitä, miten valtiosopimuksia olisi tulkittava, on sovittu valtiosopimusoikeutta koskevassa Wienin yleissopimuksessa, jonka Suomi on ratifioinut vuonna 1977 ja joka on tullut voimaan vuonna 1980 (SopS 33/1980). Sopimuksen 31 artiklan mukaan valtiosopimuksissa käytetyille sanonnoille tulisi antaa niille kuuluvassa yhteydessä niiden tavallinen merkitys sekä valtiosopimuksen tarkoituksen että päämäärän valossa. Valtiosopimuksen valmistelutyöt ja sopimusta tehtäessä vallinneet olosuhteet ovat artikla 32 mukaan ainoastaan täydentäviä tulkintakeinoja, joita voidaan käyttää apuna, jos 31 artiklan mukainen tulkinta jättää merkityksen epäselväksi tai hämäräksi tai johtaa tulokseen joka on selvästi mahdoton tai kohtuuton.

Sananmuotonsa mukaisesti joukkotuhontarikoksen tunnusmerkistön täytyminen edellyttää erityisen tahallisuuden eli ns. dolus specialiksen olemassaoloa. Tekijän on täytynyt tehdä tunnusmerkistössä lueteltu teko siksi, että teon kohde kuuluu johonkin sellaiseen ryhmään, jonka tekijä haluaa hävittää kokonaan tai osittain. Jos ryhmän jäsen surmataan jostain muusta syystä kuin ryhmän hävittämiseksi, tekijä ei ole syyllistynyt joukkotuhontaan vaan rikoslain 21 luvun mukaiseen henkirikokseen. Juuri dolus specialiksen vuoksi säännöksen esitöissä katsottiin, etteivät rikoslain muut säännökset riitä yleissopimuksen ehtojen täyttämiseksi, ja rikoslakiin oli tarpeen ottaa joukkotuhonnan rankaisemista koskeva erityinen säännös sen sisältöisenä kuin yleissopimus teon määritteli (HE 241/1973 vp s. 8).

Sen sijaan joukkotuhontarikoksen tunnusmerkistössä ei määrätä mitään siitä, minkälaisissa olosuhteissa teon on täytynyt tapahtua, jotta teko voitaisiin tuomita joukkotuhontana. Tässä suhteessa joukkotuhonta eroaa muista samaan aikaan rangaistaviksi säädetyistä teoista (nykyisin rikos ihmisyyttä vastaan ja sotarikos), jotka edellyttävät joko sodan, aseellisen selkkauksen, hyökkäyksen tai miehityksen aikana tehtyjä tekoja. Joukkotuhontaan voi syyllistyä sekä rauhan että sodan aikana, mikä ilmenee myös YK:n joukkotuhontasopimuksen I artiklasta. Mainitun seikan vuoksi se, että sotilaallinen tilanne Ruandan eteläosissa on syytteessä mainittuna tekoaikana jäänyt eräiltä osin epäselväksi, ei vaikuta asian oikeudelliseen arviointiin.

Joukkotuhontarikoksen tunnusmerkistössä ei myöskään edellytetä, että tekojen tulisi perustua tai niiden taustalla tulisi olla jonkinlainen valtiollinen ohjelma tai suunnitelma, jotta tekoja voitaisiin pitää joukkotuhontana. Lain sanamuoto on näiltä osin yksiselitteinen. Koska puolustus on esittänyt, että jonkinlaisen joukkotuhontasuunnitelman olemassaolo olisi osa YK:n yleissopimuksen mukaisen joukkotuhonnan tunnusmerkistöä, palataan asiaan jäljempänä tarkemmin.

2.2 Kansainvälisten oikeuslähteiden tulkintavaikutus

Kuten asiassa on tullut esille, kaikki syytteessä olevat teot on tehty ulkomailla ja myös teoista syytetty vastaaja sekä tekojen uhrin ovat ulkomaalaisia henkilöitä. Syyte on nostettu ja sitä käsitellään Suomen rikosoikeusjärjestelmässä poikkeuksellisen universaaliperiaatteen nojalla. Syyte koskee myös sellaista rangaistussäännöstä, jonka säätämisen taustalla on edellä kerrotuin tavoin ollut Suomea sitova kansainvälinen yleissopimus. Sovelletavan lain esitöissä joukkotuhontarikos on määritelty ns. kansainväliseksi rikokseksi, joka kuuluu kansainvälisen rikosoikeuden ydinalueeseen. Kansainväliset rikokset velvoittavat kaikkia valtioita suoraan kansainvälisen oikeuden nojalla riippumatta siitä, hyväksyykö valtio tällaisen normin vai ei (HE 241/1973 vp s. 1). Tätä osaa kansainvälisestä oikeudesta kutsutaan jus cogensiksi, pakottavaksi kansainväliseksi oikeudeksi.

Kansainvälisesti tarkasteltuna joukkotuhontarikoksia ovat käsitelleet vain harvojen valtioiden

kansalliset tuomioistuimet. Tapausten harvinaisuudesta johtuen joukkotuhontasopimuksen nojalla säädetyt kansalliset rangaistussäännökset, mukaan lukien Suomen rikoslain joukkotuhontasäännös, eivät ole päässeet kehittymään lainkirjaimesta eläväksi oikeudeksi samalla tavalla kuin muut rangaistussäännökset. Kansainvälisen rikosoikeuden tutkijat ovat katsoneet, että vaikka YK:n sopimuksessa oleva joukkotuhonnan määritelmä on kansainvälistä tapaoikeutta, vasta YK:n turvallisuusneuvoston 1990-luvulla perustamat entisen Jugoslavian alueen ja Ruandan joukkotuhontaa tutkivat tilapäiset kansainväliset rikostuomioistuimet (ICTY ja ICTR) ovat kehittäneet määritelmää eläväksi oikeudeksi. Huomattavaa on, että YK:n joukkotuhontasopimuksen määritelmä joukkotuhonnasta on kirjattu sanatarkasti kummankin tilapäisen rikostuomioistuimen perussääntöön.

Lähtökohtana suomalaisessa rikosoikeudenkäynnissä on aina Suomen rikoslain soveltaminen ja suomalaiset oikeuslähteet. Koska joukkotuhontaoikeudenkäyntiä voidaan edellä todetun tavoin pitää korostuneen kansainvälisenä, on käräjäoikeus tutustunut myös kansainvälisen rikosoikeuden kehitykseen ja dogmatiikkaan sekä kansainvälisten rikostuomioistuinten oikeuskäytäntöön.

Suomalaisessa oikeuskäytännössä ei ole aikaisemmin käsitelty joukkotuhontarikosta tai muutaakaan jus cogens -rikosta universaaliperiaatteen nojalla. Oikeustieteessäkään ei ole muutamaa yksittäistä artikkelia lukuunottamatta käyty varsinaista keskustelua siitä, tulisiko tällaisessa tapauksessa suhtautua eri tavalla kansainvälisiin oikeuslähteisiin kuin puhtaasti kotimaisessa lain tulkintatilanteessa. Kansainvälisiä oikeuslähteitä ovat ensisijaisesti valtiosopimukset, kansainvälinen tapaoikeus ja maailmanlaajuisesti yleisiksi katsottavat oikeusperiaatteet sekä toissijaisesti kansainvälisten rikostuomioistuinten käytäntö ja kansainvälinen oikeustiede. Käräjäoikeuden käsityksen mukaan ainakin silloin, kun kansainvälisten oikeuslähteiden mukainen tulkinta yksiselitteisesti johtaisi jonkin rangaistusmääräyksen osalta suppeampaan tulkintaan kuin kansallisen rangaistusmääräyksen tulkinta, kansainvälisillä lähteillä voisi olisi merkitystä tulkintatilanteessa. Puolustuksen esittämän joukkotuhonnan suunnittelua koskevan väitteen vuoksi käräjäoikeus on pyrkinyt selvittämään, liittyykö etukäteissuunnitelman olemassaolo joukkotuhonnan tunnusmerkistöön kansainvälisten lähteiden valossa.

2.3 Edellyttääkö joukkotuhonta etukäteissuunnitelmaa kansainvälisessä rikosoikeudessa?

Kuten edellä on jo mainittu, puolustus on esittänyt, että vaikka Ruandan tapahtumissa vuonna 1994 oli YK:n joukkotuhontasopimuksessa määritellyn joukkotuhonnan piirteitä, tutsien joukkomurhia ei voida pitää joukkotuhontana. Tappamisia ei ollut etukäteen suunniteltu, vaan ne olivat puolustuksen käsityksen mukaan osa presidentti Juvénal Habyarimanan äkillisen kuoleman jälkeä puhjenneita spontaaneja sotatoimia hutujen ja tutsien välillä.

Myös kansainvälisten joukkotuhontatutkijoiden piirissä on käyty keskustelua siitä, sisältääkö joukkotuhonnan määritelmä vaatimuksen erityisestä joukkotuhonnan suunnittelusta. Osa tutkijoista on ollut sillä kannalla, että YK:n sopimuksen mukaisena joukkotuhontana on pidettävä ainoastaan sellaisia tekoja, jotka on tehty osana erityistä suunnitelmaa tai jonka taustalla on olemassa jonkin tason ohjelma tai politiikka. Tämä edellytys on säädetty nimenomaisesti joidenkin maiden kansalliseen lakiin (mm. Ranskan rikoslain 211-1 artikla). Toiset tutkijat ovat olleet sitä mieltä, että vaikka joukkotuhonta käytännössä on vaikea toteuttaa ilman jonkinasteista valtiosotatoimintaa, rikoksen tunnusmerkistön täytyminen ei sinällään edellytä suunnitelman olemassaoloa eikä sitä näin ollen tarvitse näyttää toteen.

Käräjäoikeudessa todistajana kuultu hutujen ja tutsien suhteita sekä Ruandan yhteiskunnallista kehitystä tutkinut todistaja, valtiotieteiden tohtori Helmut Strizek on kertonut katsovansa, etteivät Ruandan tapahtumat vastanneet niitä tunnusmerkkejä, jotka YK:n sopimus asetti joukkotuhonnalle, koska tutsien tappamisia ei ollut keskitetysti suunniteltu. Sen sijaan todistajana niin ikään kuultu afrikkalaisen oikeuden ja politiikan professori oikeustieteen tohtori Filip Reyntjens on katsonut, että joukkotuhontasopimuksessa määritelty joukkotuhonta ei edellytä näyttöä suunnitelman olemassaolosta vaan ainoastaan, että dolus specialis näytetään toteen. Reyntjensin mukaan jouk-

kotuhonnan suunnittelun saattoi ylipäänsä tulkita myös niin, että se voi olla vaiheittaista ja pikku hiljaa etenevää, eikä välttämättä tarkoittanut jotakin tiettyä hetkeä jolloin ihmiset kokoontuvat yhteen ja päättävät tehdä joukkotuhonnan.

Kansainväliset rikostuomioistuimet ICTR ja ICTY ovat molemmat katsoneet tuomioissaan, ettei joukkotuhonnasta tuomitseminen edellytä, että oikeudenkäynnissä olisi esitetty näyttöä jonkinlaisen valtiollisen suunnitelman olemassaolosta. ICTR:n tapauksessa syyttäjä vastaan Théoneste Bagosora ym. Ruandan johtava kenraali Bagosora tuomittiin 18.12.2008 joukkotuhonnasta elinkaudeksi vankeuteen siitä huolimatta, että kaikki syytteet salahankkeesta joukkotuhontaan häntä ja muuta valtion johtoa vastaan hylättiin (ICTR -98-41-T). Toisin sanoen vaikka minkäänlaisen suunnitelman olemassaoloa ennen tutsien tappamista ei ollut näytetty toteen, Bagosoran ja muiden katsottiin silti syyllistyneen joukkotuhontaan. Tuomiossaan ICTR lausui, että vaikka tutsien tappamisten hyvin nopea alkaminen välittömästi presidentin lentokoneen alasampumisen jälkeen näyttäisi antavan viitteitä siitä, että jonkinlainen etukäteissuunnitelma joukkotuhonnan toteuttamiseksi oli ollut olemassa, todisteet viittasivat yhtä lailla siihen, että hallitus valmisteli poliittista ja sotilaallista taistelua osana käynnissä olevaa sotaa RPF:ää vastaan.

Myös ICTY:n oikeuskäytännössä on 5.7.2001 annetun valitusasteen tuomion jälkeen pidetty selvänä, että joukkotuhontaa koskeva valtiollinen politiikka ei ole joukkotuhontarikoksen tunnusmerkistökäsittejä. Tapauksessa syyttäjä vastaan Jelisic valitusasteen tuomioistuin lausui, että suunnitelman tai politiikan olemassaolo ei ole joukkotuhontarikoksen tunnusmerkistökäsittejä, vaikkakin sellaisen olemassaololla voi olla todisteellista näyttöarvoa joukkotuhontaa koskevissa oikeudenkäynneissä (ICTY- IT-95-10-A).

Suomalaisessa oikeustieteessä ei ole käsitelty mainittua ongelmaa rikoslain joukkotuhontaan liittyen. Sen sijaan Gerhard Werlen kansainvälisen rikosoikeuden teoksessa: "Principles of International Criminal Law" asiaa on käsitelty YK:n yleissopimuksen joukkotuhontakäsitteen osalta. Werle katsoo, että joukkotuhontaan voi teoriassa syyllistyä myös täysin yksin toimiva henkilö, jolla on tekoa tehdessään joukkotuhonnan edellyttämä tarkoitus tuhota ryhmä osittain tai kokonaan. Werlen mukaan ICTY:n ja ICTR:n ovat toistuvasti tuoneet esille, että korkean tason politiikan tai laajan sopimuksen tai suunnitelman olemassaolo ei ole itsenäinen joukkotuhonnan tunnusmerkistökäsittejä, vaan sillä on ainoastaan näyttöarvoa tekijän tahallisuudesta joukkotuhontaan. Werle pitää tätä tilapäisten tuomioistuinten selkeää kannanottoa kansainvälisenä tapaoikeutena. (Mt. 2009, s. 271).

Edellä mainittujen lähteiden valossa käräjäoikeus on tullut siihen johtopäätökseen, ettei joukkotuhontarikoksen tunnusmerkistö myöskään kansainvälisten lähteiden valossa edellytä tekojen taustalla olevaa etukäteissuunnitelmaa. Rikoslain sananmukainen tulkinta näyttäisi siis näiltä osin vastaavan kansainvälisen rikosoikeuden määritelmää joukkotuhonnasta.

2.4 Ruandan tapahtumien historiallinen ja oikeudellinen arviointi

Syyttäjä on haastehakemuksessaan esittänyt, että Bazarambaan kohdistuneiden syytteiden mukaiset teot ovat olleet osa joukkotuhontaa, joka kohdistui Ruandan tutsiväestöön ja maltillisiin hutuihin 1.1.1993-31.5.1994. Puolustus on väittänyt, ettei Ruandassa ollut joukkotuhontaa vaan käynnissä oli sota Ruandan hallituksen ja RPF:n välillä, jossa sodassa kuoli siviiliväestöä molemmista etnisistä ryhmistä.

Todistajana kuultu valtiotieteiden apulaisprofessori Timothy Longman on tutkinut Ruandan demokratioitumisprosessia vuosina 1992-93. Lokakuussa 1995 hän saapui Ruandaan uudelleen ihmisoikeusjärjestö Human Rights Watchin tutkijana. Human Rights Watchin maaliskuussa 1995 aloittaman tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miksi Ruandassa oli tapahtunut mittavan luokan joukkotuhonta. Longmanin todistuskertomuksen mukaan tutkimuksessa oli keskitytty niihin ihmisoikeusloukkauksiin, joita Ruandan hallitus ja sen tukijat olivat toteuttaneet. Hän painotti,

että tutkimus toteutettiin aikana, jolloin oikeudenkäynnit eivät vielä olleet alkaneet. Tutkimusta varten Longman haastatteli sekä hutuja että joukkotuhonnasta selviytyneitä tutseja. Kaikki haastatellut henkilöt olivat olleet silminnäkijöitä joukkotuhontatapahtumille, ja ristiriitaisia kertomuksia oli verrattu keskenään. Longman piti haastattelukertomuksia luotettavina eikä hänellä ollut ollut epäilystäkään, etteikö Ruandassa olisi tapahtunut tutsiväestöön kohdistuva joukkotuhonta mainittuna aikana. Tutkimuksesta tehty julkaisu sai nimekseen "Leave None to Tell the Story."

Ruandassa olleiden YK:n UNAMIR-joukkojen komentajan kenraali Roméo Dallairen sotilasavustajaksi 10.5.1994 Ruandaan saapunut Philip Lancaster on todistajana kuultuna kertonut niistä historiallisista ja poliittisista syistä, jotka johtivat tutsien joukkotuhontaan vuonna 1994. Lancaster tutki joukkotuhontaa kahdeksan kuukautta Gitaraman alueella, ja myös hän oli kuullut silminnäkijäkertomuksia tapahtumista. Lancasterin mukaan tappamisen järjestämisen rakenteeseen oli kuulunut sekä virallinen että epävirallinen puoli. Kunnan tasolla tappaminen oli organisoitu samalla tavalla kuin "umuganda" eli pakollinen yhteisöpalvelu, johon kaikkien oli osallistuttava säännöllisin väliajoin. Tarkoituksena oli ollut saada niin monia hutu-siviilejä kuin mahdollista mukaan tappamisiin. Kun esimerkiksi solun vastuuhenkilön tehtävänä oli ollut tappaa tietty joukko ihmisiä, vastuuhenkilö oli kerännyt ryhmän ihmisiä ympärilleen toteuttamaan teot käytännössä. Ihmisiä oli lahjottu väkivallantekoihin oluella, aseilla ja vetoamalla pelkoon sekä yhteiskuntavelvollisuuteen. Monet ihmiset, jotka olivat mukana tappamassa, mielsivät olevansa toteuttamassa kansalaisvelvollisuuttaan.

Ruandan viestintäministerinä vuosina 1992-93 toiminut sosiologian tohtori Pascal Ndengejeho on todistajana kuultuna kertonut, että hänen käsityksensä mukaan Ruandassa oli tapahtunut joukkotuhonta. Osa ruandalaisista kuoli siksi, että he kuuluivat tiettyyn etniseen ryhmään. Todistaja ei kuitenkaan uskonut, että etniseen ryhmään kuuluvien henkilöiden tappamista oli valmisteltu etukäteen. Tutsisiviilien tappamisen syynä oli ollut sota ja se, että ihmisiä painostettiin tappamaan. Kysymys oli ollut RPF:n sotastrategiasta ja joukkotuhonta oli ollut odotettavissa. Todistajan mukaan sekä hutuja että tutseja oli tapettu 1.10.1990 lähtien, ja myös tappajina oli ollut sekä hutuja että tutseja. Hänen mukaansa ei voida sanoa yksiselitteisesti, että joku etninen ryhmä olisi ollut uhrin asemassa ja toinen etninen ryhmä olisi ollut tappajan asemassa.

Edellä aiemmin mainittu todistaja Filip Reyntjens on kertonut, että tappamiset alkoivat 7.4.1994 ja niiden kohteena oli aluksi ne etniset tutsit, joita pidettiin vastustajina ja RPF:n kannattajina. Alusta lähtien ääri-hutut tappoivat kuitenkin myös hutuja, kuten maan pääministerin, ehdokkaan parlamentin puhemieheksi sekä valtiosääntötuomioistuimen presidentin. Mainittujen korkea-arvoisten virkamiesten tappaminen oli ollut välttämätöntä, jotta maan presidentin tapon jälkeen syntynyttä tyhjiötä ei täytettäisi. Tappamiset levisivät lopulta kaikkiin tutseihin, koska heitä kaikkia pidettiin RPF:n kannattajina.

Reyntjens kertoi, ettei hän ollut nähnyt vakuuttavaa todistusaineistoa siitä, että joukkotuhonta olisi suunniteltu etukäteen. Tutkimustensa perusteella hänellä oli kuitenkin vahvoja epäilyksiä siitä, että maan korkein sotilasjohto päätti 7.4.1994 aamulla kello 2 ja 7 välillä, että he panisivat toimeen sen koneiston, jota oli alettu valmistella jo vuonna 1990, kun RPF hyökkäsi maahan. Tarkoituksena oli tutsien joukkotuhonta. Tieteellistä varmuutta asiasta todistajalla ei kuitenkaan ollut.

Edellä aiemmin mainitun todistajan Helmut Strizekin mukaan Ruandan armeijan tarkoituksena ei ollut hävittää tutseja ihmisryhmänä. Tällainen tarkoitus oli vain niillä rajatun huturyhmän jäsenillä, jotka RPF oli aikaisemmin ajanut pois kodeistaan. Tämä huturyhmä vihasi tutseja, ja ryhmän tappopotentiaali oli ollut RPF:n tiedossa, kun sen armeija oli tehnyt hyökkäyksen Ugandasta Ruandaan vuonna 1994. Strizekin mukaan Interahamwe ei koskaan ollut saanut sotilaskoulutusta eikä kansanmurhaa tehty valtiollisilla armeijan aseilla. Ruandan hallituksen armeija oli päinvastoin määritellyt vihollisen nimenomaisesti RPF:ksi. Ruandassa asuvat siviilitutsit tai muut RPF:n kannattajat eivät olleet vihollisia.

Strizek kritisoi Human Right Watchin edellä mainittua tutkimusta. Hänen mukaansa tutkimuksen tarkoituksena oli ollut osoittaa, että kansanmurha oli suunniteltu etukäteen. Kaikki ne lähteet, jotka osoittavat kansanmurhan suunnitelluksi teoksi, on kuitenkin Strizekin mukaan osoitettu valheellisiksi. Oli muun muassa väärin väittää, että joukkotuhonnasta olisi Ruandassa puhuttu "sotana", sillä sota ja kansanmurha oli kielenkäytössä erotettu toisistaan. Virheellinen on myös väite siitä, että aina kun kehoitettiin taistelemaan RPF:ää vastaan, se olisi tarkoittanut että piti taistella kaikkia tutseja vastaan.

Käräjäoikeuden käsitys on, että todistaja Strizekin tutkimus Ruandan tapahtumista ei niinkään käsitellyt yksilötason tapahtumia. Sen sijaan hän on selvittänyt vuoden 1994 tapahtumien taustalla ollutta politiikkaa ja eri ryhmien, erityisesti RPF:n, valtapyrkimyksiä. Strizekin näkemys siitä, ettei maassa voida katsoa olleen joukkotuhontaa perustuu ennen kaikkea siihen aiemmin mainittuun seikkaan, ettei tutsien surmien taustalla ollut todistettu olleen etukäteissuunnitelmaa.

Käräjäoikeus toteaa, että muutamaa todistajaa lukuunottamatta kaikki oikeudenkäynnissä kuulleet silminnäkijätodistajat ovat kertoneet tutseihin kohdistuneista hyökkäyksistä. Todistajakertomusten mukaan hutut ja tutsit olivat ennen vuoden 1994 tapahtumia eläneet Nyakizussa rauhassa keskenään, eikä etnisyydellä ollut ollut mitään merkitystä ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Presidentti Habyarimanen lentokoneen alasampumisen jälkeen tilanne oli kuitenkin muuttunut. Hutut olivat alkaneet tappaa naapureinaan olleita tutseja, eivätkä tapot olleet kohdistuneet pelkästään miehiin vaan myös naiset ja lapset oli systemaattisesti etsitty piiloistaan ja tapettu. Todistajien mukaan ihmisiä oli tapettu nimenomaan siksi, että he olivat olleet tutseja.

Muutama todistaja on kertonut, että väkivaltaisuudet olivat olleet taistelutoimia hutujen ja tutsien välillä ja että hyökkäyksiä tehtiin yhtä lailla hutuja kuin tutseja vastaan. Nämä kertomukset ovat kuitenkin olleet epämääräisiä, eikä käräjäoikeus pidä kertomuksia uskottavina ottaen huomioon tutsiuhrien moninkertaisen määrän hutuihin verrattuna, etenkin Nyakizussa.

Myös ICTR:ssä on monia kertoja käsitelty sitä, millä tavalla Ruandan vuoden 1994 tapahtumia pitäisi historiallisesti ja oikeudellisesti arvioida. Valitustuomioistuimen määräyksestä ensimmäisen asteen tuomioistuimien (Trial Chamber III) on ottanut nimenomaisesti kantaa kysymykseen 11.12.2006 antamassaan tuomiossa No ICTR-98-44-T. Tuomion mukaan:

"- Seuraava asiantila vallitsi Ruandassa 6.4.1994 ja 17.7.1994 välisenä aikana: Ruandassa oli kautta koko maan laajalle levinneitä tai järjestelmällisiä hyökkäyksiä sellaista siviiliväestöä kohtaan, joka tunnistettiin etnisesti tutseiksi. Näiden hyökkäysten aikana jotkut Ruandan kansalaiset tapoivat tai aiheuttivat vakavaa ruumiillista tai henkistä haittaa henkilöille, joiden havaittiin olevan tutseja. Hyökkäysten seurauksena suuri joukko etniseltä taustaltaan tutseja olevia henkilöitä kuoli.

- Tammikuun 1. päivän 1994 ja heinäkuun 17 päivän 1994 välisenä aikana Ruandassa oli kansallinen aseellinen konflikti.
- Huhtikuun 6. päivän 1994 ja heinäkuun 17 päivän 1994 välisenä aikana Ruandassa oli tutsien etnisen ryhmän joukkotuhontaa. "

Oikeudenkäynnissä esitetyn näytön perusteella käräjäoikeus pitää kiistattomana, että Ruandassa on syytteessä kerrottuna ajankohtana tapahtunut tutseihin etnisenä ryhmänä kohdistunut joukkotuhontaa. ICTR:n edellä mainittu tuomio tukee käräjäoikeuden johtopäätöstä. Vastaaja Bazaramban syytteessä väitetty menettely on tapahtunut tässä kontekstissa. Käräjäoikeus painottaa kuitenkin, että tuomionharkinnassa ei loppujen lopuksi ole kysymys siitä, miten Ruandan tapahtumia vuonna 1994 tulisi kokonaisuudessaan arvioida vaan tuomio perustuu siihen, onko Bazaramban katsottava asiassa vastaanotetun näytön perusteella syyllistyneen niihin yksittäisiin tekoihin, joista syyttäjä on vaatinut hänelle rangaistusta. Tekoja arvioitaessa on luonnollisesti muistettava syytteenä olevan teon rikostunnusmerkistö, joka edellyttää vastaajalta nimenomaista tarkoitusta hävittää tutsit etnisenä ryhmänä osittain tai kokonaan Ruandasta.

3. GACACA-JÄRJESTELMÄ

Ruandassa on vuoden 1994 jälkeen kansanmurhasta syytetty yli miljoonaa ihmistä. Jossain vaiheessa joukkotuhonnan jälkeen vankilassa on ollut ainakin 120.000 ihmistä kansanmurhasyytteiden takia. Samaan aikaan vuonna 1994 oikeushallinnon palveluksessa on ollut tilastojen mukaan vain 12 koulutettua lakimiestä.

Koska tavallinen oikeusjärjestelmä on ollut toimintakyvytön ja syytettyjä valtava määrä, on Ruandassa uudistettu alunperin perheriitoja ja maanomistusriitoja ratkomaan tarkoitettu gacaca-kylätuomioistuinjärjestelmä siten, että sen keskeiseksi tehtäväksi tuli kansanmurhasta syytettyjen tuomitseminen ja kansanmurhaan liittyvien tapahtumien selvittäminen.

Timothy Longmanin, joka oli ollut Ruandassa ihmisoikeusjärjestö Human Rights Watchin tutkijana 1995-1997, mukaan gacaca-järjestelmän käyttöönoton ensisijainen tarkoitus oli ollut saada ihmiset pois vankilasta. Se oli nähty oikeudenkäyntiä nopeuttavana menettelynä. Sittemmin oli ajateltu myös, että menettely edisti sovinnonmukaista ratkaisua kansanmurhateoille.

Laki uusista kansankäräjistä on astunut voimaan vuonna 2004 (Organic law N:o 16/2004), ja maanlaajuinen tuomioiden jakaminen on alkanut laajemmin vuonna 2005. Jo tätä aiemmin on ollut voimassa kokeiluluontoinen laki. Kylätuomioistuimia on Ruandassa kaikkiaan noin 15.000. Tuomarit niihin valitaan kyläläisten keskuudesta vaaleilla. Gacaca-oikeuteen kuuluu 5-7 jäsentä.

Gacaca-menettelyssä syyllisten tulee tunnustaa rikoksensa usein uhrien omaisten edessä ja pyytää niitä anteeksi. Gacaca-menettelyn luonteeseen on kuulunut oman osallisuuden tunnustamisen lisäksi kansanmurhan tapahtumien selvittäminen laajemmin ja siihen liittyen on tullut nimetä muita kansanmurhaan osallisia (procedure of confessions, guilt plea, repentance and apologies). Menettelyn luonteeseen on kuulunut tietojen kerääminen kansanmurhaan syyllistyneistä etukäteen muun ohella vankilassa kiertäneiden listojen avulla. Gacaca-oikeudenkäyntiä on voinut myös edeltää valmennusleiri, jossa oikeudenkäyntiin liittyviä seikkoja on käyty läpi.

Rikoksesta epäilty on voinut rikoksensa tunnustamalla, niitä anteeksi pyytämällä ja muiden tekijöiden rikoksista kertomalla saada useita vuosia lievemmän vankeusrangaistuksen sekä mahdollisuuden suorittaa vähintään puolet rangaistuksesta yhdyskuntapalveluna. Käytännössä gacaca-menettelyn etuna on vastaajien näkökulmasta ollut, että rikoksen tunnustamalla on voinut saada asiansa nopeammin käsiteltyä, jolloin oleskeluaika tutkintavankeudessa osin epäinhimillisissä olosuhteissa on voinut jäädä lyhyemmäksi.

Kansanmurhaa koskevat rikokset on jaoteltu vakavuusasteeltaan kolmeen eri luokkaan. Ensimmäiseen ja vakavimmat rikokset sisältävään kategoriaan kuuluvat esimerkiksi kansanmurhan johdotehtävät valtakunnantasolta aina kuntatasolle asti. Ensimmäiseen kategoriaan luokiteltavista teoista tuomittava rangaistus vaihtelee nykyisin 20 vuoden vankeusrangaistuksesta aina elinkautiseen vankeusrangaistukseen sen mukaan onko rikokset tunnustettu, anteeksi pyydetty ja anteeksi annettu. Alunperin myös kuolemanrangaistus on ollut mahdollinen seuraamus. Toisen kategorian rikoksiin kuuluvat esimerkiksi henkirikokset. Niiden toisen kategorian rikoksiin syyllistyneiden, jotka eivät ole tunnustaneet tekojaan tai joiden tunnustaminen tai muut gacaca-menettelyyn liittyvät velvollisuudet on hylätty, osalta tuomittava vankeusrangaistus on 25-30 vuotta. Tunnustetuista, anteeksi pyydettyistä ja anteeksi annetuista rikoksista tuomituista rangaistuksista puolet on mahdollista suorittaa yhdyskuntapalveluna esimerkiksi teiden rakentamistyönä ja talojen rakentamisena kansanmurhasta selvinneille. Toinen puoli rangaistuksesta koostuu vankeusrangaistuksesta, joka voi osin olla ehdollinen. Yhdyskuntapalvelurangaistukseen tuomittu voi nykyisin suorittamalla yhdyskuntapalvelunsa esimerkillisen hyvin saada myös ehdotonta vankeusrangaistusta koskevan osuuden lievennetyksi yhdyskuntapalveluksi.

Alemman tason gacaca-oikeus (Gacaca Court of Cell) käsittelee ainoastaan omaisuusrikoksia.

Ylemmän tason gacaca-oikeudessa (Gacaca Court of Sector ja Gacaca Court of Appeal) on mahdollista käsitellä esimerkiksi juttuja, joissa syytetyt ovat osallistuneet tappoihin ja raiskauksiin. Vuonna 2008 tapahtuneen lainmuutoksen jälkeen (Organic Law N:o 13/2008) Gacacassa on ollut mahdollista käsitellä myös osa 1. kategoriaan kuuluvista rikoksista kuten kuntatasolla johtotehtävissä olleiden kansanmurhasta epäiltyjen syytteitä. Kansanmurhan kansallisen tai prefektuuritason johtajien ja suunnittelijoiden epäillyt kansanmurharikokset käsitellään Ruandan tavallisessa oikeusistuimissa, sotilastuomioistuimissa tai ICTR:ssä Tansaniassa.

4. TODISTELUN LUOTETTAVUUDESTA YLEISELLÄ TASOLLA

4.1 Kertomusten eroavaisuudet esitutkintakertomuksiin verrattuna

Todistajien luotettavuutta arvioidaan yleensä yleisellä tasolla sen mukaan kuinka hyvin samoja tapahtumia koskevat todistajien kertomukset tukevat toisiaan ja kuinka yhdenmukaisia ne ovat toisiinsa nähden. Merkitystä on annettu myös sille, miten johdonmukaisena kunkin todistajan kertomus säilyy esitutkinnan jälkeen. Esillä olevassa tapauksessa vaikeudet tulkkauksessa ovat voineet vaikuttaa kertomusten sisältöön esitutkinnassa. Monet todistajista ovat lukutaidottomia eivätkä he ole voineet tarkastaa englanninkielelle nauhalta purettuja esitutkintakertomuksiaan. Esitutkintakertomuksia ei ole alkuperäisessä muodossaan kinyaruandan kielellä säilytetty missään muodossa. Jotkut todistajista ovat aidon ja uskottavan tuntuisesti kiistäneet kertoneensa esitutkinnassa siten, kuin heidän kertomakseen on siinä yhteydessä merkitty.

Vielä on huomioitava todistelun kohteena olevista teoista kulunut pitkä aika, mistä johtuen eroavaisuudet pääasian kannalta vähemmän merkityksellisten yksityiskohtien osalta ovat ymmärrettäviä.

Edellä mainittujen seikkojen takia esitutkintakertomusten ja oikeudessa annettujen kertomusten eroavaisuuksille ei voida antaa kovin suurta painoarvoa todistajien kertomusten luotettavuutta arvioitaessa.

4.2 Tulkkauksen vaikutus

Perustellusti voidaan pohtia tulkkauksesta aiheutuvia näytöllisiä ongelmia myös pääkäsittelyn aikana erityisesti tulkattaessa todistajien kertomaa kinyaruandasta ranskaksi ja edelleen suomeksi. Kaksinkertaisessa tulkkauksessa väärinymmärrysten mahdollisuus kasvaa. Tulkkauksen osalta on huomioitava, ettei Bazaramba, jonka äidinkieli on kinyaruanda, ja joka hallitsee ranskan kielen hyvin, ole juurikaan puuttunut kinyaruandan ja ranskankielen väliseen tulkkaukseen.

Asiassa on tullut myös esille, että pelkästään monien kinyaruandan sanojen merkitys vaihtelee kontekstista riippuen, mikä seikka on tulkkauksen ja itse kertomuksen ymmärtämisen kannalta haasteellinen. Esimerkiksi termien inkotanyi, inyenzi ja interahamwe merkitys on vaihdellut ajallisesti ja paikallisesti. Inkotanyillä on alunperin tarkoitettu ennen vuonna 1959 tapahtunutta kuninkaan syrjäyttämistä kuninkaan henkivartijajoukkoja ja kansanmurhan yhteydessä joko RPF:n kannattajia tai tutseja etnisenä ryhmänä. Termi inyenzi tarkoittaa torakkaa (cockroach). Se on alunperin tarkoittanut vuoden 1959 vallankumoukseen liittyen ulkomaille paenneita enimmäkseen tutsipakolaisia, jotka yöaikaan ovat tehneet hyökkäyksiä ja hävinneet näkyvistä valoisan aikaan. Inyenzi on joukkotuhonnan aikaan ollut myös tutseihin etnisenä ryhmänä kohdistuva halventava käsite. Sana interahamwe voidaan kääntää yhdessä työskentelyksi tai yhdessä hyökkäämiseksi. Yhdessä työskentely on voinut merkitä myös yhdessä tappamista. Se on ollut yksipuoluejärjestelmän aikaan MRND:n nuorisoliikkeestä käytetty nimitys. Sodan aikana se on voinut tarkoittaa äärihutuista tai ainakin tutsivastaisista MRND:n nuorten kanssa yhteistyötä tehneistä henkilöistä käytettyä nimitystä tai maan pohjoisosasta vuoden 1990 sodan alkamisen jälkeen etelään päin paen-

nutta irtolaisjoukkoa. Todistajat ovat voineet tarkoittaa sodalla joukkotuhontaan liittyvien tapahtumien lisäksi vuonna 1990 alkanutta RPF:n hyökkäystä Ugandasta Ruandaan.

4.3 Kulttuurillisten seikkojen vaikutus

Afrikkalaisen oikeuden ja politiikan professorina Antwerpenin yliopistossa toimiva Filip Reyntjens on kertonut "ubgence"-käsitteestä, jonka mukainen menettely on hänen mukaansa ruandalaisessa kulttuurissa laajalti käytetty ja tunnettu. Käsite viittaa strategiseen kertomiseen ja puhumiseen. Käsite tarkoittaa oveluutta, sitä ettei jää kiinni, kun on tehnyt jotain, strategista toimimista. Useimmissa eurooppalaisissa kulttuureissa tätä kutsuttaisiin Reyntjensin mukaan valehtelemiseksi. Todistaja voi esimerkiksi kysymykseen vastatessaan kysyä itseltään, voiko kysymyksiä esittävä henkilö vahingoittaa tai auttaa häntä. Reyntjensin mukaan ruandalainen ajattelee aina laajemmin asiaa vastatessaan kysymyksiin. Lähtökohtana ei voida kuitenkaan pitää, että kulttuurilliset seikat sinänsä vähentäisivät todistajien kertomusten arvoa. Kysymys on viime kädessä tapauskohtaisesti tehtävästä arviosta.

Todistajia kuultaessa on tullut erityisesti esille, että osa todistajista on vastannut kysymyksiin suppeasti oma-aloitteisen yhtäjaksoisen tapahtumien kulkua koskevan kuvauksen sijasta. Todistajat ovat esimerkiksi useasti vastanneet kysymykseen tietävätkö he jotain asiasta seuraavasti: "Tietävät". Tarkentaviin kysymyksiin annetut vastaukset eivät ole välttämättä kuvanneet tapahtumien kulkua kronologisessa järjestyksessä. Kyseinen kerrontatapa on johtanut myös siihen, että tapahtumien ajallinen ja paikallinen yhteys on selvinnyt ja muodostunut sen mukaan, mitä kukin kysyjä on arvannut kysyä. Kyseinen tapa kertoa asioita on siten osin vaikeuttanut kokonaiskuvan hahmottamista todistajan kertomista seikoista, koska kertomus on kehittynyt jatkokysymysten laadun perusteella.

4.4 Gacaca-menettely ja todistajien alisteinen asema

Jutussa kuulluista todistajista useat ovat läpikäyneet gacaca-menettelyn. Asiassa on esitetty epäilyjä siitä, että tätä järjestelmää olisi myös käytetty väärin esimerkiksi siten, että ihmisiä olisi syytetty koston vuoksi tai olisi nimetty sellaisia ihmisiä, jotka eivät pysty kostamaan kuten vainajia, vankeja ja ulkomaille muuttaneita.

Gacaca-menettelyssä rangaistuksen määrään on vaikuttanut se seikka, onko omien tekojen tunnustaminen ja kansaepäiltyjen syyllisyyden vahvistaminen tullut hyväksytyksi. Sinällään sen seikan, että tekonsa tunnustamalla on voinut saada lievemmän tuomion ei lähtökohtaisesti voida katsoa vaikuttavan heikentävästi todistajien kertomusten luotettavuuteen. Kysymyksessä on sellainen rikosoikeudellinen periaate, joka on hyväksytty tietyin rajoituksin esimerkiksi Englannin (guilty plea sentencing reduction), Italian, Viron ja Saksan lainsäädännössä. Suomen rikoslaisissa pyrkimys vaikuttaa rikoksensa selvittämiseen on yksi rangaistuksen lieventämisperuste. Gacaca-menettelyn erityispiirteisiin on kuulunut muiden kansanmurhaan syyllisten nimeäminen. Lisäksi rikoksensa tunnustaneiden, niitä anteeksi pyytäneiden ja muiden rikoksista kertoneiden rangaistus on voinut alentua useilla vuosilla eli poikkeuksellisen paljon ja rangaistus on ollut mahdollista suorittaa vähintään puolelta osalta yhdyskuntapalveluna.

Syyttäjän todistajista useat ovat olleet useita vuosia epäinhimillisissä vankilaolosuhteissa. Monia tässä asiassa todistajina kuulluista on pidättämisen yhteydessä ja vankeuden aikana pahoinpidelty, kunnes he ovat tunnustaneet oman osallisuutensa kansanmurhaan. Samassa yhteydessä on voitu jo nimetä muita kansanmurhaan osallisia. Viranomaisiin nähden alisteisessa asemassa olevat vangit ovat voineet kertoa tapahtumista viranomaisten toivomalla tavalla omaa asemaansa parantaakseen. Esimerkiksi vastaajan todistaja Bertin Bagaragaza on kertonut tunnustamisen etuna olleen lievemmät tuomiot sekä nopeutettu oikeudenkäyntimenettely. Mikäli vankilassa tai varsinaista gacaca-menettelyä edeltävällä valmennusleirillä ei ole sellaisenaan hyväksynyt siellä tapahtuneen tietojen keräämisen ja koordinoinnin pohjalta syntyneitä listoja joukkotuhontaan syyllistyneistä ja heidän

tekemikseen väitetyistä teoista, on ollut vaarassa joutua palaamaan takaisin vankilaan.

On mahdollista, että oman tuomion merkittävän lyhentämisen toivossa on tehty myös vääriä ilmiäntojoja. VASA 1 ja VASA 2 ovat kertoneet vankilassa kiertäneistä listoista, joiden avulla tietoja on kerätty. Listoissa on ollut myös Bazaramban nimi. Jean Marie Byiringiro on kertonut, että vankien tunnustukset joko kirjoitettiin itse paperille tai sitten haettiin luottohenkilö, joka oli kirjoittanut tunnustuksen heidän puolestaan. Kirjalliset tunnustukset oli sen jälkeen viety neuvonantajalle, joka oli antanut ne vankilan johdolle. Byiringiron mukaan Francois Mushimyamana oli ollut vankilassa vastuussa vankien turvallisuudesta ja toiminut vankien neuvonantajana gacaca-oikeudenkäyntien suhteen. Mushimyamana oli neuvonut muun muassa vankeja kertomaan vain sen, mitä he olivat tehneet lisäämättä kertomukseen mitään muuta. Kysymyksessä on täytynyt olla Nyakizun kunnan aluetta koskevat gacaca-oikeudet. Timothy Longmanin mukaan rikoskumppaneista tehdyissä luetteloissa oli joskus nimetty sellaisia henkilöitä, jotka eivät voisi kostaa heitä nimenneille. Esimerkiksi osa listoissa olleista Bazarambaa koskevista väitteistä ei ole todistajien mukaan pitänyt paikkaansa osan ollessa puolestaan totta. Kyseinen menettely ei ole tuottanut kokonaisuudessaan vääriä tietoja. Tässä yhteydessä on myös huomioitava, että gacaca-menettelyssä valehtelusta on voinut seurata ankarin mahdollinen rangaistus.

Gacaca-menettelyn eli kylätuomioistuinkäsittelyn etuihin on kuulunut, että ihmiset ovat tunteneet toisensa. VASA 6, jonka tehtävänä oli ollut vuoden 1998 jälkeen muun muassa kerätä tietoja joukkotuhontatapahtumista Nyagisozin kunnassa (ent. Nyakizun kunta), on kertonut, että tietojen keruu tapahtui yleensä niin, että paikalla oli paljon kyläläisiä, jotka kaikki yrittivät muistella jotain tiettyä tapahtumaa. Käsiteltäessä asioita kyläyhteisöittäin on menettelyyn osallisille syntynyt kokonaiskuva siitä, mikä kunkin kyläläisen osallisuus tapahtumiin oli ollut. Tähän liittyen on olemassa riski siitä, että todistajan omat silminnäkijähavainnot ja kylätuomioistuimessa kuullut seikat sekoittuvat ajan kuluessa todistajan itsensä sitä tiedostamatta. Tämä on ilmennyt joidenkin todistajien kertomuksista siten, että he ovat tapahtumista kertoessaan kertoneet aluksi sellaisista tapahtumista, joita he eivät tarkentavien kysymysten perusteella esille tulleiden seikkojen valossa ole voineet itse havainnoida. Tietyistä tosiseikoista on voitu tehdä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Osa todistajista on vaikuttanut muistavan ajan kulumiseen nähden tapahtumakokonaisuuksia liiankin tarkasti.

Todistajina kuultujen henkilöiden mahdollinen alisteinen asema joukkotuhontaa koskevan tietojen keräämisen aikana sekä edellä viitatus ns. kollektiivisen totuuden syntymisen mahdollisuus ovat joka tapauksessa seikkoja, jotka tekevät yksittäistapauksia koskevan näytön arvioinnin entistäkin haasteellisemmaksi.

4.5 Bazarambaa koskevan rikosepäilyn esilletulotapa

Bazaramba toimi UEBR:n (Union des Eglises Baptistes au Rwanda) eli Ruandan baptistikirkkojen unionin palveluksessa sen nuorisosiiven johtajana aina siihen saakka, kun hän heinäkuussa 1994 pakeni perheensä kanssa Nyakizusta Gikongoron kautta Kongon Demokraattiseen tasavaltaan (DRC). Sieltä hän matkusti Sambian pääkaupunkiin Lusakaan, jossa hän asui UNHCR:n pakolaisleirillä. Maaliskuussa 2003 hän tuli pakolaiselle myönnettyllä matkustusasiakirjalla Suomeen ja haki turvapaikkaa. Ruandan oikeusviranomaisen on julkaissut 4.5.2006 hänestä kansainvälisen etsintäkuulutuksen. Keskusrikospoliisi aloitti esitutkintaedellytyksiä selvittävän työn joulukuussa 2006. Maaliskuussa 2007 KRP sai Ruandan oikeusviranomaisilta jäljennökset maan eteläisessä provinssissa sijaitsevan Butaren kaupungin syyttäjävirston vuonna 2006 laatimista kuulustelupöytäkirjoista. Niiden perusteella KRP laati 30.3.2007 rikosilmoituksen numero 2400/R/166/07. Bazaramba pidätettiin Suomessa 5.4.2007 ja vangittiin Porvoon käräjäoikeudessa 6.4.2007, josta lukien hän on ollut vangittuna.

Vuoden 1994 tapahtumien jälkeen Ruandassa on pidätetty kymmeniä tuhansia ihmisiä epäiltyinä osallisuudesta kansanmurhaan. Erään lähteen mukaan oikeuskäsittelyä odottavien vankien luku-

määrä oli vuonna 2000 noin 120.000. Maanlaajuinen tuomioiden jakaminen gacaca-oikeuksissa on alkanut laajemmin vuonna 2005. Toukokuussa 2007 rekisteröityjä epäiltyjä, syytettyjä ja tuomittuja on ollut yhteensä yli 800.000. Bazarambaa koskevia joukkotuhontaa koskevia syytteitä on tullut vireille Nyakizun kunnan Maraba sektorin gacaca-tuomioistuimessa. Bazarambasta vasta vuonna 2006 annettu kansainvälinen etsintäkuulutus saattaa johtua siihen ajankohtaan liittyvästä gacaca-menettelystä. Bazaramban muutto ulkomaille ja joukkotuhonnan selvittämiseen yleisesti liittyvät vaikeudet ovat saattaneet vaikuttaa asian myöhäiseen esilletuloon Bazaramban osalta. Vastaajan puolesta on väitetty, että Bazaramban rikosepäilyn taustalla ovat poliittiset syyt.

4.6 Poliittiset syyt

Ruandan oikeusviranomainen on julkaissut Bazarambasta kansainvälisen etsintäkuulutuksen vasta 4.5.2006. Etsintäkuulutus on Bazaramban väitetyn merkittävän roolin, joukkotuhonnan laajuuden, ja sen selvittämisen vaikeudenkin huomioiden annettu sängen kauan joukkotuhonnan jälkeen. Tähän liittyen asiassa on väitetty, että Bazarambaa vastaan esitetyt syytökset ovat perättömiä ja että niillä on poliittiset motiivit.

Bazaramba, joka on kiistänyt epäilykset osallisuudestaan joukkotuhontaan, on yleisesti todennut niiden perustuvan Ruandan nykyhallinnon poliittisesti motivoituneisiin väriin väitteisiin ja väärin keinoin hankittuihin todisteisiin maanpaossa oleviin eliittiin kuuluneita hutuja vastaan. Bazaramban mukaan hutu-eliitin syyttäminen ja tuomiolle saattaminen joukkotuhonnasta on Ruandan nykyhallinnon priorisoima keino vahvistaa poliittista valta-asemaansa Ruandassa. Bazaramba on käsityksensä mukaan Ruandan nykyhallinnon silmissä syyllinen syntyperänsä ja yhteiskunnallisen asemansa vuoksi. Tätä ajatusta tukee Bazaramban mukaan se tosiseikka, että suurin osa henkilöistä, jotka ovat todistaneet syytettyjen puolesta, ovat päätyneet itse syytetyksi vastaavista rikoksista. Bazarambaa koskeva kansainvälinen pidätysmääräys on annettu pian sen jälkeen, kun hänen vaimonsa Immaculée Kamuhanda oli kutsuttu todistamaan itselleen tuntemattoman Tharcisse Muvunyin asiassa helmikuussa 2006. Kamuhandaa koskevia rikossyytteitä on käsitelty huhtikuussa 2008 Maraba sektorin gacaca-oikeudessa. Asia päättyi syytteet hylkäävään tuomioon. Bazaramban mukaan syytteen tai kansainvälisen pidätysmääräyksen ovat saaneet heti puolustuksen todistajaksi nimeämisen jälkeen myös VASA 8 ja 10 sekä Lazare Kobagaya, jonka kuulemisesta on sittemmin luovuttu. Asian esilletuloon on saattanut vaikuttaa Bazaramban vaimon todistaminen ICTR:ssä.

Ruandassa kuullut todistajat ovat kertoneet tapahtumista vailla näkyvää pelkoa ja esittäneet vankilaolosuhteista avointa kritiikkiä. Heidän osaltaan ei ole ainakaan ulkoisten seikkojen perusteella pääteltävissä, että todistajiin olisi asiattomasti vaikutettu Ruandan viranomaisten toimesta.

Human Rights Watch-järjestön vuonna 1999 julkaisemassa teoksessa on mainintoja Bazaramban osallisuudesta joukkotuhontaan. Haastattelut on tehty vuosina 1995-1996. Julkaisussa mainittuja henkilöitä on puhuteltu ilman viranomaisten läsnäoloa ja halutessaan haastateltavat ovat pysyneet nimettöminä. Nyt jutussa kuullut syyttäjän todistajat ovat kertoneet Bazaramban samankaltaisesta toiminnasta. Tämä seikka ei tue sitä vastaajan väitettä, että Ruandan viranomaiset olisivat myöhemmin 2000-luvulla rohkaisseet tai muuten saaneet todistajat puhumaan valheellisesti Bazaramban osuudesta joukkotuhontaan. Bazarambaa koskevan asian esilletulotavasta ei voida tehdä suoraa johtopäätöksiä hänen syyllisyytensä osalta.

4.7 Ihmisoikeusjärjestöjen raportit

Bazaramba on kertonut käsityksensä, että baptistipappi ja Butaren entinen kaupunginjohtaja Samuel Gasana on myös häneen kohdistuvien perättömien väitteiden takana ja että ihmisoikeusjärjestöjen raportoinnit perustuvat ainakin osittain näihin väitteisiin. Anastase Nyandwia, joka on työskennellyt Nyantangan baptistikirkossa yhdessä Bazaramban kanssa, on todistajana kertonut, että Samuel Gasana on käyttänyt Bazarambaa välikappaleena tuhotakseen Bazaramban langon,

pastorina toimineen Eleazar Ziheramberen, joka on kilpaillut samoista asemista Gasanan kanssa Ruandan baptistikirkossa, UEBR:ssä. Bazaramban mukaan Ziheramberen ja hänen nimensä on annettu väärin perustein African Rights -järjestön selvitystyön laatijoille. Bazaramban mukaan Gasana on myöntänyt valheen Ziheramberen osalta. Bazaramban nimi oli jäänyt puhdistamatta.

African Rights -järjestössä tutkijana toiminut VASA 3 on kertonut, että Bazarambaan liittyvässä asiassa Ruandan syyttäviviranomainen (Parquet General) ja African Rights -järjestö tekivät yhteistyötä. Todistajan mukaan African Rights -järjestön päämääränä oli syyllistää hutuja kansanmurhasta. Jos jollain hutulla oli ongelmia viranomaisten kanssa, hän ei voinut tulla pyytämään apua järjestöltä. Vuonna 2005 African Rights -järjestön johtajaan Rakiya Omaariin otettiin yhteyttä. Hänen toimistonsa oli valtion omistamassa rakennuksessa. Omaar oli näyttänyt todistajalle asiakirjan, joka oli löytynyt internetistä, ja jossa oli ollut Ziheramberen kuva. Paperi oli tullut Ruandan tiedustelupalvelusta. Ziherambere oli baptistipastori, jolla oli suuri vaikutus Yhdysvaltojen baptistikirkossa ja hänestä oli vaarassa syntyä suuri ongelma Ruandalle. Omaar oli kertonut, että tämä mies piti saattaa ansaan ja että African Rightsia auttaisi pastori nimeltä Samuel Gasana. Myös Bazaramba oli pitänyt saada vastuuseen samassa yhteydessä. VASA 3:n oli tullut löytää todistusaineistoa siitä, että Ziherambere olisi jakanut aseita Bazaramballe. Todistajan mukaan yleensä, kun syytettiin älymystöä, syytteet koskivat joko aseiden jakamista tai tutsi-vastaisten kokousten pitämistä. Bazarambaa koskevat tutkimukset lakkautettiin, koska tutkinta pääpöydällä Ziheramberen osalta oli lakkautettu. VASA 3 oli käsityksensä mukaan ollut touko-heinäkuussa 2008 Ruandan tiedustelupalvelun tarkkailema. Hän oli tehnyt tuolloin edelleen tutkimustyötä konsulttipalveluina. Rakiya Omaar oli kertonut hänelle, että Suomen viranomaiset olivat ottaneet häneen yhteyttä Bazaramban vuoksi ja tiedustelleet tätä koskevia tietoja. Todistaja kritisoi suomalaisen poliisin toimintaa siitä, että se oli tehnyt yhteistyötä African Rightsin kanssa Bazarambaa koskevassa tutkimuksessa. Poliisin olisi pitänyt ottaa yhteyttä myös Human Rights Watchiin ja Amnesty Internationaliin. VASA 3:n käsityksen mukaan suomalaisen poliisin esitutkinta Ruandassa on ollut African Rightsin ohjaamaa.

Bzaramban osallisuudesta joukkotuhontaan on African Rightsin raporteissa 1994 ja 1995 vain yksi maininta. Lisäksi hänestä on mainintoja Human Rights Watch-järjestön vuonna 1999 julkaisemassa teoksessa *Leave None to Tell the Story* sekä Tanskan baptistikirkon raportissa vuodelta 1998. Gasanan valheellisiksi väitetyillä syytöksillä ei ole suoranaista yhteyttä Human Rights Watchin julkaisemassa teokseen, jossa on useita mainintoja Bazarambasta. Ihmisoikeusjärjestöjen raporttien sisällöstä ei voida tehdä suoria johtopäätöksiä hänen syyllisyytensä osalta.

4.8 Yksilötason kiistat ja muut vaikuttimet

Reyntjensin mukaan joukkotuhontaan syylliseksi nimeämiseen on voinut vaikuttaa myös yksilötason kaunat ja riidat. Asiassa on esitetty väite siitä, että Bazaramban lähdeyttä kotiseudultaan hänen omaisuutensa olisi joutunut entisten naapureiden, nyt todistajina kuultujen henkilöiden hallintaan, jotka hyötyisivät Bazaramballe tuomittavasta rangaistuksesta. Bazaramba oli saanut maaomaisuutta syyttäjän todistajien Antoine Ibambasin, Augustin Karambizin, Apollinaire Rugimbanan, Ildephonse Rwibasiran, Mathias Munyanenzan ja Lavelian Rwadukan (Rubadukan) sukulaismieheltä John Nyunzugurulta ja tullut nimetyksi hänen perheensä pääksi. Bazaramban vaimon Immaculée Kamuhandan mukaan Nyunzugurun sukulaiset olivat kateellisia Nyunzugurulle siitä, että Bazaramba oli auttanut tätä. Bazaramba oli lisäksi ostanut maapaloja ainakin Ibambasilta ja Karambizilta. Bazaramban mukaan nämä henkilöt ovat saaneet hallintaansa Bazaramban paikallisesti huomattavan omaisuuden, joka ainakin Nyunzugurulta peräisin olevan maaomaisuuden osalta kuuluisi Ruandan tapojen mukaan hänen läheisilleen eli Bazaramban poissa ollessa Nyunzugurun pojan Gateran pojalle Felix Nshimyimanalle. Bazaramban pidättämisen jälkeen Kamuhanda oli saanut Nshimyimanalta kirjeen, jonka mukaan Nshimyimana ei ollut saanut maaomaisuutta haltuunsa, koska ihmiset eivät olleet halunneet palauttaa omaisuutta hänelle.

Bazaramba on perinyt maaomaisuutta ottoisältään John Nyunzugurulta, hän on itse tehnyt maa-kauppoja sekä ollut joukkotuhonnan jälkeen päättämässä ns. omaisuudenjakokomiteassa esimerkiksi tutseilta jälkeen jääneen maaomaisuuden jakamisesta hankkien myös itse tässä yhteydessä tontti- ja viljelysmaita (ks. tuomion kohta 7.2.4). Maraban gacaca-tuomioistuin on takavarikoinut joukkotuhonnan aikana hankitut kiinteistöt (Keskusrikospoliisin selvitys 30.8.2009; syyttäjän kirjallinen todiste 15). Bazaramban valtuuttamat omaiset ovat selvityksen mukaan lunastaneet takavarikoidun omaisuuden. Muilta osin keskusrikospoliisin selvityksen mukaan monessa tapauksessa myyjä/luovuttaja on ottanut Bazaramban maasta lähdön jälkeen kiinteistön takaisin haltuunsa. Osasta omaisuudesta lienee määrännyt Ruandan valtio. Esimerkiksi Bazaramban kotitalo on luovutettu Nyamaskwan -nimiselle henkilölle.

Bazaramban nimeämistä henkilöistä Karambizi on kertonut John Nyunzugurun antaneen Bazaramballe alueen, jolla oli karjasuojia ja muita rakennuksia. Tämän alueen olisi Karambizin mukaan oikeastaan pitänyt mennä Nyunzugurun pikkuveljen pojalle Silvesterelle. Tällä hetkellä aluetta hallitsi Karambizin sedän lapset.

Ibambasi on kertonut, ettei häntä oltu sivuutettu John Nyunzugurun omaisuutta jaettaessa, koska sääntönä oli, että maata hallitsee tai sen hallinnasta päättää rintaperillinen eli tässä tapauksessa John Nyunzugurun pojanpoika Felix Nshimyimana. Ibambasi on kertonut elättävänsä itsensä isältään perityllä maalla. Ibambasin mukaan viranomaiset olivat päättäneet siitä, mitä oli tapahtunut Bazaramban muulle kuin Nyunzugurulta peritylle omaisuudelle. Syyttäjän todisteena numero 15 olevan maaomaisuusluettelon osalta Ibambasi on kertonut, että kohdassa 8 tarkoitettua kiinteistöä ja sillä olevaa taloa hallitsee hänen veljenpoikansa Ntagozera, ja että kohdassa 1 olevalle maalle rakennettu talo on tuhoutunut.

Mathias Munyaneza mukaan hän oli myynyt Bazaramballe sodan aikana eukalyptus-puita, eikä syyttäjän todisteena numero 15 olevan maaomaisuusluettelon kohdassa 20 tarkoitettua maapalaa, joka on Munyanezan mukaan hänen hallussaan.

Sinänsä on selvää, että mahdollisilla maanomistusriidoilla tai henkilökohtaisilla kiistoilla voi olla vaikutusta todistajien luotettavuutta arvioitaessa. Tämän jutun yhteydessä ei tältä osin ole tullut esille sellaisia vartenotettavina pidettäviä seikkoja, jotka vähentäisivät todistajien luotettavuutta.

5. KIDUTUSVÄITE JA TODISTAJIEN KERTOMUSTEN HYÖDYNNETTÄVYYS

Vastaja on vaatinut, että käräjäoikeus poistaa seuraavien syyttäjän nimeämien todistajien, joita on kidutettu, lausumat joukkotuhontaa koskevassa rikosasiassa muilta kuin vankilaolosuhteita ja gacaca-oikeudenkäyntimenettelyä koskevilta osin:

Gasarasi, Clement
 Kambanda, Jean
 Karasira, Paul
 Murindangabo, Valens
 Musana, Laurent
 Mushimiyamana, François
 Ndabamenye, Apollinaire
 Nduwayezu, Bertin
 Nkeramihigo, Celestin
 Nkurunziza, Athanase
 Ntahnkinye, Martin
 Ntakabumwe, Bertin
 Ntezilyayo, Elias
 Nzabandora, Emmanuel
 Rubumba, Viateur

Ruzigamanzi, Theoneste
 Kambanda, Viateur
 Byiringiro, Jean
 Banganakwinshi, Augustin

Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen 15 artiklan mukaan jokainen sopimusvaltio huolehtii siitä, ettei mitään lausuntoa, joka todetaan saadun kidutuksella, käytetä todisteena oikeudellisessa menettelyssä. Käräjäoikeus on pääkäsittelyn aikana 29.9.2009 päätöksessään 09/928 todennut, että kidutetuksi väitettyjen todistajien osalta ei ainakaan ennen heidän kuulemistaan ole mahdollista pelkästään vastaajan väitteen nojalla päätyä siihen lopputulokseen, että heidän lausuntonsa voitaisiin todeta hankituksi mainitun yleissopimuksen vastaisesti kiduttamalla.

Kidutuksella saatujen todisteiden hyväksyminen voi johtaa myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 ja 6 artiklan vastaisena menettelynä oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan vaatimuksen sekä ns. todisteiden hyödyntämiskiellon rikkomiseen.

Kidutuksella yleissopimuksessa tarkoitetaan sellaisia tekoja, joilla aiheutetaan toiselle henkilölle tahallisesti kovaa kipua tai kovaa joko henkistä tai ruumiillista kärsimystä tietojen tai tunnustuksen saamiseksi. Vakavan kivun ja kärsimyksen kynnystä ei voida luokitella täsmällisesti. Tältä osin harkinta on tehtävä tapauskohtaisesti.

Sotarikostuomioistuinten käytännössä esimerkiksi se seikka, että vangeille valheellisesti ja brutaleissa olosuhteissa oli sanottu, että heidät tullaan tappamaan, on katsottu vastanneen tahallista vakavan kärsimyksen aiheuttamista heille. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on useissa tuomioissaan todennut sopimusvaltion syyllistyneen kidutukseen. Tapauksessa Aksoy v. Turkki (1996) valittaja oli ensin riisuttu alasti ja hänen kätensä oli sidottu selän taakse, sitten häntä oli roikotettu käsistään ("Palestinian hanging"). Tuomioissa todettiin muun muassa, että "tämä kohtelu saattoi olla vain tahallaan aiheutettua, koska tietty määrä valmistelua ja ponnistelua on tarvittu sen toteuttamiseksi, ja että kohtelun tarkoituksena näyttäisi olleen saada valittajalta tunnustus tai tietoa." Sittemmin tuomioistuin on todennut Turkin syyllistyneen kidutukseen mm. tapauksissa Aydin v. Turkki (1997), jossa valittaja oli eristetty, hänen silmänsä oli sidottu ja vaatteensa riisuttu, häneen oli kohdistettu kylmää vettä kovalla paineella ja hänet oli raiskattu; tapauksessa Tekin v. Turkki (1998), jossa valittajaa oli säilytetty pimeässä ja kylmässä sellissä side silmillä ja häntä oli hakattu toistuvasti; tapauksessa Ilhan v. Turkki (2000) ja Salman v. Turkki (2000), joissa poliisin huostassa olleita valittajia oli hakattu kepein ja kiväärinperin; tapauksessa Dikme v. Turkki (2000), jossa pidätettyä ollutta valittajaa oli hakattu pitkän ajanjakson kuluessa; tapauksessa Akkoc v. Turkki (2000), jossa valittajalle oli annettu sähköiskuja ja vuoroin kylmiä, vuoroin kuumia vesisuihkuja, häntä oli hakattu päähän ja häntä oli painostettu psykologisesti; tapauksessa Bati ym. v. Turkki (2004), jossa turvallisuusjoukot olivat pahoinpidelleet valittajia raastasti usean päivän sekä fyysisesti että henkisesti sekä tapauksessa Selmouni v. Ranska (1999), jossa poliisi oli kohdellut raastasti ja useiden päivien ajan hakannut huumekaupasta epäiltynä pidättämänsä valittajaa. Tuomioistuimen mukaan väkivalta oli ollut tahallista, ja sen tarkoituksena oli, muun ohessa, ollut saada valittaja tunnustamaan huumorikokset. Näissä oloissa kysymys oli kidutuksesta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tähdentänyt teon tahallisuudella ja motiivilla olevan merkitystä arvioitaessa sitä, onko epäinhimillinen kohtelu luokiteltavissa kidutukseksi.

Clement Gasarasi oli itse ollut vankilassa joukkotuhontatekojen vuoksi siitä lähtien, kun hän oli palannut maahan vuonna 1997. Ensin hänet oli vangittu sektorissa ja viety sitten Butareen Karubandan keskusvankilaan. Hänet oli vapautettu vuonna 2005. Vankilaolot olivat olleet huonot. Gasarasin mukaan hän oli aluksi ollut Nyakizun kunnan putkassa. Vankeja oli ollut liian paljon pienessä sellissä ja vankeja oli hakattu. Keskusvankilassa oli saanut paremmin raitista ilmaa, vaikkei sielläkään ollut aina voinut nukkua hyvin. Gasarasin mukaan häntä oli hakattu vangitsemisen

alussa putkassa. Jotkut vangit olivat jopa kuolleet pahoinpitelyyn. Gasarasia oli hakattu, koska hänen oli haluttu kertovan, kuinka monta miestä hän oli tappanut. Häneltä ei oltu kysytty mitään Bazarambasta, eikä hän ollut nimennyt Bazarambaa, koska kysymys ei ollut tunnustamismenettelystä. Hakkaajat olivat olleet vankilan vartijoita. Henkiin jääneet tutsit olivat maksaneet heille joskus rahaa, jotta he olisivat hakanneet vankeja. Vankilaan oli tullut syyttäjiä kertomaan, miten he voisivat tunnustaa tekonsa. Paikalla oli käynyt myös uskonnollisia ihmisiä kehottamassa vankeja tunnustamaan. Gasarasi oli tunnustanut omat tekonsa ja kertonut, ketkä olivat olleet teoissa mukana. Gasarasia ja muita vankeja ei oltu pahoinpidelty Karubandassa, heitä oli vain kehoitettu tunnustamaan tekonsa. Gasarasin mukaan Karubandan vankilassa oli osasto nimeltä Arusha, johon oli laitettu ne vangit, jotka olivat tunnustaneet tekonsa. Gasarasi oli myös ollut sillä osastolla sen jälkeen, kun hän oli tunnustanut tekonsa ja hyväksynyt syytteet. Arusha-osaston ero oli siinä, että sen olot olivat jollakin tavalla hyväksyttävämmät, esimerkiksi nukkumisolot olivat paremmat.

Jean Kambanda kertoi, että vanginvartijat olivat pahoinpidelleet vankeja näiden tullessa vankilaan ensimmäistä kertaa. Vangeilta oli kysytty, montako ihmistä he olivat tappaneet ja keitä nämä olivat olleet. Jos vanki oli vastannut, ettei hän ollut tappanut ketään, häntä oli pahoinpidelty, mutta jos hän oli tunnustanut, mitä hän oli tehnyt, häntä ei pahoinpidelty. Kambandan mukaan vankeja oli kuollutkin tämän pahoinpitelyn seurauksena, muun muassa Kambandan oma lapsi oli kuollut. Kambandan mukaan häntä oli syytetty naapurinsa tappamisesta. Kambanda ei ollut myöntänyt sitä vaan kertonut oikeudessa, että hänen työntekijänsä olivat tappaneet naapurin. Oikeus oli kuitenkin uskonut Kambandan työntekijöitä, minkä vuoksi Kambanda oli tuomittu 25 vuodeksi vankilaan.

Paul Karasira oli sodan jälkeen vuonna 1994 paennut Ruandasta Kongoon. Hän oli palannut takaisin Ruandaan vuonna 1997. Karasiraa oli myöhemmin syytetty Anderea-miehen taposta sekä osallisuudesta joukkotuhontaan ja murhiin. Lisäksi häntä oli syytetty tutsien omaisuuden tuhoamisesta ja anastamisesta. Karasiran myönnettyä syyllisyytensä hänet oli vangittu 1.11.2006, jolloin hän oli joutunut Nyakizun kunnan selliin. Hän oli ollut sellissä kahdeksan päivää, minkä jälkeen hänet oli siirretty Gikongoron vankilaan. Karasiran asia oli käsitelty gacaca-oikeudenkäynnissä 8.11.2006 ja tuomio oli annettu samana päivänä. Tunnustamisensa yhteydessä Karasira oli ilmiantanut toisia henkilöitä, myös Bazaramban. Karasiraa ei ole missään vaiheessa oltu painostettu tai pakotettu kertomaan näitä asioita. Karasiran mukaan hän oli kertonut gacacassa Bazarambasta sen, minkä oli nähnyt, ja mitä muut olivat kertoneet gacaca-oikeudenkäynnissä. Karasira oli saanut kymmenen vuoden vankeustuomion. Hänet oli vapautettu vankilasta 2.8.2007. Karasira kärsi kuitenkin edelleen yhdyskuntapalvelurangaistustaan. Suomen poliisi oli kuulustellut Karasiraa 22.5.2007.

Valens Murindangabon mukaan hän oli ollut vankilassa kymmenen vuotta ja kaksi kuukautta. Hänet oli vangittu 13.5.1997 ja tuomittu 16.8.1997. Ensin hän oli ollut Nyakizun putkassa vuoteen 2001 saakka. Tämän jälkeen hän oli ollut vapautumiseensa saakka Karubandan keskusvankilassa. Murindangabon mukaan hän oli kertonut ensimmäistä kertaa teoistaan 26.1.2003. Samalla hän oli kertonut myös siitä, mitä Bazaramba oli tehnyt. Murindangabon oli antanut tunnustuksensa ja muut tiedot kirjallisesti Butaren syyttäjälle. Hän antoi tiedot omantuntonsa vuoksi, kukaan ei ollut pakottanut häntä kertomaan mitään. Murindangabon mukaan häntä on sen sijaan yritetty saada muuttamaan kertomustaan muun muassa Jean de Dieu Manirahon, Bazaramban vaimon, burundilaisen poliisin ja Bazaramban puolustaja Ville Hoikkalan toimesta.

Laurent Musana on kertonut, että vuonna 1996 hän oli vangitsemisen jälkeen joutunut Nyakizun kunnan vankilaan, missä häntä oli pahoinpidelty usein. Kunnan rikostarkastaja oli pahoinpidellyt vankeja, koska hän oli halunnut vankien tunnustavan tekonsa. Musana oli tunnustanut tekonsa vuonna 1996, kun häntä oli pahoinpidelty. Pelkkä oman teon tunnustaminen ei ollut riittänyt, vaan lisäksi oli pitänyt kertoa niistä, joiden kanssa oli tehnyt rikoksen. Henkilö, joka oli pahoinpidellyt Musanaa, oli välittömästi kirjannut Musanan tekemän tunnustuksen. Musana oli allekirjoittanut tunnustuksen ja se oli toimitettu Butaren syyttäjälle samalla kun Musana oli siirretty Karubandan vankilaan. Musana ei kuitenkaan ollut tässä yhteydessä tunnustanut kaikkia tekojaan, vaan sen hän

oli tehnyt vasta vuonna 1999 Karubandan vankilassa. Musanan mukaan hän ei ollut antanut mitään tietoja Bazarambasta vuonna 1996 Nyakizun putkassa, koska Musana oli luullut että Bazaramba oli lähtenyt maasta pysyvästi. Häneltä ei myöskään ollut kysytty mitään Bazarambaan liittyvää. Musana oli kertonut Bazarambasta vasta Karubandan vankilassa vuonna 1999, kun hän oli vapaampi kertomaan tapahtumista ja muista henkilöistä. Karubandassa vankeja ei ollut pahoinpidelty. Musana ei kertonut Bazarambaa koskevia asioita pahoinpitelyn seurauksena.

Francois Mushimiyamana on kertonut, ettei häntä ei oltu pahoinpidelty Nyakizun putkassa. Sen sijaan häntä oli pahoinpidelty 22.5.1997, kun hän oli ollut matkalla putkaan. Pahoinpitelijät olivat olleet ulkopuolisia henkilöitä, mm. sotilaita, ei niitä jotka veivät häntä putkaan. Mushimiyamana oli tunnustanut syyllisyytensä jo tätä aiemmin pidättämisen yhteydessä. Mushimiyamanan käsityksen mukaan häntä oli pahoinpidelty rangaistuksena niistä rikoksista, jotka hän oli tehnyt ja tunnustanut.

Mushimiyamana oli 22.5.1997 kertonut ensimmäisen kerran siitä, mitä Bazaramba oli tehnyt. Mushimiyamanaa ei ollut painostettu kertomaan Bazarambasta. Näin ei ollut myöskään tapahtunut vuonna 2006 Ruandan syyttäjäviranomaiselle tai vuonna 2007 Suomen poliisin kuulustelujen yhteydessä. Mushimiyamana on toisaalta myös todennut kertoneensa Bazarambasta 22.5.1997 samassa yhteydessä, kun häntä oli pahoinpidelty.

Apollinaire Ndabamenye oli ollut maanpaossa Burundissa, josta hän oli palannut takaisin Ruandaan vuonna 1997. Ndabamenye oli ollut vankilassa nuoren pojan surman takia. Ndabamenye oli vangittu marraskuussa 2006 ja hänet oli vapautettu lokakuussa 2007. Häntä oli vankilassa kohdeltu kuten muitakin; Ndabamenyelle oli annettu maissia ja muuta ruokaa. Vapauduttuaan Ndabamenye oli lähetetty tekemään yhdyskuntapalvelua. Ndabamenyen mukaan hän oli kertonut Bazaramban osuudesta ensimmäisen kerran silloin, kun maanlaajuisesti oli alettu keräämään tietoja gacaca-oikeudenkäyntejä varten. Ndabamenyen muistin mukaan se oli ollut vuonna 2004. Ndabamenyen mukaan kukaan ei koskaan ollut painostanut häntä kertomaan näitä asioita. Hän oli jopa ollut tiedonkeruun aikana sihteerinä kotikylässään. Myöskään Suomen poliisi ei ollut painostanut häntä. Ndabamenyen mukaan hänelle ei ollut kerrottu syytä sille, miksi oli kestänyt niin kauan ennen kuin hänet oli vangittu ja hänen asiansa oli käsitelty. Ndabamenye oli halunnut tunnustaa tekonsa. Ndabamenyen mukaan hänen ongelmansa oli ollut, että hän oli ottanut Baryangan talosta löydetyin ja surmatun pojan (tuomion kohta 7.3.2.4) lisäksi yhden toisen pojan mukaansa paettuaan maasta. Poika oli surmattu tappajien toimesta ja todistajaa oli syytetty tämän pojan tappamisesta. Ndabamenye oli kertonut tästä tapahtumasta, kun hän oli tunnustanut tekonsa. Pojan kylässä asuneet ihmiset olivat pitäneet todistajaa osallisena pojan kuolemaan, koska poika oli kuollut sen jälkeen, kun Ndabamenye oli ottanut hänet mukaansa. Ndabamenye ei kuitenkaan pitänyt itseään syyllisenä tähän tappoon. Lopulta Ndabamenye oli saanut 27 vuoden rangaistuksen kyseisen pojan ja Baryangan talosta löydetyin pojan tappamisesta. Vuonna 2007 tuomiota oli alennettu 10 vuodella. Lopulta hän oli ollut vankilassa 11 kuukautta. Hän oli ollut vankilassa vielä kun Suomen poliisi kuulusteli häntä. Sen jälkeen hän on suorittanut yhdyskuntapalvelua.

Bertin Nduwayezun mukaan hän oli tappanut yhden ihmisen Nyakizun metsässä. Hän oli myös ollut mukana muissa hyökkäyksissä, joissa oli tapettu ihmisiä. Nduwayezu oli ollut vankilassa näiden tapahtumien vuoksi. Hänet oli vangittu 26.10.1994 ja vapautettu 18.12.2008. Nduwayezu oli ollut Karubandan vankilassa Butaressa. Vankilassa ei ollut ollut ongelmia. Siellä oli saanut syödäkseen, ja jos oli ollut sairaana oli saanut hoitoa. Toki kysymys oli ollut vankilasta, mikä oli tarkoittanut, ettei sieltä ollut voinut poistua. Nduwayezu on kertonut antaneensa Bazaramban ilmi jo vuonna 1994, kun Nduwayezu oli vangittu. Ruandan syyttäjäviranomainen oli kuulustellut häntä Bazarambaan liittyvistä asioista vuonna 2007. Nduwayezun mukaan häntä ei kuitenkaan ollut painostettu puhumaan mitään Bazarambasta. Nduwayezu oli samalla kertaa kertonut myös niistä teoista, jotka kunnanjohtaja Ladislas Ntaganzwa oli tehnyt. Nduwayezu ei myöskään koskaan ollut painostettu tai pakotettu kertomaan Bazarambasta Suomen poliisille tai oikeudelle.

Celestin Nkeramihigo on kertonut, että hänet oli vangittu vuonna 1996, ja että hän on tällä hetkellä vankeusvanki Karubandan vankilassa. Ennen sinne siirtämistä Nkeramihigo oli ollut Nyakizun kunnan vankilassa seitsemän vuotta, jossa vankeja ei oltu kohdeltu hyvin. Nkeramihigon mukaan Nyakizun poliisivankilassa häntä oli pahoinpidelty säännöllisesti ensimmäisen 9 kuukauden ajan. Pahoinpitelyjä ei ollut tapahtunut joka päivä. Tämän alkuaian jälkeen häntä oli lyöty aina silloin, kun häntä oli yritetty saada tunnustamaan tekoja, joita hän ei ollut tehnyt. Pahoinpitelyssä oli kysymys myös siitä, että pahoinpitelijät halusivat kostaa vangeille niistä teoista, joista heitä epäiltiin. Nkeramihigon mukaan hän oli kertonut Bazaramban osallisuudesta joukkotuhontaan Nyakizun vankilassa. Olot kuitenkin olivat parantuneet, kun hänet oli siirretty Karubandan vankilaan. Vuonna 2002 Nkeramihigo oli päästetty kotiin vankilasta, koska häntä oli pahoinpidelty niin vakavasti, että hän oli pahasti sairas. Nkeramihigo oli vangittu uudelleen vuonna 2006. Tietojen kerääminen joukkotuhonnasta oli aloitettu vuonna 2005. Nkeramihigon mukaan hän kärsi edelleen pahoinpitelyn seurauksista. Nkeramihigo on kertonut tienneensä vankeja, jotka olivat tunnustaneet rikoksia, joita he eivät olleet tehneet vain siksi, ettei heitä enää olisi pahoinpidelty. Nkeramihigo itse oli tunnustanut vain ne teot, joihin hän oli tosiasiallisesti syyllistynyt. Samalla hän oli kertonut näkemistään muiden teoista.

Athanase Nkurunziza oli vangittu 15.11.2006 epäiltynä osallisuudesta joukkomurhaan. Hänet oli vapautettu vuoden 2007 elokuussa, koska valitusasteen oikeus oli todennut hänet syyttömäksi. Nkurunzizan mukaan hän oli ensimmäisen kerran antanut lausuntoja Bazarambasta ja muista tekijöistä vuonna 1995. Tämä oli tapahtunut Nyakizun kunnassa. Kukaan ei ollut painostanut häntä kertomaan tekijöistä vaan hän oli oma-aloitteisesti kertonut, mitä Bazaramba oli tehnyt. Nkurunzizan mukaan hän oli kertonut silloin samalla tavalla kuin nyt oikeudessa. Kukaan ei myöskään ollut painostanut Nkurunzizaa kertomaan Bazarambasta suomalaiselle poliisille.

Martin Ntahnkiniye on kertonut, että hänet oli vangittu tammikuussa 2007 osallisuudesta joukkotuhontaan. Ntahnkiniyen mukaan joku hutu oli valehdellut, että todistaja olisi rohkaissut ja kehottanut tutsien tappamiseen, vaikka Ntahnkiniye ei ollut tehnyt mitään joukkotuhonnan aikana. Ntahnkiniyen muistin mukaan hän oli kertonut Bazarambasta ensimmäisen kerran lokakuussa 2006, kun Butaren syyttäjä oli löytänyt hänet gacaca-oikeudenkäynnistä. Ntahnkiniye ei kuitenkaan ollut puhunut Bazarambasta gacacassa vaan syyttäjän luona. Ntahnkiniye ei ollut silloin ollut vankilassa. Kun Ntahnkiniye oli puhunut Suomen poliisin kanssa, hän oli ensimmäisen kerran puhunut Bazarambasta jollekin valkoihoiselle. Ntahnkiniyen mukaan kukaan ei ollut pakottanut tai painostanut häntä antamaan tietoja Bazarambasta kuulusteluissa tai oikeudessa. Ntahnkiniye oli kertonut sen, mitä oli kuullut tietojen keruussa. Hän oli itse nähnyt ja kuullut vain sen, mikä liittyi Mugagashugin kuolemaan sekä Kibangun kokoukseen.

Bertin Ntakabumwe kertoi, että hän oli itse ollut kahdeksan vuotta vankilassa liittyen joukkotuhontatapahtumiin. Hän oli osallistunut gacaca-menettelyyn kaksi vuotta vapautumisensa jälkeen. Pidättämisen jälkeen sektorin neuvonantaja oli vienyt Ntakabumwen ja kolme muuta henkilöä kuntaan. Ensin heidät oli hakattu, ja sitten neuvonantaja oli käskennyt laittamaan heidät vankilaan. Kun neuvonantajalta oli kysytty, kuka oli syyttänyt näitä henkilöitä, neuvonantaja oli vastannut, että ilmiantajat tulevat myöhemmin. He eivät kuitenkaan olleet koskaan tulleet. Sektorin neuvonantajana oli tuolloin ollut Antoine Ibambasi. Ntakabumwe oli istunut ensin kuusi vuotta Nyakizun kunnan putkassa ja sen jälkeen kaksi vuotta Karubandan vankilassa Butaressa. Vankilaan joutumispäivää lukuun ottamatta Ntakabumwe ei ollut varsinaisesti joutunut väkivallan kohteeksi. Ennen vankilarakennukseen menoa kaikkia pidätettyjä oli kuitenkin hakattu, koska he olivat olleet tappajia. Olot vankilassa olivat olleet huonot, esimerkiksi ruokaa ei ollut tarpeeksi. Se oli loppunut kesken monena päivänä. Ntakabumwe oli päässyt vankilasta vuonna 2005. Hänet oli kutsuttu kuultavaksi gacaca-käräjille vuonna 2007 selittämään sen, minkä hän oli jo aikaisemmin kertonut. Samalla hän oli myös ollut syytettynä. Hänet oli tuomittu siitä, että hän oli heittänyt ruumiin jätkekaivoon ja huutanut ja pelotellut talonsa ohi juoksevia tutseja, jotka sitten olivat juosseet tapettaviksi. Bazarambasta Ntakabumwe oli kertonut ensimmäisen kerran vankilassa omien tekojensa tunnustamisen yhteydessä. Tämän jälkeen hänet oli vapautettu. Ntakabumwen mukaan kukaan ei

kuitenkaan ollut pakottanut häntä kertomaan mitään Bazarambasta. Kaikkia vankeja oli pyydetty kertomaan kaiken sen mitä he tiesivät joukkotuhonnasta sen ensimmäisestä päivästä alkaen. Näin Ntakabumwe oli sitten tehnyt. Ntakabumwe kertoi, että maassa oli tehty paljon murhia, jotka oli pitänyt selvittää. Vankilaan oli laitettu paljon ihmisiä, jotta murhista olisi saatu tietoja. Näihin tekoihin syyllistyneet tuomittiin rangaistukseen ja syyttömät vapautettiin lopulta. Ntakabumwen mukaan hänet oli vangittu moneksi vuodeksi, vaikka häntä kohtaan ei ollut esitetty mitään syytteitä. Ntakabumwe ei ollut tehnyt mitään rikoksia, mutta häntä oli syytetty tutsien tappamisista. Ntakabumwe ei koskaan saanut tietää mistä yksilöidyistä teoista häntä syytettiin. Kun heitä oli pyydetty tunnustamaan kaikki tekonsa, Ntakabumwe oli kertonut, ettei ollut tappanut ketään, minkä jälkeen hänet oli vapautettu.

Elias Ntezilyayo on kertonut, että hänet oli pidätetty 20.5.1997. Hän oli ensin ollut kunnan putkassa kaksi vuotta. Sen jälkeen hänet oli siirretty Karubandan vankilaan, jossa hän oli ollut kymmenen vuotta. Ntezilyayon gacaca-oikeudenkäynti oli pidetty kesäkuussa 2008. Ntezilyayo oli tuomittu 18 vuoden vankeusrangaistukseen. Ntezilyayo oli tunnustanut tekonsa heti palattuaan Kongosta toukokuussa 1997. Hänellä oli ollut huono omatunto tekojensa johdosta. Hän oli palannut Ruandaan tunnustaakseen tekonsa ja pyytääkseen anteeksi. Ntezilyayo oli todistanut kaiken omasta vapaasta tahdostaan. Ntezilyayo on kertonut yhdestä naapuristaan nimeltä Nkozozan. Ennen sotaa Ntezilyayo ei ollut ollut hyvissä väleissä Nkozozan kanssa, joka oli aina haastanut riitaa. Nkozozan oli lähettänyt sotilaat pahoinpitelemään Ntezilyayon heti, kun hänet oli pidätetty. Ntezilyayo olisi voinut kuolla pahoinpitelyn seurauksena, mutta jumalan tahdosta hän oli jäänyt henkiin. Sektorin silloinen neuvonantaja Antoine Ibambasi oli ollut läsnä, kun Ntezilyayota oli lyöty ensimmäisen kerran. Ntezilyayo selitti, että yleensä vankeja oli lyöty ensimmäisenä päivänä pidätyksen jälkeen, kun he eivät vielä olleet tunnustaneet. Toisena päivänä vankeja oli lyöty uudelleen, paitsi, jos he olivat tunnustaneet. Häntä oli lyöty sekä ensimmäisenä että toisena päivänä. Ntezilyayo oli kärsinyt niin paljon pahoinpitelyjen aiheuttamasta kivusta, että hän oli pyytänyt pahoinpitelijöitä lopettamaan lyömisen kertoakseen, mitä oli tehnyt. Samalla kun hän oli tunnustanut omat tekonsa, hän oli kertonut asioita Bazarambasta. Rikoskumppanit oli pitänyt paljastaa samalla kertaa, kun oli tunnustanut omat tekonsa. Ntezilyayon mukaan kukaan ei pakottanut häntä kertomaan jotain Bazarambasta. Tunnustuksen jälkeen Ntezilyayolla oli ollut huojentunut olo ja hän oli tuntenut, että jumala oli antanut hänelle anteeksi. Viranomaiset olivat sanoneet niille, jotka halusivat tunnustaa tekonsa, että piti kertoa vain se, minkä oli nähnyt omin silmin.

Emmanuel Nzabandora oli ollut vankilassa vuoden 1994 tapahtumien vuoksi. Hänet oli vangittu 6.12.2006, ja hän oli ollut vankilassa 7 kuukautta 25 päivää. Tämän jälkeen Nzabandora oli jatkanut 10 vuoden tuomion suorittamista yhdyskuntapalveluna, joka jatkuu vielä kaksi vuotta. Nzabandora oli kertonut Bazarambasta muistaakseen ensimmäistä kertaa vasta silloin, kun hän oli ollut jo vankilassa. Nzabandora oli vuonna 2006 tunnustanut omat tekonsa ja oli tosin mahdollista, että Bazaramban nimi oli tullut esille jo siinä yhteydessä. Nzabandora oli ollut mukana sellaisessa kokouksessa, jossa ihmisille oli kerrottu gacaca-oikeudenkäyntien eduista. Nzabandoraa oli kehoitettu tunnustamaan rikoksensa. Samassa yhteydessä oli kerrottu, että myös rikoskumppaneiden nimet oli pitänyt kertoa. Heille oli sanottu, että heillä oli ollut oikeus tunnustaa tekonsa ja pyytää anteeksi. Nzabandora oli tunnustanut tappaneensa ihmisiä. Hän oli saanut teoistaan 10 vuoden tuomion. Hän oli vapautunut vankilasta heinäkuussa 2007. Suomen poliisi oli kuulustellut häntä toukokuussa 2007. Nzabandoraa ei oltu missään yhteydessä painostettu kertomaan asioita Bazarambasta.

Viateur Rubumba oli vangittu osallisuudesta joukkotuhontaan, ja hän oli ollut seitsemän vuotta vankilassa. Hänet oli pidätetty vuonna 2000, ja hän oli joutunut ensin Nyakizun kunnan putkaan yli vuoden ajaksi. Sen jälkeen hän oli suorittanut rangaistustaan Butaren vankilassa. Kun Rubumba oli tullut vankilaan, häntä oli pyydetty tunnustamaan tekemänsä rikokset. Tunnustamisen jälkeen kukaan ei enää ollut tullut kyselemään rikoksista. Rubumbaa ei oltu hakattu ennen tunnustamista. Vuonna 2000 vankeja ei Rubumban käsityksen mukaan enää hakattu. Rubumba oli tunnustanut osallisuutensa joukkotuhontaan jo vuonna 2001-2002, ennen kuin gacaca-laki oli tullut

voimaan. Kun suomalaiset poliisit olivat tulleet kuulustelemaan Rubumbaa, oli hän kertonut heille sen minkä oli tiennyt eli sen mitä hän oli kertonut jo aikaisemminkin. Rubumba on vakuuttanut, ettei kukaan ollut uhkaillut tai lahjonut häntä antamaan lausuntoa. Hän oli kertonut kaiken vapaaehtoisesti ja tunnustanut tekonsa oman mielenrauhansa vuoksi. Rubumban gacaca-oikeudenkäynti oli ollut elokuussa 2008. Rubumban mukaan vankilassa oli hakattu ihmisiä. Siellä oli ollut myös ihmisiä, joita oli syytetty väärin perustein. He eivät olleet tunnustaneet, vaikka heitä oli hakattu. Rubumban mukaan kunnan putkassa oli ollut liikaa ihmisiä. Butaren vankilassa elämä oli ollut vähän parempaa. Vaikka sielläkin oli paljon ihmisiä, ongelmat olivat olleet pienempiä kuin kunnan putkassa.

Theoneste Ruzigamanzin mukaan hän oli ollut vankilassa joukkotuhontaan osallistumisen takia. Ensin hän oli ollut Nyakizun putkassa 23.5.1997 lukien. Sieltä hänet oli vuonna 2001 siirretty Karubandan vankilaan. Karubandan vankilassa Ruzigamanzi oli aluksi ollut erillisellä osastolla, koska hän oli tullut kunnan putkasta, jossa ihmiset usein sairastivat. Ruzigamanzi ei kuitenkaan ollut ollut sairas. Elämä vankilassa oli ollut tavallista, mutta ei voinut sanoa, että se olisi ollut kaudista. Ruzigamanzia ei ollut pahoinpidelty vankilassa. Ruzigamanzin mukaan vankilassa ei ollut lyöty ketään sen vuoksi, että he eivät olleet tunnustaneet rikostaan. Ruzigamanzi oli ensimmäisen kerran puhunut Bazarambasta vuonna 2007 gacaca-menettelyn yhteydessä. Kukaan ei ole koskaan painostanut tai pakottanut Ruzigamanzia kertomaan Bazarambasta. Ruzigamanzi on vakuuttanut kertoneensa totuuden Bazarambasta. Oli luonnollista, että samalla kun oli tunnustanut ja kertonut omista teoistaan niin oli kertonut myös niistä, jotka olivat olleet mukana. Kukaan ei tiennyt, että Bazaramba oli poistunut maasta. Gacaca-oikeudenkäynnissä Ruzigamanzi oli tuomittu 12 vuoden vankilarangaistukseen. Oikeudenkäynnin jälkeen hän oli päässyt vapaaksi, koska oli jo istunut 10 vuotta vankilassa. Ruzigamanzin mukaan hän ei ollut istunut vankilassa sen vuoksi, mitä hän oli tehnyt vaan siksi, että olisi selvitetty, mitä hän oli tehnyt. Aluksi Ruzigamanzi oli vangittu anoppinsa takia, joka oli tapettu. Kun oikea tekijä oli tunnustanut tappaneensa Ruzigamanzin anopin, tämä oli valehdellut edelleen, että Ruzigamanzi olisi paljastanut anopin piilopaikan. Vasta myöhemmin tekijä oli myöntänyt valehdelleensa tästä asiasta. Ruzigamanzin mukaan hän ei ollut tunnustanut tappoja, koska hän ei koskaan ollut tappanut ketään. Ruzigamanzi oli tunnustanut vain sen, että hän oli potkaissut yhtä ihmistä ja kuulunut tapporyhmään. Ruzigamanzi katsoi itse, että hän oli ollut osallinen Emmanuel Habonimanan kuolemaan. Ruzigamanzi kertoi, että Antoine Ibambasi oli vanginnut hänet.

Viateur Kambanda oli ollut vankilassa vuoden 1994 tapahtumien johdosta. Hän joutui vankilaan vuonna 2000 ja oli ollut nyt vuoden vapaana. Kukaan ei ollut vankilassa painostanut häntä kertomaan näitä asioita. Kun Kambanda kutsuttiin todistamaan hän halusi vain kertoa sen minkä tiesi näistä henkilöistä. Kambanda itse oli tappanut yhden naisen. Se oli ainoa rikos, jonka hän oli tehnyt. Kun gacaca-tuomioistuimien alkoi pitämään oikeudenkäyntejä, Kambanda oli tuomittu 11 vuodeksi vankilaan. Vankeudesta oli vähennetty Kambandan jo istuma 7,5 vuotta vankilassa, minkä jälkeen hän oli tehtyään 4 kuukautta pakkotyötä päässyt vapaaksi. Kambandan oikeudenkäynti gacaca-tuomioistuimessa oli alkanut sen jälkeen, kun häntä oli kuulusteltu Bazarambaa koskevista asioista. Francois Mushimiyamana, joka oli vangittu samaan aikaan Kambandan kanssa, oli edelleen vankilassa, koska hän oli tappanut paljon enemmän ihmisiä kuin Kambanda. Kambanda tunsu Mushimiyamanan hyvin, koska hän oli ollut Kambandan naapuri. Mushimiyamana oli ollut "luotovanki", eli yksi niistä, jotka suojelivat vankilassa toisia öisin. Hänet oli asetettu tällaiseen asemaan, koska hän oli tappanut monta henkilöä. Kambandan mukaan vankilassa toimi eräänlainen vankila-gacaca-oikeudenkäynti. Oikeudenkäyntiä varten kaikki taposta syytetyt kokoontuivat yhteen. Kokoontumisessa toiset tunnustivat tehneensä ne tapot, joista heitä syytettiin, mutta toiset kiistivät syyllisyytensä. Tällä perusteella nämä henkilöt jaettiin kahteen ryhmään, minkä jälkeen tunnustaneiden ryhmä painosti kiistäneiden ryhmään kuuluvia henkilöitä, kunnes myös kiistäneiden ryhmä oli vakuuttunut siitä, että oli tunnustettava ja tultava esiin. Ruandan syyttäjäviranomainen oli kuulustellut Kambandaa huhtikuussa vuonna 2006. Kambanda ei aluksi ollut tiennyt, miksi kuulustelija oli halunnut häneltä tietoja Bazarambasta. Kambanda oli joka tapauksessa kertonut Bazarambasta, koska oli tuntenut tämän. Tätä ennen kukaan ei ollut kysynyt häneltä Bazarambaa

koskevia kysymyksiä tai muutakaan kansanmurhasta. Kuulustelija oli kertonut Kambandalle, että Bazarambaa epäiltiin joukkotuhonnasta. Kuulustelun ajankohtana Kambanda oli ollut vankilassa 6 vuotta. Kambandan mukaan Ruandan syyttäväviranomainen ei kertonut tässä yhteydessä hänelle mitään siitä, milloin hänen omaa asiaansa alettaisiin käsitellä. Kambanda oli vangittu eikä hän ollut saanut missään vaiheessa mitään tietoa siitä, milloin hänen asiaansa hoidettaisiin. Kambandalta ei ollut asianajajaa, koska hänellä ei ollut varaa maksaa tälle palkkaa. Kambandan mukaan Karubandan vankilassa Butaressa oli ollut todella paljon ihmisiä. Vangit olivat oleskelleet vankilan pihalla ja selliin oli menty vain yöksi nukkumaan. Vankeja oli enemmän kuin 10.000. Ruokaa oli tarjoiltu vesimukista ja vettä oli saanut juodakseen suoraan vesihanasta. Kambandalla oli ollut mahdollisuus tavata sukulaisiaan vankeusaikana. Vierailuaika oli ollut tiistaisin ja perjantaisin. Jos oli ollut rikas, oli saanut tavata vieraita useamminkin, jopa lauantaina. Pienet sairaudet oli hoidettu vankilassa, mutta jos sairaus oli ollut vakava, vanki oli viety sairaalaan. Moni vanki oli kuollut nälkään, varsinkin ne, joilla ei ollut sukulaisia, jotka olisivat tuoneet heille ruokaa. Vankien välisiä tappeluita oli ollut vain vähän, vangit suojelivat toisiaan. Riitaisuudet oli yritetty selvittää sopuisasti.

Jean Marie Byiringiro oli ollut Karubandan vankilassa Butaressa 22.8.2000 - 27.3.2007. Kun hänet oli pidätetty, häntä oli epäilty sellaisista teoista, joita hän ei ollut tehnyt. Vuonna 2005 Byiringiro oli tunnustanut viranomaisille, että hän oli polttanut tutsien talot ja vuonna 2006 jonkin tasoisien osallisuuden 12-vuotiaan pojan tappoon. Aikaisemmin hän ei ollut uskaltanut tunnustaa tekojaan, koska oli pelännyt tulewansa tapetuksi niiden johdosta. Kun gacaca-oikeudenkäynnit olivat alkaneet, vangeille oli annettu mahdollisuus tunnustaa tekonsa ja selvittää sen johdosta pienemmällä tuomiolla. Byiringiro oli antanut täydellisen omaehtoisen tunnustuksensa helmikuussa 2007, jolloin Byiringiro oli lopulta tunnustanut itse tappaneensa 12-vuotiaan pojan.

Augustin Banganakwinshi on kertonut olleensa vankilassa ja suorittaneensa yhdyskuntapalvelua näiden tapahtumien johdosta. Hän joutui vankilaan vuonna 2000. Hän oli tappanut yhden henkilön ja ollut osallisena joihinkin muihin tappoihin. Hän oli ollut vankilassa 7 vuotta ja 9 kuukautta. Ottaen huomioon sen, mihin Banganakwinshi ja muut olivat syyllistyneet, heistä oli pidetty hyvää huolta vankilassa. Kun vankilaan oli tullut ensimmäistä kertaa, vangilta oli kysytty oliko hän tehnyt sen, mistä häntä oli syytetty. Jos ei ollut suostunut myöntämään, mitä oli tehnyt, oli tullut pahoinpidellyksi. Kun oli myöntänyt teot, kukaan ei ollut pahoinpidellyt. Banganakwinshi ei tiennyt ketään, joka olisi tunnustanut jotain mitä he eivät olisi tehneet, jotta heitä ei olisi pahoinpidelty. Sen sijaan jotkut eivät olleet tunnustaneet, ja heidät oli pahoinpidelty ja laitettu vankilaan. Banganakwinshin vankilassa oli toiminut ns. vankila-gacaca. Banganakwinshin mukaan häntä ei ollut lyöty, koska hän oli heti tunnustanut, mihin oli syyllistynyt. Banganakwinshia ei ole kuulustelujen jälkeen käsketty olemaan kertomatta vankilassa tapahtuneista pahoinpitelyistä. Kuulusteluissa oli jokin väärinkäsitys, sillä häntä ei ollut pahoinpidelty. Banganakwinshin mukaan vankilaolot eivät ole vaikuttaneet siihen, mitä hän nyt on kertonut Bazarambasta. Se mitä Banganakwinshi on tässä oikeudenkäynnissä kertonut Bazarambasta on totta. Silloin kun hän oli kertonut Bazarambasta ensimmäisen kerran, hän ei edes ollut tiennyt, oliko Bazaramba ollut enää elossa. Kysymyksessä ei ole keksitty kertomus. Banganakwinshin mukaan hänen asiansa oli ollut esillä gacacassa maaliskuussa 2007. Hän oli saanut kymmenen vuoden vankeusrangaistuksen. Hän oli tunnustanut tekonsa vuonna 2003. Banganakwinshin mukaan oli mahdollista, että saattoi joutua takaisin vankilaan, vaikka oli myöntänyt tekonsa ja vapautettu istuttuaan tuomion. Burundissa eräs henkilö oli lähestynyt Banganakwinshia, kun hän oli ollut ostoksilla rajaseudulla. Tämä henkilö oli uhannut Banganakwinshia aseella wc:ssä ja sanonut: "Sinä koira uskalsit syyttää Bazarambaa, kuka sinä luulet olevasi!" Paikalle oli kuitenkin tullut nainen, joka oli koputtanut lukossa olleeseen wc:n oveen. Tämä nainen oli alkanut kirkua kovaa, jolloin mies oli lähtenyt pako. Burundin poliisi oli yrittänyt löytää Banganakwinshia uhanneen miehen, mutta ei ollut siinä onnistunut. Banganakwinshi oli lisäksi saanut kirjeen kotiinsa yöllä. Tämä oli tapahtunut kolme vuotta sitten ja kolme kuukautta sen jälkeen kun Banganakwinshi oli palannut Burundista ostoksilta. Banganakwinshi ei osaa lukea, mutta hänen lapsensa oli lukenut kirjeen hänelle. Kirjeessä oli todettu, että Banganakwinshi

oli jatkanut Bazaramban syyttämistä, vaikka häntä oli varoitettu asiasta. Kirjeen mukaan hän kuolee varmasti, jos hän jatkaa tätä.

Todistajien kertomusten hyödynnettävyys

Asiassa on kiistatonta, että todistajien vankilaolot Ruandassa ovat olleet osin epäinhimilliset. Olosuhteista on kertonut esimerkiksi vastaajan todistaja Fidèle Nsengiyumva. Tutkintavankeuden keskeisellä on monessa tapauksessa ollut Ruandan omienkin lakien vastainen. Joukkotuhonnasta epäiltyjä vankeja on kuitenkin enimmäkseen ollut noin 120.000-130.000 ja joukkotuhonnasta on epäilty yli miljoonaa henkilöä. Asiassa onkin osaltaan kysymys siitä ovatko epäinhimilliset olot vapauden menetyksen aikana ja oikeuskäsittelyn venyminen olleet enemmänkin seurausta resursseihin nähden suuresta vankimäärästä vai onko kysymyksessä ollut tarkoituksellinen kärsimyksen aiheuttaminen tietojen tai tunnustusten saamiseksi. Vastaajan puolesta on lisäksi viitattu vankilaoloihin liittyviin vakaviin puutteisiin ja niiden mahdolliseen vaikutukseen todistajien vapaaseen tahdonmuodostukseen. Todistajista esimerkiksi Bertin Ntakabumwe ja Theoneste Ruzigamanzi ovat kertoneet käsityksensä, että heitä oli pidetty vankilassa joukkotuhontaan syyllistyneiden selvittämiseksi. Useiden todistajien kertomuksista on käynyt ilmi, ettei heille oltu useaan vuoteen kerrottu yksilöityjä syytteitä. Martin Ngoga ja Johnson Nshirimana ovat puolestaan kertoneet puutteellisista resursseista ja vankilaolojen parantamisyrittämisistä.

Asiassa ei edellä selostetuista seikoista huolimatta ole näyttöä vankien järjestelmällisestä kiduttamisesta tietojen saamiseksi. Sen takia on perustellumpaa ratkaista väitteet kidutuksesta ja epäinhimillisten vankilaolosuhteiden vaikutuksesta tapaus- ja todistajakohtaisesti kuin tekemällä yleisellä tasolla asiaa koskeva kategorinen päätös suuntaan tai toiseen (vrt. ICTR:n 22.1.2009 antama tuomio No ICTR 97-21-T ja 98-42-T sekä 25.10.2004 antama tuomio No ICTR-96-8-T, jossa oli kysymys vankilaolosuhteiden vaikutuksesta todistajien kertomusten luotettavuuteen).

Jotkut todistajat ovat avoimesti ja ilman näkyvää pelkoa kertoneet heihin kohdistuneista pahoinpitelytilanteista ja vankilaolosuhteista yleisemminkin. Osa nimetyistä todistajista puolestaan ei ole kokenut tullessaan pahoinpidellyksi. Asiassa ei ole perusteita pelkästään puolustuksen väitteen perusteella päätyä siihen lopputulokseen, ettei todistajien omille näkemykselle tässä suhteessa voitaisi antaa painoarvoa varsinkin muun asiaa koskevan todisteluaineiston puuttuessa.

Todistajien kertomuksista ilmeten vankeja on pahoinpidelty etenkin pidättämisen yhteydessä ja Nyakizun kunnan putkatiloissa ennen varsinaiseen vankilaan siirtymistä. Pahoinpitelyt näyttäisivät liittyneen ainakin siihen, että pidätettyjä on yritetty saada tunnustamaan joukkotuhontaan liittyvät omat tekonsa. Tässä yhteydessä on saatettu kertoa myös muiden osallisuudesta. Todistajien kertomuksista ei aina ole yksiselitteisesti pääteltävissä onko muiden osallisten nimeäminen tapahtunut heitä pahoinpideltäessä esimerkiksi pidättämisen yhteydessä vai vasta vuosia myöhemmin gacaca-menettelyssä, jossa kuuleminen on tapahtunut ilmeisesti ilman väkivallan uhkaa. Gacaca-menettelyn luonteeseen on kuulunut oman osallisuuden tunnustamisen lisäksi kansanmurhan tapahtumien selvittäminen laajemmin ja siihen liittyen on tullut nimetä muita kansanmurhaan osallisia (procedure of confessions, guilt plea, repentance and apologies).

Mikäli todistajat eivät ole kertoneet Bazarambasta heihin mahdollisesti kohdistuneen pahoinpitelyn yhteydessä, on perusteltua päätyä siihen johtopäätökseen, että heidän vuosiakin myöhemmin Bazarambasta antamansa kertomukset ovat hyödynnettävissä, koska väkivallalla ja muilla mahdollisilla epäasiallisilla olosuhteilla ja Bazarambasta annetuilla kertomuksilla ei ole syy-yhteyttä.

Kidutuksella saadun todistajankertomuksen hyödyntämiskieltoa voitaisiin kiertää, mikäli sen vaikutus poistuisi kuulemalla todistajaa uudestaan asianmukaisissa olosuhteissa. Todistajien joukkotuhontaan liittyviä kertomuksia Bazarambasta ei käräjäoikeuden käsityksen mukaan voida alunperin epäasiallisten olosuhteiden takia hyödyntää syytteen tueksi myöhemminkään.

Epäasiallisissa olosuhteissa annetun lausunnon osalta ratkaisevaa merkitystä ei puolestaan voine olla sillä seikalla, minkä sisältöinen todistajan kertomus on alunperin ollut. Lausuntoa, joka todeetaan saadun kidutuksella, ei saa käyttää todisteena oikeudellisessa menettelyssä. Todisteiden hyödyntämiskiellon näkökulmasta joukkotuhontaa koskevaa kokonaisuutta ei ole perusteltua jakaa pienempiin kokonaisuuksiin, joista osasta voitaisiin vastaanottaa todistelua, mikäli kidutettu todistaja ei olisi juuri siitä seikasta alunperin kertonut.

Nkeramihigo on kertonut Bazaramban osallisuudesta joukkotuhontaan Nyakizun vankilassa, jossa häntä on kertomansa mukaan pahoinpidelty lukuisia kertoja pitkän ajanjakson kuluessa. Väki-valtaa ovat tehneet ainakin joukkotuhonnasta selviytyjät, joiden joukossa on ollut poliisin ja paikallishallinnon viran haltijoita. Kidutusyleissopimuksen mukaisesta kidutuksesta on kysymys vain, jos sen tekee virkamies tai muu virallisessa asemassa oleva henkilö. Vankilan viranomaisten on täytynyt hiljaisesti hyväksyä esimerkiksi joukkotuhonnasta selviytyjien vankeihin kohdistama väkivalta. Vankilaolosuhteet huomioiden käytetystä väkivallasta ei ole saatavissa kohtuudella Nkeramihigon kertomuksen lisäksi muuta näyttöä. Bazarambaa koskeva todistelu on Nkeramihigon osalta arvioitu saaduksi kidutuksella tai siihen rinnastettavan epäinhimillisen kohtelun avulla. Hänen kertomuksensa hyödyntäminen tässä oikeudenkäynnissä rikkoisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiä. Lausunnon myöhemmän hyödyntäjän tietoisuuden puuttumisella todistelun vastaanottamisen hetkellä vallinneista olosuhteista ei ole merkitystä asiaa ratkaistaessa. Nkeramihigon kertomus jätetään huomioimatta.

Ntezilyayo on kertonut kärsineensä niin paljon pahoinpitelyjen aiheuttamasta kivusta, että hän oli pyytänyt pahoinpitelijöitä lopettamaan lyömisen kertoakseen, mitä oli tehnyt. Samalla kun hän oli tunnustanut omat tekonsa, hän oli kertonut asioita Bazarambasta. Bazarambaa koskeva todistelu on Ntezilyayon osalta arvioitu saaduksi kidutuksella tai siihen rinnastettavan epäinhimillisen kohtelun avulla. Hänen kertomuksensa hyödyntäminen tässä oikeudenkäynnissä rikkoisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiä.

Kertomuksen hyödyntämiskieltoa on harkittu lisäksi erityisesti **Mushimiyamanan** osalta. Mushimiyamana on kertonut ristiriitaisesti sen osalta, oliko häntä pahoinpidelty siinä yhteydessä, kun hän oli kertonut Bazaramban osuudesta joukkotuhontaan. Asiassa ei ole tullut luotettavasti esille, että Mushimiyamanan kertomus olisi todettavissa yleissopimuksen 15 artiklan tarkoittamalla tavalla hankitun kiduttamalla tai muulla siihen rinnastettavalla menettelyllä.

Edellä mainittuja todistajia lukuun ottamatta asiassa ei ole tullut esille seikkoja, joiden nojalla todistajien kertomukset olisi todettavissa yleissopimuksen 15 artiklan tarkoittamalla tavalla hankitun kiduttamalla tai muulla siihen rinnastettavalla menettelyllä tietojen saamiseksi. Todistajina kuultujen henkilöiden mahdollinen alisteinen asema joukkotuhontaa koskevan tietojen keräämisen aikana ja vankilaolosuhteiden vaikutus todistelun luotettavuuteen otetaan huomioon yksittäistapauksia koskevan näytön kokonaisarviointin yhteydessä todistajakohtaisesti.

6. BAZARAMBAN TOSIASIALLINEN VAIKUTUSVALTA YHTEISÖSSÄÄN

Syytteen mukaan Bazaramban antamia tutsien hävittämistä tarkoittavia käskyjä ja ohjeita on hänen vaikutusvallastaan johtuen noudatettu Maraba-sektorin ja sen ympäristön hutujen ja heitä tukeneiden keskuudessa varauksettomasti joukkotuhonnan aikana.

Bazaramban yhteiskunnallinen asema muodostaa syytteelle olennaisen taustatekijän. On epätodennäköistä, että matalassa sosiaalisessa asemassa olevaa henkilöä käytännössä syytettäisiin annetun teonkuvauksen mukaan sellaisista teoista, joista Bazarambaa nyt syytetään. Bazaramba on ollut korkeasti koulutettu yhteiskunnassa, missä luku- ja kirjoitustaito puuttuu suurelta osalta aikuisväestöstä. Hän on sekä rehtorina että baptistikirkon palveluksessa ollut arvostetussa asemassa. Bazaramba on kiistatta myös ollut huomattavan varakas. Hänet on valittu hoitamaan tärkeää

tehtävää Karamban pakolaisleirillä. Hänen asemaansa on korostanut se, että hänen vaimonsa on toiminut paikallisen terveyskeskuksen johtajana.

Edellä mainitut seikat ovat vallinneet jo ennen joukkotuhontaa. Sen aktiivisimman vaiheen jälkeen Bazaramba on vielä valittu Nyakizun kunnan turvallisuusneuvoston jäseneksi. Tämän neuvoston tärkein tehtävä on ollut järjestyksen ylläpitäminen ja kansalaisten luottamuksen vahvistaminen ja siihen on tämän vuoksi nimenomaisesti valittu yleisesti luotettuja ja arvostettuja kuntalaisia. Lisäksi käräjäoikeus katsoo niillä perusteilla, mitkä ilmenevät jäljempänä tutsien omaisuuden jakoa koskevassa tuomion osassa (tuomion kohta 7.2.4), että Bazaramba on osallistunut tutsien omaisuuden jakamiseen sitä varten perustetussa komissiossa.

Syyttäjä on esittänyt, että Bazaramban yhteiskunnallista asemaa olisi vahvistanut hänen asemansa MDR-puolueen toimijana Nyakizun kunnassa. Sinänsä on tullut selvitettyksi, että MDR-puolue on ollut vahvassa asemassa Butaren prefektuurissa, johon myös Nyakizun kunta kuuluu. On myös selvitetty, että MDR-puolueen johtohenkilöillä on ollut kunnassa virallisen hallinnon ohella tosiasiallista valtaa. Todistajat ovat kuitenkin esittäneet hyvin ristiriitaisia lausuntoja Bazaramban poliittisesta toiminnasta. Jotkut ovat väittäneet, että hän olisi ollut MDR:n jäsen ja jopa hyvin aktiivinen sellainen. Hänen on kuitenkin väitetty olleen myös MRND:n jäsen sekä poliittisesti tai ainakin puoluepoliittisesti passiivinen. On myös esitetty, että Bazaramba uskonnollisen yhteisön pastorina ei edes olisi voinut olla aktiivinen puoluepolitiikassa. Huomionarvoista on se, että monet asiasta varmaan sävyyn lausuneet ovat tutseja tai muuten henkilöitä, joille olisi ollut vaikeaa seurata tutsivastaisen poliittisen liikkeen toimia. Tässä kohdin gacaca-oikeudenkäynneissä syntynyt kollektiivinen käsitys tapahtumista näyttäisi olevan tavallista vallitsevampi ja sekoittuvan vahvasti todistajien omakohtaisiin havaintoihin. Käräjäoikeus katsoo, että Bazaramban mahdollisesta toiminnasta politiikassa yleensä tai MDR-puolueessa erityisesti ei voida lausua mitään sellaisella varmuudella, että sillä olisi vaikutusta hänen syyllisyyttään arvioitaessa.

Bazaramban on väitetty toimineen yhteistyössä Nyakizun kunnan kunnanjohtaja Ladislas Ntaganzwan kanssa tutsien joukkotuhonnan valmistelussa ja toteutuksessa. Tässä kohdin, kuten edellä joukkosurmaa edeltävän poliittisen toiminnan kohdalla, todistelu on kuitenkin sekavaa ja ristiriitaista. Todistajat ovat käytännössä esittäneet kaikkia mahdollisia vaihtoehtoja Bazaramban ja Ntaganzwan välisestä suhteesta, alkaen syvästä henkilökohtaisesta ystävydestä ja päätyen julkiseen vihasuhteeseen. Mitään yksittäistä väitettä tai todistajaa ei tässä voida pitää muita vastaavia luotettavampana eikä ole esitetty mitään muutakaan tapaa selvittää asia riittävällä varmuudella. Käräjäoikeus pitää selvänä, että Bazaramban ja Ntaganzwan väliset suhteet eivät joukkosurman aikaan ole voineet olla kovin huonot. Ei ole uskottavaa, että Ntaganzwa olisi antanut jonkun vihamiehensä saada sijaa niin tärkeässä elimessä kuin kunnan turvallisuusneuvostossa. Vihamielisyyden puuttumista osoittavat myös syyttäjän kirjallisissa todisteissa olevat Bazaramban kirjeet Ntaganzwalle. Käräjäoikeus katsoo, että asiassa esitetyn perusteella ei edellä mainitun lisäksi voida lausua mitään varmaa tai edes todennäköistä Bazaramban ja Ntaganzwan suhteesta.

Asiassa on tullut esille, että kunnanjohtaja Ntaganzwalla on ollut lähipiirissään vaikutusvaltaisina pidettyjä intellektuelleja. Tällaiseksi on nimetty esimerkiksi Geoffrey Dusabe, joka on todistaja Gakiren mukaan nähty opettaneen Birambossa jalkapallokentällä tuliaseiden käyttöä. Ei ole mitään syytä epäillä, etteikö Bazaramban ja monen intellektuellin välillä olisi ollut lämpimät suhteet. Mitään yleisiä johtopäätöksiä tästä ei voida vetää.

Tässä yhteydessä on myös tarkasteltava Bazaramban etnistä asemaa yhteisössä, joka on ollut etnisesti jakautunut tai ainakin etnisesti määräytynyt. Bazaramba on hutu, joka oli kuitenkin adoptoitu tutsisukuun ja nostettu sen päämieheksi. On kiistatonta, että tämä yleisesti tiedossa ollut järjestely on pitkän aikaa toiminut hyvin. Kuten jäljempänä (tuomion kohta 7.2.1) todetaan, ei ole esitetty mitään todisteita siitä, että Bazaramba olisi vihannut tutseja ennen vuotta 1994 tai levittänyt heistä vihamielistä ja halveksivaa propagandaa. Ei ole syytä olettaa, että hän olisi

kehittänyt itsenäisesti kaunaa adoptiosukuaan tai heidän etnistä ryhmäänsä vastaan. Toisaalta tilanteessa, missä tutseja on alettu vainota, Bazaramban kaltainen välittävä asema on ollut ristiriitainen ja potentiaalisesti hyvin vaarallinen. On luonnollista, että sellaisessa asemassa oleva henkilö yrittää tehdä selvän eron ei-toivottuun etniseen ryhmään. Kaikkiaan Bazaramban etnistä asemaa ei voida pitää lähtökohtaisesti sellaisena, että se sen enempää lisääisi kuin vähentäisikään todennäköisyyttä sille, että hän on syyllistynyt syytteessä mainittuihin tekoihin.

Syytteessä on esitetty, että Bazaramballa olisi ollut niin paljon vaikutusvaltaa, että ihmiset olisivat sen vuoksi varauksetta osallistuneet surmatöihin ja muuhun tutsien vainoamiseen. Käräjäoikeus ei löydä tällaiselle varauksettomaan tottelemiseen perustuvalla näkemyksellä perusteita. Useat todistajat ovat tosin selittäneet, että he itse tai muut henkilöt ovat totelleet Bazarambaa itsestään selvästi ja uskaltamatta edes ajatella kieltäytymistä. Kuitenkin on ilmennyt, että monet henkilöt ovat kieltäytyneet eri tilanteissa osallistumasta tutsien vastaisiin tekoihin ilman, että he olisivat joutuneet siitä kärsimään. Silloin kun ihmisiä on suoraan pakotettu osallistumaan joukkosurmaan vastoin tahtoaan, heidät on pakotettu siihen väkivallalla tai sen uhalla, mikä ei ole liittynyt Bazaramban asemaan ja vaikutusvaltaan.

Jäljempänä käsiteltävien Cyahindan kirkon ja Nyakizu-vuoren tapahtumien aikaan Bazaramba on ollut aseistettu. On kiistatonta, että ampuma-aseet olivat Ruandassa erittäin harvinaisia siviiliväestön joukossa. Suuri enemmistö joukkosurman tapoista tehtiin perinteisillä aseilla, mutta ampuma-aseilla oli silti suuri merkitys hyökkäysten johtamisessa ja tutsien vastarinnan murtamisessa. Bazaramba ei myöskään ole ollut vartija, reserviläinen tai mitään näihin verrattavaa. Kun hänellä tästä huolimatta on ollut ampuma-ase hallussaan joukkosurman aikaan, tämä osoittaa, että hänellä on ollut tavallisesta siviilihenkilöstä poikkeava asema.

Bazaramban suhteellisen korkeaa yhteiskunnallista asemaa ei ole sinänsä kiistetty. On kuitenkin toisaalta väitetty, että tätä asemaa olisi liioiteltu, toisaalta on väitetty, että kyseinen asema ei ruandalaisessa kyläyhteisössä olisi luonut hänelle mitään sellaista tosiasiallista johtajuutta tai toimintavapautta, joka eroaisi muista. Jälkimmäistä ovat väittäneet todistajat VASA 8 ja VASA 10 ja yleisemmällä tasolla varsinkin todistaja Pascal Ndengejeho. Näitä lausuntoja on verrattava siihen suureen määrään todistajia, jotka ovat katsooneet, että Bazaramballa on muodollisen vallan puuttumisesta huolimatta ollut Birambossa selvästi ns. tavallisia ihmisiä suurempi auktoriteetti. Näin ovat kertoneet muiden muassa todistajat Antoine Ibambasi, Paul Karasira, Bertin Nduwayezu, Apollinaire Rugimbana, Viateur Rubumba, Emmanuel Nzabandora, Joseph Rutayisire ja Athanase Nkurunziza. Päinvastoin kuin Ndengejeho, nämä todistajat ovat asuneet Nyakizussa vuonna 1994. Vaikka heillä ei voi olla asiaan sosiologiasta väitelleen Ndengejehon kaltaista tieteellistä katsantokantaa, heidän käsitystään on tapahtumat läheltä seuranneina kuitenkin pidettävä luotettavana.

Käräjäoikeus katsoo, että Bazaramballa on ollut paikallisessa yhteisössä myös varallisuutensa ja hyvän koulutuksensa perusteella sellainen sosiaalinen asema, jossa hänen on ollut huomattavasti helpompaa kuin useimpien muiden saada ajatuksensa esille ja vietyä ne toiminnan asteelle. Myös länsimaisessa yhteiskunnassa kuullaan herkemmin sellaisen henkilön ajatuksia, jolla on suuri varallisuus, hyvä koulutus ja korkea sosiaalinen asema. Ei ole ilmennyt mitään syytä olettaa, että ruandalainen yhteiskunta tässä suhteessa ratkaisevasti eroaisi länsimaisesta yhteiskunnasta. Bazaramban kehoituksia ja toimintakäsytystä, jotka hän on edellä kuvatussa tavallista korkeammassa asemassaan antanut, käsitellään myöhemmin erillisten tekojen alla.

7. BAZARAMBAN OSALLISUUS JOUKKOTUHONTATEKOIHIN

7.1 Bazaramban alibi

Syytteessä kerrotut murhateot ja tutsien omaisuuden hävittäminen on pääosin tehty 14.4.1994 jälkeen. Joukkotuhonta on Bazaramban asuinalueella Nyakizussa alkanut varsinaisesti perjantaina

15.4.1994 ja se on ollut kiihkeimmillään 15.- 21.4.1994, jolloin Nyakizu-vuorelle, jonne osa tutseista oli paennut levottomuuksia, oli hyökätty. Pääosa vuorihyökkäyksistä on tapahtunut 16.-18.4.1994. Cyahindan kirkolle on hyökätty ilmeisesti 15.-18.4.1994.

Bazaramban mukaan RPF-sissien etenemisestä annettujen uutisten vuoksi paikkakunnan ihmiset olivat ryhtyneet pakenemaan ja piiloutumaan torstaina 14.4.1994. Osa ihmisistä oli piiloutunut Nyantangan terveysasemalle, osa oli paennut kauemmas. Myös Bazaramban perhe oli piiloutunut terveyskeskuksen alueelle.

Terveyskeskuksesta turvaa hakeneet ihmiset olivat menneet Kibangussa sijaitsevalla kappelille. Bazaramba on kertonut paenneensa sinne perheensä kanssa terveyskeskukseen menoa seuranneena päivänä eli perjantaiamuna 15.4.1994. Todistajana kuullun Joy Sifan mukaan terveyskeskuksessa oli oltu noin kahden päivän ajan ennen kappeliin menoa.

Kibangun kappelilta Bazaramba on kertonut palanneensa takaisin Nyantangan terveyskeskukseen ja sieltä edelleen Birambossa sijainneeseen Bazaramban kotiin. Palaaminen on tapahtunut Bazaramban vaimon Immaculée Kamuhandan mukaan samana päivänä. Joy Sifan mukaan kappelilta oli palattu takaisin sinne menoa seuranneena päivänä.

Bazaramba on edelleen kertonut noin kahden päivän ajan kotona oleskelun jälkeen menneensä vaimonsa kanssa Kibanguun Rusadanza -nimisen henkilön luokse. Kamuhandan mukaan siellä oli oltu noin kahden viikon ajan eikä Bazaramba ollut sieltä poistunut yksin. Rusadanzan pojan todistajan kuullun Jean Mukaman mukaan Bazaramban vierailu oli kestänyt 3-4 päivää ja Bazaramba oli poistunut paikalta päivisin palaten illalla takaisin. Myös VASA 10, jonka lapset olivat olleet turvassa samassa paikassa Bazaramban lasten kanssa, on kertonut päivittäin muun muassa erään Nyakizu-vuorelle suuntautuneen hyökkäyksen aikana keskustelleensa Birambossa Bazaramban kanssa, joka oli tuona aikana yöpynyt Kibangussa.

Viateur Rubumba, Theoneste Ruzigamanzi, Clement Gasarasi ja Augustin Banganakwinshi ovat kertoneet Bazaramban antamasta käskystä surmata Emmanuel Habonimana. Väitetty käsky on annettu perjantaina 15.4.1994, jolloin tutsien talojen polttaminen ja tutsien tappaminen Nyakizun seudulla on viimeistään alkanut. Samana päivänä on surmattu ainakin syytteen A (ii) tarkoittamat Emmanuel Habonimana, tämän tutsivaimo Dina, agronomin vaimo Agnes Mukamutesi ja tuntemattomaksi jäänyt tutsinainen. Heidän kuolemastaan on kuultu jo terveyskeskuksessa ennen Kibangun kappelille siirtymistä.

Bazaramban seinänaapuri, tapahtumahetkellä 16-vuotias VASA 5, on kertonut, että presidentin lentokoneen alasampumista seuraavana päivänä poliisi nimeltä Silas oli tullut Biramboon ja kehoittanut ihmisiä valmistautumaan pakomatkalta. Tämän jälkeen Nyakizu-vuorella oli alettu polttaa taloja ja opettaja nimeltä Emmanuel ja nainen nimeltä Dina olivat kuolleet. Emmanuelin ja Dinan oli tappanut kauppias nimeltä Francois Mushimiyamana, joka oli tappojen jälkeen sanonut, että todistajan äiti olisi seuraava. Todistaja oli kysynyt Lazarelta, Mbandalta ja Bazarambalta, miksi todistajan äiti oli haluttu tappaa. Kun todistajalta kysyttiin erikseen, oliko hän aivan varma että Bazaramba oli paikalla tuolloin VASA 5 vastasi, että näin oli tapahtunut. Todistajan kertomus viittaa siihen, että Bazaramba on ollut Birambossa Emmanuelin ja Dinan surmien aikaan.

VASA 10 on kertonut tilanteesta, jossa Francois Mushimiyamana oli ensin tappanut nuoren pojan ja myöhemmin kaksi naista ja yhden miehen. Kaikki Kibangusta palaamassa olevat ihmiset olivat nähneet, kun Mushimiyamana oli tappanut nuoren pojan. Paikalla oli ollut iso joukko ihmisiä. Bazaramba oli myös ollut mukana ihmisjoukossa taaempänä.

Bazaramban osallisuudesta talojen polttamiseen perjantaina 15.4.1994 ovat kertoneet ainakin Jean Marie Byiringiro, Augustin Banganakwinshi, Emmanuel Nzabandora, Athanase Nkurunziza sekä Joseph Rutayisire.

Appoloni Gatera, Joseph Rutayisire, Esperance Mukanusi, Ladislas Rukaka, Lavelian Rwaduka sekä Bertin Nduwayezu ovat kertoneet nähneensä Bazaramban Cyahindan kirkolle suuntautuneiden hyökkäysten aikana.

Vastaavasti Augustin Banganakwinshi, Clement Gasarasi, Antoine Ibambasi, Paul Karasira, Mathias Munyaneza, Bertin Nduwayezu, Theoneste Ruzigamanzi, Ladislas Rukaka, Viateur Rubumba ja Appoloni Gatera ovat kertoneet nähneensä Bazaramban Nyakizu-vuorelle suuntautuneissa hyökkäyksissä 15. - 18.4.1994. VASA 10 on kertonut seuranneensa yhtä vuorihyökkäystä Birambossa yhdessä Bazaramban kanssa.

Amber Lynnin havainnot Bazarambasta koskevat vuoden 1994 toukokuuta ja sen jälkeistä aikaa.

Asiassa esitetyn todistelun perusteella ei voida poissulkea sitä mahdollisuutta, että Bazaramba on osallinen syytteessä hänen tekemäkseen väitettyihin tekoihin.

7.2. Maraba-sektorissa ja sen ympäristössä eläneiden tutsien elinolosuhteiden huonontaminen (syytteen kohta 3.2.1)

Bazaramba on tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit huonontanut Maraba sektorissa ja sen ympäristössä eläneiden tutsien elinehtoja seuraavilla teoilla:

7.2.1 Kohta (i) Propagandan levittäminen ja hutujen kiihottaminen surmatekoihin

Syyte

(i) Bazaramba on levittänyt tutsien vastaista propagandaa ja kiihottanut hutuja surmatekoihin lietsomalla heidän keskuudessaan vihaa ja halveksuntaa tutseja kohtaan.

Vastaus

Bazaramba on kiistänyt syytteen tältä osin. Hän ei ole lietsonut vihaa ja halveksuntaa tutseja kohtaan eikä hänellä olisi ollut tällaiseen mitään syytäkään.

Näyttö

Vastaaja **Francois Bazaramba** on kertonut, että hänellä on aina ollut hyvät suhteet tutseihin ja hän on ollut jopa tutsisuvun päämies, vaikka onkin etnisesti hutu. Tämä seikka on ollut yleisesti tiedossa hänen kotiseudullaan. Hän on itse asiassa vaarantanut oman ja perheensä turvallisuuden suojelemalla joukkotuhonnan aikana tutseja. Pahimman joukkotuhonnan aikana huhtikuussa 1994, jolloin hänen väitetään pitäneen tutseja vastaan kiihottavia puheita Birambossa ja lähistöllä, Bazaramba on ollut piilossa Nyantangan terveyskeskuksessa, kotonaan sekä Kibangussa, eikä ole voinut mitenkään toimia kuten syytteessä väitetään.

Syyttäjän todistaja **Viateur Kambanda** on kertonut, että hän oli asunut vuonna 1994 Nyakizun kunnan Maraba-sektorissa. Hän on itse ollut läsnä kun Bazaramba tuli pitämään hutuille kokousta Lazare-nimisen pakolaisen kanssa Rushunguriron kylään. Kokous pidettiin ulkona torialueella. Kokouksessa Bazaramba kehotti läsnäolijoita tappamaan kaikki kylän tutsit. Hän kehotti myös läsnäolijoita polttamaan tutsien taloja ja antoi heille rahaa tulitikkuja varten. Todistajan mukaan ihmiset tottelivat Bazarambaa, joka ei itse osallistunut tappamiseen. Todistajan mukaan tappamisia oli ollut muualla jo monta päivää, mutta ei hänen kylässään.

Syyttäjän todistaja **Antoine Ibambasi** on kertonut, että sen jälkeen kun presidentti Habyarimanan kone oli 6.4.1994 ammuttu alas, Bazaramba oli järjestänyt poliittisia kokouksia sekä kotonaan että muualla muiden muassa Lazaren ja Geoffreyn kanssa. Todistaja Ibambasi ei tutsina ollut voinut niihin osallistua. Tähän aikaan asenteet tuseja vastaan olivat muuttuneet selvästi kielteisemmiksi ja heihin oli alettu suhtautua vihamielisesti. Bazaramba oli sanonut, että Burundiin oli vuonna 1993 hyökänneet samat torakat ja he olivat olleet tuseja. Bazaramban järjestämiin kokouksiin oli osallistunut myös kunnanjohtaja Ladislas Ntaganzwa.

Syyttäjän todistaja **Augustin Banganakwinshi** on kertonut, että Bazaramba oli ensimmäinen paikkakunnalla, joka oli kehottanut tutsien vastaiseen toimintaan. Hänellä oli ollut hyvät välit kunnanjohtaja Ntaganzwaan ja hän oli ollut tämän seurassa, kun tämä eri yhteyksissä oli kiihottanut tuseja vastaan. Sinä päivänä, kun sota alkoi, todistaja oli mennyt Biramboon etsimään töitä. Bazaramba ja hänen vartijansa Ignace olivat kutsuneet kaikki paikalla olleet ihmiset kokoukseen Bazaramban talon eteen. Ignacella oli ollut tuliase. Bazaramba oli sanonut kokouksessa, että kaikkien oli pitänyt mennä etsimään tuseja Rushunguriin, sekä polttaa tutsien talot. Bazaramba oli kertonut, että hän oli juuri tullut kokouksesta Butaressa, jossa oli sanottu, että tutsien kimppuun oli pitänyt hyökätä. Tappamista vastustettiin, mutta kaikki lähtivät Bazaramban ja Kabayizan matkaan polttamaan tutsien taloja, koska heillä oli tuliaseet. Bazaramba oli sanonut ihmisille, että Kabayiza ja Ignace tappavat ne, jotka eivät lähde mukaan polttamaan taloja. Joukkotuhonnan jälkeen heinäkuussa 1994 Bazaramba oli noussut autoon ja sanonut muille talon edessä, että kaikkien oli täytynyt lähteä maasta, koska torakat olivat vallanneet maan. Bazaramban mukaan inkotanyi oli jo vallassa ja se tappaisi heidät kaikki, jos he eivät lähtisi maasta.

Syyttäjän todistaja **Jean Marie Byiringiro** on kertonut, että Bazaramba oli saanut ihmiset yhteen tappamaan tuseja ja ollut siinä yksi aloitteentekijöistä. Perjantaina 15.4.1994 aamulla 9-10 välillä oli poliisimies tullut polkupyörällä ja kertonut ihmisille, että heidän täytyy suojella turvallisuuttaan. Tämän jälkeen Bazaramba oli tullut paikalle Ignacen ja Lazare Kobagayan kanssa. He olivat kehottaneet kaikkia sulkemaan talojensa ovet ja hakeneet ihmisiä kadulle kokoukseen. Myös Viateur Kambanda oli ollut paikalla kokouksessa. Kaikkiaan läsnä oli ollut 50-60 ihmistä. Kokous, joka oli pidetty Bazaramban ja Kabayizan talojen välissä, oli kestänyt vain 10 minuuttia. Kokouksen pääpuhuja oli ollut Bazaramba. Hän oli sanonut, että sota oli alkanut ja että tuseja pitää tappaa. Yksi todistajalle tuntematon henkilö oli pitänyt puheenvuoron ja vastustanut tutsien tappamista. Kokousväkeä oli kehoitettu tappamaan opettaja Emmanuel ja eräs maanviljelijä, jotka olivat ainoat paikalla olleet tiedetyt tutsit. Bazaramba oli sanonut kokousväelle, että heidän pitää kysyä Lazarelta miksi tutsit pitää tappaa ja Lazare Kobagaya oli sanonut, etteivät ihmiset tajua, kun ovat niin nuoria. Sitten Bazaramba oli itse sanonut, että tutsit pitää tappaa, koska he ovat vihollisia ja he ottavat muuten maan haltuunsa. Todistajalla ei ollut tietoa muista kokouksista. Todistajan mukaan aamupäiväinen kokousväki ei suostunut tappamaan tuseja ja heitä oli kehoitettu siksi menemään vuorelle polttamaan tutsien taloja. Tutsit olivat saaneet tietää, että heidän talonsa poltetaan ja heidät tapetaan ja olivat siksi lähteneet pakoon.

Syyttäjän todistaja **Clement Gasarasi** on kertonut, että hän oli vain yhden kerran kuullut Bazaramban kehottavan ihmisiä tappamaan tuseja. Tämä oli silloin, kun Bazaramba oli kehottanut tappamaan Emmanuelin, Dinan ja tämän kaksi lasta sekä agronomin vaimon. Hyökkäävä ryhmä, johon todistaja kuului, ei ollut heti totellut Bazarambaa, mutta lopulta kaikki tämän tarkoittamat tutsit oli tapettu.

Syyttäjän todistaja **James Gakire** on kertonut, että hän oli vuonna 1994 palannut Gomasta aikaisempaan kotikuntaansa Nyakizuun. Siellä hän oli viettänyt kaksi viikkoa ennen pakenemistaan Bitaren kautta Burundiin. Ollessaan Nyakizussa todistaja oli käynyt kaksi kertaa Birambon torilla. Heti hänen saavuttuaan Nyakizuun, Bazaramba ja muut olivat olleet pitämässä torilla kokousta. Kokouksessa oli sanottu, että piti mennä tappamaan tuseja. Kun osanottajat huomasivat todistajan olevan paikalla, he olivat lähteneet torilta jatkamaan kokousta

baptistikirkko UEBR:n tiloihin. He olivat myös uhkailleet todistajaa, jonka oli ollut pakko häipyä paikalta. Kokouksessa oli ollut paikalla Bazaramban lisäksi muiden muassa Lazare Kobagaya ja kunnanjohtaja Ladislas Ntaganzwa. Paikkakunnalla oli tehty tappoluetteloita niistä henkilöistä, jotka oli pitänyt tappaa. Bazaramba ja Ntaganzwa olivat olleet mukana tällaisen luettelon laatimisessa.

Syyttäjän todistaja **Viateur Rubumba** on kertonut, että Bazaramba oli antanut käskyn tappaa Emmanuel-niminen mies, joka Bazaramban mukaan oli tutsi. Hän oli myös antanut käskyn tappaa Birambon inyenziit, jolla oli tarkoitettu kaikkia tutsseja siellä.

Syyttäjän todistaja **Augustin Karambizi** on kertonut, että Bazaramballa oli ollut tärkeä rooli tutsien tappamisessa ja hänen luonaan oli pidetty monta kokousta, joissa oli suunniteltu tutsien tappamista. Kokousten pitäminen oli aloitettu jo kuukausi ennen sotaa. Todistaja ei itse ollut saanut osallistua kokouksiin, mutta hän oli saanut osallistujilta tietoja siitä, mitä siellä oli puhuttu. Myös kunnanjohtaja Ntaganzwa oli osallistunut kokouksiin. 15.4.1994 väki oli kokoontunut Birambon torille ja heidän oli ollut määrä mennä polttamaan tutsien taloja. Bazaramba oli ollut mukana ja antanut ihmisille ohjeita, mutta todistaja ei tiedä niiden tarkkaa sisältöä, koska hänen oli ollut pakko paeta paikalta. Bazaramba oli myös antanut ohjeita ja käskyjä burundilaisille pakolaisille, kun he olivat hyökänneet tutsien kimppuun Cyahindan kirkolla. Päivää ennen sodan alkamista Bazaramba oli valmistanut ihmisjoukolle härkää syötäväksi. Se ei ollut maksanut mitään, koska sillä oli rohkaistu ihmisiä tappamaan tutsseja.

Syyttäjän todistaja **Annonciate Mukarushema** on kertonut, että hän oli kerran ollut ravintolassa aterioimassa seurueen kanssa, johon Bazaramba oli kuulunut. Kun tutsi oli tuonut ruokaa, Bazaramba oli sanonut, että hän inhosi tutsseja eikä halunnut syödä tutsien tekemiä ruokia. Koko seurue oli nauranut näille sanoille. Kerran todistaja oli ollut paikalla, kun Bazaramba oli vierailut vaimonsa siskon miehen Ziheramberen luona ja paikalla oli ollut tutsseja. Bazaramba oli silloin suuttunut ja sanonut ettei tykkää tulla tutsien luokse eikä pidä tutsseista. Todistaja ei ollut kuullut, että Bazaramba olisi puhunut tällaista tutsseista minkäänlaisissa julkisissa tilaisuuksissa.

Syyttäjän todistaja **Mathias Munyaneza** on kertonut, että kun Bazaramba oli tullut nuorena miehenä pakolaisena Burundista, eräs tutsiperhe oli pitänyt hänestä ja antanut hänelle maata. Kun perheen isä oli kuolemassa Bazarambasta oli tehty perheen pää. Ennen sotaa Bazaramba oli pitänyt tästä perheestä, vaikka hän ei muuten ollut pitänyt tutsseista, joita kaikkia hän oli pitänyt inyenzeinä. Birambon torilla järjestetystä kokouksesta, jonka väitetään tapahtuneen 15.4.1994, todistaja Munyaneza ei tiennyt mitään. Siitä Munyaneza oli kuullut vasta gacaca-oikeudenkäynnissä.

Syyttäjän todistaja **Athanase Nkurunziza** on kertonut, että Bazaramba oli pitänyt Kibangussa alasteen tiloissa kokouksen, jossa hän oli sanonut, että tutsit olivat pahoja. Todistaja oli solun johtajan ominaisuudessa ollut paikalla. Kun Bazaramban asemassa oleva henkilö kutsui ihmiset kokoukseen, sinne oli mentävä. Bazaramba oli keskiviikkona 13.4.1994 Birambon torilla kehottanut ihmisiä polttamaan tutsien taloja. Perjantaina 15.4.1994 Bazaramba oli taas puhunut torilla ja sanonut, että tutsien pitäisi kuolla ja että ihmisten pitäisi polttaa heidän talonsa. Kumpanakaan päivänä Birambossa ei silloin ollut varsinaista kokousta vaan torilla oli muuten ollut paljon ihmisiä. Perjantaina Bazaramban käskyt annettiin todistajan mukaan iltapäivällä tai illalla ja sen seurauksena ihmiset menivät samana päivänä polttamaan taloja. Todistaja itse ei mennyt mukaan, mutta häntä ei vainottu tästä syytä, koska hän oli ollut solun johtaja. Myöhemmin häntä kyllä oli vainottu, kun hänen luonaan oli etsitty hänen vaimonsa veljenpoikaa, joka oli tutsi. Häneltä oli viety vuohi ja rahaa.

Syyttäjän todistaja **Bertin Ntakabumwe** on kertonut, että hän oli joukkotuhonnan ensimmäisenä päivänä 15.4.1994 mennyt Birambon torille, jonne oli kokoontunut pieniä ryhmiä. Toisessa sektorissa talot olivat silloin jo olleet tulossa. Kun Birambon torilla oli nähty, että kauempana

tutsien talot olivat tulessa, niin myös torilla olevat olivat menneet Rushunguriin polttamaan tutsien taloja. Bazaramba oli johtanut polttajien ryhmää antamalla ohjeita ja käskyjä talojen polttamisesta ja rohkaisemalla ihmisiä. Tämän todistaja oli kuullut torilla ennen kun ryhmä oli lähtenyt sieltä polttamaan taloja. Todistaja oli itsekin periaatteessa mukana Bazaramban ryhmässä, mutta hän oli joutunut menemään baariinsa, joka oli aivan torin laidalla, tarjoilemaan olutta eikä hän siten ollut mennyt talonpolttajien matkaan. Hän oli kyllä torilta nähnyt miten tutsien taloja oli poltettu. Mitään yksityiskohtia niiden sytyttämisestä hän ei tiennyt. Mitään muita kokouksia todistaja ei ollut torilla nähnyt. Oli varmaan mahdollista, että sellaisia olisi voinut olla hänen tietämättään, mutta hän ei pitänyt sitä todennäköisenä. Todistaja oli joukkotuhonnan aikana päättänyt, että hän ei lähde ulos talostaan eikä osallistu hyökkäyksiin.

Syyttäjän todistaja **Theoneste Ruzigamanzi** on kertonut, että Bazaramba oli osallisena joukkotuhontaan. Bazaramba oli ollut mukana kokouksessa, joka oli järjestetty Nyakizussa ja jossa Bazaramba oli saanut johdettavakseen joukkotuhonnan järjestämisen Maraba-sektorissa. Samassa kokouksessa Geoffreyta oli pyydetty Yaramba-sektorin joukkojen johtoon ja Mukasa-niminen mies Bunge-sektoriin. Todistajaa ei ollut kutsuttu kokoukseen, mutta hän oli seisonut lähellä talon takana ja kuullut kaiken mitä kokouksessa oli puhuttu. 15.4.1994 Bazaramba oli pyytänyt Johnson-nimiseltä mieheltä, että tämä sanoisi ihmisille Birambossa, että kaikkien piti tulla mukaan tappamaan tuseja. Kukaan ei ollut saanut jäädä pois. Todistaja muisti lisäksi, että Bazaramba oli pitänyt ainakin yhden kokouksen Birambon torilla sen jälkeen, kun tuseja oli jo kuollut. Bazaramba oli noussut pöydän päälle ja sanonut: "Tämä on se tori jota halusin". Tällä hän tarkoitti sitä, ettei torilla enää ollut tuseja. Bazaramba oli kysynyt paikallisilta, oliko tuseja vielä jossain jäljellä. Paikalla oli ollut myös Lazare Kobagaya ja Kabayiza sekä paljon paikallista väkeä. Tämä kokous oli pidetty joskus toukokuussa 1994. Muita kokouksia ei ollut pidetty tämän jälkeen. Kokouksen jälkeen ihmiset olivat alkaneet etsiä tuseja, jotka olisivat mahdollisesti vielä elossa ja piileskelivät rakennuksissa. Lazare oli antanut käskyn tähän.

Syyttäjän todistaja **Apollinaire Rugimbana** on kertonut, että hän oli itse nähnyt, kun Bazaramba oli pitänyt kaksi kokousta. Toinen oli pidetty maaliskuussa 1994 Bazaramban luona. Mukana oli ollut MDR:n, MRND:n ja PSD:n jäseniä. Todistaja ei ollut osallistunut kokoukseen, koska hän oli tutsi ja PL:n jäsen. Toinen kokous oli ollut päiväsaikaan 14.4.1994 Nyantangan koululla. Todistaja oli tunnistanut useita osallistujia, muiden muassa Bazaramban ja Geoffrey'n. Todistaja ei tiennyt mitä kokouksessa oli käsitelty, mutta seuraavana päivänä tappaminen oli alkanut. Perjantaina 15.4.1994 kunnanjohtaja Ntaganzwa oli lähettänyt Bazaramballe viestin erään henkilön kautta. Viestin mukaan työt oli pitänyt aloittaa, mikä oli tarkoittanut tappamisten aloittamista. Todistaja kuuli itse Maraban terveystakeskuksen pihalla, kun Ntaganzwa oli kehottanut ihmisiä aloittamaan ja sanonut, että hän ei halunnut nähdä puolen tunnin päästä yhtään tutsia. Todistaja on varma siitä, että hänet olisi tapettu, jollei hän olisi mennyt piiloon. Tutsien talojen polttaminen ja heidän tappamisensa oli alkanut sinä päivänä, kun Ntaganzwa oli lähettänyt viestit Bazaramballe ja Geoffreylle.

Syyttäjän todistaja **Ildephonse Rwibasira** on kertonut, ettei hän ennen vuotta 1990 ollut koskaan kuullut, että Bazaramba olisi sanonut mitään pahaa tuseista, mutta lokakuun 1990 jälkeen hän oli alkanut vihata heitä. Hän oli muun muassa sanonut, että tutsit tapetaan viidakkoveitsellä. Bazaramban ja kunnanjohtaja Ntaganzwan ystävyysuhde oli vahvistunut helmi-maaliskuussa 1994. He kävivät toistensa luona kyläilemässä. Todistaja Rwibasiran mukaan Bazaramba toimi 1994 johtajana joukkotuhonnassa. Hän oli ennen tuhontaa yrittänyt saada ihmisiä estämään tutsien paon Birambosta. Tutsien tappamista oli suunniteltu jo aikaisemmin, koska partioissa oli ollut vain hutuja ja he olivat etsineet inyenzejä tutsien taloista. Lisäksi siviileille oli annettu tuliaseita, vaikka se ei oikeastaan ollut luvallista.

Syyttäjän todistaja **Bertin Nduwayezu** on kertonut, että hän oli tuntenut Bazaramban hyvin vuonna 1994. Bazaramba oli 15.4.1994 tullut tiesululle ja sanonut, että tutsit olivat heidän

vihollisiaan. Myös kunnanjohtaja Ntaganzwa oli sanonut samalla tavalla. Bazaramba, Ntaganzwa sekä sektorin neuvonantaja Munyakazi olivat käskeneet tappamaan kaikki tutsit, jotka tulevat tiesululle. Jos ohikulkija oli ollut sellainen henkilö, jota ei oltu tunnettu, tältä oli pitänyt pyytää henkilökortti nähtäväksi.

Syyttäjän todistaja **Lavelian Rwaduka** on kertonut, että hänen käsityksensä mukaan Bazaramba oli ollut MDR:n jäsen ja todistaja oli nähnyt hänen toimivan puolueessa. MDR:n kokouksiin olivat osallistuneet kaikki, myös tutsit, jotka olivat olleet peloissaan ja halunneet hutujen ajattelevan, että he ovat heidän puolellaan. MDR:n kokouksissa oli laulettu, että jos presidentti Habyarimana menettäisi valtansa, niin kansa iloitsisi. Todistaja ei ollut koskaan kuullut näissä kokouksissa Bazaramban puhuvan pahaa tuseista.

Syyttäjän todistaja **Paul Karasira** on kertonut, että Bazaramba oli järjestänyt Birambon torille kokouksen perjantaina 15.4.1994 ja käskenyt etsimään ja tappamaan inyenzejä. Tutsit olivat paenneet vuorille ja todistaja oli ollut muiden hutujen kanssa etsimässä turvaa Birambon torilla. Todistaja oli paennut Bazaramban luokse, koska hänen ajateltiin olleen vaikutusvaltainen henkilö. Bazaramballa oli ollut myös ampuma-ase ja hänen luonaan oli asunut aseistettu reserviläinen. Bazaramba oli käyttäytynyt kuin johtaja ja antanut muille käskyjä. Todistaja ei itse ollut aamulla paikalla, mutta hän oli kuullut muilta, että Bazaramba oli jo aamulla käskenyt ihmisten polttaa tutsien taloja. Bazaramba oli järjestänyt myös toisen kokouksen Marabassa. Siellä hän oli käskenyt ihmisiä rangaistuksen uhalla etsimään vuorella piileskeleviä tuseja. Myöhemmin Bazaramba ja Lazare olivat Birambon torilla pakottaneet todistajan tappamaan erään tuntemattoman miehen sillä uhalla, että todistajan vaimo olisi muuten tapettu.

Syyttäjän todistaja **Jean Kambanda** on kertonut, että Birambon torilla oli pidetty kokous Bazaramban talon edessä. Bazaramba ei kuitenkaan ollut järjestänyt kokousta. Kokouksessa oli sanottu, että tietyissä taloissa Rushungurirossa oli piileskellyt tuseja, jotka eivät olleet paenneet muiden mukana Nyakizu-vuorelle. Näitä tuseja oli pitänyt nyt mennä etsimään. Todistajan mukaan sektorin neuvonantaja Munyakazi, Bazaramba ja asukkaat olivat kaikki yhtyneet kehotukseen. Kenenkään ei kuitenkaan ollut pakko totella. Bazaramba ei ollut pitänyt puheenvuoroja eikä kehottanut ihmisiä mihinkään, vaan puhuja oli ollut Munyakazi. Tämä oli myös muodostanut tutsien etsimistä varten hyökkäysryhmän, jossa Bazaramba oli ollut mukana tavallisena jäsenenä. Tämä ryhmä oli heti lähtenyt etsimään tuseja.

Syyttäjän todistaja **Laurent Musana** on kertonut, että Bazaramba oli todistajan ollessa yöpartiossa sanonut tälle, että kaikki tutsit oli pitänyt tappaa ja ettei yksikään saanut päästä pakoon.

Syyttäjän todistaja **Francois Mushimiyamana** on kertonut, että Bazaramba oli ollut aktiivinen joukkotuhonnassa ja hän oli sanonut ilkeitä asioita tuseista. Tällä oli ehkä yhteyttä siihen, että hän oli tullut Burundista, jossa tutsit olivat tappaneet presidentin. Todistaja luulee Bazaramban ajatelleen, että tutsit tappaisivat hänet jonain päivänä. Myös kunnanjohtaja Ntaganzwa oli puhunut tuseista pahaa, millä varmasti oli ollut vaikutusta siihen, että todistaja itse oli osallistunut joukkotuhontaan.

Syyttäjän todistaja **Emmanuel Nzabandora** on kertonut, että hän oli aamupäivällä 15.4.1994 kuullut, kun Bazaramba oli pitänyt puheen kotinsa lähellä Birambossa. Paikalla oli ollut paljon ihmisiä, sekä miehiä, naisia että lapsia. Bazaramba oli sanonut, että mikäli haluttiin pakottaa vihollinen tiehensä, oli pitänyt polttaa hänen talonsa, ja että muut olivat jo aloittaneet. Todistaja ymmärsi asian niin, että vihollinen oli ollut tutsi. Bazaramban annettua ohjeet hyökkäävä ryhmä, jossa todistaja Nzabandora oli mukana, oli lähtenyt polttamaan taloja Rushunguriin. Myös Emmanuel Habonimana oli pakotettu mukaan. Bazaramba oli talojen polttamisen lisäksi johtanut ja ohjeistanut ihmisiä useaan eri tappoon. Ennen 15.4.1994 koko tutsin käsite oli ollut todistajalle hyvin epämääräinen. Hän oli kyllä nähnyt etnistä ryhmää koskevan maininnan henkilökortissaan,

mutta ei ollut ymmärtänyt sen tarkoitusta. Mitä tutsi oli, oli seljennyt vasta, kun hän oli nähnyt, että tutsien taloja oli poltettu ja heitä oli tapettu.

Syyttäjän todistaja **Valens Murindangabo** on kertonut, että aamupäivällä perjantaina 15.4.1994 Birambon keskustassa oli ollut paljon ihmisiä, jotka eivät oikein olleet tiedäneet mitä oli pitänyt tehdä. Tällöin Bazaramba oli pitänyt puheen, jonka mukaan muualla tutsien taloja oli jo alettu polttaa ja tuseja oli alettu tappaa. Bazaramban mukaan nyt tälläkin alueella oli pitänyt tehdä niin. Todistaja oli Bazaramban puheen jälkeen lähtenyt kotiinsa. Kun hän oli ollut matkalla takaisin Birambon torille, hän oli nähnyt matkalla hyökkäysryhmän, joka oli polttanut tutsien taloja. Murindangabo oli itsekin lähtenyt mukaan polttamaan taloja.

Syyttäjän todistaja **Joseph Rutayisire** on kertonut, että Bazaramba oli ollut MDR:n jäsen ja kunnanjohtaja Ntaganzwan läheinen neuvonantaja joukkotuhonnan suunnittelussa. Hän oli järjestänyt kokouksia sekä ennen joukkotuhontaa että sen aikana. Kokouksissa Bazaramba oli kerran sanonut että kansalaisten piti lähteä inyenziin perään Nyakizu-vuorelle ja toisen kerran, että piti lähteä Gaheneen tappamaan inyenzejä. Todistajan käsityksen mukaan inyenzeillä tarkoitettiin tuseja. Aamulla 15.4.1994 noin 9 aikoihin Bazaramba oli tullut kertomaan kaikille, että Ntaganzwan ja joidenkin muiden tärkeiden henkilöiden talot oli poltettu. Tällä tavalla Bazaramba oli yrittänyt saada ihmisiä polttamaan tutsien taloja. Todistajan mukaan Bazaramba oli käskennyt tappaa kaikki tutsit. Monta tutsia oli sitten ammuttu tai muuten tapettu eri paikoissa Bazaramban seurassa olleiden toimesta. Todistaja oli omin silmin nähnyt tapettavan kaksi lasta, pakolaisen Nyagurusta sekä 6-8 vangittua miestä Bitareessa. Hän oli lisäksi kuullut, että olisi tapettu Joseph-niminen mies sekä Nyantangan agronomi vaimoineen ja lapsineen. Lisäksi arviolta 50-60 tutsia oli kuollut Gatobwessa ja suuri määrä ihmisiä Cyahindan kirkolla ja Nyakizu-vuorella. Todistaja oli johonkin aikaan ollut kaikissa näissä paikoissa.

Syyttäjän todistajan **Elias Ntezilyayon** kertomusta ei ole otettu todisteena huomioon kidutusväitettä koskevassa tuomion osassa (tuomion kohta IV 5) esitetyn perusteiden.

Vastaajan todistaja **Johnson Nshirimana** on kertonut, että hän on itse nähnyt kokouksen, joka oli pidetty Maraba-sektorin Kumuganossa yhdeksän päivää presidenttien kuoleman jälkeen. Kokouksessa kunnanjohtaja ja eräs santarmi olivat käskeneet ihmisiä polttamaan tutsien taloja. Bazarambaa ei ollut kokouksessa näkynyt. Todistaja ei ollut kuullut, että Bazaramba olisi pitänyt mitään kokousta. Todistaja ei ole kuullut mistään kokouksista ennen presidentin kuolemaa 6.4.1994.

Vastaajan todistaja **Immaculée Kamuhanda** on kertonut, että hänen miehensä Bazaramba oli joukkosurmien aikaan suojellut tuseja. Todistaja itse oli piilottanut synnytyssairaalaan useita tutsinaisia, muiden muassa Sifan ja Bazaramban adoptiosisaren Bellansilla Mugagashugin. Bazaramba, joka silloin oli piileskellyt Rusadanzan luona Kibangussa, oli ollut samaa mieltä siitä, että naisia oli pitänyt piilottaa ja antanut sitä koskevia neuvoja.

Vastaajan todistaja **Amber Lynn** on kertonut, että hän oli tutsi ja vuonna 1994 hän oli opiskellut maataloutta Butaren yliopistossa. Toukokuussa 1994 tilanne oli muuttunut tuseja kohtaan niin uhkaavaksi, että hän oli paennut poikaystävänsä Claver Misagon kanssa Nyakizuun Bazaramban kotiin. Claver Misago oli hutu ja Bazaramban kummipoika. Todistajan käsityksen mukaan Bazaramba ymmärsi, että todistaja oli ollut hengenvaarassa, koska hän oli näyttänyt tutsilta ja kaikki tutsit olivat olleet siihen aikaan vaarassa. Todistaja oli viettänyt Bazaramban perheen luona kaksi viikkoa. Hän ei ollut itse huomannut, että Bazarambaa olisi uhattu, mutta hänen poikaystävänsä oli sanonut, että heidän oli pitänyt lähteä pois, sillä Bazarambaa oli uhattu talon polttamisella, mikäli hän ei olisi päässyt eroon tästä tutsista. Todistaja oli lähtenyt takaisin Butareen ja piileskellyt siellä kesäkuun loppuun saakka. Silloin kaupungissa oli alkanut ammuskelu ja kaaottinen tilanne ja todistaja oli lähtenyt uudelleen Bazaramban luokse, minne hän oli saapunut 1.7.1994. Parin päivän päästä kaikki ihmiset olivat lähteneet pois alueelta.

Bazaramban perhe ja todistaja olivat lähteneet kolmella autolla, tarkoitus oli ollut lähteä Gikongoron kautta ulkomaille. Gikongorossa todistaja ja hänen poikaystävänsä olivat eronneet Bazaramban perheestä. Eri vaiheiden kautta todistaja oli saapunut myöhemmin heinäkuussa Kongoon. Todistaja on ehdottomasti sitä mieltä, että Bazaramba oli pelastanut hänen henkensä, ensin antamalla hänelle suojapaikan ja sitten auttamalla hänet Nyakizusta Gikongoroon.

Vastaajan todistaja **Joy Sifa** on kertonut, että hän oli tutsi, mutta hänen äitinsä ja hänen miehensä olivat hutuja. Todistajan mies oli kuollut 1982 ja todistaja oli muuttanut lapsineen Kigalista Nyakizuun, Birambon torin laidalle Bazaramban talon viereen. Todistaja oli toiminut opettajana Nyantangan ala-asteella. Birambon alueen ihmiset tiesivät hyvin, että todistaja oli tutsi. Bazaramba oli auttanut todistajaa talon rakennustöissä ja hänen vaimonsa oli auttanut häntä lasten kanssa. Se, että Bazaramba oli hutu ja todistaja tutsi, ei ollut aiheuttanut mitään ongelmia. Bazaramballa oli muitakin tutsiystäviä ja kaikki tiesivät tämän. Bazaramballa oli myös niin lämpimät suhteet tutsiadoptioisäänsä John Nyunzuguruun ja tämän lapsiin, että todistaja oli ensin luullut, että Bazaramba oli Nyunzugurun oikea poika. Todistaja ei ollut ikinä nähnyt Bazarambaa kunnanjohtaja Ladislas Ntaganzwan kanssa, joka todistajan kuuleman mukaan ei ollut hyvä ihminen. Ruandan presidentin koneen 6.4.1994 tapahtuneen alasampumisen jälkeen kaikkia oli pelottanut ja kukaan ei ollut tiennyt, mitä oli pitänyt tehdä. Ulkonaliikkumiskiellon julistamisen jälkeen ihmiset olivat vetäytyneet koteihinsa tai he eivät ainakaan olleet matkustaneet pitkälle. Todistajalla ei ollut mitään tietoa mistään Birambon torilla pidetyistä kokouksista, vaikka hän oli asunut torin vieressä. Bazaramballa ei ollut minkäänlaista asemaa paikallishallinnossa. Todistaja ei tiennyt, oliko Bazaramba kuulunut johonkin poliittiseen puolueeseen, mutta todistaja ei ollut ikinä nähnyt hänen olleen poliittisesti aktiivinen. Todistaja ei myöskään ollut ikinä nähnyt, että Bazaramballa olisi ollut ampuma-ase. Todistaja ei voinut uskoa, että Bazaramba olisi millään voinut liittyä tutsien tappajiin. Bazaramba oli uskovainen ja hänellä oli periaatteita ja hän halusi kehittää kuntaa, kun taas hyökkääjät olivat peräisin alhaisista luokista ja käyttivät alkoholia ja ehkä huumeitakin. Bazaramba oli pelännyt hyökkääjiä kuten kaikki muutkin. Todistajan veli Stanley Safari oli korkea-arvoinen poliitikko, joka oli kuulunut presidentti Juvènal Habyarimanan lähipiiriin. Geoffrey Dusabe oli todistajan kuolleen aviomiehen siskonpoika.

Vastaajan todistaja **VASA 5** on kertonut, että hän oli vuonna 1994 hyvin nuori eikä siksi tiedä asioista niin paljoa. Hän muistaa kuitenkin, että ennen kansanmurhaa oli Birambon torilla pidetty eri puolueiden poliittisia kokouksia, jossa oli ollut väkivaltaisiakin välienselvittelyjä. Todistaja ei ollut kuullut, että Bazaramba olisi ollut näissä kokouksissa läsnä eikä hänellä ollut mitään syytä uskoa siihen muutenkaan. Todistaja oli viettänyt kansanmurhan ajan torin vieressä. Hän ei ollut nähnyt silloin kuin yhden kokouksen torilla. Tämä oli tapahtunut kansanmurha-ajan loppupuolella. Kaikki Birambon asukkaat oli kutsuttu kokoukseen, jossa oli käsitelty alueen turvallisuutta. Siellä oli haluttu kertoa, että vielä piilossa olleet ihmiset olivat voineet tulla esille. Kokouksen tarkoitus oli ollut palauttaa rauha ihmisten välille. Todistaja ei muista, kuka oli johtanut kokousta. Todistaja ei muista, oliko Bazaramba ollut mukana tässä kokouksessa.

Vastaajan todistaja **VASA 8** on kertonut, että hänellä oli Birambon torialueella sekatarvakauppa sekä baari. Hän tunsi Bazaramban, joka oli asunut torin toisessa päässä, mutta tämä ei ollut hänen ystävänsä tai asiakkaansa. Todistajan mukaan mitään sellaisia kokouksia, joissa kehoitettiin surmaamaan tutseja, ei torialueella pidetty huhtikuussa 1994. 6.4.1994 tapahtuneen presidentin kuoleman jälkeen siellä ei myöskään oltu pidetty poliittisten puolueiden tai uskontokuntien kokouksia. Edes kunnan viranomaiset eivät olleet käyneet torilla.

Näytön arviointi ja johtopäätökset

Monet todistajat ovat kertoneet Bazaramban perjantaina 15.4.1994 Birambon torilla kokouksessa pitämästä kiihotuspuheesta tutseja vastaan. Ainakin todistajat Banganakwinshi, Byiringiro, Karambizi, Nkurunziza, Ntakabumwe, Karasira, Nzabandora, Murindangabo ja Rutayisire ovat oman kertomansa mukaan olleet itse paikalla. Todistajien välillä on melko suuria eroja kokouksen

ajankohdan ja läsnäolijoiden määrän suhteen. Itse kokous-termin käyttökelpoisuuskin on epäselvä ja ehkä kyseessä onkin ollut enemmänkin spontaani puhe-tilaisuus tilanteessa, missä torilla on ollut paljon ihmisiä. Ottaen huomioon tapahtuneesta kulunut aika ja sitä seuranneet traumaattiset tapahtumat, näitä eroja todistajien kertomuksissa ei voida pitää ratkaisevina. Se, että Bazaramba on julkisesti ilmaissut selvän vihamielisyytensä tutseja vastaan ja vaatinut väkivaltaisia toimia heitä kohtaan, on tullut esille kaikkien edellä mainittujen todistajien kertomuksissa. Vain todistajan VASA 8 kertomus puhuu edellä olevaa vastaan. Ottaen huomioon, että hänen kertomuksensa täysin eroaa muiden kertomuksista, käräjäoikeus ei pidä sitä uskottavana. Bazaramban puheen olemassaolo ja likimääräinen sisältö on katsottava näytetyn toteen. Ottaen huomioon tätä puhetta seuranneet tapahtumat, on katsottava että sillä on ollut suora liittymä sitä seuranneisiin väkivallantekoihin tutseja kohtaan.

Todistajat ovat kertoneet myös useista muista tilanteista, missä Bazaramba olisi ilmaissut vihaa ja halveksuntaa tutseja kohtaan ja vaatinut heitä vastaan väkivaltaisia toimia. Tällaisia tilanteita on väitetty olleen muun muassa Birambossa 13.4.1994, Nyantangon koululla 14.4.1994, tiesululla 15.4.1994 ja Birambon torilla joskus 15.4.1994 jälkeen. Lisäksi on väitetty olleen useita suljettuja kokouksia, mihin eivät ulkopuoliset ole voineet osallistua. Näiden kokousten ja puheiden ajankohta, sisältö ja Bazaramban aktiivisuus niissä on kuitenkin jäänyt epäselväksi. Useat todistajat eivät ole lainkaan osallistuneet puhe-tilaisuuksiin, vaan ovat vetäneet niitä koskevat johtopäätökset kuulopuheiden tai kokouksia seuranneiden tapahtumien perusteella. Niidenkään henkilöiden kertomukset, jotka ovat olleet oman väittämänsä mukana paikalla ja kuulleet Bazaramban puheet, eivät anna asiasta mitään luotettavaa kuvaa. Käräjäoikeus katsoo siksi, että syyte vihamielisen propagandan levittämisestä on tältä osin jäänyt näytettäväksi.

Siltä osin kun Bazaramban tutseja vastaan kohdistuneet puheet liittyvät tutsien talojen polttamiseen, hänen toimintaansa tiesulkujen ja yöpartioiden sekä yksittäisten surmatekojen osalta, käsitellään niitä jäljempänä näiden kohtien alla.

7.2.2 Kohta (ii) Tiesulut ja yöpartiot

Syyte

(ii) Bazaramba on organisoinut tutsien valvontaa varten perustettuja tiesulkuja ja yöpartioita sekä johtanut tätä toimintaa.

Vastaus

Bazaramba on kiistänyt syytteen tältä osin. Hän ei ole ollut mukana tiesulkujen tai yöpartioiden toiminnassa sinä aikana, kun joukkotuhontaa esiintyi Nyakizun alueella. Ennen sitä hän oli mukana niissä vain siinä määrin, kun se oli ollut sotatilassa kaikille kansalaisille pakollista.

Näyttö

Syyttäjän todistaja **Timothy Longman** on kertonut, että Human Rights Watchin haastatteluissa monet haastatellut ihmiset olivat kertoneet, että Bazaramba oli yhdessä Geoffrey Dusaben kanssa johtanut partiota, jonka tehtävä oli ulospäin ollut yrittää estää RPF:n joukkoja tulemasta Nyakizun kuntaan. Vähitellen kaikki tutsit oli laskettu RPF:n tukijoiksi ja siten tapettaviksi. Bazaramban partion tekemät ensimmäiset väkivaltaisuudet olivat tapahtuneet 13.4.1994. Partio oli perustettu ilman keskushallinnon määräystä. Toukokuussa 1994 tällaiset partiot oli kuitenkin virallistettu antamalla määräys perustaa turvallisuusneuvostoja, jotka olivat valvoneet tiesulkuja ja yöpartioita.

Syyttäjän todistaja **Antoine Ibambasi** on kertonut, että Bazaramba oli ollut yöpartioiden johtaja joukkotuhonnan aikaan. Turvallisuutta oli ruvettu hoitamaan tällä tavoin, kun uudet puolueet

olivat tulleet valtaan pari vuotta aikaisemmin.

Syyttäjän todistaja **Jean Marie Byiringiro** on kertonut, että hän oli asunut vuonna 1994 Bazaramban naapurina. Todistaja oli ollut mukana myös tiesulkupartiossa. Bazaramba ja muut olivat tulleet paikalle ja sanoneet, että partion oli pitänyt mennä tappamaan tutseja. Todistaja oli sen jälkeen itse tappanut 12-vuotiaan tutsipojan.

Syyttäjän todistaja **Augustin Banganakwinshi** on kertonut, että Bazaramba oli asettanut tiesulun omistamansa kioskin viereen. Koska todistaja oli asunut Marabassa, hän ei pysty kertomaan mitä juuri tällä tiesululla oli tapahtunut. Yleensä tiesuluilla oli yritetty estää tutseja pakenemasta, ja jos niillä oli saatu tutseja kiinni, heidät oli tapettu. Jokaiselle tiesululle oli yritetty saada joku lukutaitoinen, jotta olisi voitu tarkistaa ihmisten henkilökortit. Yleensä värväyksen tiesuluille oli hoitanut solun johtaja, mutta joskus myös Bazaramba oli valtuutettu värväämään ihmisiä.

Syyttäjän todistaja **Viateur Rubumba** on kertonut, että Nyakizussa tiesulut ja yöpartio oli perustettu aluksi sen vuoksi, ettei inyenzi olisi päässyt paikkakunnalle. Myöhemmin niiden tehtävä oli ollut tappaa tutseja ja jokainen tutsi, joka oli tullut tiesululle, oli tapettu. Koska Bazaramba oli vastuussa alueen turvallisuudesta, hän oli ollut mukana perustamassa tiesulkuja ja yöpartioita. Yksi tiesuluista oli sijainnut hänen kioskinsa vieressä.

Syyttäjän todistaja **Augustin Karambizi** on kertonut, että Bazaramba oli järjestänyt vartiopartioita, joiden kierrokset olivat lähteneet hänen omistamaltaan kioskilta.

Syyttäjän todistaja **Athanase Nkurunziza** on kertonut, että Bazaramban kioskin edessä oli ollut tiesulku. Se oli pystytetty jo ennen kuin tappamiset olivat alkaneet. Sektorin neuvonantaja oli vaatinut, että tiesulkuja oli pystytetty ja hän oli myös valinnut niiden paikat ja ihmiset niitä hoitamaan. Bazaramba oli antanut partioille ohjeita, joiden mukaan yhtään tutsia ei ollut pitänyt päästää tiesulun ohi, vaan heidät oli tapettava. Bazaramba oli tehnyt myös tarkastuskäyntejä tiesululle, jotta sillä varmasti oli ollut vartiointia koko yön. Näillä tarkastuskäynneillään Bazaramba oli pitänyt kivääriä mukanaan.

Syyttäjän todistaja **Ildephonse Rwibasira** on kertonut, että hän oli nähnyt itse kuinka Bazaramba oli järjestänyt joukkotuhonnan aikana tiesulkuja ja partiovuoroja Rushungurirossa. Tiesulkuja oli ollut jo vuodesta 1990, mutta ne olivat olleet silloin vain öisin käytössä. Vuonna 1994 ne olivat paikallaan vuorokauden ympäri. Bazaramba oli koordinoinut tiesulkujen ja yöpartioiden toimintaa ja päättänyt muun muassa siitä, kuka oli partioinut päivällä ja kuka yöllä. Hän oli myös valvonut vartijoiden työtä ja yöpartioihin osallistujat olivat raportoineet toiminnastaan vain Bazaramballe. Todistaja oli kuullut, kun partiot olivat aamuisin puhuneet siitä, kuka veisi raportin Bazaramballe.

Syyttäjän todistaja **Bertin Nduwayezu** on kertonut, että Bazaramba oli ollut vastuussa tiesuluista, jotka oli pystytetty Rushunguriin. Todistajan mukana tämä oli tarkoittanut käytännössä sitä, että Bazaramba oli ajanut moottoripyörällä valvomassa Maraba-sektorissa olevia tiesulkuja yhdessä sektorin neuvonantajan Munyaiakin kanssa. Todistaja oli itsekin ollut vartioimassa Rushunguriron tiesululla. Bazaramba oli 15.4.1994 tullut tiesululle ja sanonut, että tutsit olivat heidän vihollisiaan. Myös kunnanjohtaja Ntaganzwa oli sanonut samalla tavalla. Sekä Bazaramba, Ntaganzwa että neuvonantaja Munyaiaki olivat käskeneet tappamaan kaikki tutsit, jotka tulevat tiesululle. Jos ohikulkija oli ollut sellainen henkilö, jota ei oltu tunnettu, tältä oli pitänyt pyytää henkilökortti nähtäväksi.

Syyttäjän todistaja **Paul Karasira** on kertonut, että hän ei tiennyt miten tiesulkuja oli johdettu. Hän tiesi kuitenkin, että Bazaramba oli valvonut niitä ja saanut päivittäin raportteja niistä ja ne, jotka olivat syyllistyneet laiminlyönteihin, olivat joutuneet selittämään ne hänelle. Bazaramba oli määrännyt rangaistukset tottelemattomuudesta ja siitä oli saattanut saada kuolemantuomion.

Syyttäjän todistaja **Laurent Musana** on kertonut, että hän oli ollut partioimassa yöpartiossa, kun Bazaramba oli tullut paikalle mopolla. Bazaramba oli sanonut, että yksikään tutsi ei ollut saanut päästä pakoon ja että tutsit oli pitänyt tappaa. Bazaramba oli ollut armeijan asussa ja hänellä oli ollut kivääri mukanaan, kun hän oli liikkunut mopolla katsomassa yöpartioita.

Syyttäjän todistaja **Joseph Rutayisire** on kertonut, että Bazaramban kioskin edessä oli tapettu monta tutsipakolaista. Kioskin nimeksi tuli "Ruhuka", mikä tarkoittaa "lepää rauhassa". Todistaja oli itse ollut paikalla, kun armeijan pitkään vihreään takkiin pukeutunut Bazaramba sekä Johnson, Lazare ja kaksi kauppiasta olivat olleet kioskin luona, kun paikalle oli tullut neljä tutsipakolaista. Kolme heistä oli paennut, mutta yksi oli tullut seurueen luokse. Johnson oli tappanut hänet, mutta todistaja pitää myös Bazarambaa ja Lazarea osallisina.

Syyttäjän todistaja **Valens Murindangabo** on kertonut, että hän oli ollut mukana yöpartiossa Ruhukan alueella. Bazaramba oli valvonut tätä ryhmää ja saman hän oli tehnyt kolmelle muulle partioivalle ryhmälle. Jos ei ollut mennyt yöpartioon, oli pitänyt maksaa 2.000 frangia sakkoo seuraavana aamuna.

Syyttäjän todistaja **Clement Gasarasi** ei ole kertonut mitään sellaista, joka tässä kohdassa vaikuttaisi syytteen arviointiin.

Syyttäjän todistajan **Celestin Nkeramihigon** kertomusta ei ole otettu todisteena huomioon kidutusväitettä koskevassa tuomion osassa (tuomion kohta IV 5) kerrotuin perustein.

Vastaajan todistaja **Amber Lynn** oli oleskellessaan Bazaramban luona toukokuussa 1994 saanut tietää tiesuluista, mutta ne olivat kaikki sijainneet kaukana Bazaramban talosta. Todistaja ei ollut kuullut keskustelua tiesuluista tai yöpartioista Bazaramban luona tai muitakaan turvallisuuteen liittyviä keskusteluja.

Vastaajan todistaja **Joy Sifa** ei ole kertonut mitään suoraan tiesuluista tai yöpartioista. Hänen kertomuksensa liittyy ainoastaan Bazaramban alibiin. Tätä on käsitelty aiemmin tuomiossa.

Vastaajan todistaja **Johnson Nshirimana** on kertonut, että Nyakizussa oli heti sodan alusta alkaen ollut yöpartioita. Viranomaiset olivat sanoneet, että pitää puolustautua vihollisen hyökkäyksiä vastaan. Vihollinen oli ollut RPF. Todistaja oli itsekin osallistunut yöpartioon. Hänen ollessaan partiovuorossa ei ollut tapahtunut mitään. Todistaja ei tiennyt oliko Bazaramba osallistunut yöpartioihin, koska hän oli itse partioinut toisella puolella kylää verrattuna siihen paikkaan, missä Bazaramba oli ollut. Todistaja ei ole muistanut, että hän olisi koskaan nähnyt Bazarambaa yöpartiossa.

Vastaajan todistaja **VASA 8** on kertonut, ettei hän ollut osallistunut tiesulkuihin tai yöpartioihin. Hänen käsityksensä mukaan Birambossa ei edes ollut tiesulkujia.

Kirjalliset todisteet **S5** ja **S9** näyttävät Nyakizun kunnan turvallisuusneuvoston roolin tiesulkujen ja yöpartioiden perustajina ja ohjaajina. Tiesulkujia oli neuvoston mukaan pystytettävä lisää ja niitä oli valvottava paremmin. Yöpartiointia ja valvontaa muutenkin oli tehostettava. Bazaramba oli turvallisuusneuvoston jäsen.

Näytön arviointi ja johtopäätökset

Lukuisat todistajat ovat kertoneet Bazaramban panoksesta tiesulkujen ja yöpartioiden järjestämisessä, johtamisessa ja valvomisessa. Bazaramban toimintaa ei voi sinänsä pitää minään todisteena hänen syyllisyydestään joukkotuhontaan. Pikemmin olisi pidettävä omituisena sitä, että Bazaramban asemassa olevalla miehellä ei olisi ollut mitään vastuuta tällaisista asioista siinä epävarmassa ja rauhattomassa tilanteessa, missä oltiin vuonna 1994.

Toimintaa tiesulkujen ja yöpartioiden parissa ei siten itsessään voida pitää joukkotuhontana tai edes siihen viittaavana toimintana. Useat todistajat ovat kuitenkin kertoneet siitä, että Bazaramba on antamallaan käskyillä kääntänyt tiesulkujen ja yöpartioiden toiminnan suoraan tutseja vastaan etnisenä ryhmänä. Hän on kehottanut ottamaan kiinni ja tappamaan kaikki kiinni saadut tutsit. Tällaisista käskyistä kertoneista todistajista ainakin Byiringiro, Nduwayezu ja Musana ovat itse olleet mukana yöpartioissa, joiden toimintaa Bazaramba on ohjannut. Muista todistajista varsinkin Nkurunziza, Rwibasira ja Rutayisire ovat kertoneet uskottavasti Bazaramban toimista tältä osin. Näitä kertomuksia, joita ovat esittäneet niin hutut kuin tutsitkin, ei ole syytä epäillä. Mitään uskottavaa syyttäjän todistelun arvoa heikentävää vastatodistelua ei ole myöskään esitetty. Käräjäoikeus pitää toteen näytettynä, että Bazaramba on menettelemällä syytteessä kerrotulla tavalla pyrkinyt huonontamaan Maraba-sektorissa eläneiden tutsien elinehtoja.

7.2.3 Kohta (iii ja iv) Bazaramban osallisuus tutsien pakottamisessa kodeistaan ja heidän kotiensa tuhoamisessa

Syyte

(iii) Bazaramba on pakottanut tutsit pois heidän kodeistaan.

(iv) Bazaramba on huolehtinut tutsien omistamien asuin- ja muiden rakennusten polttamisessa käytettyjen tarvikkeiden kuten tulitikkujen hankkimisesta ja jakamisesta sekä yllyttänyt ja käskennyt hutuja polttamaan näitä rakennuksia.

Vastaus

Bazaramba on kiistänyt syytteen tältä osin. Hän ei ole toiminut syyttäjän esittämällä tavalla. Hän ei ole itse polttanut tutsien taloja eikä kehottanut tai yllyttänyt ketään muutakaan tekemään niin. Hän ei ole myöskään toimittanut talojen polttajille mitään sellaisia tarvikkeita, jotka olisivat helpottaneet polttamista.

Näyttö

Vastaja **Bazaramba** on kertonut, että hän on kyseisenä aikana ollut perheineen piilossa eri paikoissa Nyantangassa, Kibangussa sekä kotonaan Birambossa. Hän ei ole osallistunut tutsien häätämiseen eikä heidän asuintalojensa tai muiden rakennustensa tuhoamiseen. Hänellä oli havaintoja palavista taloista ja siitä, että vain tutsien taloja oli poltettu. Mitään tarkempia havaintoja asiasta hänellä ei ole.

Syyttäjän todistaja **Jean Marie Byiringiro** on kertonut, että perjantaina 15.4.1994 aamulla 9-10 välillä oli poliisimies tullut polkupyörällä ja kertonut ihmisille, että heidän oli täytynyt suojella turvallisuuttaan. Tämän jälkeen Bazaramba oli tullut paikalle Ignacen ja Lazare Kobagayan kanssa. He olivat kehottaneet kaikkia sulkemaan talojensa ovet ja hakeneet ihmisiä kadulle kokoukseen. Myös Viateur Kambanda oli ollut paikalla kokouksessa. Kaikkiaan läsnä oli ollut 50-60 ihmistä. Kokous oli pidetty Bazaramban ja Kabayizan talojen välissä ja se oli kestänyt vain 10 minuuttia. Kokouksen pääpuhujaksi oli ollut Bazaramba. Hän oli sanonut, että sota oli alkanut ja että tutseja pitää tappaa. Asiasta oli syntynyt keskustelua. Aamupäiväinen kokousväki ei ollut suostunut tappamaan tutseja ja heitä oli sen takia kehoitettu menemään vuorelle polttamaan tutsien taloja. Eräs Alphonse oli tuonut tulitikkuja ja Bazaramba oli tuonut niitä lisää. Todistaja oli itse ollut muiden kokoukseen osallistuneiden mukana polttamassa taloja. Tutsit olivat saaneet tietää, että heidän talonsa poltetaan ja heidät tapetaan ja he olivat siksi lähteneet pakoon. Emmanuel, jota oli torikokouksessa syytetty tutsiksi, oli väittänyt olevansa hutu ja hänellekin oli annettu tulitikkuja. Emmanuel oli ollut mukana polttamassa taloja. Jos hän ei olisi tehnyt näin, hänet olisi todistaja Byiringiron mukaan tapettu heti. Illalla Emmanuel oli kuitenkin tapettu, koska hänen oli ajateltu olleen tutsi.

Syyttäjän todistaja **Augustin Banganakwinshi** on kertonut, että Bazaramba oli sinä päivänä, kun sota oli alkanut, yhdessä vartijansa Ignacen kanssa kutsunut kaikki paikalla olleet ihmiset kokoukseen Bazaramban talon eteen. Ignacella oli ollut tuliase. Bazaramba oli sanonut kokouksessa, että kaikkien oli pitänyt mennä etsimään tutseja Rushunguriin, sekä polttaa tutsien talot. Bazaramba oli kertonut, että hän oli juuri tullut kokouksesta Butaressa, jossa oli sanottu, että tutsien kimppuun oli pitänyt hyökätä. Bazaramba oli mennyt ostamaan tulitikkuja ja kaikki olivat lähteneet Bazaramban matkaan. Bazaramba oli sanonut ihmisille, että hän on johtaja, ja että Kabayiza ja Ignace, jolla oli tuliaseet, tappavat ne, jotka eivät lähde mukaan polttamaan tutsien taloja. Todistaja katsoi, että Bazaramba oli ollut todellisuudessakin johtaja. Myös Emmanuel-niminen opettaja oli pakotettu mukaan, jotta hän olisi voinut näyttää ettei ollut tutsi. Bazaramba oli antanut hänellekin tulitikkuja.

Syyttäjän todistaja **Augustin Karambizi** on kertonut, että hän oli ensimmäistä kertaa nähnyt Bazaramban aseistettuna samana päivänä, kun sota oli alkanut ja tutseja oli alettu tappaa. Sinä päivänä väki oli kokoontunut Birambon torille ja heidän oli ollut määrä mennä polttamaan tutsien taloja. Bazaramba oli ollut mukana ja antanut ihmisille ohjeita. Todistaja ei tiedä ohjeiden tarkkaa sisältöä, koska hänen oli ollut pakko paeta paikalta.

Syyttäjän todistaja **Mathias Munyaneza** on kertonut, että perjantaina 15.4.1994 oli hänen asuinalueellaan alettu tappaa tutseja ja samana päivänä oli poltettu myös tutsien taloja. Bazaramba oli johtanut kahta ryhmää, jotka olivat polttaneet tutsien taloja. Birambon torilla järjestetystä kokouksesta todistaja ei tiennyt mitään. Hän oli kuullut siitä vasta gacaca-oikeudenkäynnissä.

Syyttäjän todistaja **Athanase Nkurunziza** on kertonut, että Bazaramba oli keskiviikkona 13.4.1994 Birambon torilla kehottanut ihmisiä polttamaan tutsien taloja. Perjantaina 15.4.1994 Bazaramba oli taas puhunut torilla ja sanonut, että tutsien pitäisi kuolla, ja että ihmisten pitäisi polttaa heidän talonsa. Kumpanakaan päivänä Birambossa ei silloin ollut varsinaista kokousta vaan torilla oli muuten ollut paljon ihmisiä. Perjantaina Bazaramban käskyt oli annettu todistajan mukaan iltapäivällä tai illalla ja sen seurauksena ihmiset olivat samana päivänä menneet polttamaan taloja. Todistaja Nkurunzizan mukaan Bazaramba ei ollut henkilökohtaisesti polttanut taloja, mutta hän oli kehottanut muita polttamaan niitä. Taloja alettiin polttaa 15.4.1994, eli samana päivänä, kun tapot olivat alkaneet. Todistaja ei ollut mukana polttamassa taloja, mutta hän ei silti ollut joutunut ongelmiin, koska hän oli ollut solun johtaja.

Syyttäjän todistaja **Bertin Ntakabumwe** on kertonut, että hän oli joukkotuhonnan ensimmäisenä päivänä 15.4.1994 mennyt Birambon torille, jonne oli kokoontunut pieniä ryhmiä. Toisessa sektorissa talot olivat olleet silloin jo tulessa. Kun Birambon torilla oli nähty, että kauempana tutsien talot olivat olleet tulessa, niin myös torilla olevat olivat menneet Rushunguriin polttamaan tutsien taloja. Bazaramba oli johtanut polttajien ryhmää antamalla ohjeita ja käskyjä talojen polttamisesta ja rohkaisemalla ihmisiä. Tämän todistaja oli kuullut torilla ennen kun ryhmä oli lähtenyt sieltä polttamaan taloja. Todistaja oli itsekin periaatteessa mukana Bazaramban ryhmässä, mutta hän oli joutunut talonpolttajien mukaan lähtemisen sijasta menemään baariinsa, joka oli sijainnut aivan torin laidalla, tarjoilemaan olutta. Hän oli kyllä torilta nähnyt miten tutsien taloja oli poltettu. Mitään yksityiskohtia niiden syyttämistä hän ei tiennyt.

Syyttäjän todistaja **Bertin Nduwayezu** on kertonut, että Rushungurirossa oli poltettu taloja Bazaramban käskystä.

Syyttäjän todistaja **Paul Karasira** on kertonut, että hän oli ollut paikalla, kun Bazaramba oli järjestänyt Birambon torille kokouksen perjantaina 15.4.1994 ja käskenyt etsimään ja tappamaan inyenzejä. Tutsit olivat paenneet vuorille ja todistaja oli ollut muiden hutujen kanssa etsimässä turvaa Birambon torilla. Todistaja oli paennut Bazaramban luokse, koska tämän oli ajateltu olevan vaikutusvaltainen henkilö. Bazaramballa oli ollut myös ampuma-ase ja hänen luonaan oli

asunut aseistettu reserviläinen. Bazaramba oli käyttäytynyt kuin johtaja ja hän oli antanut muille käskyjä. Hänen käskyjään oli pitänyt totella kuten johtajien käskyjä yleensäkin. Todistaja ei itse ollut aamulla paikalla, mutta hän oli kuullut muilta, että Bazaramba oli jo aamulla käskenyttä ihmisten polttaa tutsien taloja.

Syyttäjän todistaja **Jean Kambanda** on kertonut, että Bazaramba oli kehottanut kaikkia töihin. Todistajan mukaan on selvä, että "työllä" tarkoitettiin tässä yhteydessä tutsien tappamista ja heidän talojensa polttamista. Bazaramba ei esiintynyt hyökkäyksen johtajana. Ryhmän johtaja oli ollut sektorin neuvonantaja Munyai.

Syyttäjän todistaja **Emmanuel Nzabandora** on kertonut, että hän oli kuullut aamupäivällä perjantaina 15.4.1994, kun Bazaramba oli pitänyt puheen kotinsa lähellä Birambossa. Paikalla oli ollut paljon ihmisiä, sekä miehiä, naisia että lapsia. Bazaramba oli sanonut, että mikäli haluttiin pakottaa vihollinen tiehensä, piti polttaa hänen talonsa ja että muut olivat jo aloittaneet. Todistaja ymmärsi asian niin, että vihollinen oli ollut tutsi. Bazaramban annettua ohjeet hyökkäävä ryhmä, jossa todistaja itse oli mukana, oli lähtenyt polttamaan taloja Rushunguriin. Bazaramballa oli ollut kivääri mukanaan. Todistaja piti selvänä sitä, että Bazaramban ohjeiden noudattamatta jättäminen olisi voinut johtaa kuolemaan. Todistaja oli osallistunut itse noin kahdeksan talon polttamiseen. Myös Emmanuel Habonimana oli pakotettu mukaan. Ennen 15.4.1994 koko tutsin käsitys oli ollut todistajalle hyvin epämääräinen. Hän oli kyllä nähnyt etnistä ryhmää koskevan maininnan henkilökortissaan, mutta ei ollut ymmärtänyt sen tarkoitusta. Mitä tutsi oli, oli selvinnyt todistajalle vasta kun hän oli nähnyt, että tutsien taloja oli poltettu ja heitä oli tapettu.

Syyttäjän todistaja **Joseph Rutayisire** on kertonut, että aamulla perjantaina 15.4.1994 noin 9 aikoihin Bazaramba oli tullut kertomaan kaikille, että Ntaganzwan ja joidenkin muiden tärkeiden henkilöiden talot oli poltettu. Tällä tavalla Bazaramba oli yrittänyt saada ihmisiä polttamaan tutsien taloja.

Syyttäjän todistaja **Valens Murindangabo** on kertonut, että aamupäivällä perjantaina 15.4.1994 Birambon keskustassa oli paljon ihmisiä, jotka eivät oikein olleet tiedäneet mitä oli pitänyt tehdä. Tällöin Bazaramba oli pitänyt puheen, jonka mukaan muualla tutsien taloja oli jo alettu polttaa ja tutseja oli alettu tappaa. Bazaramban mukaan nyt oli pitänyt tälläkin alueella tehdä niin. Todistaja oli Bazaramban puheen jälkeen lähtenyt kotiinsa. Kun hän oli ollut matkalla takaisin Birambon torille, hän oli nähnyt matkalla hyökkäysryhmän, joka oli polttanut tutsien taloja. Mukana oli ollut Bazaramba ja lisäksi ainakin hänen poikansa Nilsson, Lazare Kobagaya, Ignace ja Kabayiza. Todistaja oli itsekin lähtenyt mukaan polttamaan taloja. Kaikki tapahtumassa käytetyt tulitikut olivat peräisin Bazaramban kioskilta.

Vastaajan todistaja **Johnson Nshirimana** on kertonut, että hän oli huhtikuussa 1994 nähnyt miten tutsien taloja oli poltettu kaikkialla missä heitä oli asunut. Todistaja oli nähnyt Maraba-sektorin Kumuganossa kokouksen, jossa kunnanjohtaja ja eräs santarmi olivat käskeneet ihmisiä polttamaan tutsien taloja. Paikalla oli kunnanjohtajan lisäksi ollut Maraba-sektorin vaikutusvaltaisia henkilöitä sekä armeijan edustaja. Kokous oli ollut viikon ja kaksi päivää presidentin koneen alasampumisen jälkeen. Todistaja ei ollut kuullut, että vastaavia kokouksia olisi pidetty ennen alasampumista. Kunnanjohtajan kehoitusta polttaa tutsien talot ja ottaa heidän omaisuutensa oli toteltu, koska se oli ollut käsky korkeammalta taholta. Todistaja ei ollut nähnyt Bazarambaa Kumuganossa eikä muissakaan kokouksissa.

Vastaajan todistaja **VASA 5** on kertonut, että hän oli havainnut talojen polttamista Nyakizu-vuorella. Tämä tapahtui samaan aikaan, kun Francois Mushimiyamana oli tappanut opettaja Emmanuelin ja naisen nimeltä Dina.

Vastaajan todistaja **VASA 8** on kertonut, että hän oli itse nähnyt, kun taloja oli poltettu Birambon alueella presidentin 6.4.1994 tapahtuneen kuoleman jälkeen. Myös Birambon torilla oli ollut talo, joka oli tuhottu. Tekijät olivat todistajan mukaan olleet nuoria ihmisiä samasta kylästä.

Näytön arviointi ja johtopäätökset

Syytteen mukaan Bazaramba on pakottanut tutsit pois heidän kodeistaan sekä huolehtinut tutsien omistamien asuin- ja muiden rakennusten polttamisessa käytettyjen tarvikkeiden kuten tulitikkujen hankkimisesta ja jakamisesta sekä yllyttänyt ja käskenyt hutuja polttamaan näitä rakennuksia.

Lukuisat todistajat ovat puhuneet Bazaramban roolista tutsien asuintalojen ja muiden rakennusten polttamisessa. Todistajien mukaan Bazaramba on yllyttänyt ja käskenyt hutuja polttamaan rakennuksia ja tällä tavalla pakottanut tutsit jättämään kotinsa. Todistajista ainakin Byiringiro, Nzabandora ja Murindangabo ovat itse osallistuneet rakennusten polttamiseen. Todistajien kertomukset eroavat yksityiskohdiltaan, mikä on luonnollista ottaen huomioon tapahtumien sekavuus ja niistä kulunut pitkä aika. Kertomusten pääpiirteet ovat kuitenkin yhteneväiset eikä niitä ole syytä epäillä. Bazaramba on perustellut toimia muiden alueiden esimerkillä. Vastaajan todistajat eivät ole kertoneet mitään sellaista, joka antaisi aiheutta epäillä edellä mainittuja kertomuksia. Ei ole syytä myöskään epäillä kertomuksia niiltä osin, kun ne kuvaavat Bazaramban osuutta tulitikkujen hankkimisessa ja jakamisessa tuhopolttajille.

Useat todistajat ovat katsoneet, että Bazaramba on ollut sellaisessa asemassa missä hän voinut pakottaa ihmisiä mukaan rakennusten polttamiseen siten, ettei heidän omalla tahdollaan ole ollut merkitystä. Esimerkiksi sittemmin surmattu Emmanuel Habonimana on tuntenut olleensa pakotettu menemään mukaan talojen polttamiseen näyttääkseen ettei ollut tutsi. Kyseessä on ollut kollektiivinen paine, jota yksikään todistajana kuultu kansanmurhaan osallistunut ei ole loppujen lopuksi halunnut tai voinut uhmata saattamatta samalla itseään vakavaan vaaraan. Bazaramba on asukkaiden keskuudessa vaikutusvaltaisena henkilönä antanut mainitunlaisissa olosuhteissa asiaa koskevia käskyjä ja ohjeita.

7.2.4 Kohta (v) Bazaramban rooli tuseilta anastetun omaisuuden jakamisessa hutuille

Syyte

(v) Bazaramba on jakanut tuseilta jäänyttä ja heiltä väkivalloin otettua irtainta ja kiinteää omaisuutta hutuille.

Vastaus

Bazaramba on kiistänyt syytteen. Hän on ollut mukana Nyakizun kunnan turvallisuusneuvostossa, joka on hoitanut joukkotuhonnan jälkeistä järjestyksenpitoa kunnassa. Turvallisuusneuvoston tehtäviin on kuulunut osaltaan myös valvoa kuolleiden ja paenneiden tutsien omaisuutta, esimerkiksi heidän peltojensa sadonkorjuuta. Kyseessä ovat olleet välttämättömät toimet, jotta tuseilta jäänyt sato ynnä muu omaisuus ei olisi mennyt piloille. Omaisuuden hoito on ollut välttämätöntä myös yleisen järjestyksen turvaamiseksi. Bazaramba ei ole osallistunut tutsien omaisuuden jakamiseen hutujen kesken eikä hän ole itse hyötynyt omaisuuden hoidosta.

Näyttö

Syyttäjän todistaja **Augustin Banganakwinshi** on kertonut, että jo silloin kun todistaja ja muut olivat huhtikuussa 1994 hyökänneet ensimmäistä kertaa Nyakizu-vuorelle, Bazaramba ja solun johtaja Vitali olivat tarjonneet heille alkoholia ja sanoneet, että kaikkien tutsien tultua tapetuksi heidän omaisuutensa jaettaisiin hyökkäykseen osallistuneiden kesken. Kun tutsit oli tapettu, Bazaramba ja kunnanjohtaja Ntaganzwa olivat jakaneet heiltä jääneen maaomaisuuden keskenään.

He olivat sanoneet, että myöhemmin he tulevat jakamaan sen uudelleen ihmisille. Bazaramba oli jakanut pienempiä viljelysmaita niille, jotka olivat osallistuneet hyökkäyksiin. Todistajan mukaan Bazaramba oli ollut vastuussa tutsien omaisuuden myynnistä Maraba-sektorissa.

Syyttäjän todistaja **Clement Gasarasi** on kertonut, että hänellä ei ollut mitään havaintoja siitä, että Bazaramba olisi saanut jotain tutsien omaisuutta. Tällaista hänelle oli kerrottu vasta sitten, kun hän oli ollut vankilassa.

Syyttäjän todistaja **Viateur Rubumba** on kertonut, että hän oli asunut 1994 Nyakizun kunnan Maraba-sektorissa ja hänet oli valittu solunsa johtajaksi. Todistaja oli ollut Bazaramban mukana jakamassa tutseilta jäänyttä omaisuutta. He olivat molemmat olleet valtuutettuja neuvostossa, joka oli jakanut omaisuutta. Todistaja oli pyydetty mukaan neuvostoon kyläläisten edustajana. Tutseilta jäänyt omaisuus oli pitänyt myydä siviiliväestölle. Bazaramba oli ostanut myös itselleen tutseilta jäänyttä omaisuutta, muun muassa erään tontin, jolla oli aikaisemmin ollut talo. Komissioon oli valittu ihmisiä, jotka olivat olleet koulutettuja, muiden muassa kunnanvaltuutettuja ja ala-asteen rehtori. Tutseilta jääneiden satojen myynnistä saadut rahat oli viety kuntaan. Ne tutsit, jotka olivat jääneet henkiin, olivat tulleet myöhemmin hakemaan omaisuutensa takaisin.

Syyttäjän todistaja **Bertin Ntakabumwe** on kertonut, että hän oli joukkotuhonnan jälkeen ollut jäsenenä samassa komiteassa kuin Bazaramba. Jäseniä oli ollut kaikkiaan kymmenen ja puheenjohtajana sektorin neuvonantaja. Komitean tehtävänä oli ollut myydä tutseilta jäänyttä omaisuutta.

Syyttäjän todistaja **Theoneste Ruzigamanzi** on kertonut, että Bazaramba oli sodan jälkeen johtanut komiteaa, joka oli jakanut tutseilta jäänyttä omaisuutta. Bazaramba oli itsekin ottanut tutsien maa-alueita.

Syyttäjän todistaja **Bertin Nduwayezu** on kertonut, että Bazaramba oli ollut mukana komissiossa, jossa oli suunniteltu tutseilta jääneen omaisuuden myymistä. Bazaramba oli myös tullut Bugaraman soluun myymään tutsien viljelyksiä. Todistaja oli tällöin itse paikalla Bugaramassa.

Syyttäjän todistaja **Paul Karasira** on kertonut, että Bazaramba oli osallistunut tutseilta jääneen omaisuuden jakamiseen. Bazaramba ja Lazare olivat esimerkiksi päättäneet, että kaikki tutsien lehmät oli tullut tappaa kerralla, jotta kaikki olisivat saaneet osansa lehmien lihasta. Todistaja oli ollut silloin itse paikalla ja saanut osuutensa. Bazaramba oli lisäksi ollut mukana komissiossa, joka oli päättänyt tutsien viljelysten myynnistä. Bazaramba oli itsekin ostanut tällaista omaisuutta. Todistaja oli nähnyt näitä myyntitilaisuuksia itse, mutta hänellä ei ollut rahaa ostaa tätä omaisuutta. Toisaalta se, saiko henkilö ostaa tällaista maata, riippui hänen asemastaan kunnassa.

Syyttäjän todistaja **Francois Mushimiyamana** on kertonut, että Bazaramba oli halunnut ottaa tutsien omaisuutta itselleen ja näin hän oli myös tehnyt. Hän oli laittanut esimerkiksi Masemajan taloon Birambon keskuksessa paperin, jossa oli sanottu, että Bazaramba omistaa talon. Bazaramba oli merkinnyt myös kaikki hyvät viljelymaat itselleen. Bazaramba oli ollut tutsien omaisuutta jakavan komitean jäsen ja hän oli ajanut siinä omaa etuaan.

Syyttäjän todistaja **Martin Ntahnkinye** on kertonut, että Bazaramba oli ollut johtajana komissiossa, joka oli jakanut tutseilta jäänyttä omaisuutta. Todistaja oli ostanut yhden tontin tältä komissioltta.

Syyttäjän todistaja **Valens Murindangabo** on kertonut katsovansa, että tutsien kuoleman jälkeen Bazaramballa oli ollut suuri rooli heidän omaisuuden jaossa. Bazaramba oli ollut sen komitean johtaja, joka oli ollut vastuussa tutsien omaisuuden uudelleen jaosta. Tämän todistaja oli päätellyt siitä, että Bazaramba oli johtanut puhetta silloin, kun komitea oli ollut katsomassa jotain jaettavaa viljelymaata. Hän oli myös päättänyt, kuka oli saanut ostaa omaisuutta. Parhaan omaisuuden ja

parhaat tontit Bazaramba oli ottanut itselleen, esimerkiksi erään talon sekä Jean Kajumban metsän. Hän oli ottanut itselleen myös loput adoptioisänsä John Nyunzugurun omaisuudesta sen jälkeen, kun oli nähnyt, että tämän vaimo ja tytär olivat kuolleet.

Syyttäjän todistajan **Elias Ntezilyayon** kertomusta ei ole otettu todisteena huomioon kidutusväitettä koskevassa tuomion osassa (tuomion kohta IV 5) esitetyin perustein.

Vastaajan todistaja **Johnson Nshirimana** on kertonut, että Nyakizun kunnassa oli ollut turvallisuusneuvosto, jonka tehtävänä oli ollut kuntalaisten turvallisuuteen liittyvät asiat. Todistaja oli saanut tietää tämän neuvoston olemassaolosta sodan alkamisen jälkeen. Todistaja ei tiennyt oliko Bazaramba ollut tämän neuvoston jäsen.

Vastaajan todistaja **VASA 7** on kertonut, että Nyakizun kuntaan oli taisteluiden jälkeen perustettu turvallisuusneuvosto. Tämä oli tapahtunut ajalla 22.-25.4.1994, Todistaja oli kuljettanut kunnanjohtaja Ladislas Ntaganzwan tähän kokoukseen. Todistaja oli itse ollut läsnä kokouksessa kunnansihteerin sijaisena. Kokouksessa oli ollut läsnä myös Bazaramba. Hänet oli valittu mukaan, koska hän oli ollut koulun rehtori ja hänellä oli ollut rakentavia mielipiteitä kunnan kehittämistä. Neuvoston tarkoituksena oli ollut järjestyksen ja viranomaisten kunnioituksen palauttaminen kuntaan. Todistaja ei ollut mukana myöhemmissä kokouksissa. Hänellä ei ollut tietoa neuvoston mahdollisesta roolista tutsien omaisuuden jaossa.

Syyttäjän kirjallinen todiste **S4** näyttää, että Bazaramba on pyytänyt kunnanjohtaja Ntaganzwaa varaamaan hänelle Joseph Kabandan tontin Nyakizun kunnan Maraban kauppakeskuksesta.

Syyttäjän kirjallinen todiste **S8** näyttää, että Bazaramban perhe on lunastanut Bazarambalta takavarikoituja kiinteistöjä. Näiden joukossa on Joseph Kabandan talo, lunastushinta 204.000 RWF.

Näytön arviointi ja johtopäätökset

On kiistatonta, että Bazaramba on ollut jäsenenä turvallisuusneuvostoksi kutsutussa kunnallisessa elimessä, jolla on joukkotuhonnan aktiivisimman vaiheen jälkeen ollut tehtävänään muun muassa tapettujen ja pakosalle ajettujen tutsien omaisuuden hoito. Tätä voidaan sinänsä pitää hyväksyttävänä toimenpiteenä ja kypsymässä olleen sadon osalta jopa välttämättömyytenä. Useat todistajat ovat kuitenkin kertoneet, että Bazaramba on ollut mukana myös sellaisessa elimessä, joka on suorittanut tutsien omaisuuden pysyväksi tarkoitettua uudelleen jakoa hutuille. Näin ovat kertoneet myös todistajat Rubumba ja Ntakabumwe, jotka ovat itse olleet komitean jäseniä ja sen takia välttämättä tunteneet sen tarkoitusperät ja toiminnan, sekä todistaja Ntahnokiniye, joka on ostanut tontin kyseiseltä komitealta.

Ottaen huomioon se väkivaltainen tapa, jolla tutsien omaisuus on jäänyt vaille paikalla olevia omistajia, Bazaramba ei ole voinut olettaa, että sen uudelleen jakaminen pysyvästi voisi olla lainmukaista. Ei ole myöskään mitään näyttöä siitä, että omaisuuden haltuunotto oli tarkoitettu vain tilapäiseksi ja tilannetta rauhoittavaksi toimenpiteeksi. Sitä, että Bazaramba olisi pakotettu mukaan tähän toimintaan, ei voida pitää uskottavana ottaen huomioon todistajien kertomukset. Todistajat Banganakwinshi, Mushimiyamana ja Murindangabo ovat kertoneet yksityiskohtaisesti Bazaramban toiminnasta omaisuutta jakavassa komiteassa. Heidän mukaansa Bazaramba on osallistunut toimintaan aktiivisesti ja osittain omaksi hyödykseen. Todistajat Rubumba ja Ntakabumwe, jotka ovat itse olleet komitean jäseniä ja joilla siten on muita todistajia selvempi

kuva sen toiminnasta, ovat vahvistaneet tämän. Väitettä tukevat myös kirjalliset todisteet S4 ja S8. Tämän perusteella käräjäoikeus katsoo, että syyte joukkotuhonnasta on tältä osin näytetty toteen.

7.3 Surmateot (syytteen kohta 3.2.2)

7.3.1 Surma- ja väkivaltatekoihin liittyvä koulutus ja aseiden hankkiminen (syytteen kohta 3.2.2.1)

Syyte

Bazaramba on tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit antanut syytteen kohdissa 3.2.2.2-3.2.2.4 tarkoitetuissa surma- ja väkivaltateoissa hyödynnettyä valmentavaa koulutusta siviilihenkilöille ja erityisesti Nyakizun kunnassa sijainneeseen Karamba-nimiseen leiriin sijoitetuille burundilaispakolaisille. Bazaramba antoi koulutusta Karamba-leirillä ja sen ulkopuolella, mm. ampumarjoitteluun soveltuvalla kunnan ampumaradalla.

Bazaramba on tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit hankkinut ja jakanut syytteen kohdissa 3.2.2.2-3.2.2.4 tarkoitetuissa surma- ja väkivaltateoissa käytettyjä aseita, kuten ampuma-aseita ja viidakkoveitsiä.

Vastaus

Bazaramba on kiistänyt syytteen.

Näyttö

Syyttäjän todistaja **Timothy Longman** on kertonut, että Human Rights Watch-järjestön tutkimuksessa oli joissakin kertomuksissa mainittu pakolaisleirin vieressä pidetystä koulutuksesta, ja että Bazaramba oli auttanut koulutuksen järjestämisessä. Longmanin haastattelemilla henkilöillä ei ollut ollut omakohtaisia havaintoja asiasta.

Syyttäjän todistaja **Bertin Nduwayezu** on kertonut, että vuonna 1994 hän oli asunut Bugaraman solussa, Maraba-sektorissa, Nyakizun kunnassa. Hän oli ammatiltaan puuseppä, kuten muutkin sukulaisensa. Nduwayezu oli tuntenut Bazaramban hyvin, koska he olivat asuneet samassa sektorissa vaikkakin eri soluissa. Nduwayezu oli myös käynyt ostoksilla samalla torilla kuin Bazaramba. Nduwayezun mukaan Bazaramba oli ollut käsityöteollisuuskoulun rehtori. Nduwayezun mukaan Bazaramba oli ollut Karamban pakolaisleirin johtaja ja hän oli antanut leirillä Kabarulen kunnanjohtajan kanssa sotakoulutusta pakolaisille, jotka myöhemmin olivat hyökänneet Cyahindan kirkolle. Kabarulen kunnanjohtaja puolestaan oli ollut pakolaisleirin ulkopuolella asuvien burundilaisten johtaja. Karambassa oli ollut myös urheiluryhmä, joka oli harjoitellut leirillä. Bazaramba oli ollut heidän kanssaan, kun he olivat harjoitelleet. Urheilun jälkeen ryhmä oli harjoitellut ampumista. Tämän Nduwayezu oli nähnyt leirin ohi menevältä tieltä. Burundilaiset olivat menneet harjoittelemaan ampumista muiden kuin Bazaramban kanssa. Nduwayezu oli itse nähnyt eräältä mäeltä, kuinka Bazaramba oli kouluttanut nuoria leirillä. Burundilaispakolaiset olivat tulleet leirille jo lokakuussa 1993. Leirille oli tuotu myös burundilaisia pakolaisia muilta leireiltä harjoittelemaan. Nduwayezu tiesi tämän sen vuoksi, että hän oli nähnyt heidät moneen kertaan harjoittelemassa. Tuona aikana Nduwayezu oli luullut, että burundilaiset olivat harjoitelleet siksi, että he pystyisivät tappamaan tutseja palattuaan omaan maahansa. Vasta kun pakolaiset olivat mukana Ruandan vuoden 1994 tapahtumissa, Nduwayezu ja muut olivat ymmärtäneet, että he olivatkin harjoitelleet Ruandan joukkotuhontaa varten. Pakolaisten käyttämät kuokat olivat olleet erilaisia kuin ne, joita oli käytetty työntekoon. Pakolaisten kuokat oli tehty tappamiseen. Nduwayezu oli itse nähnyt, miten kuokkia oli käytetty tappamiseen Cyahinda-kirkossa. Sen jälkeen, kun kunnanjohtaja oli pyytänyt Bazarambalta apua, Bazaramban kouluttamia pakolaisia oli tuotu Cyahindaan tappamaan ihmisiä. Nduwayezun mukaan hän ei ollut koskaan käynyt Karamban pakolaisleirillä. Nduwayezu oli kuitenkin tavannut nuoria burundilaisia, jotka olivat olleet Kabarulen kunnanjohtajan ja Bazaramban seurassa ja hän oli keskustellut heidän kanssaan. Nduwayezun arvion mukaan Cyahinda-kirkon hyökkäyksessä oli ollut mukana 30-40 nuorta burundilaispakolaista.

Koska pakolaissotilaat olivat sotineet tutseja vastaan monta kertaa omassa maassaan, he olivat halunneet kouluttaa todistajaa ja muita ruandalaisia. Nduwayezu tunki nimeltä kaksi ruandalaista, jotka burundilaiset olivat kouluttaneet. Heidät oli opetettu ampumaan ampuma-aseilla ja tappaamaan tutseja. Myös nämä ruandalaiset olivat osallistuneet Cyahindan hyökkäykseen.

Syyttäjän todistaja **James Gakire** on kertonut asuneensa Butaressa Goman kunnassa vuonna 1994. Kun ihmisiä oli alettu tappamaan Butaressa, Gakire oli palannut Nyakizuun, joka oli aikaisemmin ollut hänen kotikuntansa. Gakire oli ollut Nyakizussa kaksi viikkoa ennen kuin oli paennut ensin Bitareen ja sitten rajan yli Burundiin. Nyakizussa ollessaan todistaja oli käynyt Birambon torilla kaksi kertaa. Gakire oli ollut tutsi. Gakire kertoi tunteneensa Francois Bazaramban, koska he olivat olleet naapureita. Gakire oli asunut Yarambassa, joka oli ollut noin kilometrin päässä Bazaramban kodista. Gakire on kertonut, että Bazaramba, Burasanzi ja Geoffrey olivat opettaneet Birambon jalkapallokentällä tuliaseen käyttöä interahamwelle ja muille, jotka eivät olleet tienneet kuinka tuliaseita käytetään. Bazaramba oli opettanut aseiden käyttöä myös tavallisille kyläläisille. Mukana oli myös ollut viidakkoveitsiä ja "ntamponjano" -nimisiä perinteisiä aseita. Gakiren mukaan hän oli kertonut suomalaiselle poliisille, että oli nähnyt tällaista sotilaskoulutusta, eikä hän ymmärrä, miksi sitä ei ollut kirjattu esitutkintapöytäkirjaan. Gakire oli nähnyt kymmeniä kertoja, kuinka sotilaskoulutusta oli annettu rumpujen soidessa. Koulutusta oli annettu joka päivä ja joka ilta, koska he olivat suunnitelleet tappavansa tutsit niinä päivinä. Koulutusta oli järjestetty monessa sektorissa. Kun yksi sektori oli opetettu joukko oli mennyt autolla seuraavaan sektoriin opettamaan. Tätä Gakire ei ollut nähnyt omin silmin, koska hän oli siinä vaiheessa jo lähtenyt pakoon Bitareen.

VASA 6 on kertonut, että hän on kotoisin Nyakizun kunnasta Nyagisozista, läheltä kunnantaloa. Todistaja oli ammatiltaan vartija, hän oli vartioinut Punaisen Ristin tukikohtaa sekä ruokavarastoa pakolaisleirillä 1.3.1994 lähtien. Todistaja tunki Bazaramban siitä, että tämä oli ollut opettaja. Yleensä kaikki tuntevat opettajat ja rehtorit. Todistajan mukaan kaikki burundilaiset pakolaiset asuivat pakolaisleirillä, paitsi ne, joilla oli ollut jokin vastuuasema Burundissa. He olivat asuneet leirin ulkopuolella, kuten myös leirillä toimivat burundilaiset lääkärit. Lisäksi leirin ulkopuolella oli asunut sellaisia burundilaisia naisia, jotka olivat menneet naimisiin ruandalaisen miehen kanssa. Kuusi nuorta burundilaista opiskelijaa oli asunut myös leirin ulkopuolella. Näitä todistaja oli tarkoittanut esitutkintakuulusteluissa sanoessaan, että jotkut burundilaiset olivat asuneet paikallisväestön luona. Todistajan mukaan burundilaisille pakolaisille ei oltu annettu leirillä mitään koulutusta. Hän ei ollut nähnyt mitään taisteluharjoituksia leirillä, mutta joskus hän oli nähnyt jotain urheiluharjoituksia. Kunnanjohtajan assistentin Anastace Nshimiye luona oli asunut burundilaisia, joille Nshimiye oli opettanut ampuma-aseiden käyttöä. Nämä harjoitukset oli pidetty pakolaisleirin ulkopuolella. Myös Joseph Musan luona oli asunut burundilaisia, jotka olivat tappaneet ihmisiä jossain tiesululla. Todistaja ei ollut nähnyt tapahtumia, mutta hän oli kuullut, kun heitä oli syytetty teoista. Todistajan tietojen mukaan yksi burundilainen oli osallistunut Cyahindan kirkon tapahtumiin ja hänet oli myöhemmin tuomittu siitä. Todistaja ei tiennyt varmasti oliko muita pakolaisia ollut mukana Cyahindan tai Nyakizun hyökkäyksissä. Jos he olivat osallistuneet johonkin hyökkäykseen, he olivat olleet mukana tarkoituksenaan varastaa tutsilta jäänyttä omaisuutta. Kun todistaja oli esitutkinnassa syyttänyt burundilaisia joukkotuhontatapahtumista Nyakizussa, todistaja oli tarkoittanut niitä neljää burundilaisia, jotka asuivat Joseph Musan luona. Hän ei ollut tarkoittanut pakolaisleirillä asuvia burundilaisia.

Syyttäjän todistaja **Joseph Rutayisire** on kertonut, että Bazaramba ja tämän kotona asuneet Kabayiza ja Claver olivat opettaneet neljälle Burundista tulleelle pakolaiselle aseiden käyttöä, ja että koulutusta oli tietojen keruun yhteydessä kuullun perusteella annettu myös isommalle Burundista saapuneelle pakolaisjoukkoille laajalla kentällä.

Vastaajan todistajat **Virginia Mukarumenzi, Sophie Manariyo, Josephine Hakizimana, Bernadette Nizigiyimana, Simon Bititi, Rose Haratimana, Gregor Miburo, Evariste Ayigwana**

Kyseiset burundilaiset todistajat ovat olleet joukkotuhonnan aikaan Nyakizun kunnan pakolaisleirillä eivätkä he ole nähneet leirillä seikkoja, jotka viittaisivat väkivaltateoissa hyödynnettyyn valmentavaan koulutukseen. Pakolaisleiri oli ollut ahdas suuresta pakolaismäärästä johtuen, eikä siellä ollut urheilu- tai sotilasharjoituksiin soveltuvaa tilaa. Todistajat eivät olleet nähneet leiriä ympäröivillä kukkuloilla annetun sotilaskoulutusta.

Syyttäjän todistaja **Esperance Mukanusi** on kertonut, että Bazaramba oli tuonut aseita Cyahindaan Jean Kambandalle punaisella moottoripyörällä. Viidakkoveitset oli sidottu yhteen joustavalla narulla ja kiinnitetty Bazaramban moottoripyörän tarakalle. Veitset olivat olleet näkyvissä, niitä ei ollut peitetty millään. Todistajan mukaan edellä mainittuja viidakkoveitsiä käytettiin hyökkäyksessä Gasasassa. Todistajan käsityksen mukaan poliisikuulusteluissa oli erehdytty sen suhteen, mitä hän oli kertonut. Hän ei ollut kertonut että Bazaramba olisi tuonut paikalle ampuma-aseita. Sen sijaan todistaja oli kertonut, että hän oli nähnyt, kun Bazaramba oli tullut punaisella autolla kirkolle 15.4.1994.

Syyttäjän todistaja **Jean Kambandan** mukaan Bazaramba ei ollut koskaan tuonut hänelle viidakkoveitsiä.

Näytön arviointi ja johtopäätökset

Nduwayezun havainnot perustuvat ainakin osaksi jälkikäteiseen päättelyyn hänen näkemistään urheiluharjoituksista. VASA 6 kertomus viittaa syytteessä väitetyn kaltaisen koulutuksen antamiseen. Bazaramban osuus koulutuksen antamiseen ei ilmene yksilöidysti VASA 6 kertomuksesta. Gakiren ja Rutayisiren kertomus tukevat painavimmin syytettä. Burundilaisia pakolaisille on saatettu antaa asekoulutusta myös siinä tarkoituksessa, että he voisivat hyödyntää sitä palattuaan kotimaahansa siellä lokakuun 1993 jälkeen käynnistyneessä sisällissodassa, jonka alkaminen liittyi Burundin armeijan tutsiupseereiden suorittamaan maan ensimmäisen hutupresidentin murhaan. Kyseisenä ajankohtana olosuhteet Etelä-Ruandassa ovat olleet vielä suhteellisen rauhalliset maan pohjoisosassa käydystä sodasta huolimatta.

Kokonaisarvioinnin perusteella pakolaisleirillä tai sen ulkopuolella ei edellä viitatun todistelun perusteella ole riittävällä varmuudella näytetty Bazaramban toimesta annetun sellaista surma- ja väkivaltateoissa hyödynnettävissä olevaa valmentavaa koulutusta, jota olisi ollut alunperin tarkoitus hyödyntää sittemmin juuri joukkotuhontaan liittyvissä surma- ja väkivaltateoissa. Mukanusin kertomus yksistään huomioiden myös Jean Kambandan kertomus ei ole riittävä näyttö siitä, että Bazaramba olisi jakanut surma- ja väkivaltateoissa käytettyjä aseita, kuten ampuma-aseita ja viidakkoveitsiä.

7.3.2 Marabasektori ja sen ympäristö (syytteen kohta 3.2.2.2)

7.3.2.1 Syytteen kohta A (i)

Syyte ja vastaus

Syytteen mukaan Bazaramba on tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit käskenyt hutuja surmaamaan tutseja sekä maltillisina tunnettuja hutuja seuraavasti:

(i) Bazaramba on 16.4.1994 käskenyt surmata viisi tuntemattomaksi jäänyttä tutsimiestä. Käsken seurauksena ja Bazaramban läsnä ollessa miehet surmattiin nuijaniskuilla.

Bazaramba on kiistänyt syytteen.

Näyttö

Emmanuel Nzabandora, joka on tuntenut samassa sektorissa asuvan Bazaramban, on kertonut, että 16.4.1994 kello 5 aikoihin aamulla yöpartiossa olleet Bazaramba, Kabayiza, Ignace ja Lazare olivat tulleet Mbandan työpaajaan, jossa Nzabandora oli ollut vartijana. He olivat sanoneet Nzabandoralle, että tämän oli pitänyt tulla mukaan katsomaan inyenzejä, jotka oli tullut tappa. Kaikki olivat puhuneet samalla tavalla ja samaan aikaan. Nzabandora oli lähtenyt pakotettuna ryhmän mukaan. Lazare oli puukottanut Nzabandoraa jalkaan, jotta hän olisi lähtenyt mukaan. Lazare oli käskenyt Nzabandoran kävelemään ryhmän edellä. Nzabandoralle oli sanottu, että tämä oli vartijana rahan takia, kun taas muut vartioivat maata ilman palkkaa. Tämän takia myös Nzabandoran oli pitänyt osallistua kyseiseen toimintaan.

Nzabandora oli laitettu kävelemään ryhmän etummaisena mentäessä Ruhukaan, missä oli ollut viisi siviilipukeista tutsimiestä vartioituna. Tutsimiehet olivat olleet pakomatalla Burundiin, kun heidät oli saatu kiinni tiesululla. Kabayiza oli käskenyt Nzabandoraa tappamaan miehet. Ryhmällä ei siinä tilanteessa ollut selkeää johtajaa. Bazaramba oli ollut kuitenkin muiden mukana. He olivat sanoneet, että kun inkotanyi tulee paikalle, se etsii tukea veljistään. Siksi nämä tutsit oli tullut tappa ennen inkotanyin saapumista. Tutsimiehet oli surmattu välittömästi nuijaniskuilla. Nzabandoran lisäksi tappamiseen olivat osallistuneet muutkin. Mukana oli ollut myös henkilö nimeltään Melchior Ngendahimama, joka ei ollut suostunut tunnustamaan osuuttaan tähän tekoon. Hänet oli sittemmin tuomittu yhdyskuntapalveluun tästä teosta.

Näytön arviointi ja johtopäätökset

Syytteen mukaan tutsimiehet on surmattu Bazaramban käskyn seurauksena.

Nzabandoran kertomuksen mukaan Bazaramba, Bazaramban luona asuneet reserviläinen Kabayiza ja vartija Ignace sekä Lazare olivat hakeneet hänet mukaansa surmaamaan tiesululla vartioituna olleet viisi tutsimiestä.

Nzabandoran saaman käsityksen mukaan ryhmällä ei siinä tilanteessa ollut selkeää johtajaa. Bazaramba oli ollut muiden mukana. Kaikki ryhmän jäsenet olivat puhuneet samalla tavalla samaan aikaan. Kabayiza, joka oli ollut aseistettu, oli käskenyt Nzabandoraa tappamaan miehet.

Tutsit surmanneeseen ryhmään kuuluneista reserviläinen Kabayiza ja Bazaramban vartija Ignace ovat asuneet Bazaramban luona. Tämä seikka viittaa vahvasti Bazaramban johtavaan asemaan Nzabandoran hakeneessa ryhmässä. Nzabandora ei ole selvästi kertonut Bazaramban käskeneen surmata tutsimiehet syytteessä väitetyllä tavalla. Surmaamiskäskyn näyttäisi antaneen Kabayiza, jolla oli ollut kivääri. Bazaramban johtaja-asema ja vartijan toimista palkkaa saaneelle Nzabandoralle annettu tehtävä ovat voineet kyseisessä yhteydessä olla siinä määrin selviä, ettei erillistä käskyä ole tarvinnut antaa. Kabayiza on voinut toimia Bazaramban haluamalla tavalla. Bazaramballa, Lazarella, Ignacella ja Kabayizalla näyttäisi myös olleen yhteinen näkemys tutsimiesten tappamisesta. Lazare oli kuitenkin ollut se henkilö, joka oli lyönyt miekallaan Nzabandoraa jalkaan, jotta tämä oli lähtenyt ryhmän mukaan mukaan.

Näytön yleistä luotettavuutta koskevassa osiossa (IV 4) kerrotulla tavalla on mahdollista, että gacaca-menettelyssä on oman tuomion merkittävän lyhentämisen toivossa tehty myös vääriä ilmiäntojoja. Nzabandora, joka on vangittu 6.12.2006, on tunnustanut tappaneensa vuonna 1994 ihmisiä ja kertonut samalla Bazaramban osuudesta. Nzabandora on saanut teoistaan 10 vuoden tuomion. Hän on ollut vankilassa 7 kuukautta 25 päivää. Nzabandora on päässyt ulos vankilasta yhdyskuntapalveluun heinäkuussa 2007 Suomen poliisin kuulusteltua häntä toukokuussa 2007.

Bazaramba on yleisesti väittänyt syytteiden perustuvan Ruandan nykyhallinnon poliittisesti motivoituneisiin vääriin väitteisiin ja väärin keinoin hankittuihin todisteisiin maanpaossa oleviin eliit-

tiin kuuluneita hutuja vastaan. Bazaramban vaimoa Immaculée Kamuhandaa on kuultu puolustuksen todistajana vuoden 2006 helmikuussa ICTR:ssä. Bazarambasta on julkaistu kansainvälinen etsintäkuulutus 4.5.2006. Nzabandora on vangittu tämän jälkeen 6.12.2006. Laki uusista kansankäräjistä on astunut voimaan vuonna 2004 (Organic law N:o 16/2004) ja maanlaajuinen tuomioiden jakaminen gacaca-menettelyssä on alkanut laajemmin vuonna 2005. Yhdyskuntapalvelurangaistukseen tuomittu voi gacaca-menettelyssä ainakin nykyisin suorittaa yhdyskuntapalveluosuuden ensin ja saada myös ehdotonta vankeusrangaistusta koskevan osuuden lievennetyksi yhdyskuntapalveluksi suorittamalla yhdyskuntapalvelunsa esimerkillisen hyvin. Nzabandoran asian esilletulon ajankohta gacaca-menettelyssä ja nopea vapautuminen voivat perustua sovellettuun lakiin ja selittyä käytännön seikoillakin ilman, että kysymys olisi Bazaramban väittämästä perusteettomasta ajojahdista.

Nzabandora on kertonut tuomion kohdassa 7.3.2.7 B (iv) vastaavanlaisesta tilanteesta, jossa hänet oli haettu Gedeon-nimisen miehen vaimon luokse muun ohella Bazaramban toimesta. Asiassa ei ole todistelun yleiseen luotettavuuteen heikentävästi vaikuttavat seikat huomioiden pelkästään Nzabandoran kertomuksen perusteella, joka ei sekään ole yksiselitteinen, riittävällä varmuudella selvitetty, että tutsimiehet olisi surmattu syytteessä väitetyllä tavalla Bazaramban käskyn seurauksena.

7.3.2.2 Syytteen kohta A (ii)

Syyte ja vastaus

Bazaramba on tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit käsenyt hutuja surmaamaan tutseja sekä maltillisina tunnettuja hutuja seuraavasti:

(ii) Syytteen mukaan Bazaramba on huhtikuun puolivälissä 1994 käsenyt surmata maltillisena hutuna tunnetun Emmanuel Habonimanan, tämän tutsivaimon Dinan ja Agnes Mukamutesi -nimisen tutsinaisen sekä heidän seurassaan olleen tuntemattomaksi jääneen tutsinaisen. Käskyn seurauksena ja Bazaramban läsnä ollessa uhrit surmattiin nuijaniskuilla.

Bazaramba on kiistänyt syytteen. Bazaramba oli piileskellyt kotonaan Kibangun kappelilta palamisen jälkeen. Bazaramban kodin portille oli tullut Maurice Mbayire -niminen tuttu mies, joka oli kertonut väkijoukon surmanneen hänen vaimonsa, Emmanuel Habonimanan sekä tämän Dina-vaimon. Tuon tapahtuman jälkeen Bazaramba ei ollut uskaltanut poistua talostaan, ennen kuin oli lähtenyt uudestaan ystävänsä luokse Kibanguun.

Näyttö

Syyttäjän todistaja **Augustin Banganakwinshi** on kertonut asuneensa vuonna 1994 Maraba-sektorissa Nyakizussa ja tuntevansa Bazaramban, joka oli ollut ammatiltaan käsityökoulun rehtori. Bazaramballa ja hänen vaimollaan oli ollut kolme lasta. Banganakwinshin mukaan Bazaramballa oli osuutta joukkotuhontatapahtumiin. Banganakwinshi oli itse ollut yhteistyössä Bazaramban kanssa. Banganakwinshi on kertonut olevansa etniseltä taustaltaan hutu.

Sinä päivänä, kun sota oli alkanut, Banganakwinshi oli mennyt Biramboon etsimään työtä Bazaramban talon vieressä sijaitsevalle torille. Siellä Banganakwinshi oli nähnyt Bazaramban vartijan Ignacen, joka oli ollut aseistettu tuliaseella. Bazaramba ja Ignace olivat kutsuneet kaikki paikalla olleet ihmiset kokoukseen Bazaramban talon eteen. Bazaramba oli sanonut kokouksessa, että kaik-

kien pitää mennä etsimään tutseja Rushunguriin ja polttaa näiden talot. Bazaramban mukaan hän oli juuri tullut Butaresta kokouksesta, jossa oli sanottu, että tutsien kimppuun oli pitänyt hyökätä.

Kokouksessa oli ollut läsnä eräs opettaja nimeltään Emmanuel. Bazaramba oli sanonut, että myös tämä Emmanuel oli tutsi ja hänet oli pitänyt tappaa. Emmanuel oli vakuuttanut, ettei hän ollut tutsi, ja että kysymys oli ollut väärinkäsityksestä. Bazaramba oli kehottanut Emmanuelia menemään muiden mukana polttamaan tutsien taloja, mikäli tämä katsoi olevansa hutu. Bazaramba oli mennyt ostamaan tulitikkuja ja kaikki olivat menneet yhdessä Bazaramban kioskille. Kaikki olivat lähteneet Bazaramban ja Kabayizan matkaan, koska heillä oli tuliase ja Bazaramba oli kertonut Kabayizan ja Ignacen tappavan ne, jotka eivät olisi lähteneet polttamaan tutsien taloja. Bazaramba oli kertonut myös olleensa johtaja. Banganakwinshin käsityksen mukaan Bazaramba oli myös tosiasiallisesti johtaja. Hän oli antanut Emmanuelillekin tulitikkuja.

Banganakwinshi itse oli jatkanut matkaa, koska Bazaramban mukaan Marabasta tulleiden oli pitänyt mennä Muganon alueelle varmistamaan, ettei sieltä ollut päässyt tutseja pakenemaan. Kun Banganakwinshi oli saapunut kunnantalon kohdalle, taloja oli ollut jo tulella. Kello 14-15 mennessä kaikki Marabassa olleet tutsit oli tapettu. Muganon tutsit oli haettu yhteen paikkaan. Tutseille oli kerrottu, että jos he ovat paikallaan, heille ei tapahdu mitään. Banganakwinshi oli kuitenkin hyökännyt muiden kanssa näidenkin tutsien kimppuun.

Banganakwinshi oli ollut muiden hyökkääjien kanssa juhlimassa kuolleilta tutseilta otetuilla rahoilla, kun eräs henkilö oli tuonut sanaa Bazarambalta. Bazaramban viestin mukaan Maraban ihmiset olivat typerä, koska he olivat vain juoneet alkoholia, vaikka tutsit olivat juuri hyökänneet lähialueille. Banganakwinshi ja muut olivat lopettaneet alkoholin nauttimisen ja lähteneet Kizunguun. Siellä Bazaramba oli kertonut Emmanuelin, jolla oli myös Ugandan henkilökortti, valehdelleen olevansa hutu.

Bazaramba oli käskenyt mukana olevaa joukkoa tappamaan Emmanuelin. Francois Mushimiyan oli huomauttanut Emmanuelia maksamatta olleesta velasta. Emmanuel oli pyytänyt armoa, mutta Bazaramba oli sanonut tappavansa sen, joka ei suostu tappamaan Emmanuelia. Mawuko oli iskenyt Emmanuelia kuokalla ja Mushimiyan viidakkoveitsellä päähän. Emmanuel oli kuollut iskujen seurauksena. Samassa yhteydessä oli surmattu myös Emmanuelin vaimo Dina Zaboran toimesta torin alalaidalla. Mushimiyan oli surmannut myös erään toisen naisen. Banganakwinshi oli tullut paikalle muiden perässä ja hän oli itse nähnyt nämä surmat. Banganakwinshin mukaan hän ei ollut kertonut asiasta ristiriitaisesti kuulusteluissa. Poliisit eivät olleet ymmärtäneet häntä, ja hän oli joutunut toistamaan asiat monta kertaa.

Syyttäjän todistaja **Clement Gasarasi** on kertonut tuntevansa käsityökoulun opettajana työskennelleenä Bazaramban. Bazaramballa oli vaimo, joka oli ollut töissä terveyskeskuksessa ja heillä oli lapsia.

Gasarasin mukaan Bazaramballa oli ollut aktiivinen rooli joukkotuhontaan liittyvissä tapahtumissa. Gasarasin muistin mukaan tappaminen oli alkanut 15. päivä huhtikuuta. Yksi poliisi oli tullut paikalle ja kertonut, että Nyakizussa oli tapettu ihmisiä. Poliisi oli sanonut, että paikkakuntalaisten oli pitänyt puolustaa itseään, jotta kukaan ei olisi tulisi heidän sektoriinsa. Gasarasi oli ollut tuolin ostoksilla Birambossa.

Gasarasi oli mentyään kotiinsa havainnut tilanteen vaaralliseksi. Hän oli ottanut viidakkoveitsen ja nuijan ja mennyt Muganoon. Eräs mies oli tullut häntä mopolla vastaan ja kertonut tapoista. Gasarasi oli mennyt muiden mukana Nyantangaan, jossa ryhmä oli tavannut Emmanuelin, Dinan ja tämän kaksi lasta sekä erään agronomin vaimon.

Emmanuel oli kiistänyt olleensa tutsi ja näyttänyt ryhmälle henkilökorttinsa. Emmanuel oli sanonut paikalle tulleelle Bazaramballe: "Etkö sinä tunnista minua, mehän teimme töitä yhdessä." Emmanuel oli näyttänyt Bazaramballe oman henkilökorttinsa. Bazaramba oli vastannut, ettei hän tiedä, mikä Emmanuel on ja oli mennyt pois. Hetken kuluttua Bazaramba oli palannut ja sanonut, että kaikki nämä tutsit piti tappa. Hän oli tarkoittanut Emmanuelia, Dinaa ja tämän kahta lasta sekä agronomin vaimoa.

Hyökkäävä ryhmä, johon Gasarasi oli kuulunut, ei ollut heti totellut Bazarambaa, koska ihmiset olivat nähneet Emmanuelin henkilökortin, ja koska Emmanuel oli auttanut heitä polttamaan tutsien taloja Rushungurirossa. Lopulta tämä ryhmä oli kuitenkin surmannut kaikki nämä tutsit piikinujalla mukaan lukien Emmanuelin. Bazaramba ei enää ollut paikalla, kun tapot olivat tapahtuneet. Bazaramba oli tuolloin kierrellyt autollaan lähistöllä. Tutsien surmaamisen jälkeen Bazaramba oli poistunut paikalta. Tämä oli ollut ainoa tilanne, jossa Gasarasi oli havainnut Bazaramban käskevän tappa ihmisiä.

Syyttäjän todistaja **Paul Karasira**, joka on asunut Nyakizun kunnan Maraba-sektorin Rushungurion solussa, on kertonut tuntevansa käsityöteollisuuskoulun rehtorina ja sen jälkeen UEBR:n nuorten vastuuhenkilönä toimineen Bazaramban, joka oli asunut Birambon torilla Rushungurirossa.

Karasiran mukaan Bazaramballa oli ollut iso rooli vuoden 1994 joukkotuhontatapahtumissa. Kun murhat olivat alkaneet Marabassa 15.4.1994 kello 12-14, Bazaramba oli pyytänyt kaikki kokoukseen Birambon torille ja käskenyt etsimään ja tappamaan inyenzejä. Itse asiassa Karasira ja muut hutut olivat menneet pakoon epävakaita oloja Birambon torille, koska tutsit olivat paenneet vuorelle. Karasira oli paennut juuri Bazaramban luokse, koska Bazaramban ajateltiin olleen vaikutusvaltainen henkilö, joka olisi pystynyt suojelemaan heidän turvallisuuttaan. Bazaramballa oli ollut ampuma-ase. Torilla oli ollut paljon ihmisiä. Bazaramba oli sanonut kaikille läsnä oleville ihmisille, että heidän oli täytyntä lähteä etsimään inyenzejä. Bazaramban mukaan jotkut inyenzit olivat menneet UEBR-keskukseen. Bazaramban käskyä oli tullut totella, niin kuin johtajien käskyjä yleensäkin.

Ennen kuin Bazaramba oli käskenyt ihmisiä etsimään inyenzejä, hän oli jo käskenyt ihmisiä menemään ja polttamaan ihmisten talot. Tämä oli tapahtunut samana päivänä noin kello 9.30-10.00 aikoihin, minkä Karasira oli kuullut muilta iltapäivällä, koska hän ei itse ollut ollut paikalla aamupäivällä.

Karasira oli lähtenyt muiden mukana UEBR-keskuksen luo. Bazaramba, VASA 10, Johnson ja Zagora olivat tuoneet ulos kolme henkilöä, jotka olivat olleet Dina, agronomin vaimo ja Dinan veljentytär. Myöhemmin hän oli kuullut muilta, että agronomin vaimon nimi olisi ollut Agnes. Kun henkilöt oli tuotu ulos, kaikki olivat katsoneet toisiaan ihmetellen, että tässäkö olivat nyt olleet ne inyenzit, joista Bazaramba oli puhunut. Paikalla oli ollut myös mies nimeltä Emmanuel Rukuenzi, joka oli toiminut opettajana siinä koulussa, jossa Bazaramba oli ollut rehtorina. Tämä henkilö oli ollut sen ryhmän mukana, joka oli ollut koko päivän polttamassa taloja. Hän oli sanonut olevansa hutu. Kun Bazaramba ja muut olivat tuoneet nämä kolme henkilöä ulos UEBR:n tiloista, Emmanuel oli ollut jo talon edessä. Bazaramba oli kysynyt Emmanuelilta, oliko tämä tosiaan hutu. Sen jälkeen Francois Mushimiyamana oli pyytänyt Emmanuelilta tälle lainaamansa rahat takaisin. Emmanuel oli vastannut Mushimiyamanalle, ettei hänellä ollut rahaa. Mushimiyamana oli saanut Emmanuelilta rahan sijasta patjan. Tämän jälkeen kaikki olivat epäilleet sitä, oliko Emmanuel oikeasti hutu. Emmanuel oli ilmoittanut Bazaramballe, että kyllähän tämä tietää hänen olevan hutu, koska he olivat työskennelleet yhdessä. Mutta Bazaramba oli vain nauranut hänelle. Emmanuel oli pyytänyt Sengogaa, joka oli myös opettajana samassa koulussa, auttamaan häntä. Sengoga oli kuitenkin sanonut, ettei hän ollut tiennyt Emmanuelista mitään. Emmanuel oli näyttänyt henkilökorttiaan Bazaramballe, joka oli näyttänyt sitä muille, mutta kukaan ei ollut uskonut, että Emmanuel olisi ollut hutu. Sitten Francois Mushimiyamana oli surmannut Emmanuelin nui-

jalla. Bazaramba oli ollut paikalla, kun tämä tapahtui UEBR:n keskukseen johtavista kolmesta tiestä keskimmäisen kohdalla.

Syyttäjän todistaja **Valens Murindangabo** on kertonut tuntevansa Bazaramban oikein hyvin, koska Bazaramba oli ollut hänen välitön naapurinsa. Bazaramba oli ollut vastuussa Ruandan baptistikirkon (UEBR) kehitystyöstä.

Murindangabon mukaan Bazaramba oli vastuussa joukkotuhonnan järjestämisestä kahdessa eri sektorissa, Marabassa ja Kibangussa. Joukkotuhonta oli alkanut Rushungurirossa perjantaina 15.4.1994 noin kello 9 ja 10 välillä aamulla. Moni ihminen oli Birambon keskustassa ihmetelty, mitä olisi pitänyt tehdä. Silloin Bazaramba oli pitänyt puheen, jonka mukaan muualla tutsien taloja oli jo alettu polttamaan ja tutseja oli alettu tappamaan. Bazaramban mukaan myös tällä alueella oli pitänyt tehdä vastaavalla tavalla. Murindangabo oli palannut kotiinsa Rushunguriin laitta-
maan lehmiään sisätiloihin. Sen jälkeen hän oli palannut Birambon torille. Ennen Biramboon saapumistaan Murindangabo oli nähnyt matkalla hyökkäyksen, jota oli johtanut Bazaramba ja hänen poikansa Nilsson, sekä lisäksi Lazare Kobagaya, Ignace ja Kabayiza. Bazaramban pojalla Nilssonilla oli ollut tulitikkurasioita, ja tästä oli seurannut tutsien talojen polttaminen ja tuhoaminen Rushungurirossa kello 14 mennessä. Murindangabo oli lähtenyt tapaamansa ryhmän kanssa polttamaan taloja. Bazaramba oli johtanut tätä polttamishyökkäystä. Kaikki tapahtumassa käytetyt tulitikut olivat peräisin Bazaramban kioskilta. Samana päivänä kello 15 aikoihin Muganosta oli tullut toinen hyökkäävä ryhmä, jota Bazaramba oli pyytänyt tulemaan paikalle. Johnson Nshirimana oli käynyt hakemassa heidät Bazaramban mopolla. Murindangabo oli kyllä ollut Birambossa, mutta hän ei ollut osallistunut tähän hyökkäykseen. Hän oli nähnyt torilta sille paikalle, missä tapot olivat tapahtuneet. Murindangabo oli kuullut muilta, että siinä hyökkäyksessä oli kuollut Dina, agronomin vaimo, Dinan veljentytär ja opettaja nimeltään Emmanuel. Murindangabo tunsi nämä ihmiset hyvin ja hän oli ollut mukana siinä ryhmässä, joka oli haudannut heidät.

Syyttäjän todistaja **Francois Mushimiyamana** on kertonut asuneensa vuonna 1994 Nyakizun kunnassa, Maraba-sektorissa ja tuntevansa Francois Bazaramban, joka oli ennen ulkomailla opiskeluaan työskennellyt käsityökoulun rehtorina. Bazaramba oli ollut osallinen vuoden 1994 joukkotuhontatapahtumiin. Ensiksikin hän oli ollut osallinen neljän tutsin eli Dina Dusaben, käsityökoulun opettajan Emmanuelin, Nyakizun agronomin vaimon sekä Dinan siskon- tai veljentyttären tappamiseen Nyantangassa. Muut eivät olleet varmoja heidän etnisyydestään, mutta Bazaramba oli sanonut heidän olleen tutseja. Mushimiyamana oli itse ollut paikalla, kun nämä tutsit oli surmattu iltapäivällä 15.4.1994.

Mushimiyamana ja muut olivat olleet 15.4.1994 Muganossa, kun Johnson Nshirimana oli tullut paikalle Bazaramban moottoripyörällä ja sanonut, että joukon oli pitänyt lähteä apuun Nyantangaan, koska siellä oli ollut inyenzejä. Mushimiyamanan käsityksen mukaan Bazaramba oli antanut käskyn hakea heidät Nyantangaan, koska Nshirimana oli tullut paikalle Bazaramban moottoripyörällä. Mushimiyamana ja muut olivat käskyn mukaisesti menneet Muganosta Nyantangaan. Mushimiyamana oli keskustellut Emmanuelin kanssa ja lähtenyt tämän kanssa perimään tältä velkaansa. Muut tutsit eivät vielä olleet paikalla, kun Muganosta lähtenyt joukko oli saapunut paikalle. Heille oli sanottu, että inyenzit olivat olleet piilossa. Kun tutsit oli tuotu paikalle, oli huomattu, että kysymyksessä olivatkin naapurit ja tutut, eikä heitä olisi haluttu tappaa. Bazaramba oli kuitenkin sanonut, että he olivat tutseja.

Emmanuelia oli pidetty hutuna siksi, että hän oli ollut mukana polttamassa tutsien taloja eikä häntä siksi oltu tapettu heti. Bazaramba oli vakuuttanut kuitenkin joukolle, että Emmanuel oli varmasti tutsi, minkä Bazaramba oli tiennyt siksi, että hän oli työskennellyt Emmanuelin kanssa samassa työpaikassa. Mushimiyamanan mukaan Bazaramba oli osallinen Emmanuelin kuolemaan siksi, että Bazaramba oli sanonut Emmanuelin olevan tutsi, ja tutsit piti tappaa. Nämä tutsit olivat säästyneet, koska he olivat ihmisten naapureita ja ystäviä Rushungurirosta eikä heitä ollut haluttu tappaa. Mushimiyamanan mukaan tämä Muganosta tullut hyökkäävä ryhmä, johon hän itsekin

oli kuulunut, oli tappanut nämä neljä tutsia nuijilla ja keihäillä. Mushimiyamanalla itsellään oli ollut nuija. Tappajien joukkoon oli kuulunut myös ihmisiä, jotka olivat tulleet Rushungurirosta. Näiden nimiä Mushimiyamana ei ole muistanut. Mukana oli kuitenkin ollut ainakin Viateur Rumumba, Theoneste Ruzigamanzi, Johnson Nshirimana, Balthazare Badaharanwa, Francois Bazaramba ja Runenga Karabanda.

Syyttäjän todistaja **Theoneste Ruzigamanzi** on kertonut asuneensa vuonna 1994 joukkotuhontatapahtumien aikana Nyakizun kunnan, Maraba-sektorin Maraba-solussa ja tuntevansa Bazaramban.

Ruzigamanzin mukaan Bazaramba oli myös miehen nimeltä Emmanuel kuoleman takana. Moni oli kuollut Marabassa jo 15.4.1994. Bazaramba ja Lazare olivat tulleet illalla kysymään, ketkä kaikki täällä olivat kuolleet. Muut olivat kertoneet heille, että joitakin ihmisiä oli kuollut, jolloin Bazaramba oli kysynyt olivatko Kazimbani ja Kamatari kuolleita. Nämä henkilöt olivat kuolleet. Samana päivänä kello 14.30 aikoihin Bazaramba oli pyytänyt Johnson -nimiseltä mieheltä, että tämä sanoisi ihmisille Birambossa, että kaikkien piti tulla mukaan tappamaan tutseja. Kukaan ei ollut saanut jäädä pois. Ruzigamanzi ja muut olivat menneet Biramboon, jossa he olivat tavanneet Bazaramban ja Johnsonin UEBR:n talon edessä. Lähellä oli ollut mies nimeltä Emmanuel, joka oli ollut opettajana siinä koulussa, jossa Bazaramba oli toiminut rehtorina, eräs agronomin vaimo sekä Dina-niminen nainen. Bazaramba oli käskenyt tappamaan nämä ihmiset, koska hän ei enää halunnut nähdä heitä. Ruzigamanzi oli potkaissut Emmanuelia. Tämän jälkeen Emmanuel oli yrittänyt paeta, mutta muut olivat saaneet hänet kiinni ja hänet oli surmattu. Myös edellä mainitut tutsi-naiset oli surmattu. Francois Mushimiyamana oli hakannut Emmanuelin nuijalla kuoliaaksi. Mushimiyamana oli tappanut myös naiset nuijan iskulla. Bazaramba ei ollut ollut paikalla, kun Emmanuel ja muut oli tapettu. Ruzigamanzin mukaan Bazaramba oli palkinnut Mushimiyamanan, joka oli löytänyt Emmanuelin patjan, myöhemmin tarjoamalla tälle olutta.

Syyttäjän todistaja **Viateur Rubumba** on kertonut asuneensa vuonna 1994 Nyakizun kunnan Maraba-sektorissa. Ennen puoluepoliittista toimintaa hän oli ollut solun johtaja. Solussa asuvat ihmiset olivat valinneet hänet tähän tehtävään. Rubumba on kertonut tuntevansa Bazaramban.

Bazaramba oli ollut osallinen joukkotuhontatapahtumiin Nyakizussa. Bazaramba oli se, joka oli antanut Rubumballe, Mushimiyamanalle, Viateur Kambandalle, Clementille ja Ruzigamanzille käskyn tappaa Emmanuel -niminen mies, koska hän oli tutsi. Emmanuel oli ollut opettajana samassa käsityökoulussa kuin Bazaramba.

Edellä mainittu joukko oli ollut Muganossa, kun sinne oli tullut paikalle eräs ambulanssikuski nimeltä Johnson. Hän oli kertonut Birambossa olevista inyenzeistä, jotka oli pitänyt tappaa. Johnson oli kertonut Bazaramban antaneen tämän käskyn. Kun joukko oli mennyt Biramboon, he eivät olleet löytäneet mitään inyenziä, vaan tutseja. Koska tutsien tappaminen oli alkanut sinä päivänä, joukko oli alkanut tappamaan tutseja. Emmanuelin kohdalla oli kuitenkin epäröity, koska hän oli henkilökorttinsa mukaan ollut hutu. Bazaramba oli kuitenkin sanonut tuntevansa Emmanuelin, ja että tämä oli tutsi. Emmanuel oli ollut opettajana siinä koulussa, jossa Bazaramba oli toiminut rehtorina. Bazaramban kehotuksesta Rubumba ja muut olivat surmanneet Emmanuelin Nyantangassa. Lähettyvillä oli ollut yksi nainen nimeltään Dina, joka oli työskennellyt terveyskeskuksessa, agronomin vaimo ja yksi nuori tyttö, joka oli ollut Dinalla töissä. Lisäksi yksi lapsi oli surmattu Gisengi-laaksossa. Nämä oli surmattu lyömällä piikkinuijalla. Bazaramba oli ollut koko ajan itse paikalla.

Syyttäjän todistaja **Jean Marie Byiringiron** mukaan Bazaramba oli saanut ihmiset yhteen tappamaan tutseja. Hän oli ollut yksi aloitteentekijöistä. Byiringiron mukaan 15.4.1994 kello 9-10 välillä poliisimies oli tullut poliisilaitokselta polkupyörällä kertoen ihmisille, että heidän täytyy suojella turvallisuuttaan. Tämän jälkeen Bazaramba oli tullut paikalle Ignacen ja Lazare Kobagayan kanssa. He olivat kehottaneet kaikkia sulkemaan talojensa ovet ja hakeneet ihmisiä kadulle ko-

koukseen. Kysyttäessä Byiringiro kertoi, että myös Viateur Kambanda oli ollut läsnä kokouksessa. Kaiken kaikkiaan kokoukseen osallistui 50-60 ihmistä. Kokous oli pidetty Kobagayan ja Bazaramban talojen välissä ja se oli kestänyt vain 10 minuuttia. Kokouksen pääpuhuja oli ollut Bazaramba. Kokouksessa oli sanottu, että sota oli alkanut ja että tutseja piti tappaa. Yksi Byiringirolle tuntematon henkilö oli pitänyt puheenvuoron, jossa hän oli ollut tutsien tappamista vastaan. Kokousväkeä kehoitettiin tappamaan Emmanuel, joka oli opettaja, sekä eräs maanviljelijä, jotka molemmat olivat tutseja. Nämä kaksi olivat ainoat tiedetyt tutsit, jotka olivat olleet läsnä kokouksessa sinä aamuna.

Bazaramba oli sanonut kokousväelle: Kysykää Lazarelta, miksi tutsit pitää tappaa." Lazare oli vastannut Bazaramballe: "Anna olla, nämä ovat niin nuoria, eivät he ymmärrä." Bazaramba oli sanonut, että tutsit piti tappaa, koska he olivat vihollisia. Jos tutseja ei tapettaisi, he ottaisivat maan valtaansa. Koska väkijoukko ei kuitenkaan suostunut tappamaan tutseja, heitä kehoitettiin menemään vuorelle polttamaan tutsien taloja. Henkilöä nimeltä Alfonse käskettiin menemään isoveljensä kauppaan hakemaan tulitikkuja. Kun Alfonse oli tuonut tulitikut, kokoukseen osallistunut joukko oli mennyt Bazaramban kioskin kautta vuorelle polttamaan tutsien taloja. Bazaramba oli ottanut lisää tulitikkuja kioskista. Byiringiro oli itse ollut mukana polttamassa taloja, kuten muutkin kokoukseen osallistujat. Kokouksessa Emmanuel oli sanonut, ettei hän ole tutsi vaan hutu. Kun hänen henkilökorttinsa oli tarkastettu, siitä oli ilmennyt, että hän oli hutu. Siksi myös Emmanuelille oli annettu tulitikkuja ja hänetkin oli käsketty polttamaan tutsien taloja.

Byiringiron mukaan Emmanuel oli lähtenyt mukaan, koska muuten hänet olisi tapettu heti. Illalla kylän keskustassa oli kuitenkin ollut hyökkäys, jossa Emmanuel oli kuollut. Byiringiro oli nähnyt, kuinka kylältä oli tullut ihmisiä, joilla oli ollut hallussaan Emmanuelin tavaroita, muun muassa patja ja tuoleja. Byiringiro oli kysynyt, mitä oli tapahtunut, ja hänelle oli kerrottu, että he olivat tappaneet Emmanuelin, koska tämä oli ollut tutsi. Byiringirolle oli sanottu "Kuinka voitte viettää koko päivän tällaisen vihollisen kanssa, hänhän olisi voinut tappaa teidät". Byiringiron mukaan Bazaramba ei ollut ollut tässä tapahtumassa mukana. Bazaramba oli kuitenkin alun alkaen käskennyt tappaa Emmanuelin.

Vastaajan todistaja VASA 5 on kertonut, että ennen kuin Emmanuel oli kuollut, hän oli tullut Birambon torille tapaamaan ystäväänsä ja tervehtinyt samalla todistajan perhettä. Sieltä Emmanuel oli lähtenyt kohti Rushunguriroa. VASA 5:lle on kerrottu, että Emmanuel oli kohdannut torilla Kibangusta tulleen lehmiä ja possuja Nyakizu-vuorelta varastaneen rosvoryhmän. Emmanuel oli viety jonnekin, kun taloja oli menty polttamaan. Tämän jälkeen roistot ja Emmanuel olivat menneet Emmanuelin luokse. Todistaja ei ollut ymmärtänyt, miten Francois Mushimiyamana oli päätenyt siihen rosvoryhmään. Puolen päivän jälkeen todistaja oli nähnyt kotoaan, että Emmanuelin talolla oli ollut paljon ihmisiä. Todistaja ja hänen isoveljensä olivat keskustelleet asiasta ja päättäneet etsiä Birambon torilta paikkaa, johon he olisivat voineet piilottaa tutsi-äitinsä. Todistajan isovelji oli jäänyt äitinsä luokse ja todistaja oli lähtenyt Birambon torille. Hän oli huomannut, että Emmanuelin luona oli ollut paljon ihmisiä, Dinakin oli ollut siellä. VASA 5 oli lähtenyt nopeasti kohti terveyseskusta. Palatessaan takaisin hän oli nähnyt, kuinka Mushimiyamana oli laittanut Emmanuelin ja Dinan istumaan tielle. Mushimiyamanalla oli ollut nuija kädessään, jolla hän oli lyönyt Emmanuelin ja Dinan kuoliaaksi. Tämän jälkeen Mushimiyamana oli vienyt ruumiit läheiseen metsikköön. Todistaja oli jatkanut matkaansa, ja kun hän oli ohittanut joukon hänen ja Mushimiyaman katseet olivat kohdanneet. Silloin Mushimiyamana oli sanonut todistajalle: "Nyt puuttuu vain yksi tutsi, joka pitää surmata, ja se on sinun äitisi." Todistaja oli kiirehtinyt kotiinsa ja puhunut asiasta isoveljensä kanssa. Todistaja ja hänen veljensä olivat päättäneet käydä Lazaren, Mbandan ja Bazaramban luona kysymässä neuvoa, koska he olivat olleet heille kuin vanhempia. Todistaja oli kysynyt Lazarolta, Mbandalta ja Bazarambalta, miksi todistajan äiti oli haluttu tappaa. Kun todistajalta kysyttiin erikseen, oliko hän aivan varma että Bazaramba oli ollut paikalla tuolloin todistaja vastasi että kyllä, näin on tapahtunut. Lazaro, Mbanda ja Bazaramba olivat sanoneet todistajalle ja hänen veljelleen, etteivät he tienneet mitä oli tapahtunut ja he olivat kehottaneet todistajaa ja hänen veljeään lähtemään kotiinsa, jonne he tulisivat myöhemmin käymään. Myöhemmin Laza-

ro, Mbanda ja Bazaramba olivat sanoneet, että todistajan äidin olisi parasta mennä terveyskeskukseen piiloon, niin kuin tämä sitten oli mennytkin.

Vastaajan todistaja **Johnson Nshirimana** on kertonut, että hän oli tuntenut Emmanuel-nimisen opettajan Nyakizussa. Nshirimana oli nähnyt, kun tämä oli kuollut. Nshirimana oli ollut menossa torille oikopolkua pitkin, koska oli ollut sota. Ollessaan Emmanuelin talon alapuolella Nshirimana oli kuullut melua. Emmanuel oli ollut sellaisten ihmisten kanssa, jotka olivat olleet polttamassa taloja. Kun he olivat palanneet, muu joukko oli kääntynyt Emmanuelia vastaan ja kutsunut häntä inkotanyiksi. Joukko oli mennyt Emmanuelin luokse tarkastamaan, oliko hänellä jotain aseita. He olivat ottaneet Emmanuelin omaisuuden ja tappaneet hänet kolmen tien risteyksessä. Kun kaksi naista oli tullut katsomaan, mitä paikalla oli tapahtunut, myös heidät oli tapettu samassa risteyksessä. Nshirimana oli tunnistanut tappajien joukosta Francois Mushimiyamanan. Hänet Nshirimana oli tuntenut torilta olevana kauppiana. Bazaramba ei ollut ollut läsnä näissä tapahtumissa.

Nshirimana sanoi muistavansa, että hän oli ennen edellä mainittuja tapahtumia samana päivänä noin klo 16 vienyt Bazaramban Rusadanzan luokse Kibanguun. Tätä ennen noin klo 12 Nshirimana oli vienyt Bazaramban ja Immaculéen lapset Nkakwaan Immaculéen vanhempien luokse. Todistaja ei muistanut lasten lukumäärää. Todistaja oli käynyt Immaculéen vanhempien luona aikaisemminkin.

Vastaajan todistaja **VASA 10** on kertonut vuonna 1993 opiskelleensa Gikongorossa ja käyneensä Nyakizussa vain loma-aikoina. Joulukuussa 1993 hän oli ollut lomalla kaksi viikkoa, minkä jälkeen hän oli palannut Nyakizuun vasta pääsiäislomalle. Todistaja oli nähnyt Bazaramban usein pääsiäislomallaan 1994. Bazaramba oli asunut hyvin lähellä seurakunnan tiloja, jossa todistaja oli asunut. Todistaja oli ollut lomalla viikon, kun presidentin kone oli ammuttu alas. Koneen alasampuminen oli pelästyttänyt ihmiset, eikä kukaan ollut uskaltanut enää mennä töihin. Ihmisille oli sanottu, että inkotanyi eli tutsit olivat ampuneet koneen alas, ja tästä oli syntynyt jännitteitä ja levottomuutta tutsien ja hutujen välillä. Todistajan mukaan hänen alueillaan ei ensin ollut ollut tapoja, sillä Butaren prefekti oli ollut tutsi. Valtio oli kuitenkin erottanut tämän prefektin, minkä jälkeen levottomuudet olivat alkaneet myös sillä alueella.

Todistaja ei tiennyt, oliko Bazaramba nähnyt, kun Mushimiyamana oli tappanut Dinan, joka oli työskennellyt terveyskeskuksessa, agronomin vaimon sekä miehen nimeltä Emmanuel. Nämä henkilöt oli tapettu seurakunnan alueella tienristeyksessä, ja todistaja oli itse nähnyt tapot. Todistajan mukaan paikalla ei tuolloin ollut ollut paljon ihmisiä, mutta todistaja ei tiennyt, oliko Bazaramba ollut sellaisen etäisyyden päässä, että hän oli nähnyt tapahtumat kauempaa. Mushimiyamanan ja todistajan lisäksi paikalla oli ollut kirkon pastori ja muitakin ihmisiä, jotka olivat asuneet kirkon lähellä. Todistajan käsitys oli, että Mushimiyamana oli tehnyt teot yksin. Ihmiset olivat ihmetelleet tätä, koska Mushimiyamana oli tunnettu kauppiana. Sitten oli ajateltu, että ehkä Mushimiyamana oli tehnyt teot saadakseen heidän rahansa. Todistaja on myöhemmin kertonut nähneensä, kuinka Mushimiyamana oli tavannut tiellä Dinan, agronomin vaimon ja Emmanuelin. Nämä kaksi naista Mushimiyamana oli tappanut välittömästi, mutta Emmanuelin hän oli tappanut vasta myöhemmin tämän talon luona. Todistaja ei ollut havainnut, että Emmanuelin tappoa olisi edeltänyt joku keskustelu.

Vastaajan todistaja **Charles Mbanda** on kertonut, että hän ei ollut ollut läsnä kun mies nimeltä Emmanuel oli kuollut, mutta todistaja oli nähnyt ne ihmiset, jotka olivat vieneet Emmanuelin tappavaksi. Tähän joukkoon oli kuulunut Francois Mushimiyamana, Viateur Rubumba ja Jabal. Joukossa oli ollut paljon muitakin, mutta nämä henkilöt todistaja muisti. Todistaja oli itse ollut autossa, kun hän oli nähnyt tämän tapahtuman, eikä hän ollut noussut autosta pois.

Vastaajan todistaja **Joy Sifa** on kertonut kuulleensa terveyskeskuksessa ollessaan, että Dinan tappaja oli ollut henkilö nimeltä Francois Mushimiyamana.

Näytön arviointi

Todistajien pääosin yhdenmukaisten kertomusten perusteella Bazaramba on pyytänyt mm. Muganon alueella olleita hutuja Nyantangaan UEBR:n eli Ruandan baptistikirkon keskuksen luo, missä Bazaramban mukaan oli havaittu inyenzejä. Siellä ei ole kuitenkaan tavattu varsinaisia RPF:n vihollisotilaita tai heille myötämielisiä sotilaallisia joukkoja, vaan siviilihenkilöitä, jotka ovat olleet etniseltä taustaltaan tutseja. Karasiran kertomalla tavalla UEBR keskuksen sisältä on tuotu paikalle keskuksen edessä jo olleen talojen polttamiseen saman päivän aamuna osallistuneen Emmanuelin lisäksi Emmanuelin vaimo Dina, agronomin vaimo Agnes sekä tuntemattomaksi jäänyt tutsinainen, joka mahdollisesti on ollut Dinan veljentytär. Paul Karasira on kertoessaan Emmanuel Rukuenzista tarkoittanut Emmanuel Habonimanaa. Kyseessä on ollut opettaja siitä koulusta, jonka rehtori Bazaramba oli ollut.

Rubumba, Ruzigamanzi, Gasarasi ja Banganakwinshi ovat kertoneet Bazaramban antamasta käskystä surmata ainakin Emmanuel Habonimana. Väitetty käsky on annettu perjantaina 15.4.1994, jolloin tutsien talojen polttaminen ja tutsien tappaminen seudulla on alkanut. Emmanuelin kohdalla oli esiintynyt epävarmuutta, koska hän oli osallistunut tutsien talojen polttamiseen ja hänellä oli ollut sellainen henkilökortti, joka osoitti hänen olevan hutu. Bazaramba on tuntenut kanssaan samassa työpaikassa työskennelleen Emmanuelin parhaiten ja nimennyt hänet tutsiksi, mikä jo sinällään kyseisessä yhteydessä on merkinnyt Emmanuelille välitöntä hengenvaaraa. Banganakwinshin mukaan Emmanuel oli pyytänyt armoa, mutta Bazaramba oli sanonut tappavansa sen, joka ei suostu tappamaan häntä. Ruzigamanzin mukaan Bazaramban käsky oli koskenut kaikkia paikalle tuotuja tutsihenkilöitä, joita Bazaramba ei ollut enää halunnut nähdä. Gasarasi on kertonut vastaavalla tavalla.

Nshirimanan kertomus puhuu syytettä vastaan. Hänen kertomuksensa tarkkoine kellonaikoineen Bazaramban Kibanguun viemisen suhteen ei ole muiden muistikuvien tarkkuuteen nähden kovin uskottava. Nshirimanan kertomus on ristiriidassa Bazaramban itsensä ja VASA 5:n kertomuksesta ilmenevien seikkojen kanssa. VASA 5 on kertonut tavanneensa Bazaramban pian Emmanuelin surman jälkeen Birambossa. Todistajan muistikuva vaikuttaa luotettavalta, koska Mushimiyamana oli tätä ennen uhannut tappaa todistajan tutsi-äidin ja asia on uskottavasti jäänyt todistajan mieleen. Bazaramba itse on kertonut olleensa kotonaan eikä siis Kibangussa, kun agronomi oli tullut kertomaan vaimonsa sekä Emmanuelin ja Dinan surmista.

VASA 5 ja VASA 10 kertomukset puhuvat myös syytettä vastaan siinä suhteessa, että he eivät ole nähneet Bazaramban antaneen tilanteessa käskyjä tai muutenkaan osallistuneen surmatekoihin. Kysymys voi olla siitäkin, että kyseiset todistajat ovat tehneet havaintoja tapahtumista vasta myöhemmässä vaiheessa. VASA 10 kertomus ei poissulje sitä mahdollisuutta, että Bazaramba on ollut tapahtumahetkellä lähettyvillä. VASA 5 ja VASA 10 ovat kertoneet eri tavalla Emmanuelin surmasta.

Todistelun yleistä luotettavuutta koskevassa osiossa tarkemmin kerrotulla tavalla on mahdollista, että gacaca-menettelyssä oman tuomion merkittävän lyhentämisen toivossa on tehty myös vääriä ilmiantoja. Syytettä vahvimmin tukevista todistajista Rubumba, Ruzigamanzi, Gasarasi ja Banganakwinshi ovat olleet useita vuosia vangittuina ja läpikäyneet gacaca-menettelyn. Rubumba on ollut vangittuna vuodesta 2000 lukien noin seitsemän vuotta. Hänen gacaca-oikeudenkäyntinsä oli ollut vuonna 2008. Ruzigamanzi on ollut vangittuna vuodesta 1997 lukien noin 10 vuotta. Hän oli saanut gacacassa 12 vuoden tuomion ja päässyt oikeudenkäynnin jälkeen vapaaksi. Gasarasi on ollut vangittuna 1997-2005. Banganakwinshi on ollut vangittuna vuodesta 2000 lukien lähes kahdeksan vuotta. Hän on saanut gacacassa 10 vuoden tuomion vuonna 2007. Edellä mainituista todistajista vain Gasarasi on kertonut tulleen pahoinpidellyksi pidättämisen yhteydessä. Tuolloin häneltä ei ollut kysytty mitään Bazarambasta. Todistajien kuulemisesta on jäänyt se vaikutelma, että he ovat kertoneet tapahtumista ilman ulkoista pakkoa. Heillä on ollut kaikilla samasta tapahtu-

makokonaisuudesta omakohtaisia ensikäden tietoja. Heidän havaintonsa tapahtumista ja Bazaramban osuudesta ovat myös oleellisilta osin yhteneväisiä. Heidän kertomuksiaan on pidetty kokonaisarviointissa luotettavina, vaikka todistelun yleiseen luotettavuuteen kohdistuukin osaksi perusteltua epäilyä.

Johtopäätökset

Bazaramba on kiistäessään syytteen, kertonut olleensa käsiteltyjen tapahtumien aikaan joko Kibangussa sijaitsevassa kappelissa tai kotonaan. Bazaramban alibia koskevassa osiossa (IV 7.1) kerrotulla tavalla Bazaramballa on ollut mahdollisuus osallistua syytteessä väitettyyn tekoon.

Erityisesti Rubumban, Ruzigamanzin, Gasarasin ja Banganakwinshin kertomusten perusteella asiassa on selvitetty, että Bazaramba on käskenyt ja yllyttänyt huhtikuun puolivälissä 1994 surmata Emmanuel Habonimanan, tämän tutsivaimon Dinan ja Agnes Mukamutesi -nimisen tutsinaisen sekä heidän seurassaan olleen tuntemattomaksi jääneen tutsinaisen. Käskyn ja yllyttämisen seurauksena uhrin on surmattu erilaisilla aseilla kuten nuijilla ja miekoilla. Käskyt on annettu tilanteessa, jossa tarkoitus on ollut kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit.

Todistajien kertomukset siitä, oliko Bazaramba ollut paikalla surmien tapahtuessa, ovat ristiriitaisia. Sillä seikalla, onko Bazaramba antamansa tutsien surmaamista tarkoittavan käskyn jälkeen jäänyt paikalle, ei ole asian ratkaisemisen osalta olennaista oikeudellista merkitystä.

7.3.2.3 Syytteen kohta A (iii)

Syyte ja vastaus

Bazaramba on tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit käskenyt hutuja surmaamaan tutseja sekä maltillisina tunnettuja hutuja seuraavasti:

(iii) Syytteen mukaan Bazaramba on huhtikuun puolenvälin jälkeen käskenyt surmata Bellansilla Mugagashugi -nimisen tutsinaisen. Käskyn seurauksena ja Bazaramban läsnä ollessa nainen surmattiin joko nuijalla lyömällä tai keihäällä lävistämällä.

Bazaramba on kiistänyt syytteen.

Näyttö

Bazaramban mukaan RPF-sissien etenemisestä annettujen uutisten vuoksi paikkakunnan ihmiset olivat ryhtyneet pakenemaan ja piiloutumaan 14.4.1994. Osa ihmisistä oli piiloutunut Nyantangan terveysasemalle, osa oli paennut kauemmas. Terveysaseman sisäpihalle piiloutuneiden joukossa oli ollut sekä hutuja että tutseja. Myös Bazaramban perhe oli piiloutunut sinne. Ihmisiä oli ollut paikalla noin 100, suurin osa oli naisia ja lapsia. Radion mukaan RPF oli vallannut koko maan. Tilanne oli ollut niin jännittynyt, että pienikin liike yön aikana oli saanut kaikki paniikkiin. Ihmiset olivat olleet todella kauhuissaan. Koska terveysasema oli sijainnut laaksossa, seuraavana päivänä oli pää-

tetty siirtyä piiloon korkeammalle paikalle, josta oli kyennyt näkemään mahdollisen hyökkäyksen paremmin. Siksi joukko oli siirtynyt piiloon katolilaiseen kappeliin Kibangussa. Siellä joukon kimppuun oli kuitenkin hyökätty, ja se oli palannut takaisin Nyantangan terveysasemalle.

Terveysasemalla oli ollut piileksimässä kolme tutsinaista, Bellansilla Mugagashugi, Francine ja Virginie. Bazaramba oli keskustellut asiasta vaimonsa kanssa ja he olivat päättäneet piilottaa naiset terveysaseman synnytyssaliin, jonne hyökkääjät eivät ehkä olisi menneet. Bazaramba oli tuntenut

heistä ennestään Mugagashugin, joka oli hänen sukulaisensa, mutta toisia naisia hän ei ollut varsinaisesti tuntenut.

Kun naiset oli piilotettu, Bazaramba oli päättänyt lähteä perheineen kotiin. Bazaramban perhe oli ollut hyvin peloissaan, eivätkä he olleet aluksi uskaltaneet poistua talosta. Bazaramba oli päättänyt perheensä kanssa lähteä talostaan uuteen piilopaikkaan Kibanguun. Koska oli mahdollista, että hyökkääjät saattaisivat tulla hänen talolleen tai terveysasemalle etsimään piilotettuja tutseja, oli hän vaimonsa kanssa päättänyt, että Mugagashugi oli tullut piilottaa toiseen paikkaan. Virginie ja Francine olivat menneet appivanhempien luokse. Bazaramba ja hänen vaimonsa Immaculée Kamuhanda olivat paenneet neljän kilometrin päähän ystävänsä Joseph Rusadanzan luokse piiloon. Rusadanzalla oli ollut kaksi vaimoa ja iso talo. Perheeseen oli kuulunut paljon väkeä. Bazaramba ja hänen vaimonsa olivat majoittuneet Skolastics-nimisen vaimon luokse. Skolasticsin ja Josephin lapsen nimi oli Jean Mukama.

Syyttäjän todistaja **Antoine Ibambasi** on kertonut, että Bazaramba oli ollut mukana vuoden 1994 joukkotuhontatapahtumissa. Ibambasin mukaan Bazaramballa oli ollut siihen aikaan arvovaltaa kuin sektorin johtajalla. Bazaramba oli ollut vastuussa alueen turvallisuudesta ja hän oli ollut hyökkääjien johtaja. Ibambasi tiesi kuka oli Bellansilla Mugagashugi. Hänet oli haudattu Bazaramban kioskin lähelle. Mugagashugi oli kuulunut samaan perheeseen kuin Bazaramba ottoisänsä kautta. Kun hyökkäykset olivat alkaneet, Mugagashugi oli lapsensa kanssa paennut Bazaramban luokse Biramboon. Saavuttuaan sinne Mugagashugi oli mennyt Bazaramban vaimon työpaikalle Nyantangan terveyskeskukseen piiloon, ja hänen poikansa oli juossut kouluun. Poikaa oli lyöty viidakko-veitsellä niskaan, ja hän oli kuollut myöhemmin Punaisen Ristin sairaalassa. Gacaca-tuomistui-messa kuullut todistajat olivat kertoneet, että Mugagashugi oli ensin piileskellyt muiden kanssa terveyskeskuksessa, mutta sitten Bazaramba oli kutsunut Mugagashugin piiloon omaan kotiinsa, koska Mugagashugi oli hänen sukulaisensa. Sen sijaan, että Bazaramba olisi piilottanut Mugagashugin, hän oli lähettänyt miehet tappamaan hänet. Tällä aikaa Bazaramba oli ollut nukkumassa omassa sängyssään. Ibambasin mielestä oli vaikea ymmärtää, kuinka Bazaramba oli kääntynyt tutseja vastaan eikä ollut huolehtinut ottoisänsä John Nyunzugurun lapsista. Ne tutsit, joita Bazaramba oli muka yrittänyt piilotella, ovat nyt kaikki kuolleet. Ibambasi ihmetteli, miksi Bazaramba ei ollut voinut ottaa heitä piiloon omaan kotiinsa. Bazaramba oli baarissa tullut sanomaan Ibambasille, että kyllähän tämän oli täytynyt osata odottaa, mitä tulisi tapahtumaan.

Syyttäjän todistaja **Mathias Munyaneza** on kertonut, että Bazaramban vaimo oli piilottanut Bellansilla Mugagashugi -nimisen naisen terveyskeskukseen. Bazaramballa oli ollut velvollisuus hoitaa Mugagashugin isän perhettä, koska Mugagashugin isä oli antanut Bazaramballe maatilan ja ottanut Bazaramban ottopojakseen. Bazaramba oli rakentanut Mugagashugin isän talon ja maksanut palkan niille ihmisille, jotka viljelivät heidän maataan.

Munyanezan mukaan Bazaramba ja Kabayiza olivat sodan lopussa menneet yhdessä terveyskeskukseen noin kello viiden aikaan aamulla sanomaan Mugagashugille, että tämä oli saattanut lähteä rauhassa omaan kotiinsa. Munyaneza oli nähnyt heidät kävelemässä torin ohi. Bazaramballa oli ollut mukanaan sinä päivänä sellainen ase, jota oli ennen käytetty kävelykeppinä ja sodan aikana aseena. Se oli ollut kuin keihäs väärinpäin. Kabayizalla oli ollut pitkäpiippuinen kivääri, joka ei kuitenkaan ollut Kalashnikov.

Bazaramba oli määrännyt interahamwen etsimään ja tappamaan Mugagashugin. Munyanezan mukaan hän oli ollut interahamwen mukana, kun interahamwe oli löytänyt Mugagashugin tämän kodin ulkopuolelta. Mugagashugi oli nähtyään, että interahamwe oli ollut tulossa paikalle, mennyt piiloon puuhun tai pensaaseen. Interahamwe oli ottanut Mugagashugin kiinni. Mugagashugi oli kysynyt interahamwelta, missä hänen lapsensa olivat. Interahamwe oli ottanut Mugagashugin mukaansa, mutta Mugagashugi oli lähtenyt juoksemaan Bazaramban taloa kohti huutaen, että hän menee veljensä luokse. Mugagashugi oli kuitenkin tapettu miekan iskulla ennen kuin hän oli ehtinyt Bazaramban talolle. Hän oli kuollut heti. Surmatyön oli tehnyt Narcisse Murindabigwi. Bazaramba

oli ollut silloin vielä torilla. Todistaja ei ollut tiennyt, että Mugagashugi oli ollut terveyskeskuksessa piilossa. Kukaan ei ollut tiennyt sitä.

Mugagashugin juostessa pakoon interahamwea hän oli huutanut Bazaramban kertoneen hänelle, että hän oli voinut palata kotiinsa. Lisäksi Munyaneza oli kuullut Bazaramban ja Kabayizan keskustelleen asiasta, kun he olivat palanneet terveyskeskuksesta samana aamuna noin puoli kahdeksan aikaan. Heillä oli yhä ollut samat aseet kädessään kuin aiemmin aamulla. Hyökkäävä ryhmä oli tässä vaiheessa jo kokoontunut Nyantangan tien varrelle vesihanan luokse. Hyökkäävä ryhmä oli ollut iso ja siinä olleet ihmiset olivat tulleet Kibangusta. Munyaneza oli tuntenut joitain henkilöitä tästä ryhmästä, esimerkiksi Martinin ja Bertinin. Koska henkilöitä oli ollut niin monia, hän ei ole muistanut, ketkä kaikki olivat olleet mukana. Interahamwe oli kysynyt Munyanezalta, oliko hän piilotellut talossaan inyenzeja ja ottanut hänet mukaansa.

Syyttäjän todistaja **Valens Murindangabo** on kertonut, että yhtenä päivänä sodan aikana nainen nimeltä Bellansilla Mugagashugi, joka oli myös John Nyunzugurun tytär, oli ollut menossa Rusungurirosta Bazaramban luokse. Hän oli vaikuttanut siltä, kuin häntä olisi pahoinpidelty nuijalla. Mugagashugi oli pyytänyt saada olla rauhassa ja kertonut menneensä hakemaan vettä veljensä Bazaramban luota. Bazaramba oli kieltänyt Mugagashugia tulemasta sisään taloonsa ja kysynyt tältä, mitä oli tapahtunut. Sen jälkeen Bazaramba oli liittynyt siihen ryhmään, joka oli ajanut takaa Mugagashugia. Bazarambaa oli kuiskannut jotakin eräälle Kibangusta olevalle miehelle, jota Murindangabo ei ollut tuntenut. Tämän jälkeen mies oli ottanut otti miekan ja työntänyt sen Mugagashugiin, joka oli kaatunut maahan. Bazaramba oli pyytänyt nuijan vieressään olleelta mieheltä ja hakannut sillä Mugagashugia. Paikalla oli ollut paljon ihmisiä. Murindangabo oli itse seurannut tapahtunutta Birambon torilla noin 20 metrin etäisyydeltä. Murindangabon mukaan hän ei ollut muistanut Mugagashugin tappoa vuonna 2006, kun Ruandan syyttäviviranomainen (Parquet Generale) oli kuulustellut häntä. Kuulustelu oli tehty vankilassa, eikä vangeille oltu annettu paljoakaan aikaa kertomuksille. Murindangabon mukaan häntä on yritetty saada muuttamaan kertomustaan muun muassa Jean de Dieu Manirahon, Bazaramban vaimon, burundilaisen poliisin ja Bazaramban puolustajan Ville Hoikkalan toimesta.

Vastaja todistaja **Immaculée Kamuhanda**, joka on Bazaramban vaimo, on kertonut, että John Nyunzugurun sukulaiset olivat kateellisia Nyunzugurulle siitä, että Bazaramba oli auttanut häntä. Syyttäjän nimeämistä todistajista Nyunzugurun sukulaisia olivat ainakin Antoine Ibambasi, Augustin Karambizi, Apollinaire Rugimbana, Ildephonse Rwibasira, Lavelian Rwaduka ja Mathias Munyaneza. John Nyunzuguru oli tutsi, johon Bazaramba oli tutustunut tämän pojan Gateran kautta. Nyunzuguru oli adoptoinut Bazaramban. Bazarambasta oli tullut perheen päämies ja hänen velvollisuutensa oli ollut pitää huolta perheen jäsenistä ja antaa heille ohjeita ja neuvoja. Bazaramba oli monin tavoin auttanut Nyunzugurun lapsia Gateraa, Bellansilla Mugagashugia sekä Odette Samurangaa. Lisäksi Bazaramba oli auttanut muita Nyunzugurun sukulaisia kuten Ibambasia, Karambizia ja Rwibasiraa.

Kamuhanda oli levottomuuksien alettua piilottanut muiden ohella Mugagashugin johtamaansa terveyskeskukseen, minkä jälkeen Kamuhanda ja Bazaramba olivat palanneet kotiinsa. Kamuhandan mukaan Bazaramba oli ollut kotona koko yön sekä kahdesta kolmeen seuraavaa päivää, koska ulkona oli ollut rauhatonta. Kamuhanda ei ollut nähnyt Bazaramban poistuvan mihinkään tänä aikana, vaan hän oli ollut koko ajan joko talon sisällä tai sisäpihalla.

Kamuhandan mukaan hänen perheensä oli ollut niin peloissaan, että he olivat lähteneet kotoaan Kibanguun piiloon noin kahden viikon ajaksi Rusadanza -nimisen henkilön luokse. Bazaramba oli ollut piilopaikassa koko ajan. Hän oli poistunut talosta vain kerran tai kaksi Kamuhandan seurassa, kun tätä oli tultu hakemaan terveyskeskukseen töihin. Bazaramba oli odottanut Kamuhandaa terveyskeskuksessa sillä aikaa, kun tämä oli tehnyt töitä. Kamuhanda oli käynyt kerran terveyskeskuksessa yksin, kun synnyttämässä ollut nainen oli tullut hakemaan häntä apuun. Rusadanzan poika Jean Mukama oli ollut myös talossa, mutta joskus hän oli käynyt ulkona tapaamassa muita nuoria.

Lisäksi Mukama oli kauppias, joka harjoitti liiketoimintaa muun ohella Burundin rajalla, jossa hän oli käynyt silloin tällöin.

Kamuhandan mukaan tilanne oli pahentunut, kun Mugagashugi oli tapettu. Tappajat olivat tulleet hakemaan häntä Kamuhandan ja Bazaramban kotoa. Kamuhandan mukaan hänellä ja Bazaramballa oli ollut tuolloin kaksi taloa, toinen Birambossa ja toinen Rushungurirossa. Kamuhandalle ja Bazaramballe oli kerrottu, että Mugagashugi oli haettu Rushunguriron talosta ja tapettu. He olivat saaneet tiedon asiasta ensin Kibanguun. Biramboon palaamisen jälkeen kyläläisetkin olivat kertoneet asiasta heille.

Syyttäjän todistajan **Francois Mushimiyamanan** käsityksen mukaan Bazaramba oli ollut osallinen kolmen naisen surmaan siksi, että nämä olivat olleet piilossa Nyantangan terveyskeskuksessa, jota Bazaramba ja hänen vaimonsa olivat johtaneet. Bazaramba oli ollut mukana ryhmässä, joka oli mennyt sanomaan näille naisille, että piilosta oli ollut turvallista poistua, vaikka heitä varten oli järjestetty tapporyhmä. Todistajan mukaan Bazaramba oli paikalla, kun nämä kolme naista tapettiin.

Syyttäjän todistaja **Martin Ntahnkinye** on kertonut asuneensa vuonna 1994 Rushungurirossa, Maraba-sektorissa. Hän oli tuntenut Bazaramban, joka oli toiminut käsityökoulun rehtorina. Hänen ja Bazaramban talojen välillä oli 15 minuutin kävelymatka. Ntahnkinye oli myös kuullut, että Bazaramba oli ollut baptistikirkkojen nuorisajohtaja. Ntahnkinye on kertonut, että hän oli kuullut Bazaramban osallisuudesta joukkotuhontatekoihin tietojen keruuta koskevista tilaisuuksista. Hän ei itse ollut nähnyt, että Bazaramba olisi tappanut ketään.

Kun sota oli alkanut perjantaina kello 11 aikoihin aamupäivällä, Mugagashugi ja hänen kolme lastaan olivat menneet turvaan Bazaramban luokse, koska Bazaramba oli hänen veljensä. Tiistaina 19.4. aamupäivällä Ntahnkinye oli lähtenyt Birambon torilta kotiinsa päin tarkastamaan, ettei hänen talonsa ovia ollut hajotettu. Kun hän oli saapunut kotiinsa, hän oli nähnyt talonsa ja Mugagashugin talon vieressä miehiä, jotka olivat kysyneet Mugagashugilta, missä hän oli ollut koko sen ajan. Mugagashugi oli vastannut että hän oli ollut Nyantangan terveyskeskuksen synnytysosastolla, jonne Bazaramban perhe oli laittanut hänet piiloon. Maanantai-iltana Bazaramba oli kuitenkin tullut kertomaan Mugagashugille, että sota oli loppunut ja Mugagashugi oli voinut lähteä takaisin kotiinsa. Maanantai-iltana Mugagashugi oli kuitenkin kuullut ihmisten puhuvan, ja hän oli pelästynyt ja piiloutunut. Tiistaina Mugagashugi oli lähtenyt kotiinsa. Hän oli käskenyt naapurin kertomaan Bazaramballe, ettei sota vielä ollutkaan loppu.

Kun Mugagashugi oli ollut menossa Bazaramban talolle, hän oli tavannut kaksi miestä Kibangusta, jotka olivat kysyneet mihin Mugagashugi oli ollut menossa. Mugagashugi oli vastannut, että hän oli ollut menossa Bazaramban luokse hakemaan vettä. Miehet olivat surmanneet hänet keihäällä ja viidakkoveitsellä lähelle Bazaramban taloa. Ntahnkinyen mukaan Bazaramba ei ollut ollut paikalla kun tämä oli tapahtunut. Bazaramba ei tullut paikalle myöskään silloin, kun nainen haudattiin.

Vastaajan todistaja **Joy Evangelique Sifa** on kertonut miehensä kuoleman jälkeen muuttaneensa Kigalista Nyakizuun Birambon torin reunalle Bazaramban talon viereen. Sifa oli toiminut opettajana Nyantangan ala-asteella. Sifa itse oli etniseltä taustaltaan tutsi. Hänen miehensä ja äitinsä olivat olleet hutuja.

Sifan suhde Bazarambaan ja tämän perheeseen oli ollut rauhanomainen, he olivat olleet kuin yhtä perhettä. Jos tarvetta oli, he olivat antaneet toisilleen vettä ja polttopuita. Sillä seikalla, että Bazaramba oli hutu ja Sifa tutsi, ei ollut mitään merkitystä eikä se aiheuttanut heidän välilleen mitään ongelmia.

Muutettuaan Biramboon Sifa oli saanut kuulla, että Bazaramba oli Nyunzugurun poika ja että Belansilla Mugagashugi oli hänen sisarensa. Mugagashugi oli käynyt silloin tällöin auttamassa Bazarambaa. Ruandan presidentin lentokoneen alasampumisen 6.4.1994 jälkeen kaikkia oli pelottanut.

Kukaan ei ollut tiennyt, mitä olisi pitänyt tehdä. Maassa oli annettu ulkonaliikkumiskielto, ja suurin osa ihmisistä oli jäänyt kotiinsa. Eräänä päivänä Sifa oli kuullut, kuinka poliisi Silas Nzagtiwami oli tullut pyörällä hänen talonsa ohi Marabasta ja huutanut kovalla äänellä, että Marabassa oli kuollut paljon ihmisiä, ja että inkotanyit olivat tappaneet ihmisiä. Poliisilla oli ollut tuliase. Ihmiset olivat tulleet taloistaan torille ja kaikkia oli pelottanut. Poliisi Silas oli antanut käskyn terveyskeskukseen menemisestä. Sifan mukaan kaikki olivat lähteneet terveyskeskukseen yhdessä naapuriensa ja lapsiensa kanssa, sekä hutut että tutsit. Myös Bazaramba oli ollut mukana. Silaksen puheenvuoron jälkeen oli syntynyt yleinen paniikki ja kaikki olivat lähteneet terveyskeskukseen ilman tavaroitaan. Birambon torilta he olivat pystyneet näkemään, että Rushungurirossa oli ollut taloja tulella.

Sifan mukaan terveyskeskuksessa oli viivytetty pari päivää. Siellä ei ollut tehty mitään erityistä. Kaikkia oli pelottanut, koska he olivat kuulleet, että inkotanyi oli tappanut ihmisiä. Tämän he olivat kuulleet poliisi Silaksen lisäksi mieheltä nimeltä Karimera. Karimera oli puhunut kovalla äänellä, että sota oli alkanut, ja että inkotanyi oli saapunut Rushunguriin. Sifan mukaan sotilaita ei ollut ollut paikalla. Selvää oli kuitenkin ollut, että Dina, Agnes ja Emmanuel oli jo tapettu, ja että esimerkiksi Dinan tappaja oli ollut henkilö nimeltä Francois Mushimiyamana. Tästä Sifa oli kuullut terveyskeskuksessa yhdessä muiden kanssa. Sifa ei terveyskeskuksessa ollessaan ollut tarkkaillut oliko Bazaramba ollut paikalla vai ei.

Karimera oli myös kehottanut terveyskeskuksessa olleita pakenemaan Kibangun kirkkoon. Sifan käsityksen mukaan kaikki olivat lähteneet sinne. Kibangussa oli ollut paljon ihmisiä. Siellä oli myös ollut ihmisiä, joilla oli ollut perinteisiä aseita, kuten viidakkoveitsiä ja puunuijia. Nämä ihmiset olivat sanoneet, että jos näkyisi inkotanyi-joukkoihin kuuluvia ihmisiä, heidät oli pitänyt pysäyttää eikä päästää Kibanguun. Sifan mukaan inkotanyillä tarkoitettiin tutseja. Kibangussa oli ollut niin paljon ihmisiä, ettei Sifa muistanut oliko hän nähnyt Bazarambaa siellä. Ainakaan hän ei ollut nähnyt Bazarambaa sen jälkeen ennen tätä oikeudenkäyntiä.

Sifan mukaan he olivat olleet Kibangussa vain yhden päivän ja yhden yön, minkä jälkeen he olivat kuulleet huhuja inkotanyin hyökkäyksestä ja päättäneet palata kotiin. Kotiinsa palattuaan Sifa ei ollut saanut unta vaan valvonut lastensa kanssa. Aamulla hän oli nähnyt talonsa ulkopuolella kaksi miestä keihäät kädessään, toisen miehen keihäässä oli ollut verta. Miehet olivat käskeneet hänet luokseen, mutta Sifa ei ollut mennyt, vaan hän oli ajatellut paeta ikkunan kautta Bazaramban luokse. Sifan talossa oli ollut kaksi ikkunaa, joista toinen oli Bazaramban talolle päin ja toinen pihalle päin. Sifa oli katsonut ikkunasta Bazaramballe päin ja yrittänyt kutsua tätä nimeltä, mutta siellä oli näyttänyt olevan hyvin hiljaista. Kun hän oli katsonut ulos toisesta ikkunasta hän oli nähnyt yllättäen ison joukon ihmisiä, jotka olivat huutaneet Bazaramban talolle päin, että tämän pitäisi tuoda ulos ne tutsit, joita hän piilotteli kodissaan. Sifaa oli pelottanut valtavasti, ja hän oli luullut, että hyökkääjät olivat tappaneet hänen lapsensa. Francois Mushimiyamana oli ihmetellyt Sifan olevan yhä elossa. Mushimiyamana oli sanonut jättävänsä Sifan vielä henkiin mutta palaavansa myöhemmin tappamaan hänet.

Sifan käsityksen mukaan oli mahdollista, että hyökkääjien tarkoituksena oli ollut tappaa myös Bazaramba, koska tämä oli auttanut ja piilottanut tutseja ja oli tutsien ystävä. Toisaalta hutuja myös tapettiin siksi, että heidän omaisuutensa haluttiin ottaa haltuun. Hyökkääjät huusivat myös, että jos he eivät löydä Mugagashugia, he tietävät että Bazaramba on piilottanut hänet kuten hänen tiedettiin piilottaneen muitakin tutsinaisia, joita ei oltu löydetty. Hyökkääjät huusivat sanoja kuten inyenzi, inkotanyi ja käärme.

Myöhemmin toinen hyökkääjäryhmä, jossa oli ollut mukana ainakin henkilöt nimeltä Kalixte ja Ruziahana, olivat löytäneet Mugagashugin Rushungurirosta Bazaramban rakentamasta talosta. Mugagashugi oli juossut Bazaramban talolle hyökkääjät perässään ja huutanut kovalla äänellä apua pyytäen ihmisiä auttamaan häntä. Toinen suurempi ja aiemmin paikalle saapunut hyökkääjäryhmä oli huutanut, että Mugagashugi pitää tappaa. Sifa oli katsonut tapahtumia talonsa ulkopuolelta ja nähnyt, kuinka Kalixte oli tappanut Mugagashugin erään suuren puun alla iskemällä keihään maassa

makaavan Mugagashugin niskaan. Sifa ei ollut nähnyt, että tapossa olisi käytetty muita aseita kuin keihästä. Paikalla ei ollut ollut paljon muita kyläläisiä katsomassa. Tapahtuman jälkeen hyökkääjät olivat sanoneet Sifalle, että kohta olisi hänen vuoronsa.

Vastaajan todistaja **VASA 5** on kertonut tunteneensa henkilökohtaisesti naisen nimeltä Bellansilla Mugagashugi. Todistaja oli nähnyt kuinka Mugagashugi oli kuollut. Todistaja oli myöhemmin kuullut äidiltään, että ennen kuolemaansa Mugagashugi oli ollut piilossa Bazaramban navetassa vuorella Rushungurirossa. Mugagashugin kuolinpäivänä todistaja oli nähnyt, kuinka Mugagashugi oli juossut vuorelta. Todistaja oli seissyt Bazaramban talon edessä. Mugagashugi oli kohdannut miehen, joka oli johtanut hyökkäyksiä, ja tämä mies oli tappanut Mugagashugin keihäällä todistajan kotitalon portin edessä. Mies oli hyökännyt Mugagashugin kimppuun yksin ja tappanut hänet yksin. Tappaja oli kuulunut Kibangusta tulleeeseen ryhmään. Kun Mugagashugi tapettiin, paikalla oli ollut myös muita ihmisiä. Todistajan mukaan mukaan Bazaramba ei ollut ollut kotona silloin, vaan tappo oli tapahtunut sinä aikana, jolloin Bazaramba ei ollut käynyt kotonaan lainkaan. Kukaan ei ollut maininnut Bazaramban nimeä tapon yhteydessä.

VASA 10 on kertonut kuulleen, että Bellansilla Mugagashugi oli piiloutunut Bazaramban entiseen taloon, josta hänet oli tultu hakemaan ja jossa hänet oli surmattu. Bazaramba oli tuolloin ollut Kibangussa Rusadanzan luona. Todistaja oli kuullut Mugagashugin surmasta ollessaan torilla. Samalla kertaa hän oli nähnyt, kuinka Bazaramba ja Immaculée olivat tulleet Rusadanzan luota, ja Bazaramballe oli ilmoitettu Mugagashugin kuolemasta. Bazaramba ei ollut kuullut siitä aikaisemmin ja häntä oli surettanut kovasti etenkin kun Mugagashugi oli haettu Bazaramban talosta.

Vastaajan todistaja **Johnson Nshirimana** oli ollut torilla juttelemassa tuttujensa kanssa, kun hän oli kuullut huutoja ja nähnyt kuinka tanskalaisten lähetyssaarnaajien vartija oli juossut erään naisen perässä. He eivät kuitenkaan tulleet torille asti, vaan nainen oli kääntynyt pieneen metsikköön ja oli yrittänyt mennä Sifa-nimisen naisen luokse. Kääntyessään metsään päin nainen oli liukastunut heinikossa, jolloin mies oli saanut hänet kiinni ja katkaissut hänen kaulansa viidakkoveitsellä. Nshirimana ei nähnyt, että paikalla olisi ollut ketään, jolla olisi ollut keihäs. Nshirimana ei myöskään ollut nähnyt Bazarambaa paikalla. Nshirimana ja muut eivät olleet menneet katsomaan naista, koska heitä oli pelottanut. Kun mies oli juossut naisen perässä todistaja ei ollut ehtinyt nähdä, kuka nainen oli ollut. Vasta kun nainen oli kuollut, joku oli käynyt katsomassa ruumista ja tullut kertomaan todistajalle, että kysymyksessä oli ollut Bellansilla Mugagashugi.

Näytön arviointi

Joukkotuhonta on varsinaisesti alkanut Nyakizussa perjantaina 15.4.1994. Bazaramban liikkeitä kyseisenä ajankohtana terveyskeskuksen ja kibangulaisen kappelin ja Kibangussa sijaitsevan piilopaikan välillä on selostettu tarkemmin käsiteltäessä Bazaramban alibia (IV 7.1). Bazaramballe on katsottu olleen mahdollisuus osallistua syytteessä tarkoitettuun tekoon.

Bazaramban mukaan katolilaisesta kappelista oli palattu Nyantangan terveysasemalle, jonne Bellansilla Mugagashugi ja kaksi muuta tutsinaista oli piilotettu. Bazaramba oli kertomansa mukaan lähtiessään talostaan uuteen piilopaikkaan Kibanguun päättänyt, että terveysasemalla piilossa ollut Mugagashugi piilotetaan toiseen paikkaan. Miten tämä asia oli sittemmin edennyt, ei ole selvinnyt Bazaramban kertomuksesta. Vastauksen mukaan Mugagashugi olisi piilotettu Bazaramban vuorilla olevaan toiseen taloon.

Antoine Ibambasi, joka on kylässään toiminut joukkotuhonnan jälkeen sektorin neuvonantajana ja osallistunut joukkotuhonnan tapahtumia koskevaan selvitystyöhön, on käsityksensä mukaan kertonut, että Bazaramba oli lähettänyt miehet tappamaan Mugagashugin kutsuttuaan tämän ensin kotiinsa piilopaikastaan terveyskeskuksesta. Ibambasin käsitys perustuu ilmeisesti gacaca-menettelyssä kuultujen todistajien kertomukseen eikä hänen omiin havaintoihinsa.

Valens Murindangabo on kertonut Bazaramban liittyneen Mugagashugin surmanneeseen ryhmään. Bazaramba oli Murindangabon mukaan ennen Mugagashugin surmaamista kuiskannut jotakin eräälle Kibangusta olevalle miehelle, jota Murindangabo ei ollut tuntenut. Tämän jälkeen mies oli ottanut miekan ja työntänyt sen Mugagashugiin, joka oli kaatunut maahan. Bazaramba oli sen jälkeen pyytänyt nuijan vieressään olleelta mieheltä ja hakannut sillä Mugagashugia. Murindangabo on esiintynyt todistajana hermostuneen oloisesti ja kertonut eräistä vanhoista asioista liiankin yksityiskohtaisesti, jotta kysymys voisi olla kaikilta osin omakohtaisista havainnoista. Murindangabon kertomus eroaa Bazaramban toimien osalta Sifan ja Munyanezan kertomuksista. Kukaan muu todistajista ei ole kertonut Bazaramban lyöneen Mugagashugia nuijalla.

Munyanezan mukaan Bazaramba oli määrännyt interahamwen etsimään ja tappamaan Mugagashugin. Bazaramba oli ollut Mugagashugin surmaamisen tapahtuessa läheisellä torilla. Munyanezalla voisi olettaa olevan asiasta luotettavaa tietoa, koska Munyaneza on kertonut olleensa koko ajan interahamwen mukana, kun Mugagashugi oli löydetty ja surmattu. Toisaalta Munyaneza ei ole itse nähnyt Bazaramban menevän terveyskeskukseen, vaikka hänellä on ollut tästäkin seikasta selkeä näkemys.

Mathias Munyaneza mukaan hän oli myynyt Bazaramballe sodan aikana eukalyptuspuita, eikä syyttäjän todisteena (nro 15) olevan maaomaisuusluettelon kohdassa 20 tarkoitettua maapalaa, joka on Munyanezan mukaan hänen hallussaan. Bazaramban puolesta on väitetty, että John Nyunzuguru oli testamentannut muutoin Munyanezan perimän omaisuuden Bazaramballe. Viimeksi mainittujen seikkojen ei ole arvioitu vähentäneen todistajan kertomuksen luotettavuutta merkittävästi.

Johtopäätökset

Asiassa on riidatonta, että Mugagashugi on piilotettu Nyantangan terveyskeskukseen, ja että hän on poistunut sieltä ja ollut surmatyön aikaan menossa adoptioveljensä Bazaramban Birambon torin vierustalla sijaitsevalle talolle, missä yhteydessä hänet on surmattu.

Syytteen mukaan Bazaramba on antanut käskyn Mugagashugin surmaamisesta. Osa todistajista on ollut siinä käsityksessä, että Bazaramba olisi houkutellut Mugagashugin pois terveyskeskuksesta ja käskenyt interahamwen kuuluvan ryhmän surmaamaan hänet.

Bazaramban ei ole nähty menevän terveyskeskukseen. Bazaramba, joka on tiennyt Mugagashugin piileskelevän terveyskeskuksessa, on kertonut aikomuksestaan hankkia Mugagashugille uusi piilopaikka. Bazaramba on nähty tapahtumapäivän aamulla liikkeellä mahdollisesti terveyskeskuksen suuntaan. Mugagashugi on kertonut hyökkääjäryhmälle, että Bazaramba oli antanut hänelle luvan palata kotiinsa. Bazaramban ja tämän luona asuneen reserviläisen Kabayizan on kuultu keskustelevan samasta asiasta. Edellä kerrotut seikat viittaavat siihen, että Bazaramba olisi kertonut Mugagashugille, että tämä saattoi poistua poistua terveyskeskuksessa sijainneesta piilostaan. Edellä mainittu on voinut johtua siitä, että Bazaramban tarkoitus oli ollut hankkia Mugagashugille uusi piilopaikka vuorilla Rushungurirosta olevasta talostaan tai siitä, että Bazaramban aikomus oli harhauttaa Mugagashugia poistumaan piilopaikastaan ja surmauttaa hänet interahamwen avustuksella.

Bazaramban väitetyksi antamasta Mugagashugia koskeneesta surmaamiskäskystä ovat kertoneet Ibambasi, Munyaneza ja Murindangabo. Ibambasin kertomus ei perustu ilmeisesti hänen omiin havaintoihinsa. Murindangabon kertomus poikkeaa surmaamistavan ja Bazaramban läsnäolon osalta muusta todistelusta. Hänen kertomuksensa luotettavuuteen kohdistuu epäilyjä. Vahvimmin syytettä tukee Munyanezan kertomus. Munyanezan mukaan Bazaramba oli tosin ollut Mugagashugin surman tapahtuessa läheisellä torilla. Myöskään Sifa ja VASA 5 eivät ole havainneet Bazaramban olleen paikalla saati osallistuneen Mugagashugin surmaamiseen. Munyanezan kertoma Bazaramban antamaksi väitetty surmaamiskäsky on voitu antaa jo aiemmin toisessa yhteydessä.

Bazaramban antamaksi väitettyyn surmaamiskäskeyn, surmaamistapaan ja Bazaramban paikalla-oloon liittyvissä kertomuksissa on siinä määrin merkityksellisiä eroavaisuuksia ja epävarmuustekijöitä, että Bazaramban syyllisyydestä jää Mugagashugin surman osalta varteenotettava epäily.

7.3.2.4 Syytteen kohta B (i)

Syyte ja vastaus

Syytteen mukaan Bazaramba on huhtikuun puolenvälin 1994 jälkeen tarkoittaen kokonaan tai osittain hävittää Ruandan tutsit käsenyt hutuja etsimään piileskeleviä tutseja ja surmaamaan heidät. Seuraavien henkilöiden löydyttyä Bazaramba on käsenyt surmata heidät:

(i) Mujemana-niminen noin 12-vuotias tutsi-poika. Bazaramban antaman käskeyn seurauksena ja hänen läsnä ollessaan poika surmattiin nuijaniskuilla.

Bazaramba on kiistänyt syytteen.

Näyttö

Syyttäjän todistaja **Athanase Nkurunziza**, joka on ammatiltaan puuseppä, on kertonut vuonna 1994 asuneensa Rushunguriron solussa Nyakizussa paikassa nimeltä Gahene Birambon torin lähetyvillä. Vuonna 1994 hän oli ollut töissä Charagabon verstaassa kolmen kilometrin päässä Birambon torilta sijaitsevassa Mugaramba-nimisessä paikassa. Hän oli kulkenut joka päivä työhön mennessään Francois Bazaramban talon ohi. Nkurunzizan mukaan hänen tuntemansa Bazaramba oli ollut osallinen joukkotuhontatapahtumiin.

Nkurunzizan mukaan Bazaramba oli tullut muiden kanssa aikaisin aamulla käymään hänen luonaan. Bazaramballa oli ollut kivääri ja hän oli johtanut ryhmää, johon oli kuulunut Bazaramban ja Byiringiron lisäksi Shirugigo, Gahigi, Nuoari, Murindabigwi ja Ndabamenye. He olivat olleet MDR:n nuorisosiiven JDR:n jäseniä. Bazaramba oli heidän johtajansa, koska hän oli ollut MDR:n jäsen ja alueen turvallisuudesta vastaava johtaja.

Ryhmän käynnin tarkoituksena oli ollut löytää Nkurunzizan vaimon veljenpoika Mujemana, joka oli ollut tuolloin noin 9-vuotias. Normaalisti poika oli asunut kunnan toisessa sektorissa Gikongorossa, mutta hän oli ollut usein vierailulla Nkurunzizan luona. Ryhmä ei kuitenkaan ollut löytänyt poikaa Nkurunzizan luota. Ryhmä oli käynyt etsimässä poikaa myös kahdessa muussa naapuritalossa. Tämän jälkeen ryhmä oli mennyt Nkurunzizan isän Laurent Baryangan taloon, joka oli sijainnut noin 120 metrin päässä Nkurunzizan talosta. Sieltä ryhmä oli löytänyt etsimänsä pojan. Nkurunzizan talolta oli ollut hyvä näköyhteys Baryangan talolle ja hän oli pystynyt seuraamaan tapahtumaa pihaltaan.

Nkurunziza ei ollut nähnyt mitä hänen isänsä talon sisällä oli tapahtunut, mutta hän oli seurannut tilannetta ulkona ja nähnyt ryhmän etsivän poikaa toisista taloista ja menneen sitten Nkurunzizan isän taloon. Löydettyään pojan ryhmä oli vienyt hänet ja Nkurunzizan isän sekä erään rouvan, jolla ei ollut henkilökorttia. Rouva oli palautettu sen jälkeen, kun ryhmälle oli maksettu rahaa. Hänet oli päästetty vapaaksi jo Bazaramban kioskin kohdalla.

Myös Nkurunzizan isää oli oltu viemässä kuntaan, koska hänellä ei ollut ollut aluksi mitään tarjottavaa ryhmälle, ja hän oli piilottanut vihollisen eli inyenzin. Nkurunziza oli maksanut 3.500 frangia Byiringirolle, joka oli vienyt rahan muulle ryhmälle. Tämän seurauksena hänen isänsä oli päästetty vapaaksi. Nkurunziza ei ole uskonut, että Bazaramba olisi ottanut rahasta mitään itselleen. Nkurunzizan isä oli kertonut samana päivänä Nkurunzizalle, että poika oli tapettu. Byiringiro oli tappanut pojan, mutta tästä Nkurunziza oli kuullut vasta gacaca-oikeudenkäynnissä, kun ih-

miset olivat tunnustaneet tekojaan. Kun poika oli viety, eräs ryhmään kuulunut henkilö oli ottanut Nkurunzizalta tämän vuohen.

Syyttäjän todistajan **Celestin Nkeramihigon** kertomusta ei ole otettu todisteena huomioon kidutustusväitettä koskevassa tuomion osassa (tuomion kohta IV 5) kerrotuin perustein.

Syyttäjän todistaja **Apollinaire Ndamabenye** on kertonut nähneensä tuntemansa Bazaramban osallistuneen joukkotuhontaan vain yhdessä paikassa. Ndamabenye oli Marabassa osallistunut yöpartiointiin. Bazaramba oli tullut Ndamabenyen luokse Rushunguriron yöpartiolaisten kanssa ja pyytänyt häntä ja muita hänen partiossaan olevia mukaan Rushunguriin heidän avukseen, koska siellä oli ollut ihmisiä, jotka olivat käyneet heidän kimppuunsa. Ndamabenyelle ja muille oli sanottu, että tutseja piti tappaa, koska he olivat valtion vihollisia.

Bazaramba oli lähettänyt joukot Athanase Nkurunzizan luokse hakemaan tämän vaimoa. Myös Ndamabenye oli mennyt sisälle taloon. Talossa oli ollut Athanase, hänen vaimonsa ja heidän lapsensa. He olivat heränneet siihen, kun joukot olivat tulleet. Athanase ja hänen vaimonsa olivat polvilleen menemällä pyytäneet Bazarambalta, ettei Athanasen vaimoa tapettaisi, koska hän ei ollut ollut ainoa tutsi-vaimo sillä kukkulalla. Bazaramba oli suostunut siihen. Ndamabenyelle oli kerrottu, että Bazaramballe oli annettu vuohi ja bataattia tämän johdosta. MDR:laiset olivat myyneet vuohen ja bataatin ja antaneet rahaa sille ryhmälle, joka oli tappanut Baryangan luota löytyneen pojan.

Tämän jälkeen Bazaramba oli lähettänyt joukot Baryangan luokse etsimään tutseja. Ndamabenye ei olisi halunnut mennä Baryangan luokse, mutta Bazaramba oli pakottanut hänet menemään sinne. Bazaramba oli antanut Ndamabenyelle taskulampun, jotta hän oli kyennyt etsimään yhtä tutsipoikaa, jonka piti Bazaramban mukaan olla talossa piilossa. Bazaramballa oli ollut tuliase ja keppi aseina, ja hän oli sanonut Ndamabenyelle, että jos tämä kieltäytyy tästä tehtävästä, hänen käy huonosti. Bazaramballa oli ollut valta ja mahdollisuus hakata Ndamabenyettä, jollei tämä olisi totellut.

Baryangan talon ulkopuolella Bazaramba oli huutanut, että ovi pitää avata. Ndamabenye oli mennyt sisälle Byiringiron - jota silloin kutsuttiin Shirobikoksi - ja Sinamenyen kanssa. He olivat löytäneet sieltä pojan, joka oli viety Marabaan. Siellä 12-13 vuotias poika oli tapettu, koska hän oli tutsi. Ndamabenyen mukaan Bazaramba oli johtanut tätä joukkoa. Joukossa oli ollut muun muassa Gahigi, Mulindanbwali, Byiringiro, Sinamenye ja Ndibanje.

Bazaramba oli myös sanonut, että jos poika löytyi talosta, Baryangalle oli pitänyt tehdä jotain. Bazaramba oli käskennyt Baryangaa tappamaan nuoren pojan. Baryanga oli kuitenkin kieltäytynyt. Tämän jälkeen Ndamabenye oli jättänyt muut Rubugankaan ja mennyt kotiin saatuaan siihen luvan Bazarambalta. Ndamabenye oli täytynyt mennä lypsämään lehmää, koska hänellä ei ollut vaimoa vaan ainoastaan lapsia kotona. Myöhemmin samana iltana Ndamabenye oli kuullut muilta, että Baryangaa oli kehoitettu toistuvasti tappamaan poika, ja että hän oli jatkuvasti kieltäytynyt. Poika oli lopulta tapettu Marabassa. Ndamabenyelle ei annettu pojan tappamiseen liittyen rahaa.

Syyttäjän todistaja **Jean Marie Byiringiro** on kertonut tuntevansa Bazaramban, koska he olivat olleet naapureita.

Byiringiro oli ollut myös mukana tiesulkupartiossa. Hänen oltua partioimassa yhdellä tiesululla, Bazaramba ja muut olivat tulleet paikalle kello puoli neljän aikoihin ja sanoneet heille, että partion oli pitänyt mennä tappamaan tutseja. Byiringiro, partioon kuuluneet muut henkilöt ainakin Apollinaire Ndamabenye, Sinamenye ja Ndibange sekä Bazaramba olivat menneet kyseisenä aamuna Baryangan talolle. Siellä oli ollut nuori 12-vuotias tutsi-poika. Byiringiro ei ollut tuntenut häntä ennestään. Bazaramban kehotuksesta partio oli käskennyt Baryangan, joka oli hutu, tappamaan pojan. Baryanga ei ollut tähän kuitenkaan suostunut. Bazaramba oli ollut tuolloin läsnä. Bazaramba

oli käskenyt partiota viemään pojan ja Baryangan kersantin luokse. Bazaramba oli jopa kirjoittanut kirjeen kersantille. Kirjeen mukaan Baryangaa oli myös tullut pitää vihollisena, koska hän ei ollut suostunut tappamaan poikaa. Kirjeen Bazaramba oli antanut Rwanyanzalle, joka oli osannut lukea. Byiringiro itse ei ollut osannut lukea vuonna 1994.

Matkalla kersantin luokse Baryanga oli pyytänyt partiota tappamaan pojan, koska hän oli pelännyt joutuvansa itse tapetuksi kersantin luona. Koska Byiringiro oli ollut Baryangan ystävä, ja koska tämä oli antanut todistajalle 2.500 frangia, Byiringiro oli tappanut itse nuoren pojan. Tämä oli tapahtunut lähellä terveyskeskusta, 1,5 kilometrin päästä paikasta, josta poika oli löydetty. Apollinaire Ndamabenyne oli nähnyt tämän teon. Byiringiron mukaan partio ei siten ollut totellut Bazarambaa, koska oli halunnut vapauttaa Baryangan. Byiringiro ei ollut ymmärtänyt, että Bazaramba olisi antanut hänelle varsinaista käskyä tappaa. Siitäkään ei ollut tullut seuraamusta, kun Byiringiro ja muut olivat kieltäytyneet tappamasta Emmanuelin ja maanviljelijän kokouksessa. Byiringiron mukaan sellaiset hutut, jotka olivat suojelleet tutseja, oli tullut myös tappaa. Edellä mainittuna aamuna Byiringiro ja muut eivät olleet edes tienneet, että olisi ollut sota. Bazaramba oli kuitenkin viisas ihminen ja siksi ihmiset tekivät kuten hän kehotti. Byiringiron mukaan ihan kaikkea ei kuitenkaan oltu suostuttu tekemään. Byiringiro ei ollut henkilökohtaisesti viettänyt paljoa aikaa Bazaramban kanssa. Kuitenkin oli ollut niin, että kun Bazaramba oli käskenyt tekemään jotain, se oli tehtävä.

Näytön arviointi

Todistelun yleistä luotettavuutta koskevassa osiossa tarkemmin kerrotulla tavalla on mahdollista, että gacaca-menettelyssä oman tuomion merkittävän lyhentämisen toivossa on tehty myös vääriä ilmiantoja. Syytettä tukevista todistajista Nkurunziza oli ensimmäisen kerran antanut lausunton ja Bazarambasta ja muista tekijöistä vuonna 1995. Hänet on vangittu 15.11.2006 epäiltynä osallisuudesta joukkomurhaan ja vapautettu vuoden 2007 elokuussa, koska valitusasteen oikeus oli todennut hänet syyttömäksi. Ndamabenyne oli vangittu marraskuussa 2006 ja vapautettu lokakuussa 2007. Ndamabenyneen mukaan hän oli kertonut Bazaramban osuudesta ensimmäisen kerran silloin, kun maanlaajuisesti oli alettu keräämään tietoja gacaca-oikeudenkäyntejä varten arvion mukaan vuonna 2004. Ndamabenyneen mukaan kukaan ei koskaan ollut painostanut häntä kertomaan näitä asioita. Hän oli ollut tiedonkeruun aikana sihteerinä kotikylässään. Ndamabenyne oli saanut alunperin 27 vuoden rangaistuksen. Vuonna 2007 hän sai 10 vuoden vähennyksen tähän tuomioon. Lopulta hän oli ollut vankilassa 11 kuukautta. Hän oli ollut vankilassa vielä kun Suomen poliisi oli kuulustellut häntä. Sen jälkeen hän on suorittanut yhdyskuntapalvelua. Byiringiro oli ollut Karubandan vankilassa Butaressa 22.8.2000 - 27.3.2007. Kun hänet oli pidätetty, häntä oli epäilty sellaisista teoista, joita hän ei ollut tehnyt. Vuonna 2005 Byiringiro oli tunnustanut viranomaisille, että hän oli polttanut tutsien talot ja vuonna 2006 jonkin tasoisen osallisuuden 12-vuotiaan pojan tappoon. Aikaisemmin hän ei ollut uskaltanut tunnustaa tekojaan, koska oli pelännyt tulevansa tapetuksi niiden johdosta. Kun gacaca-oikeudenkäynnit olivat alkaneet, vangeille oli annettu mahdollisuus tunnustaa tekonsa ja selvittää sen johdosta pienemmällä tuomiolla. Todistaja oli antanut täydellisen omaehtoisen tunnustuksensa helmikuussa 2007, jolloin Byiringiro oli lopulta tunnustanut, että oli itse tappanut 12-vuotiaan pojan.

Edellä mainittujen todistajien havainnot tapahtumista ja Bazaramban osuudesta ovat oleellisilta osin yhteneväisiä. Todistajilla on ollut samaan Bazaramban johtamaan ryhmään kuuluvina tapahtumista ensi käden havainnot. Todistajien kuulemisesta on jäänyt se vaikutelma, että he ovat kertoneet tapahtumista ilman asiattomia vaikuttimia. Heidän kertomuksiaan on pidetty kokonaisarvioinnissa luotettavina, vaikka todistelun yleiseen luotettavuuteen kohdistuukin osaksi perusteltua epäilyä.

Todistajien yhdenmukaisten kertomusten perusteella asiassa on selvitetty seuraavaa:

Bazaramban johtama ryhmä on etsinyt arviolta 12-vuotiasta seudulla piileskellyttä tutsi-poikaa

ajankohtana, jolloin joukkotuhonnan kiivaimman vaiheen jälkeen eloonjääneitä tutseja ja heitä piilottaneita hutuja on pyritty löytämään. Ryhmä on käynyt etsimässä poikaa ensin Nkurunzizan luota ja kahdessa muussa naapuritalossa. Tämän jälkeen ryhmä on mennyt Nkurunzizan isän Baryangan taloon, joka on ollut noin 120 metrin päässä Nkurunzizan talosta. Sieltä ryhmä on löytänyt etsimänsä pojan.

Bazaramban kehotuksen seurauksena poikaa piilottanutta Baryangaa, joka oli hutu, on käsketty surmaamaan piilottamansa tutsi-poika. Baryanga ei ole tähän kuitenkaan suostunut. Bazaramba on tämän jälkeen käskenyt partiota viemään pojan ja Baryangan kunnan viranomaisille. Bazaramban mukaan prefektuurin käskyn perusteella kiinni saatu vihollinen tuli ottaa vangiksi ja luovuttaa kunnan viranomaisille, mistä vangit toimitettiin edelleen prefektuuriin. Bazaramba oli tehtävään liittyen kirjoittanut kersantille osoitetun kirjeen, jonka mukaan myös Baryangaa oli tullut pitää vihollisena, koska hän ei ollut suostunut tappamaan poikaa. Samassa yhteydessä kiinniotettu henkilökoriton rouva on päästetty pian vapaaksi sen jälkeen, kun ryhmälle oli maksettu rahaa.

Matkalla kersantin luokse Baryanga on pyytänyt partiota tappamaan pojan, koska hän oli pelännyt joutuvansa itse tapetuksi kersantin luona. Byiringiro, joka on ollut Baryangan ystävä, on vapauttanut tämän rahasuoritusta vastaan. Byiringiro on sen jälkeen tappanut itse nuoren pojan. Byiringiron mukaan partio ei siten ollut totellut Bazarambaa, koska oli halunnut vapauttaa Baryangan.

Johtopäätökset

Syytteen mukaan Mujemana-niminen noin 12-vuotias tutsi-poika on surmattu Bazaramban antaman käskyn seurauksena ja hänen läsnä ollessaan nuijaniskuilla.

Joukkotuhonnan alkuvaiheen jälkeen on etsitty alueella piileskelleitä tutseja. Bazaramban organisoima tutsipojan etsiminen on liittynyt tarkoitukseen etsiä ja tappaa tutseja heidän etnisen asemansa takia. Bazaramballa näyttäisi olleen vakaa aikomus surmauttaa ko. tutsipoika. Poikaa ei ole surmattu välittömästi Bazaramban käskyn seurauksena. Teon edellyttämään tahallisuuteen on katsottu kuuluvan pääpiirteittäinen käsitys tapahtumien kulusta. Byiringiro ei ollut ymmärtänyt, että Bazaramba olisi antanut hänelle varsinaista käskyä tappaa tutsipoikaa. Hän näyttäisi päätyneen tähän ratkaisuun itsenäisesti. Bazaramba on käskenyt partiota viemään pojan ja Baryangan kunnan viranomaisille. Tutsipojan kuolema on aiheutunut Bazaramban toimiin nähden siinä määrin odottamattomalla tavalla, ettei Bazaramba ole tahallaan syyllistynyt syytteessä tarkoitettuun rikokseen.

7.3.2.5 Syytteen kohta B (ii)

Syyte ja vastaus

Syytteen mukaan Bazaramba on huhtikuun puolenvälin 1994 jälkeen tarkoittaen kokonaan tai osittain hävittää Ruandan tutsit käskenyt hutuja etsimään piileskeleviä tutseja ja surmaamaan heidät. Seuraavien henkilöiden löydyttyä Bazaramba on käskenyt surmata heidät:

(ii) Agnes-niminen tutsinainen ja tämän vauvaikäinen lapsi. Bazaramban antaman käskyn seurauksena ja hänen läsnä ollessaan uhrit surmattiin nuijaniskuilla.

Näyttö

Syyttäjän todistajan **Elias Ntezilyayon** kertomusta ei ole otettu todisteena huomioon kidutusväitettä koskevassa tuomion osassa (IV 5) kerrotuun perusteisiin.

Syyttäjän todistaja **Valens Murindangabo** on kertonut asuneensa vuonna 1994 Nyakizun kunnan, Maraba-sektorin Rushunguriron solussa. Hän oli tuntenut Bazaramban oikein hyvin, koska Bazaramba oli ollut hänen välitön naapurinsa. Bazaramba oli ollut vastuussa Ruandan baptistikirkon

(UEBR) kehitystyöstä.

Murindangabo on kertonut, että Bazaramba oli ollut vastuussa myös Beatrice -nimisen naisen ja tämän lapsen kuolemasta. Bazaramba oli pitänyt kokouksen Birambossa. Kokouksessa Bazaramba oli sanonut, että Rushungurirossa oli pitänyt käydä läpi jokainen talo piileskelevien tutsien löytämiseksi. Bazaramba oli lähtenyt Birambosta ja Kibangusta tulleiden ihmisten kanssa Rushunguriin, jossa he jälleen olivat tavanneet kaksi muuta hyökkävää ryhmää Marabasta ja Muhambarasta. Tässä hyökkäyksessä oli löydetty Beatrice ja hänen lapsensa yhden naisen luota, jonka nimi oli ollut Rose. Beatrice oli ollut John Nyunzugurun vaimo ja lapsi oli ollut Nyunzugurun. Rose oli ollut Murindangabon naapuri ja heidän talonsa olivat sijainneet todella lähekkäin. Bazaramba oli ollut Murindangabon talon edessä ja hän oli kieltäytynyt päästämästä Murindangaboa kotiinsa ennen kuin hän oli käynyt etsimässä, oliko talossa ollut ketään.

Ernest Tamweke ja Rubawisa -nimiset miehet olivat ottaneet Beatricen ja tämän lapsen ulos Rosen luota. Beatrice oli yrittänyt vakuuttaa olevansa hutu, mutta Bazaramba oli sanonut tuntevansa tämän naisen, joka oli tutsi ja käskenyt tappamaan naisen sekä lapsen. Elias Ntezilyayo oli ottanut nuijan ja lyönyt sillä Beatricen kuoliaaksi. Bazaramba oli käskenyt, että myös naisen lapsi oli pitänyt tappaa. Lapsi oli ollut kaksivuotias. Murindangabon mukaan oli olemassa myös toinen Beatrice-niminen nainen, joka oli Gedeonin vaimo.

Syyttäjän todistaja **Jean Kambanda** on kertonut, että hän oli löytänyt haudan, jossa oli John Nyunzugurun vaimon ruumis. Naisen nimi oli ollut Agnes ja hän oli tutsi. Agnes ei kuitenkaan ollut ollut Nyunzugurun laillinen vaimo. Nyunzugurun kuoleman jälkeen Agnes oli mennyt asumaan erään toisen miehen luokse.

Näytön arviointi

Syytteen mukaan Bazaramba on käskenyt hutuja etsimään piileskeleviä tutsseja ja surmaamaan heidät, minkä seurauksena Agnes-niminen nainen ja tämän vauva-ikäinen lapsi oli surmattu.

Nyunzugurun vaimon nimi on ollut Jean Kambandan mukaan Agnes, joka Nyunzugurun kuoleman jälkeen oli mennyt asumaan erään toisen miehen luokse. Vaikka Murindangabo on kertonut naisen nimen olleen Beatrice, hän tarkoittanee Agnesta, koska hän on kertonut naisen olleen Nyunzugurun vaimo. Antoine Ibambasi on kertonut tulleensa takaisin Nyakizuun vuonna 1989, jolloin John Nyunzuguru oli ollut kuollut. Sillä seikalla, että Murindangabo on vuonna 1994 luullut vauva-ikäistä noin kaksi vuotiasta lasta useita vuosia ennen lapsen syntymää kuolleen John Nyunzugurun lapseksi, ei ole ratkaisevaa merkitystä.

Murindangabon kertomusta on toisessa yhteydessä pidetty liiankin yksityiskohtaisena, että kysymyksessä voisi olla pelkästään hänen omat muistikuvansa. Tässä kohden Murindangabo on kuitenkin kertonut omakohtaisesti koetusta tilanteesta, jossa nainen ja lapsi on löydetty Murindangabon Rose-nimisen naapurin luota, ja että Bazaramba oli samassa yhteydessä tutkituttanut myös

Murindangabon talon. Murindangabon kertomus on naisen ja lapsen löytymistä koskevalta osin vaikuttanut uskottavalta.

Asiassa ei ole kuitenkaan teosta kulunut aika ja todistelun yleiseen luotettavuuteen kohdistuvat epävarmuustekijät huomioiden yksistään Murindangabon kertomuksen perusteella riittäväällä varmuudella osoitettu Bazaramban syyllistyneen syytteessä väitettyyn tekoon.

7.3.2.6 Syytteen kohta B (iii)

Syyte ja vastaus

Syytteen mukaan Bazaramba on huhtikuun puolenvälin 1994 jälkeen tarkoittaen kokonaan tai osittain hävittää Ruandan tutsit käskenyt hutuja etsimään piileskeleviä tutseja ja surmaamaan heidät. Seuraavien henkilöiden löydyttyä Bazaramba on käskenyt surmata heidät:

(iii) Anderea-niminen tutsimies. Bazaramban antaman käskyn seurauksena ja hänen läsnä ollessaan mies surmattiin nuijaniskuilla.

Bazaramba on kiistänyt syytteen.

Näyttö

Syyttäjän todistaja **Paul Karasira**, joka on asunut Nyakizun kunnan Maraba-sektorin Rushunguriron solussa, on kertonut tuntevansa käsityöteollisuuskoulun rehtorina ja sen jälkeen UEBR:n nuorten vastuuhenkilönä toimineen Bazaramban, joka oli asunut Birambon torilla Rushungurirossa.

Karasira on kertonut, että toukokuun 3. tai 4. päivänä hänet oli määrätty tappamaan eräs mies. Karasira oli mennyt naimisiin muutama päivä aikaisemmin, eikä kylässä ollut tiedetty, oliko hänen vaimonsa hutu vai tutsi. Lazare oli väittänyt Karasiran vaimoa tutsiksi, joka olisi pitänyt tuoda tapettavaksi. Karasira oli kieltäytynyt monta kertaa tuomasta vaimoan. Viimein Lazare oli sanonut, että he toisivat paikalle erään miehen, joka Karasiran oli tapettava. Muussa tapauksessa Karasiran vaimo olisi tapettu.

Kysymyksessä oleva mies oli Karasiran käsityksen mukaan tullut Nyakizusta ja pysäytetty Birambon torilla. Hänet oli pysäyttänyt ryhmä, johon olivat kuuluneet ainakin Bazaramba, Lazare, Johnson, Mushimiyamana, Pheneas, Sibomana, Rugamba, Mathias Munyaneza ja Tamasen. Miehellä ei ollut ollut mahdollisuutta paeta, sillä kaikki olivat olleet hänen ympärillään. Karasiran mukaan tilanne oli ollut sellainen, etteivät hän tai hänen vaimonsa olleet tunteneet oloaan lainkaan turvallisiksi. Jos Karasira ei olisi surmannut tätä miestä, Karasira ja hänen vaimonsa olisivat saaneet surmansa, koska Karasiran olisi katsottu tehneen yhteistyötä inyenzin kanssa. Karasiran mukaan Bazaramba oli ollut osallisena tässä asiassa Lazaren kanssa. Lopulta Karasira oli surmannut miehen nuijalla lähellä Bazaramban taloa. Myöhemmin hän oli kuullut, että surmatun miehen nimi oli ollut Anderea.

Syyttäjän todistaja **Mathias Munyaneza** on kertonut, että hän tunsi Bazaramban, joka oli ensin opettanut ihmisiä ompelemaan. Tämän jälkeen Bazaramba oli lähtenyt Kameruniin koulutukseen, minkä jälkeen hänestä oli tullut käsityökoulun rehtori. Bazaramba oli ollut tärkeä henkilö, koska hän oli ollut rehtori ja hänen vaimonsa kättilö, joka oli johtanut terveyskeskusta. Munyanezan mukaan sodan alussa alueen ihmiset eivät olleet uskaltaneet osallistua tappamisiin. Silloin Bazaramba oli hakenut alueelle burundilaisia pakolaisia ja sotilaita, joilla oli ollut maja Nyakizun kunnassa. Nämä olivat osallistuneet interahamwen kanssa tutsien tappamisiin. Munyaneza oli nähnyt, kuinka Karasira oli tappanut Anderea -nimisen kauppiaan, joka oli ollut alkuperältään nyakizulainen. Kaikki tekivät yhteistyötä tappaakseen tutseja. Bazaramba oli auttanut interahamwea.

Näytön arviointi ja johtopäätökset

Mathias Munyaneza mukaan hän oli myynyt Bazaramballe sodan aikana eukalyptuspuita, eikä syyttäjän todisteena (nro 15) olevan maaomaisuusluettelon kohdassa 20 tarkoitettua maapalaa, joka on Munyanezan mukaan hänen hallussaan. Bazaramban puolesta on väitetty, että John Nyunzuguru oli testamentannut muutoin Munyanezan perimän omaisuuden Bazaramballe. Näiden seikkojen ei ole arvioitu vähentäneen todistajan kertomuksen luotettavuutta merkittävästi.

Todistelun yleistä luotettavuutta koskevassa osiossa tarkemmin kerrotulla tavalla on mahdollista, että gacaca-menettelyssä oman tuomion merkittävän lyhentämisen toivossa on tehty myös vääriä ilmiantoja. Karasiran myönnettyä syyllisyytensä hänet oli vangittu 1.11.2006, jolloin hän oli joutunut Nyakizun kunnan selliin. Hän oli ollut sellissä kahdeksan päivää, minkä jälkeen hänet oli siirretty Gikongoron vankilaan. Karasiran asia oli käsitelty gacaca-oikeudenkäynnissä 8.11.2006 ja tuomio oli annettu samana päivänä. Tunnustamisensa yhteydessä Karasira oli ilmiantanut toisia henkilöitä, myös Bazaramban. Karasiraa ei ole kertomansa mukaan missään vaiheessa painostettu tai pakotettu kertomaan näitä asioita. Karasiran mukaan hän oli kertonut gacacassa Bazarambasta sen, minkä oli nähnyt, ja mitä muut olivat kertoneet gacaca-oikeudenkäynnissä. Karasira oli saanut kymmenen vuoden vankeustuomion. Hänet oli vapautettu vankilasta 2.8.2007. Karasira kärsi kuitenkin edelleen yhdyskuntapalvelurangaistustaan. Suomen poliisi oli kuulustellut Karasiraa 22.5.2007.

Karasira on kertonut tapahtumista luotettavalta kuulostavalla tavalla. Tapahtumat ovat olleet hänelle uskottavasti mieleenpainuvia, koska hänen vaimonsa henki on ollut uhattuna, ellei Karasira olisi kertomallaan tavalla surmannut tutsimiestä. Munyaneza, joka Karasiran mukaan on ollut mukana tutsimiehen kiinniottamisessa, on kertonut nähneensä tapahtuman, mutta ei ole kertonut yksityiskohtia Bazaramban osuudesta.

Syytteen mukaan surma on tehty Bazaramban antaman käskyn seurauksena. Bazaramba on ollut Karasiran mukaan mukana tutsimiehen pysäyttäneessä ryhmässä. Anderea-nimisen tutsimiehen tappamisen suhteen aktiivisin näyttäisi kuitenkin Karasiran kertomuksen perusteella olleen Lazare-niminen henkilö. Karasiran mukaan Bazaramba oli ollut osallisena tässä asiassa Lazaren kanssa. Se seikka, mihin Karasiran käsitys Bazaramban osallisuudesta perustuu on jäänyt epäselväksi. Näytön kokonaisharkinnassa Bazaramban syyllisyydestä jää tältä osin varteenotettava epäily.

7.3.2.7 Syytteen kohta B (iv)

Syyte ja vastaus

Syytteen mukaan Bazaramba on huhtikuun puolenvälin 1994 jälkeen tarkoittaen kokonaan tai osittain hävittää Ruandan tutsit käskenyt hutuja etsimään piileskeleviä tutseja ja surmaamaan heidät. Seuraavien henkilöiden löydyttyä Bazaramba on käskenyntä surmata heidät:

(iv) Beatrice-niminen tutsinainen, joka oli Gedeon-nimisen miehen vaimo. Bazaramban antaman käskyn seurauksena ja hänen läsnä ollessaan nainen surmattiin nuijaniskuilla.

Näyttö

Syyttäjän todistaja **Emmanuel Nzabandora** on kertonut vuonna 1994 asuneensa Rushungurirossa Maraba-sektorissa ja tuntevansa nimeltä Bazaramban, joka oli ollut koulun rehtori ja protestanttisen kirkon palveluksessa.

Aamupäivällä 15.4.1994 Nzabandora oli juuri tullut kotipellooltaan Biramboon, jossa hän oli kuulut Bazaramban pitävän puhetta kotinsa lähetyvillä. Paikalla oli ollut paljon ihmisiä, sekä miehiä, naisia että lapsia. Bazaramba oli sanonut: "Jos haluatte pakottaa vihollisen tiehensä, teidän täytyy polttaa heidän talonsa. Ettekö näe, että muut ovat jo aloittaneet". Nzabandora oli saanut sen käsityksen, että vihollisia olivat olleet tutsit. Kun Bazaramba oli antanut ohjeet ihmisille, joukko hyökkääjiä oli lähtenyt polttamaan taloja Rushunguriin. Myös Nzabandora oli lähtenyt mukaan, kuten mies nimeltä Emmanuel Habonimana, vaikka viimeksi mainittu ei olisi halunnut lähteä. Kaikki tutsien omistamat talot oli poltettu. Nzabandora oli itse osallistunut noin kahdeksan talon polttamiseen. Bazaramba ja Havana sekä muut, jotka olivat heidän seurassaan olivat sanoneet, kei-

den talot oli pitänyt polttaa, koska he olivat tunteneet Rushungurirossa asuvat ihmiset. Nzabandoran käsityksen mukaan oli ollut päivänselvää, että Bazaramban ohjeiden noudattamatta jättäminen olisi voinut johtaa kuolemaan. Bazaramballa oli ollut kivääri mukanaan. Kun tappaminen oli alkanut Marabassa, ihmisiä oli jo alettu tappaa muualla.

Aamulla 16.4.1994 kello 5 aikoihin ihmiset, jotka olivat olleet yöpartiossa, olivat tulivat Mbandan työpajalle, jossa Nzabandora oli työskennellyt vartijana. Näitä ihmisiä olivat Bazaramba, Kabayiza, Ignace ja Lazare. He olivat sanoneet Nzabandoralle, että tämän piti tulla mukaan katsomaan inyenzejä, jotka piti tappaa. Nzabandora oli käsittänyt tämän niin, että inyenzeit olivat hyökänneet maahan. Nzabandora ei ollut lähtenyt omasta tahdostaan ryhmän mukaan. Lazare oli kuitenkin puukottanut häntä jalkaan, jotta hän olisi lähtenyt. Nzabandoralle oli sanottu, että tämä oli vartioinut omaisuutta rahan takia ja muut olivat vartioineet maata ilman palkkaa. Siksi myös hänen velvollisuutenaan oli ollut osallistua siihen toimintaan. Nzabandora oli laitettu kävelemään ryhmän etummaisena. Mbandan työpajan luota todistaja oli viety Ruhukaan, missä oli tapettu viisi siviilipukeista tutsimiestä Kabayizan käskystä.

Myöhemmin, 18.4. noin kello 9 aikoihin partiointiryhmä oli uudelleen tullut hakemaan todistajaa Mbandan työpajalta. Ryhmässä oli silloin ollut mukana ainakin Karangera, Bazaramba, Pheneas ja Murindangabo. He olivat pyytäneet Nzabandoraa mukaan, koska aikoivat näyttää hänelle jotain. Nzabandora oli ensin luullut, että he olisivat menneet tekemään partiointikierroksen, mutta muut olivat sanoneet, että Bazaramba oli käskenyt heitä menemään Gedeon -nimisen miehen luokse tappamaan tämän vaimon. Nzabandora tunsikin Gedeonin, koska tämä oli lääkäri. Nzabandoran käsityksen mukaan Gedeonin vaimo ei saanut jäädä henkiin, koska hän oli tutsi ja oli puhunut inkotanyin kanssa. Gedeonin vaimolla oli ollut mukanaan lapsi, ja Nzabandora muisti Bazaramban sanoneen, että lapsi oli tullut viedä isälleen. Nainen oli viety tietä pitkin metsäiseen laaksoon kauemaksi talosta. Kysymys oli ollut Butareen ja Biramboon menevästä tiestä. Laaksossa Nzabandora, Murindangabo ja Karangera olivat surmanneet naisen nuijalla. Nainen oli surmattu Bazaramban käskystä. Bazaramba oli ollut tämän joukon johtaja.

Syyttäjän todistaja **Valens Murindangabo** on kertonut tuntevansa Bazaramban oikein hyvin, koska Bazaramba oli ollut hänen välitön naapurinsa. Bazaramba oli ollut vastuussa Ruandan baptistikirkon (UEBR) kehitystyöstä. Murindangabon mukaan toukokuussa Bazaramba oli lähettänyt Johnson Nshirimanan ja Ignacen Rushunguriin, jossa Murindangabo oli ollut partioimassa. He olivat sanoneet partiolle, että Bazaramba halusi tavata heidät Birambossa. Mukaan oli myös tullut toisia ihmisiä Ruhakasta. Bazaramba oli sanonut ryhmälle, että Nyantangan keskustassa oli käynnissä inkotanyin hyökkäys. Bazaramba oli lähettänyt Murindangabon ja muut paikalle Kabayizan kanssa, jolla oli ollut kivääri. Bazaramba oli luvannut lähettää lisää joukkoja paikalle tarpeen vaatiessa. Nyantangassa Murindangabo oli tavannut Gedeonin ja kysynyt häneltä, oliko paikalla inkotanyi. Gedeon oli vastannut, ettei siellä ollut mitään inkotanyita, vaan ainoastaan hänen vaimonsa ja lapsensa. Gedeonin vaimo oli ollut tutsi. Murindangabo ja muut olivat lähteneet takaisin Biramboon, jossa he olivat sanoneet Bazaramballe, ettei Nyantangassa ollut mitään erityisiä ihmisiä, vaan ainoastaan Gedeonin vaimo ja tämän lapsi. Ryhmä ei ollut pitänyt tarpeellisena tehdä mitään etsintöjä siellä. Bazaramba oli sanonut kuitenkin, että tämä nainen oli ollut se inkotanyi, josta hän oli puhunut. Bazaramban mukaan naisen eno oli Habyarimana, joka oli ollut alueen prefekti. Joukko oli palannut Nyantangaan. Ignace oli ottanut Gedeonin ja vienyt hänet Gaheneen. Gedeonin vaimo ja lapsi olivat olleet talon sisällä. Gedeon oli laittanut oven lukkoon, mutta Johnson oli lyönyt vasaralla lukon rikki. Kun nainen oli kuullut ihmisten tunkeutuvan taloon, hän oli paennut talosta kadun suuntaan olevan ikkunan kautta. Pheneas Ntazaramba oli osoittanut naista lampulla ja käskenyt häntä pysähtymään. Nainen oli pysähtynyt heti ja Kabayiza oli saanut hänet kiinni.

Ryhmä oli vienyt naisen noin 80 metrin päähän tämän kotoa kolmen tien risteykseen, josta tiet veivät kirkkoon ja terveyskeskukseen. Siinä Emmanuel Nzabandora oli tappanut naisen nuijalla. Murindangabo katsoi olevansa osallinen tähän surmaan ja oli tunnustanut tekonsa.

Näytön arviointi ja johtopäätökset

Todistelun yleistä luotettavuutta koskevassa osiossa tarkemmin kerrotulla tavalla on mahdollista, että gacaca-menettelyssä oman tuomion merkittävän lyhentämisen toivossa on tehty myös vääriä ilmiantoja. Nzabandora, joka vangittiin 6.12.2006, oli ollut vankilassa 7 kuukautta 25 päivää. Tämän jälkeen Nzabandora oli heinäkuussa 2007 jatkanut saamansa 10 vuoden tuomion suorittamista yhdyskuntapalveluna. Suomen poliisi oli kuulustellut häntä toukokuussa 2007. Bazaramba on yleisesti väittänyt syytteiden perustuvan Ruandan nykyhallinnon poliittisesti motivoituneisiin väärin väitteisiin ja väärin keinoin hankittuihin todisteisiin maanpaossa oleviin eliittiin kuuluneita hutuja vastaan. Bazaramban vaimoa Immaculée Kamuhandaa on kuultu puolustuksen todistajana vuoden 2006 helmikuussa ICTR:ssä. Bazarambasta on julkaistu kansainvälinen etsintäkuulutus 4.5.2006. Nzabandora on vangittu tämän jälkeen 6.12.2006. Laki uusista kansankäräjistä on astunut voimaan vuonna 2004 (Organic law N:o 16/2004) ja maanlaajuinen tuomioiden jakaminen gacaca-menettelyssä on alkanut laajemmin vuonna 2005. Mainitun lain mukaan yhdyskuntapalvelurangaistukseen tuomittu voi gacaca-menettelyssä ainakin nykyisin suorittaa yhdyskuntapalveluisuuden ensin ja saada myös ehdotonta vankeusrangaistusta koskevan osuuden lievennetyksi yhdyskuntapalveluksi suorittamalla yhdyskuntapalvelunsa esimerkillisen hyvin (artikla 80, jota muutettu 19.5.2008). Nzabandoran asian esilletulon ajankohta gacaca-menettelyssä ja nopea vapautuminen voivat perustua sovellettuun lakiin ja selittyä käytännön seikoillakin ilman, että kysymys olisi Bazaramban väittämästä perusteettomasta ajojahdistista.

Nzabandoraa ei kertomansa mukaan oltu missään yhteydessä painostettu kertomaan asioita Bazarambasta. Nzabandora oli ollut mukana sellaisessa kokouksessa, jossa ihmisille oli kerrottu gacaca-oikeudenkäyntien eduista. Nzabandoraa oli kehoitettu tunnustamaan rikoksensa. Samassa yhteydessä oli kerrottu, että piti myös kertoa rikoskumppaneiden nimet. Heille oli sanottu, että heillä oli ollut oikeus tunnustaa ja pyytää anteeksi. Nzabandora oli kertonut Bazarambasta joko tunnustaessaan tekonsa vuonna 2006 tai vankilassa olon aikana. Nzabandoraa kuultaessa ei ole tullut erityisesti esille hänen kertomuksensa luotettavuutta heikentäviä seikkoja. Murindangabo sen sijaan on ollut asioista kertoessaan hermostuneen oloinen.

Nzabandoran ja Murindangabon kertomukset ovat pääkohdiltaan yhdenmukaiset. Nainen oli viety tietä pitkin metsäiseen laaksoon kauemmaksi talosta, missä Nzabandora, Murindangabo ja kolmas henkilö olivat surmanneet naisen nuijalla. Nzabandora ja Murindangabo ovat olleet samassa Gedeonin vaimon surmanneessa ryhmässä ja heillä voi olettaa olevan ensikäden havaintoja tapahtumista. Nzabandora on muistanut tapahtumiin liittyen Bazaramban sanoneen, että lapsi oli tullut ennen lapsen äidin surmaamista viedä isälleen. Tämänkaltainen yksityiskohta vahventaa Nzabandoran kertomuksen luotettavuutta. Nzabandora on kertonut tuomion kohdassa 7.3.2.1 A (i) vastaavanlaisesta tilanteesta, jossa hänet oli haettu muun ohella Bazaramban toimesta.

Bzaramban ei ole näytetty olleen varsinaisella surmapaikalla. Tällä seikalla ei ole olennaista oikeudellista merkitystä. Bazaramban rooli on Nzabandoran ja Murindangabon kertomuksista ilmeinen ollut varsin aktiivinen. Bazaramba oli käskenyt surmaamaan naisen. Murindangabon kertomuksesta ilmenee, että Bazaramban mukaan surmatun naisen eno oli ollut Butaren tutsiprefekti, joka on myös tullut surmatuksi joukkotuhonnan aikana.

Todistelun yleiseen luotettavuuteen kohdistuvista epävarmuustekijöistä huolimatta asiassa on riittävällä varmuudella selvitetty, että Gedeonin vaimo on surmattu Bazaramban käskystä nuijanis-kuilla.

7.3.3 Cyahindan kirkko ja sen ympäristö (syytteen kohta 3.2.2.3)

Syyte

Bazaramba on tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit johtanut osaa 15.4.-18.4.1994 välisenä aikana Cyahinda-sektorissa sijaitsevan kirkon rakennuksia ja sen ympäristöä kohtaan tehdyistä hyökkäyksistä. Useita tunteja kestäneitä hyökkäyksiä tehtiin ainakin 15.4. ja 17.4.1994. Hyökkäysten aikana Bazaramba surmasi lukuisia tutseja. Lisäksi Bazaramba antoi tutsien surmiin johtaneita käskyjä.

Kun tieto tutseihin ja maltillisiin hutuihin kohdistuvista uhista ja ensimmäisistä surmista levisi Butaren prefektuurin eteläisissä osissa, tutsit ja maltilliset hutut hakivat suojaa ja turvapaikkaa mm. Cyahindan kirkosta. Kirkot tunnettiin entuudestaan paikkoina, joihin väkivaltatekoja ei kohdistettaisi. Viranomaiset olivat kaiken lisäksi kehottaneet tutseja kerääntymään kirkkoon ilmoittamalla, että heidän turvallisuutensa voitaisiin tällä tavoin taata paremmin.

Huhtikuun 15. ja 18. päivän välisenä aikana kirkko ja sen alue oli jatkuvien hyökkäysten kohteina. Hyökkäyksiä suorittivat useat huturyhmittymät, joilla kullakin oli omat johtajansa. Hyökkäykset olivat osa kansallisella tasolla etukäteen suunniteltua ja valmisteltua joukkotuhontaa. Ryhmittymien joukossa oli myös Bazaramban johtama ryhmittymä, johon santarmien sekä entisten ja nykyisten sotilaiden ohella kuului erityisesti Burundista saapuneiden hutupakolaisten Karamba-leiristä ja muualta Nyakizun kunnasta mukaan värvättyjä tai pakotettuja siviilihenkilöitä. Ainakin osa näistä siviilihenkilöistä oli koulutettu surma- ja väkivaltatekoihin Bazaramban ja kolmansien toimesta. Bazaramban johtaman ryhmittymän tehtävänä oli yhdessä muiden ryhmittymien kanssa surmata kaikki kirkosta suojaa hakeneet tutsit. Tässä tarkoituksessa Bazaramba antoi hyökkäys- ja surmaamiskäskyjä. Bazaramba osallistui myös itse hyökkäyksiin ja surmasi hallussaan olleella ampuma-aseella lukuisia tutseja.

Cyahindan kirkkoon ja sen ympäristöön tehtyjen hyökkäysten aikana surmattiin yhteensä noin 37.000 tutsia. Vain osa kirkosta suojaa hakeneista tutseista pääsi pakenemaan kirkon läheisyydessä sijaitsevalle Nyakizu-vuorelle ja sen ympäristöön.

Vastaus

Bazaramba on kiistänyt syytteen tältä osin. Hän ei ole toiminut syyttäjän esittämällä tavalla. Hän ei ole missään vaiheessa edes ollut Cyahinda-kirkon lähistöllä huhtikuun puolivälissä 1994. Hän on käynyt kirkon alueella vasta huhtikuun lopulla ja se, että siellä on ollut ruumiita on tullut hänelle yllätyksenä.

Näyttö

Bazaramba on kertonut, että hän on kyseisenä aikana paennut ja piileskellyt Birambossa tai Kibangussa. Hän ei ole käynyt Cyahindan kirkon alueella missään ominaisuudessa väitettynä tekoaikana 15-18.4.1994. Hänellä ei sen vuoksi voi olla minkäänlaisia omia havaintoja siitä, mitä kirkolla on tällöin tapahtunut.

Syyttäjän todistaja **Timothy Longman** on kertonut, että hänen tutkimuksissaan kansanmurhan jälkeen osa haastatelluista oli kertonut, että Bazaramba oli ollut läsnä Cyahinda-kirkolle tehdyssä joukkotuhontaiskussa. Häntä oli pidetty yhtenä johtajahahmoista, mutta päällikkö oli kuitenkin ollut Nyakizun kunnanjohtaja Ladislas Ntaganzwa. Iskuun oli osallistunut myös sotilashenkilöitä. Haastateltujen mukaan Bazaramballa oli ollut kirkolla kaksi asetta, joita hän ei itse käyttänyt, vaan oli antanut ne muiden käytettäväksi. Ampuma-aseita oli ollut vähän, mutta niillä oli ollut suuri

merkitys, koska ne mursivat tutsien puolustuksen.

Syyttäjän todistaja **Augustin Karambizi** on kertonut, että Bazaramba oli antanut ohjeita ja käskyjä burundilaisille pakolaisille, kun he hyökkäsivät tutsien kimppuun Cyahindan kirkolla.

Syyttäjän todistaja **Apollinaire Karemanzira** on kertonut, että hän oli paennut perjantaina 15.4.1994 Cyahindan kirkolle. Hän oli saapunut sinne perheensä kanssa kello 10 aikoihin. Samana päivänä kunnanjohtaja Ntaganzwa oli tullut kirkolle. Hän oli sanonut paikalle kerääntyneille tutseille, että heidän oli pitänyt poistua kirkosta. Hän oli antanut aikaa 5 minuuttia, jonka jälkeen olisi alkanut tapahtumaan. Ihmiset eivät olleet tienneet mitä oli pitänyt tehdä ja sitten santarmit olivat avanneet tulen. Ne, joita ei oltu ammuttu, olivat yrittäneet paeta paikalta. Todistaja itse oli paennut Gasasaan. Hän ei ollut nähnyt Bazarambaa kirkon alueella, mutta oli kuullut kirkkoon jääneiltä myöhemmin, että Bazaramba olisi ollut siellä.

Syyttäjän todistaja **Appoloni Gatera** on kertonut, että hän oli itse ollut Cyahindan kirkolla 15.4.1994, kun kirkolle oli hyökätty. Ennen hyökkäystä kirkon pääoven edessä oli pidetty kokous, jossa oli ollut paikalla Bazaramba kunnanjohtaja Ladislas Ntaganzwan kanssa. Paikalla oli ollut myös poliiseja. Todistaja oli ollut lähettyvillä tutsien massan joukossa. Ntaganzwa oli sanonut mikrofonin, että tutsit olivat ostaneet lehtiä ja hutut olivat ostaneet ammuksia, ja nyt lehmien sarvet taistelevat ammuksia vastaan. Tämä oli tapa sanoa, että tutseilla ei olisi mitään mahdollisuuksia hutujen ampuma-aseita vastaan. Heti tämän kokouksen jälkeen kirkon ulkopuolella oli alkanut ampuminen. Ihmiset olivat paenneet sen takia kirkon sisälle, niin myös todistaja. Hän oli ollut kirkossa 3-4 tuntia. Sinä aikana oli tapettu paljon ihmisiä sekä kirkkorakennuksen sisäpuolella että sen ulkopuolella. Todistaja ei tiennyt oliko Bazaramba ampunut ihmisiä. Kun todistaja oli poistunut kirkosta kirkon sisäpihalle, häntä ja muita tutseja kohti oli ammuttu. Poliiseilla ja santarmeilla oli ollut ampuma-aseet, interahamweilla oli ollut perinteiset aseet. Ihmiset kuolivat tai pakenivat paikalta. Todistaja itse oli paennut kirkon takaa lehmäaitauksen ja metsän läpi Nyakizu-vuorelle.

Syyttäjän todistaja **Joseph Rutayisire** on kertonut, että hän oli paennut Cyahindan kirkolle. Sinne oli kokoontunut suuri määrä tutseja, myös todistajan perheenjäseniä. Bazaramba oli tullut paikalle armeijan miesten kanssa. He olivat alkaneet ampua 16.4 auringonnousun aikaan. Tutsit olivat onnistuneet saamaan ampujilta yhden kiväärin ja Bazaramba ja hänen ryhmänsä olivat hakeneet paikalle apuvoimia, minkä johdosta paikalle oli tullut santarmeja. Todistaja oli nähnyt Bazaramban ampuvan tuliaseella. Kirkolla oli kuollut paljon ihmisiä ja loput olivat paenneet Nyakizu-vuorelle.

Syyttäjän todistaja **Ladislas Rukaka** on kertonut, että hän oli muiden tutsien kanssa hakenut turvaa Cyahinda-kirkon alueelta. Siellä hän oli nähnyt tuntemansa Bazaramban yhdessä kunnanjohtaja Ntaganzwan, Geoffrey Dusaben ja santarmien kanssa. Todistajan käsityksen mukaan Bazaramba ja Ntaganzwa, joka oli pitänyt kirkolla tutseja uhkaavan puheen sekä kehottanut santarmeja tappamaan tutsit, olivat ystäviä. Bazaramba oli oleillut kirkon alueella useita päiviä ja hänellä oli ollut ase, mutta todistaja ei ollut nähnyt hänen ampuvan siellä.

Syyttäjän todistaja **Esperance Mukanusi** on kertonut, että hän oli paennut Cyahindan kirkolle. Hän oli ollut siellä kirkon sisäpihalla, kun tappamiset olivat alkaneet 15.4 noin klo 11-12. Bazaramba oli ennen sitä tullut paikalle kunnanjohtaja Ladislas Ntaganzwan ja santarmien kanssa. He olivat jo edellisenä päivänä käyneet siellä ja kehottaneet ihmisiä menemään kotiinsa. Nyt Ntaganzwa oli puhunut kovaääniseen ja sanonut, että kaikkien niiden, jotka eivät olleet Nyakizusta oli pitänyt palata kotiinsa. Aikaa tähän oli annettu 10 minuuttia, mutta jo 5 minuutin kuluttua ampuminen oli alkanut. Bazaramballa oli ollut tuliase ja todistaja oli nähnyt hänen ampuvan. Kun hän oli lähtenyt pakoon, hän ei nähnyt kuoliko joku siinä tilanteessa, missä Bazaramba oli ampunut. Kirkolla oli kuollut joka tapauksessa monta tutsia ja muut olivat paenneet.

Syyttäjän todistaja **Bertin Nduwayezu** on kertonut, että hän oli nähnyt Bazaramban myös Cyahindan kirkolla Kabarulen kunnanjohtajan ja Ntaganzwan kanssa. Kaikki kolme olivat johtaneet nuoria ampuma-asein aseistettuja burundilaispakolaisia. Pakolaiset olivat seisleet hyökkäysryhmän etulinjassa ja ampuneet tutseja. Bazaramba oli johtanut yhtä pakolaisryhmää. Todistaja arvioi, että näitä nuoria burundilaisia pakolaisia oli Cyahinda-kirkon hyökkäyksessä mukana 30-40 miestä. Myös todistaja oli ollut Cyahindassa, mutta hän oli ollut ampujien takana. Todistajalla oli ollut perinteinen ase ja hänen tehtävänsä oli ollut vartioida tutseja, jotta he eivät pääsisi pakoon. Todistaja ei ollut pystynyt näkemään Bazarambaa enää sen jälkeen, kun hänet oli lähetetty vartioimaan metsän puolella olevia uloskäyntejä. Ne ihmiset, joita pakolaiset eivät olleet saaneet tapettua ampumalla, oli tapettu kuokilla. Kukaan ei ollut pystynyt pakenemaan kirkon sisältä sen jälkeen, kun joukot olivat piirittäneet kirkkorakennuksen. Todistajan mukaan Bazaramballa oli ollut beigen värinen takki yllään. Sekä kirkkorakennuksen sisällä että sen ulkopuolella kuoli hyvin paljon tutseja.

Syyttäjän todistaja **Lavelian Rwaduka** on kertonut, että hän oli muiden tutsien kanssa paennut kirkkoon 15.4.1994, joka todistajan muistin mukaan oli ollut perjantai. Bazaramba oli tullut kirkolle kävellen santarmien ja burundilaisten pakolaisten kanssa noin kello 9 aikoihin aamulla. Bazaramballa oli ollut tuliase ja hän oli näyttänyt johtavan burundilaisia. Pormestari Ntaganzwa oli sanonut tutseille, että nyt lehmän sarvet ja ampuma-aseet ottavat mittaa toisistaan. Tämän jälkeen ampuminen ja tappaminen oli alkanut. Bazaramba ei ollut sanonut mitään tässä yhteydessä mutta oli kyllä ampunut muiden mukana. Kirkolla kuoli paljon tutseja, mutta todistaja ei tiennyt tapoiko Bazaramba henkilökohtaisesti ketään.

Vastaajan todistaja **Johnson Nshirimana** ei ole ollut Cyahindan kirkolla, kun siellä on ollut hyökkäyksiä ja hänen tietonsa tappamisista perustuvat muiden kertomuksiin. Hän on kuitenkin käynyt kirkolla heti hyökkäysten jälkeen ja nähnyt siellä suuren määrän tutsien ruumiita.

Vastaajan todistaja **VASA 6** on kertonut, että hän oli hoitanut työtehtäviään kunnantalon vieressä. 15.4.1994 siellä oli ollut kokous, johon oli santarmien lisäksi osallistunut kunnanjohtaja Ntaganzwa ja hänen kaksi apulaistaan. Tämän jälkeen nämä henkilöt olivat kunnan avolava-autolla lähteneet kirkolle ja sieltä oli kuulunut laukauksia. Myös 16.4.1994 ja 17.4.1994 samat henkilöt olivat lähteneet kirkolle ampumaan tutseja. Hyökkäyksiin oli osallistunut myös muita poliiseja sekä siviilejä ja ampumiset olivat lisääntyneet päivä päivältä. Ntaganzwa oli saanut santarmeilta kiväärin ja hänen apulaisensa takit. Aina kun Ntaganzwa oli lähtenyt autollaan, surmat kirkolla olivat jatkuneet. Todistaja oli myöhemmin kuullut, että kirkolla oli tapettu 20-25.000 tutsia. Todistaja ei pystynyt kunnantalolta näkemään kirkolle, mutta hän oli nähnyt sinne menevät henkilöt hyvin. 15.4.1994 hän oli poistunut paikalta noin kello 12 ja tullut takaisin noin kello 15, jolloin ampumiset olivat lakanneet. Todistaja tunsu Bazaramban eikä tätä ollut kirkon tapahtumien aikaan lainkaan näkynyt.

Vastaajan todistaja **VASA 7** on kertonut, että Nyakizussa oli ollut rauhallista ennen presidenttien koneen alasampumista 6.4.1994. Sen jälkeen elämä oli muuttunut, ihmiset olivat olleet peloissaan ja kaikki olivat tajunneet, että nyt on sota. 8.4.1994 paikkakunnan tutsit olivat paenneet Cyahindan kirkolle. Kunnanjohtaja Ntaganzwa oli käynyt siellä illalla ja pyytänyt heitä palaamaan koteihinsa. Todistaja oli itse kuljettanut koteihinsa ne, jotka heti olivat halunneet palata. Vielä samana iltana kaikki tutsit olivat poistuneet kirkolta. Seuraavana päivänä 9.4.1994 oli kuitenkin hyvin suuri joukko pakolaisia mennyt kirkolle. Nämä olivat suurimmaksi osaksi olleet tutseja sekä paikkakunnalta että naapurikunnista. Harvat joukossa olevat hutut olivat pian poistuneet alueelta. 9.4.1994 tai 10.4.1994 todistaja oli vienyt Ntaganzwan kirkolle, jolloin tutsit olivat heittäneet häntä kivillä. Todistaja oli itse nähnyt kuinka kivi oli osunut Ntaganzwan otsaan. Tämän jälkeen Ntaganzwa ei ollut enää käynyt kirkolla. Tästä todistaja oli varma, koska hän oli nähnyt Ntaganzwan jokaisena päivänä kunnantalolla. Sitä vastoin santarmit olivat joko 10.4.1994 tai 11.4.1994 menneet kirkolle ja tutsit olivat ottaneet yhden heistä kiinni. Sen jälkeen santarmit

olivat kolmena päivänä hyökänneet kirkolle yhdessä paikallisten ihmisten kanssa. Ensimmäisen päivän tapahtumista todistaja oli jälkeen päin kuullut santarmeilta ja naapureiltaan, että siellä oli ollut sota ja paljon ihmistä oli kuollut. Toisena ja kolmantena päivänä, jolloin taistelut olivat vähän laimenneet, todistaja oli itse seurannut tapahtumia. Tutseilla ei ollut muita ampuma-aseita kuin mitä santarmilta oli otettu, mutta heitä oli ollut niin paljon, että hekin olivat vaarallisia. Tutsit kuitenkin hävisivät ja taistelujen jälkeen kuolleita tutseja oli ollut joka paikassa, myös lukuisia naisia ja lapsia. Eloon jääneet tutsit olivat paenneet kirkolta. Hutusiviilejä oli santarmien tukena paikalla monista Nyakizun kunnan sektorista. He olivat alempaa väestöä, yhtään opettajaa tai kauppiasta todistaja ei ollut nähnyt heidän joukossaan. Todistaja ei tiennyt kuka hutusiviilit oli kutsunut koolle tai kuka heitä oli johtanut. Heitä oli kuitenkin paljon ja kokoontuminen oli tapahtunut nopeasti. Todistaja tunsi Bazaramban, mutta he eivät olleet ystäviä. Hän ei voinut uskoa, että Bazaramballa olisi voinut olla jotain tekemistä Cyahindan hyökkäysten kanssa. Todistaja ei ollut nähnyt Bazarambaa kertaakaan lähistöllä tähän aikaan. Lisäksi Bazaramba oli kristitty ja hyvin koulutettu eikä olisi varmaan tullut vaivalloista ja vaarallista 11 kilometrin matkaa tappamaan ihmisiä.

Vastaajan todistaja **VASA 9** on kertonut, että elämä Nyakizussa oli muuttunut 6.4.1994 jälkeen. Kaikki oli tuntunut pysähtyvän, ihmiset eivät olleet enää tunteneet oloaan turvalliseksi, eikä kukaan ollut voinut käydä töissä. Todistaja itse oli poistunut kotoaan vain kaksi kertaa, molemmilla kerroilla hakeakseen rahaa työnantajaltaan. Ensimmäisellä kerralla hän oli nähnyt kunnantalon luona kokoontuneita santarmeja, poliiseja ja nuorisoryhmiä. Todistaja ei ollut tuntenut ketään näistä ryhmistä. Seuraavana päivän todistaja oli taas kävellyt kunnantalon ohitse. Silloin hän oli taas nähnyt kunnantalon pihalla paljon ihmisiä. Myös kunnanjohtaja oli ollut paikalla. Santarmit ja poliisit olivat sitten yhdessä nuorisojoukkojen kanssa lähteneet Cyahindan kirkolle. Todistaja oli seurannut tapahtumia siihen asti, että kirkolta oli kuulunut kiväärinlaukauksia. Silloin hän oli pelästynyt ja poistunut paikalta eikä ollut missään vaiheessa enää palannut Cyahindan kirkolle. Santarmeilla ja poliiseilla oli ollut tuliaseet, mutta kumpanakaan päivänä todistaja ei ollut nähnyt nuorisolla mitään aseita. Hän ei myöskään ollut huomannut, että kunnanjohtaja olisi antanut heille mitään käskyjä tai ohjeita. Bazaramba ei ollut ollut kunnantalolla. Hän oli asunut kaukana ja kunnantalolle vievä tie oli ollut suljettu. Paikalle olisi päässyt ainoastaan kunnan omalla autolla ja silloinkin vain santarmien saatoissa, eikä Bazaramballa ollut mitään yhteyttä santarmeihin.

Vastaajan todistaja **VASA 10** on kertonut, että hän oli nähnyt kerran Cyahindassa taistelun tutsien ja santarmien välillä. Hänet oli silloin pysäytetty ennen Cyahindaa taistelujen takia. Silloin todistajalle oli myös kerrottu, että yksi santarmi oli kuollut, ja että kunnanjohtajaa oli ammuttu.

Näytön arviointi ja johtopäätökset

Todistajien luotettavuuteen yleisellä tasolla vaikuttavia seikkoja on edellä käsitelty omassa osiossaan (tuomion kohta IV 4). Tässä yhteydessä kuultujen todistajien osalta on huomioitava, että Rwaduka, Mukanusi, Rukaka, Rutaysire, Gatera, Karemanzira ja Karambizi ovat tutseja, jotka eivät monien hututodistajien tavoin ole olleet vankilassa. Heidän kertomuksensa ovat samansuuntaisia verrattuna esimerkiksi 14 vuotta vankilassa olleen Bertin Nduwayezun kertomuksen kanssa.

Ottaen huomioon sen, mitä edellä on lausuttu Bazaramban alibista (IV 7.1), on lähtökohtaisesti pidettävä mahdollisena, että Bazaramba on ollut Cyahindan kirkolla tai sen välittömässä läheisyydessä huhtikuun puolivälissä 1994. Todistaja Karemanzira on ollut kirkon alueella, mutta hän ei ole nähnyt Bazarambaa siellä. Todistaja Karambizin kertomuksesta ei ole tullut selvästi esille, pohjautuuko se omiin havaintoihin, kuulopuheisiin vai näiden yhdistelmään. Todistajat Gatera, Rutaysire, Rukaka, Mukanusi, Nduwayezu ja Rwaduka ovat kuitenkin itse olleet paikalla Cyahindan kirkon alueella ja nähneet siellä Bazaramban. Gatera, Rukaka, Mukanusi ja Rwaduka ovat lisäksi kertoneet, että Bazaramballa on ollut ampuma-ase. Longmanin todistukselle ei voida

antaa suurta merkitystä koskien tällaista yksittäistä tapahtumaa, mutta se ei ole ristiriidassa edellä mainitun kanssa. Sillä seikalla, onko Bazaramba tilanteessa itse käyttänyt hallussaan olevaa asetta vai antanut sen jonkun toisen käyttöön, ei ole merkitystä kun otetaan huomioon aseiden itsestään selvä käyttötarkoitus kyseessä olevassa väkivaltatilanteessa.

Todistaja VASA 6 on väittänyt, että Bazaramba ei ole voinut olla kirkolla. Hän ei kuitenkaan ole nähnyt itse kirkon aluetta ollessaan itse kunnantalon pihalla. Perusteena sille, että Bazaramba ei ole ollut paikalla, VASA 6 on esittänyt sen, että hän ei ole nähnyt Bazarambaa, ja että tämä oli asunut kaukana kirkolta. Ottaen huomioon kirkon ja kunnantalon sijainti ja kirkolle johtavat erinäiset tiet, sille seikalle, että todistaja ei nähnyt Bazaramban menevän kirkolle, ei voida antaa merkitystä. Myös todistaja VASA 7 on katsonut, että Bazaramba ei ole voinut olla paikalla Cyahindan kirkolla, koska todistaja ei ole nähnyt häntä, ja koska Bazaramba asuu niin kaukana kirkosta. Todistaja VASA 9 ei ole myöskään pitänyt uskottavana sitä, että Bazaramba olisi ollut Cyahindan kirkolla. Kuten todistajien VASA 6 ja VASA 7 kohdalla myöskin todistajan VASA 9 esittämät perusteet tälle näkemykselleen ovat epäuskottavia. Cyahindan ja Nyakizu-vuoren tapahtumat eivät olisi olleet mahdollisia ilman, että erittäin suuret määrät ihmisiä, sekä uhreja että hyökkääjiä, liikkuvat ympäri Nyakizun kuntaa huhtikuun puolivälissä 1994. Todistajien näkemykset, joiden mukaan Bazaramba ei kuitenkaan olisi tähän aikaan halutessaan voinut liikkua noin 10 kilometrin matkaa, eivät ole uskottava. Myöskään muut todistajan VASA 7 esittämät perusteet, eli Bazaramban uskonnollisuus ja korkea koulutustaso, eivät ole sellaisia seikkoja, että niille olisi syytä antaa painoa todistelua punnittaessa.

Syytteen mukaan Bazaramba on johtanut osaa Cyahindan kirkolle suuntautuneista hyökkäyksistä, surmannut lukuisia tutseja ja antanut surmiin johtaneita käskyjä. Edelleen syytteen mukaan Cyahindan kirkolle hyökänneiden huturyhmittymien joukossa oli ollut myös Bazaramban johtama ryhmittymä, johon santarmien sekä entisten ja nykyisten sotilaiden ohella kuului erityisesti Burundista saapuneiden hutupakolaisten Karamba-leiristä ja muualta Nyakizun kunnasta mukaan värvättyjä tai pakotettuja siviilihenkilöitä. Ainakin osa näistä siviilihenkilöistä on syytteen mukaan koulutettu surma- ja väkivaltatekoihin Bazaramban ja kolmansien toimesta.

Edellä selostetun todistelun perusteella käräjäoikeus pitää näytettynä, että Bazaramba on ollut paikalla ja hutuhyökkääjien joukossa siinä vaiheessa, kun paikalle kerääntyneiden tutsien joukkoon on hyökätty Cyahindan kirkolla. Bazaramballa on myös ollut tuliase. Tuliaseilla on ollut suuri merkitys tutsien vastarinnan murtamisessa. On myös kiistatonta, että kirkkoon ja sen ympäristöön tehtyjen hyökkäysten aikana on surmattu hyvin suuri määrä tutseja. Päinvastoin kuin tuliaseen olemassaoloa, ampumista ei ole helppo todeta sellaisessa sekavassa tilanteessa, joka on vallinnut kirkon luona. Todistaja Mukanusin mukaan Bazaramballa oli ollut tuliase ja todistaja oli nähnyt hänen ampuvan. Rutayisiren mukaan Bazaramba oli tullut Cyahindan kirkolle armeijan miesten kanssa ja he olivat alkaneet ampua 16.4 auringonnousun aikaan. Rwaduka on kertonut, että Bazaramballa oli ollut tuliase ja hän oli ampunut muiden mukana. Edellä mainittujen todistajien kertomukset eivät tilanteen kaoottisuus huomioiden riittävällä varmuudella osoita, että Bazaramba olisi itse ampunut tuliaseellaan tai surmannut tutseja.

Nduwayezu on kertonut, että hän oli nähnyt Bazaramban Cyahindan kirkolla Kabarulen kunnanjohtajan ja Ntaganzwan kanssa, ja että kaikki kolme olivat johtaneet nuoria ampuma-asein aseistettuja burundilaispakolaisia. Rwaduka on kertonut, että Bazaramballa oli ollut tuliase ja hän oli näyttänyt johtavan burundilaisia. Karambizi on kertonut, että Bazaramba oli antanut ohjeita ja käskyjä burundilaisille pakolaisille, kun he olivat hyökänneet tutsien kimppuun Cyahindan kirkolla. Myös Rukakan ja Rutayisiren kertomukset viittaavat Bazaramban asemaan yhtenä hyökkäyksen johtajista. Uhreina olleiden tutsitodistajien osalta havainnot ja käsitykset johtajuudesta on tehty ulkoisten seikkojen perusteella lyhyen ajan kuluessa. Nduwayezu on ollut yksi hyökkääjistä. Hänen mukaansa Bazaramba oli johtanut yhtä pakolaisryhmää. Näytön kokonaisarvioinnissa Bazaramban asemasta hyökkäyksen yhtenä johtajana ja hyökkäys- ja surmaamiskäskyjen antajana ei ole esitetty kuitenkaan riittävää näyttöä.

Tuomion kohdassa 7.3.1. kerrotulla tavalla burundilaisten pakolaisleirillä tai sen ulkopuolella ei ole riittäväällä varmuudella näytetty Bazaramban toimesta annetun sellaista surma- ja väkivaltateoissa hyödynnettävissä olevaa valmentavaa koulutusta, jota olisi ollut alunperin tarkoitus hyödyntää sittemmin juuri joukkotuhontaan liittyvissä surma- ja väkivaltateoissa. Kirkolle hyökänneiden joukossa on sinänsä ilmeisesti ollut Burundista saapuneita hutupakolaisia.

Bazaramban syyksi jää, että hän on tuliaseella varustettuna osallistunut osaan Cyahinda-kirkolle suuntautuneista hyökkäyksistä tarkoituksenaan kokonaan tai osittain hävittää tutsit etnisenä ryhmänä.

7.3.4 Nyakizu-vuori ja sen ympäristö (syytteen kohta 3.2.2.4)

Syyte

Bazaramba on tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit johtanut osaa 15.4.-18.4.1994 välisenä aikana Nyakizu-vuorelle ja sen ympäristöön tehdyistä hyökkäyksistä. Useita tunteja kestäneitä hyökkäyksiä tehtiin ainakin 16.4. , 17.4. ja 18.4.1994. Hyökkäysten aikana Bazaramba surmasi lukuisia tutseja. Lisäksi Bazaramba antoi tutsien surmiin johtaneita käskyjä.

Cyahindan kirkkoa vastaan tehdyistä hyökkäyksistä pakenemaan päässeet tutsit pakenivat yhdessä muilta alueilta paenneiden tutsien kanssa kirkon läheisyydessä sijaitsevalle Nyakizu-vuorelle ja sen ympäristöön. Kirkkoa vastaan tehtyihin hyökkäyksiin osallistuneet huturyhmittymät seurasivat perässä ja surmasivat yhdessä muualta tulleita tutseja jahdanneiden hutujen kanssa vuoren huipuille johtavilla rinteillä ja vuoren huipuilla tehdyissä hyökkäyksissä tuhansia tutseja. Tutseja surmanneiden ryhmittymien joukossa oli myös Bazaramban johtama ryhmittymä, johon santarmien sekä entisten ja nykyisten sotilaiden ohella kuului erityisesti Burundista saapuneiden hutupakolaisten Karamba-leiristä ja muualta Nyakizun kunnasta mukaan värvättyjä tai pakotettuja siviilihenkilöitä. Ainakin osa näistä siviilihenkilöistä oli koulutettu surma- ja väkivaltatekoihin Bazaramban ja kolmansien toimesta. Bazaramban johtaman ryhmittymän tehtävänä oli yhdessä muiden ryhmittymien kanssa surmata kaikki vuorelle paenneet tutsit. Tässä tarkoituksessa Bazaramba antoi hyökkäys- ja surmaamiskäskyjä. Bazaramba osallistui myös itse hyökkäyksiin ja surmasi hallussaan olleella ampuma-aseella lukuisia tutseja.

Gatobwe-nimisessä paikassa Nyakizu-vuorella Bazaramba käski poikaansa ampua surmaamistarkoituksessa tutseja kohti. Bazaramba kuljetti omistamaansa moottoripyörää, jonka matkustajana oli hänen poikansa. Bazaramban käskystä poika ampui surmaamistarkoituksessa hallussaan olleella ampuma-aseella ympärillä olleita tutseja kohti. Ampumisen seurauksena useita tutseja kuoli.

Vastaus

Bazaramba on kiistänyt syytteen tältä osin. Hän ei ole toiminut syyttäjän esittämällä tavalla. Hän ei ole missään vaiheessa edes oleskellut Nyakizu-vuorella huhtikuun puolivälissä 1994.

Näyttö

Vastaaja **Bazaramba** on kertonut, että hän on kyseisenä aikana ollut perheineen levottomuuksia piilossa useassa eri paikassa. Hän on oleskellut Nyantangangan terveysasemalla, katolilaisessa kappelissa Kibangussa, kotonaan Birambossa ja lopuksi ystävänsä Joseph Rusadanzan luona Kibangussa. Hän ei ole käynyt Nyakizu-vuorella missään ominaisuudessa väitettynä tekoaikana 16-18.4.1994. Hänellä ei sen vuoksi voi olla minkäänlaisia omia havaintoja siitä, mitä vuorella on tällöin tapahtunut.

Syyttäjän todistaja **Timothy Longman** on kertonut, että niissä tutkimuksissa, joita hän itse ja muut Human Rights Watchin tutkijat tekivät, useat haasteltavat olivat kertoneet, että Bazaramba oli ollut läsnä Nyakizu-vuorelle tehdyissä joukkotuhontaiskuissa. Häntä oli pidetty yhtenä johtohahmoista, vaikka päällikkö olikin ollut kunnanjohtaja Ladislas Ntaganzwa. Human Rights Watchin haastatteluihin perustuvassa kirjassa "Leave None to Tell the Story" on maininta siitä, että Bazaramba oli johtanut joukkoja sunnuntaisessa hyökkäyksessä vuorelle.

Syyttäjän todistaja **Antoine Ibambasi** on kertonut, että hän oli ollut läsnä Nyakizu-vuorella, kun sinne oli hyökätty. Hän oli paennut vuorelle perjantaina 15.4.1994 ja lähtenyt sieltä pois maanantaiyönä. Tiistaina hän oli palannut vuorelle ja nähnyt, että kaikki sinne jääneet oli tapettu. Keskiviikkona hän oli lähtenyt Burundiin. Todistaja oli nähnyt kolme hyökkäystä vuorelle. Lauantai-iltana todistaja oli nähnyt Bazaramban vuorella. Bazaramba oli ollut hyökkäävän ryhmän johtaja ja rohkaissut ryhmää etenemään. Hänellä ja Kabayizalla oli ollut ampuma-aseet, muilla ryhmässä perinteiset aseet. Todistaja ei ollut nähnyt Bazaramban ampuvan. Todistaja ei ole osannut sanoa, miten suuri ryhmä oli ollut. Tutsit olivat puolustautuneet heittämällä kiviä ja hyökkääjät olivat joutuneet pakenemaan. Sunnuntaina hyökkääjillä oli ollut lisävoimia ja he olivat myös ampuneet sillä seurauksella, että useat tutsit olivat kuolleet. Tiistaina Bazaramba oli tuonut santarmit mukaan hyökkäykseen. Kaikkiaan vuorella oli kuollut tuhansia ihmisiä.

Syyttäjän todistaja **Augustin Banganakwinshi** on kertonut, että Bazaramba oli johtanut hyökkäystä Nyakizu-vuorella. Todistaja oli ollut itse mukana hyökkäyksessä. Vuorelle oli hyökätty kolmena päivänä. Bazaramba oli ollut Vitalisin kanssa aluksi pyytämässä väkeä kokoon ja jakamassa heitä ryhmiin. Ensimmäisenä ja toisena päivänä ei ollut tarpeeksi ihmisiä mukana, hyökkäys oli torjuttu eikä ketään oltu tapettu. Toisen päivän jälkeen Bazaramba oli ajanut kunnanjohtajan talolle puhumaan "torakoista". Kunnanjohtaja Ladislas Ntaganzwa oli luvannut paikalle santarmeja ja osallistunut itsekin niiden kanssa hyökkäykseen kolmantena päivänä. Bazaramban "johtamisella" todistaja tarkoitti sitä, että Bazaramba oli määrännyt, mitä kautta hänen ryhmänsä oli hyökännyt. Todistaja oli ollut tässä ryhmässä. Ntaganzwa ja Vitalis olivat johtaneet omia ryhmiään. Bazaramballa oli ollut ase, iso Kalashnikov-tyyppinen kivääri, mutta todistaja ei ollut nähnyt hänen ampuvan sillä. Kolmantena päivänä kaikki tutsit oli tapettu.

Syyttäjän todistaja **Clement Gasarasi** on kertonut, että hän oli ollut mukana Nyakizu-vuorella, kun siellä oli tapettu tutseja. Todistaja oli nähnyt vuorella myös Bazaramban, joka oli ollut siellä ison ryhmän mukana. Todistaja ei ollut nähnyt Bazaramban tappavan ketään. Kun todistaja oli tullut vuorelle, suurin osa tutseista oli jo tapettu armeijan toimesta. Nuijilla varustautuneet siviilit olivat tulleet paikalle hoitamaan loput päiviltä. Bazaramballa oli ollut tuliase, samoin Kabayizalla, joka ilmeisesti oli ollut hänen henkivartijansa. Todistaja piti mahdollisena, että Bazaramba oli johtanut Rushinguriron kautta vuorelle hyökännyttä ryhmää vuorella. Johtoaseman oli tehnyt mahdolliseksi se, että Bazaramballa oli ollut tuliase, pelkällä nuijalla aseistautunut mies ei olisi voinut johtaa ryhmää.

Syyttäjän todistaja **Viateur Rubumba** on kertonut, että hän oli ollut Nyakizu-vuoren hyökkäyksessä samassa ryhmässä kuin Bazaramba ja he olivat lähteneet samaan aikaan Marabasta. Ryhmässä oli ollut muiden mukana myös Kabayiza, joka oli asunut Bazaramban luona. Todistajan mukaan Bazaramba oli ollut ryhmän johtaja. Nyakizu-vuorella ryhmään oli yhtynyt Kibangusta Muganon kautta hyökännyt ryhmä, ja Bazaramba oli antanut ohjeita myös tälle ryhmälle. Nyakizu-vuorella oli tässä hyökkäyksessä tapettu paljon tutseja. Ennen sitä oli myös hyökätty tutsien kimppuun ja silloinkin todistaja ja Bazaramba olivat molemmat olleet mukana. Hyökkääjiä oli ollut kuitenkin vähän ja tutsit olivat heittäneet heidän päälle kiviä, joten sektorista oli pitänyt hakea lisää hyökkääjiä. Todistaja oli nähnyt Bazaramballa kiväärin Nyakizu-vuorella. Kabayizalla ja yhdellä toisella ryhmästä oli myös ollut tuliaseet. Todistaja ei ollut nähnyt, että Bazaramba olisi ampunut aseellaan. Vuorella tapahtui niin paljon, ettei todistaja

nähty, mitä Bazaramba oli tehnyt tai kenen ase oli tappanut kenetkin. Bazaramban kuten kaikkien muidenkin hyökkääjien tarkoitus oli kuitenkin ollut tutsien tappaminen.

Syyttäjän todistaja **Augustin Karambizi** on kertonut, että hän oli joutunut muiden tutsien kanssa lähtemään Nyakizu-vuorelle sodan alkamispäivänä. Vuorelle oli hyökätty kolmena päivänä, eli lauantaina, sunnuntaina ja maanantaina 16.4, 17.4. ja 18.4.1994. Bazaramba oli ollut mukana hyökkäyksissä kaikkina kolmena päivänä. Hän oli johtanut Birambosta tullutta hyökkäävää ryhmää antamalla hyökkääjille ohjeita. Ensimmäisenä päivänä hyökkääjät olivat tulleet vuorelle laulaen MDR:n lauluja. Tutsit olivat heittäneet heidän päälleen isoja kiviä eikä kukaan ollut kuollut hyökkäyksessä. Viimeisenä hyökkäyspäivänä maanantaina oli kuollut eniten tutseja. Silloin oli todistajan muistin mukaan satanut vettä. Ennen hyökkäyksiä oli Bazaramballe tuotu kotiin kuusi kivääriä. Tämän todistaja tiesi, koska hän oli ollut Bazaramballa töissä vartijana. Todistaja ei tiennyt mistä kiväärit olivat tulleet. Bazaramba oli jakanut aseita muille. Todistaja oli nähnyt Bazaramban kantaneen asetta ja ampuneen aseellaan tutseja Nyakizu-vuorella.

Syyttäjän todistaja **Mathias Munyaneza** on kertonut, että hän oli nähnyt Bazaramban jakavan tuliaseita sotilaille ja santarmeille ja sen jälkeen kiipeävän vuorelle näiden kanssa. Hyökkääjiä oli ollut paljon ja osalla oli ollut tuliaseita, osalla perinteisiä aseita. Bazaramba oli johtanut Maraba- ja Kibangu-sektoreilta tulleita hyökkääjiä. Vuorelle oli hyökätty yhteensä kolme kertaa. Todistaja oli ollut Bazaramban naapuri ja hän oli nähnyt Bazaramban järjestävien kokouksia, joista yksi oli pidetty Bazaramban kotona, ja jossa oli järjestetty joukkoja hyökkäykseen. Koska todistaja oli Bazaramban naapuri, hän tiesi, että Bazaramba oli toimittanut myös aseita ja ammuksia Nyakizua varten ja tuonut paikalle sotilaita.

Syyttäjän todistaja **Theoneste Ruzigamanzi** on kertonut, että hän oli itse nähnyt Bazaramban Nyakizu-vuoren hyökkäyksissä. Bazaramballa oli ollut armeijapuku päällä. Todistaja oli osallistunut ensimmäiseen ja toiseen hyökkäykseen, muttei enää kolmanteen. Todistaja oli nähnyt Bazaramban mukana hyökkäyksissä molemmilla kerroilla, kun oli ollut itse mukana. Koska hyökkäysjoukot olivat kulkeneet todistajan ohi, hän kuitenkin tiesi, että kolmanteen hyökkäykseen olivat osallistuneet myös poliisit. Sektorin neuvonantaja Vitalis oli kertonut kaikille, että Bazaramba oli käskenyt kaikkia lähtemään Nyakizu-vuorelle. Ensimmäiseen hyökkäykseen oli osallistunut noin 100 miestä. Todistaja oli kuullut kuinka Bazaramba oli sanonut, että kaikki tutsit on tapettava, ketään ei saanut jättää henkiin. Tutsit olivat heittäneet hyökkääjiä nyrkin kokoisilla kivillä ja joukot olivat perääntyneet Bazaramban käskystä. Bazaramban mielestä joukoilla ei ollut tarpeeksi aseita. Hyökkääjät olivat päässeet vuoren puoliväliin. Toiseen hyökkäykseen oli saatu lisäjoukkoja Kibangusta. Todistaja oli kuullut itse, kun Bazaramba oli pyytänyt Martin-nimistä miestä hankkimaan apuvoimia. Toisessa hyökkäyksessä oli ollut mukana 600-700 miestä, mutta sekään ei ollut täysin onnistunut. Hyökkääjät olivat päässeet nyt vuoren huipulle asti, mutta yksi hyökkääjistä oli loukkaantunut tutsien heittämistä kivistä. Bazaramba oli kehottanut heittämään kiviä tutsien päälle, jotta he olisivat hajaantuneet. Kabayiza ja Ignace olivat ampuneet tutseja koko ajan ja Bazaramba oli seisonut heidän välissä keppi kädessään. Kun Ignacen ase oli mennyt lukkoon, Bazaramba oli käskenyt hyökkääjiä perääntymään. Todistaja oli lähtenyt mukaan Nyakizu-vuorelle Bazaramban käskystä. Todistaja katsoi, että Bazaramba oli antanut heille kaksi vaihtoehtoa: totella tai kuolla. Hän itse oli joutunut menemään mukaan, vaikka hänen vaimonsa oli tutsi. Todistaja oli itse kuullut, kun Bazaramba oli sanonut, että paikalla oli ollut RPF:n joukkoja, jotka halusivat tappaa hutut. Joukot olivat varmaan luulleet vielä ensimmäisen hyökkäyksen jälkeen, että vuorella olisi ollut RPF:n joukkoja. Toisen hyökkäyksen jälkeen kukaan ei ollut voinut enää uskoa niin, koska vuorelta ei oltu ammuttu yhtään laukausta hyökkääjiä kohtaan. Todistaja itse oli tiennyt jo alunperin ettei vuorella ollut RPF:läisiä, koska hänen lankonsa oli kertonut sen hänelle jo ennen ensimmäistä hyökkäystä. Kun todistaja oli kertonut tästä yhdelle henkilölle, tämä oli kertonut eteenpäin muille ja todistajaa oli epäilty vakoojaksi, eikä hän enää ollut uskaltanut sanoa asiasta mitään.

Syyttäjän todistaja **Apollinaire Rugimbana** on kertonut, että ensimmäinen hyökkäys Nyakizu-vuorelle oli tapahtunut lauantaina 16.4.1994. Hyökkäys oli ollut aika pieni ja hyökkääjät olivat joutuneet perääntymään. Todistaja ei ollut itse nähnyt Bazarambaa vuorella, mutta oli kuullut hänen olleen paikalla. Sunnuntaina 17.4.1994 Bazaramba oli johtanut ryhmää, joka oli hyökännyt vuorelle paenneiden tutsien kimppuun. Todistaja oli ollut tutsien joukossa ja hän oli nähnyt omin silmin Bazaramban. Bazaramballa oli ollut kivääri ja ryhmässä oli ollut kolme muutakin tuliasetta, josta yksi oli ollut Kabayizalla. Bazaramballa oli ollut päällään sininen verryttelypuku. Todistaja ei ollut nähnyt vuorella ketään muuta johtavassa asemassa olevaa. Tämä toinen hyökkäys oli ollut ensimmäistä vakavampi, ja tutseille olisi käynyt huonosti, jollei heillä olisi ollut paljon kiviä mukanaan. Todistaja oli ollut Nyakizu-vuoren Rushunguriron puolella ja hyökkäävä ryhmä oli tullut vuorelle Birambon keskustasta. Hyökkäyksen aikana oli kuulunut paljon laukauksia ja osa vuorella olleista tutseista oli hävinnyt. Todistaja oli nähnyt itse kuinka yksi tutsi oli ammuttu. Seuraavana päivänä maanantaina 18.4.1994 tutsit olivat paenneet korkeammalle vuoren rinnettä. Ainakaan todistajan kimppuun ei sinä päivänä oltu hyökätty.

Syyttäjän todistaja **Ildephonse Rwibasira** on kertonut, että hän oli ollut itse mukana pakenemassa Nyakizu-vuorelle perjantaina 15.4.1994. Kun hän oli ollut vuoren huipulla, pakolaisten kimppuun oli hyökätty. Silloin todistaja ei ollut nähnyt Bazarambaa, mutta hän oli nähnyt tämän vuorella lauantaina 16.4.1994 ja maanantaina 18.4.1994. Lauantaina todistaja oli nähnyt Bazaramban 20-30 metrin päästä, kun tämä oli ollut nousemassa puolivälissä vuorta. Bazaramban mukana oli ollut Kabayiza, joka oli asunut hänen luonaan. Molemmilla oli ollut tuliase. Myös Ignacella oli ollut tuliase. Aseet olivat olleet kookkaita kivääriä. Ignace ja Kabayiza olivat olleet etualalla ja ampuneet aseillaan. Bazaramba oli tullut heidän perässään eikä todistaja ole varma siitä, oliko hän ampunut aseellaan. Kyseessä oli ollut sekava taistelutilanne, eikä todistaja ollut koko ajan nähnyt Bazarambaa. Noin puolen tunnin päästä todistajan havainnot hänestä olivat loppuneet. Maanantaina hyökkääjät olivat tulleet aamulla kello 6 aikoihin. Bazaramba oli ollut muiden hyökkääjien takana. Todistaja oli ollut aika lähellä häntä ja tunnistanut hänet myös maanantaina oikein hyvin. Bazaramballa oli ollut ruskeanvihreä takki ja housut ja Kabayizalla punainen paita. Monet tutseista olivat kuolleet, vaikka he aikaisemmin olivat pystyneet torjumaan hyökkääjät heittämällä kiviä. Moni muukin vuorella oli tunnistanut Bazaramban, muun muassa Antoine Ibambasi ja Augustin Karambizi. Todistaja ja muut olivat vielä pakolaisina Burundissa ihmetelleet sitä, miten Bazaramba oli voinut olla hyökkääjien joukossa, vaikka tutsiperhe oli ottanut Bazaramban jäsenekseen ja lahjoittanut hänelle tontin. Maanantain hyökkäyksen jälkeen todistaja oli lähtenyt pois Nyakizu-vuorelta. Bazaramba oli ollut mukana hyökkäyksissä ja hän oli johtanut hyökkäävää ryhmää. Todistaja katsoi, että Bazaramba oli ollut selkeästi hyökkäysryhmän johtaja jo senkin vuoksi, että hän oli jo keskiviikkona tai torstaina ennen hyökkäystä keskustellut aliprefekti Binigan kanssa siitä, mitä tutseille oli tullut tehdä. Tätä keskustelua todistaja ei ollut itse kuullut, mutta hän oli kuullut, kun Bazaramba etukäteen oli keskustellut Geoffrey Dusaben ja eräiden muiden kanssa siitä, että he menevät kysymään Binigalta neuvoja.

Syyttäjän todistaja **Apollinaire Karemanzira** on kertonut, että hän oli paennut 15.4.1994 Cyahindan kirkon alueelta Gasasaan sen jälkeen, kun santarit olivat avanneet tulen siellä kokoontuneita tutseja kohtaan. Hänen perheenjäsenensä olivat paenneet eri suuntiin, mutta he olivat tulleet myöhemmin Gasasaan. Yksi todistajan lapsista oli jäänyt kuitenkin kirkolle lehmien luokse ja todistaja oli löytänyt hänet myöhemmin kuolleena ja toinen lapsi oli kadonnut. Gasasasta todistaja oli paennut Nyakizu-vuorelle. Siellä hän oli nähnyt lauantaina 16.4.1994 kolme hyökkäystä. Yksi oli tullut Birambon suunnasta, toinen Mugubasta ja kolmas Cyahindan suunnasta. Todistaja oli nähnyt Bazaramban siinä hyökkäyksessä, joka oli tullut Birambosta päin. Hän tunsi Bazaramban hyvin, ja oli tunnistanut tämän loivalla vuorenrinteellä jo 500 metrin päästä. Poliisikuulusteluun oli merkitty väärin, että todistaja olisi sanonut nähneensä Bazaramban

perjantaina 15.4.1994. Todistaja ei tiennyt kuka oli ollut hyökkäävän ryhmän johtaja. Mukana oli ollut useita ihmisiä, jotka olivat olleet aktiivisia järjestämään tappamisia, esimerkiksi Geoffrey Dusabe. Bazaramban ryhmä oli lähtenyt pakenevien ihmisten perään. Bazarambilla oli ollut ase ja hän oli ampunut ihmisiä kohti ja ainakin osa hänen ampumistaan ihmisistä oli kuollut. Bazaramba oli myös heittänyt kranaatteja ihmisten päälle. Tämä oli tapahtunut iltopäivällä, aamupäivällä hyökkääjillä ei vielä ollut aseita ja tutsit olivat pystyneet puolustautumaan heittämällä kiviä. Todistaja oli yrittänyt paeta muiden kanssa Gasasasta Bungeen, mutta Bazaramba ja muut hyökkääjät olivat estäneet sen, koska he olivat jo ehtineet vuoren huipulle sen toiselta puolelta ja olivat olleet todistajan ja hänen seuralaistensa yläpuolella. Monet todistajan edessä olleet ihmiset olivat kuolleet.

Syyttäjän todistaja **Appoloni Gatera** on kertonut, että hän oli paennut Cyahindan kirkolta Nyakizu-vuorelle perjantaina 15.4.1994. Hyökkääjät olivat tulleet perässä. Todistaja oli viettänyt yhden yön Nyakizu-vuoren läntisellä 2.020 metriä korkealla huipulla. Aamulla oli hyökätty hänen ja muiden pakolaisten kimppuun ja hän oli paennut kohti Rushunguriroa. Pakomatalla hän oli nähnyt, kuinka Bazaramba oli tullut autolla santarmien kanssa tietä pitkin Birambon suunnasta. Bazaramba ja santarit olivat jättäneet auton vuoren juurelle ja kävelleet tutseja kohti ja ruvenneet pienen puron jälkeen ampumaan heitä. Todistajan muistin mukaan he olivat ampuneet seisaaltaan puiden takaa. Tutsit olivat olleet heille helppo kohde. Todistaja oli nähnyt varmasti, että Bazaramba oli ampunut tutseja kohti, ja että hänen ampumiaan ihmisiä oli kuollut. Ampujien perässä oli tullut muita hyökkääjiä, joilla oli ollut perinteiset aseet. Osa tutseista oli kuollut heidän viidakkoveitsien iskuihin. Hyökkääjien joukossa oli ollut myös burundilaisia pakolaisia.

Syyttäjän todistaja **Ladislav Rukaka** on kertonut, että hän oli muiden tutsien kanssa hakenut turvaa Cyahinda-kirkon alueelta. Sunnuntaiyönä hän oli paennut sieltä Gasasaan Nyakizu-vuoren lähelle. Maanantaina Bazaramba oli johtanut vuorella interahamwen hyökkäystä Gasanan pohjoispuolella. Todistaja oli ollut alempana vuorella kuin Bazaramba, jonka hän oli pystynyt näkemään lähimmillään noin 50 metrin etäisyydeltä. Todistaja oli nähnyt, kun Bazaramba oli kulkenut joukon edellä ja ampunut aseellaan tutseja. Todistaja oli nähnyt itse ainakin kahden tutun tutsin kuolevan Bazaramban luoteihin, heidän nimensä olivat olleet Damien Senayagahanga ja Ladislav Rugemintwaza. Nämä tapot olivat tapahtuneet 100-150 metriä todistajasta. Bazaramban perässä tulevat interahamwet olivat tappaneet henkiin jääneet. Vain Bazarambilla oli siinä tilanteessa ollut tuliase, muilla oli ollut perinteisiä aseita. Vuorella oli kuollut lukuisia tutseja.

Syyttäjän todistaja **Esperance Mukanusi** on kertonut, että hän oli paennut Cyahindan kirkosta. Hän oli saapunut Gasasaan, joka oli ollut osa Nyakizu-vuorta, perjantaina 15.4.2009. Bazaramba oli hyökännyt sinne maanantaina. Tämä oli tapahtunut Cyunaan vievän tien lähellä. Bazarambilla oli ollut tuliase ja hänen mukanaan oli tullut muita hyökkääjiä, joilla oli ollut perinteiset aseet. Bazaramba oli ollut vuoren huipulla ja pakenevat ihmiset hänen alapuolellaan. Ne, joilla oli ollut perinteiset aseet, olivat yrittäneet piirittää pakolaisia. Todistajan käsityksen mukaan Bazaramba oli ollut joukkojen johtaja yhdessä kunnanjohtaja Ladislav Ntaganzwan sekä Geoffrey Dusaben kanssa. Todistaja oli nähnyt Bazaramban johtavan kahta hyökkäystä, toisen kerran tämä oli ollut vuoren huipulla ja toisen kerran hän oli ampunut santarmien kanssa ihmisiä Cyahindan tiellä. Todistajan mukaan Bazaramba oli ampunut kuoliaaksi ainakin nuoren miehen, vanhan naisen sekä nuoren naisen, jotka hän osasi kaikki kolme nimetä. Muitakin tuliaseilla varustettuja hyökkääjiä oli ollut, mutta todistaja oli tunnistanut vain Bazaramban. Todistaja oli selvittänyt hengissä piiloutumalla metsään ja pelloille ja keskiviikkoyönä hän oli paennut Burundiin.

Syyttäjän todistaja **Bertin Nduwayezu** on kertonut, että Bazaramba oli johtanut hyökkäystä Birambosta Nyakizu-vuorelle. Todistaja oli itse ollut toisessa hyökkäysryhmässä, joka oli lähtenyt vuorelle Bugaramasta, ja jota oli johtanut neuvonantaja Mukuyanzi. Todistaja oli hyökännyt vuorelle kaksi kertaa. Ensimmäisenä päivänä tutsit olivat huomanneet heidät ja torjuneet heidät heittämällä kivillä. Hyökkääjillä oli ollut vain yksi ampuma-ase ja he olivat

joutuneet perääntymään. Todistaja ei silloin ollut nähnyt Bazarambaa. Toisena hyökkäyspäivänä hyökkääjiä ja aseita oli ollut enemmän. Ne tutsit, jotka eivät olleet päässeet pakoon, oli tapettu. Tänä päivänä todistaja oli nähnyt Bazaramban. Bazaramballa oli hyökkäyksessä ollut ampuma-ase ja todistaja oli nähnyt hänen ampuvan sillä kerran. Todistajan käsityksen mukaan Bazaramba oli tuonut kaksi asetta kunnalta. Toisen hän oli antanut Ignacelle ja toista hän itse ja hänen vaimonsa sukulainen, joka asui hänen luonaan, olivat käyttäneet vuorotellen. Bazaramba oli kunnanjohtaja Ntaganzwan valtuuttamana valmistellut hyökkäyksiä tutseja vastaan sektorissa. Hyökkäykset Nyakizu-vuorelle ja Cyahindan kirkkoon olivat ainoat varsinaiset hyökkäykset, mutta lisäksi tutseja oli jatkuvasti tapettu yksitellen muualla.

Syyttäjän todistaja **Lavelian Rwaduka** on kertonut, että hän oli lauantaina 16.4 paennut Cyahindan kirkolta Nyakizu-vuoren huipulle. Hyökkääjät olivat tulleet pakenevien perässä vuorelle. Hyökkäys oli tapahtunut noin kello 12 aikaan. Todistaja oli nähnyt vuorella Bazaramban hyökkääjien joukossa eturivissä. Todistajan muistin mukaan Bazaramba oli hyökännyt vuorelle Birambon suunnasta. Bazaramba oli johtanut paikallisista koostuvaa ryhmää, mutta ei santarmeja. Todistaja oli nähnyt, että Bazaramballa oli ampuma-ase ja hän oli myös ampunut sillä. Muita ampuma-aseita ryhmällä ei ollut. Tutsit olivat ruvenneet heittämään hyökkääjiä kivillä ja hyökkääjät olivat joutuneet perääntymään. Sunnuntaiyönä todistaja oli paennut Burundiin.

Syyttäjän todistaja **Paul Karasira** on kertonut, että Bazaramba oli johtanut niitä Nyakizu-vuorelle tehtyjä hyökkäyksiä, jotka oli tehty Birambosta Rushunguriron kautta. Hyökkäykset olivat alkaneet ehkä kahden päivän päästä todistajan näkemistä Birambon tapoista eli sunnuntaina 17.4.1994. Todistaja oli nähnyt Bazaramban hyökkäyksissä kahtena eri päivänä, joiden välillä oli ollut ehkä 4-5 päivää. Ensimmäisellä kerralla Bazaramban johtamassa ryhmässä oli ollut ainakin 70 henkeä. Toisella kerralla mukana oli ollut yli 300 henkeä ja tämä oli ollut viimeinen hyökkäys vuorelle, jolloin oli etsitty siellä vielä piileskeleviä tutseja. Silloin oli menty myös vuoren toiselle puolelle. Bazaramballa ja Ignacella oli ollut kiväärit ja muilla perinteisiä aseita. Todistaja ei ollut nähnyt Bazaramban ampuvan aseellaan. Hänellä oli ollut kaksi asetta, joista toisen hän oli antanut Ignacelle ja toisen kotonaan asuvalle reserviläiselle. Todistaja oli jälkepäin kuullut, että Bazaramba oli tuonut aseet kunnantalolta.

Syyttäjän todistaja **Laurent Musana** on kertonut, että hän oli ollut mukana hyökkäämässä Nyakizu-vuorelle. Hän oli lähtenyt hyökkäykseen Nhimasta ja Bazaramba oli lähtenyt ryhmänsä kanssa Rushungurirosta.

Syyttäjän todistaja **Emmanuel Nzabandora** on kertonut, että hän oli osallistunut Nyakizu-vuoren hyökkäykseen 20.4.1994. Hän ei ollut nähnyt, että Birambosta olisi lähtenyt ryhmää hyökkäämään vuorelle muina päivinä. Todistaja ei muista nähneensä vuorella Bazarambaa, mutta hän oli nähnyt siellä tämän työntekijän Kabayizan.

Syyttäjän todistaja **Valens Murindangabo** on kertonut, että joukkotuhonta oli alkanut Rushungurirossa perjantaina 15.4.1994. Lauantaina 16.4.1994 Bazaramba oli koonnut kaikki Rushunguriron miehet ja pakottanut heidät ottamaan aseensa mukaan ja hyökkäämään Nyakizu-vuorelle. Bazaramballa oli ollut kivääri ja päällään pitkä valkoinen takki. Tapettuaan Mugaraverassa kaksi nuorta henkilöä hyökkäysryhmä oli hyökännyt vuorella olevien tutsien kimppuun. Tutsit olivat puolustautuneet ja hutut olivat joutuneet palaamaan Biramboon. Sunnuntaina 17.4.1994 Bazaramba oli järjestänyt uuden hyökkäyksen Nyakizu-vuorelle. Hyökkäys oli ollut heikko ja hutut olivat joutuneet jälleen palaamaan takaisin. Maanantaina 18.4.1994 oli ollut taas hyökkäys. Nyt Bazaramballa oli ollut kolme tuliasetta, yksi hänellä itsellään, yksi Ignacella ja yksi Kabayizalla. Hyökkäys oli tällä kertaa ollut voimakas, mutta tutsit olivat pystyneet sen kuitenkin torjumaan. Tämän jälkeen oli pidetty Birambon torilla kokous. Tämä oli tapahtunut joskus aikavälillä 19.-22.4.1994 ja kokous oli pidetty aamulla. Todistaja oli saanut tietää kokouksesta, kun hän oli ollut yöpartiossa ja Kabayiza, Ignace ja Johnson olivat

tulleet sanomaan partiolle, että kaikkien miesten oli tullut mennä torille heti seuraavana aamuna. Bazaramba oli vielä varmistanut kaikkien miesten läsnäolon käymällä kaikissa kylän taloissa. Kokouksessa Bazaramba oli sanonut, että nyt alkaa viimeinen hyökkäys ja kaikki tutsit vuorella oli pitänyt tappaa tai ainakin saada pois vuorelta. Koska Bazaramballa oli ollut kivääri, hän oli johtanut hyökkäystä yhdessä Ignacen ja Kabayizan kanssa. Vuorella Bazaramban ryhmä oli tavannut toisen ryhmän, joka oli tullut Mugaramasta ja jota oli johtanut neuvonantaja Munyakazi. Nämä kaksi ryhmää olivat kohdanneet vielä kolmannen ryhmän, joka oli tullut Muganosta ja jota oli johtanut Viateur Rubumba. Muita hyökkääjiä oli tullut vielä Cyahindasta, Muhambarasta, Rutobwesta ja Mwoyasta. Tästä hyökkäyksestä ei ollut selvinnyt kuin muutama vuorella ollut tutsi. Selviytyneet olivat lähteneet pakoon ja näistäkin osa oli kuollut vielä pakomatalla.

Syyttäjän todistajat **Athanase Nkurunziza** ja **Joseph Rutayisire** eivät ole kertoneet mitään sellaista, mikä vaikuttaisi Nyakizu-vuoren tapahtumien arviointiin.

Vastaajan todistaja **Johnson Nshirimana** on kertonut, että hän oli osallistunut Nyakizu-vuoren tapahtumiin. Kunnalta oli tullut käsky, että kaikkien nuorten ja terveiden miesten oli pitänyt mennä Nyakizu-vuorelle. Todistajalla ei ollut minkäänlaista asetta mukanaan, vaan hän oli ollut siellä lähinnä rohkaisemassa sotilaita. Vuorella hän oli vain pystynyt makaamaan maassa, kun ammuskelu oli alkanut. Sotilaiden lisäksi paikalla oli ollut hutusiviilejä, joilla oli ollut perinteiset aseet. He olivat olleet valmiita taistelemaan. Todistaja ei ollut nähnyt Bazarambaa vuorella eikä sitä ennen vuoren juurella, kun hyökkääjät olivat kokoontuneet. Käskyn nousta vuorelle oli antanut kunnanjohtaja Ntaganzwa ja eräs tärkeä poliisimies. Sotilaat olivat johtaneet joukkoja vuorelle. Hyökkäyksessä oli ollut mukana siviilejä Birambon alueelta, kunnan muista osista ja lisäksi vielä burundilaisia pakolaisia, jotka todistaja oli tunnistanut heidän murteestaan. Vuorella olleet tutsit olivat siviilejä, mutta heillä oli ollut ampuma-aseita ja he olivat tapaneet useita hyökkääjiä. He olivat lähteneet pakoon vuorelta vasta, kun heitä oli ammuttu ja heidän päälleen oli heitetty pommeja. Sotilaat olivat lähteneet heidän peräänsä. Siinä vaiheessa todistaja oli lähtenyt kotiin yhdessä muutaman ystävän ja naapurin kanssa. Hutuille oli ennen hyökkäystä sanottu, että tutsien joukossa on RPF:n jäseniä, ja että heidän on toimittava ennen kuin tutsit hyökkäävät heidän kimppuunsa.

Vastaajan todistaja **VASA 6** on kertonut, että hän oli nähnyt kunnantalon kohdalta miten ihmisiä oli mennyt Nyakizu-vuorelle hyökätäkseen siellä olevien tutsien kimppuun. Hän ei ollut nähnyt Bazarambaa Nyakizu-vuoren hyökkäysten yhteydessä.

Vastaajan todistaja **VASA 7** on kertonut, että hän oli mennyt kahden santarmin kanssa Nyakizu-vuorelle. Hän oli mennyt sinne vapaaehtoisesti. Vuorella hän oli seurannut paikallisten asukkaiden hyökkäyksiä tutseja vastaan kello kymmenestä kello puoli kolmeen. Vuorella oli ollut kaksi taistelukenttää ja hän oli seurannut toista 700-800 metrin päästä. Vuorella oli kuollut tutseja. Hyökkääjät olivat samoja ihmisiä, jotka olivat olleet hyökkäämässä Cyahindan kirkon luona. Todistaja ei tiennyt, kuka heitä oli johtanut. Hän ei ei nähnyt Bazarambaa vuorella. Todistaja ei itse osallistunut taisteluihin millään lailla. Hän oli ollut paikalla lähinnä uteliaisuuttaan.

Vastaajan todistaja **VASA 10** on kertonut, että hän oli asunut levottomuuksien aikana seurakunnan tiloissa lähellä Birambon toria. Alueelta oli nähnyt suoraan Nyakizu-vuorelle. Eloönjääneet tutsit olivat paenneet sinne mukanaan lehmänsä, vuohensa ja lampaansa. Vuorella oli ollut paljon tutseja sekä Nyakizusta että muualta. Todistaja oli nähnyt vuorella ruumiita ja tapettujen joukosta hän oli tunnistanut kolme henkilöä Maraba-sektorilta. Tutsit olivat vuorostaan vuorelta tehneet hyökkäyksiä ympäristön hutuja vastaan. Todistaja oli yhtenä päivänä ollut Birambon torilla Bazaramban talon edessä kun Nyakizu-vuorelta oli kuulunut laukauksia. Todistaja oli juuri lähdössä pois Bazaramban luota. Hän oli ollut Bazaramban seurassa, kun laukaukset kuuluivat ja hän oli jäänyt torille niin pitkäksi aikaa, että laukaukset loppuivat kello 12-13. Sitten hän oli lähtenyt kotiin. Tämän hän oli kertonut myös esitutkinnassa, ja jos siellä luki muuta, niin kyseessä oli jokin väärinkäsitys. Todistajan käsitys oli se, että Nyakizu-vuorella oli

taisteltu monena päivänä, mutta siellä oli ammuttu vain yhtenä päivänä. Todistaja ei voinut uskoa, että Bazaramba oli ollut mukana vuoren tapahtumissa. Bazaramba olisi pärjännyt vain, jos hän

olisi ollut sotilas, tai jos olisi kantanut asetta. Todistaja ei ollut ikinä nähnyt Bazaramballa asetta eikä hän ollut ikinä kuullut, että tämä olisi kehottanut ihmisiä menemään vuorelle.

Vastaajan esittämät todistajat **Immaculée Kamuhanda** ja **Joy Sifa** ovat kertoneet tapahtumiin liittyen vain siltä osin kun on kysymys Bazaramban alibista. Sama koskee vastaajan todistajia **VASA 5** ja **VASA 8**. Tältä osin asiaa on käsitelty aiemmin tuomiossa (tuomion kohta IV 7.1).

Näyttö Gatobwe-nimiseen paikkaan liittyvässä tapauksessa

Joseph Rutayisire, joka on käynyt Bazaramban kanssa samassa kirkossa ja kuorossa, on kertonut, että Bazaramba oli käskenyt tappamaan kaikki tutsit. Tähän liittyen joukkotuhonnan varsinaisesti alettua 15.4.1994 Rutayisire oli nähnyt aluksi tapettavan kaksi lasta. Rutayisiren oli ollut tarkoitus paeta Cyahindaan. Hän oli mennyt ensin Nyantangaan, mutta siellä ei ollut turvallista. Siksi hän oli mennyt Rushunguriron kautta Nyakizu-vuorelle ja sieltä edelleen Cyahindan kirkolle, missä Rutayisire oli viettänyt kaksi yötä.

Rutayisire oli ollessaan pakomatalla Cyahindaan nähnyt Bazaramban, Johnsonin ja Lazaren kioskilla. Bazaramballa oli ollut päällään armeijanvihreä pitkä päällystakki. Rutayisire oli itse ollut lähellä piilossa. Paikalle oli tullut neljä pakenevaa ihmistä, jotka oli kutsuttu edellä mainittujen luokse. Kolme heistä oli päässyt pakenemaan. Johnson oli ampunut yhden heistä.

Cyahindan kirkolla oli ollut paljon paenneita tutseja, myös Rutayisiren perheenjäseniä. Siellä oli kuollut paljon ihmisiä. Rutayisire itse ei ollut koko ajan kirkossa, vaan hän oli oleskellut lähistöllä ja käynyt aina välillä kirkossa. Bazaramba oli tullut paikalle presidentin henkivartijoista koostuvan armeijan kanssa. He olivat alkaneet ampua lauantaina 16.4.1994 auringon nousun aikaan. Rutayisire oli nähnyt Bazaramban kirkolle tulevan hiekkatien päässä. Ympärillä oli ollut kunnan autoja. Kirkossa olleet ihmiset olivat hyökänneet ampujia vastaan ja saaneet heiltä yhden kiväärin. Silloin Bazaramba ja hänen ryhmänsä olivat lähteneet hakemaan apuvoimia, minkä jälkeen santarmit olivat tulleet paikalle. Bazaramba oli komentanut ottamaan tutsit kiinni luvaten maksaa 1.000 frangia jokaisesta kuolleesta tutsista.

Rutayisire oli lähtenyt juoksemaan, kun hyökkääjät olivat huomanneet hänet ja muut tutsit. Rutayisire oli lähtenyt Cyahindan pastorin ja erään naisen kanssa hakemaan turvaa Bitaren suunnalta. Ennen saapumistaan Bitareen Rutayisire ja muut olivat kohdanneet Bazaramban, Kabayizan ja muita hyökkääjiä Gatobwessa. Bazaramba itse oli ajanut moottoripyörällä kyydissään poikansa Nirisi, joka oli ampunut tutseja kiväärillä. Myös Bazaramban vartija Kabayiza oli ampunut tutseja aseella. Kibangusta tulleilla ihmisillä oli ollut perinteiset aseet. Rutayisire oli nähnyt, kuinka luodit olivat tappaneet paljon ihmisiä. Kaiken kaikkiaan Gatobwessa oli kuollut Rutayisiren arvion mukaan 50-60 henkilöä.

Bitaressa Rutayisire oli nähnyt uudelleen Bazaramban ryhmänsä kanssa. He olivat tulleet Kibangusta ja heillä oli ollut mukanaan 6-8 miestä, jotka kaikki oli tapettu. Bazaramba oli ajanut Bitaressa toisella moottoripyörällä.

Näytön arviointi ja johtopäätökset

Todistajien luotettavuuteen yleisellä tasolla vaikuttavia seikkoja on edellä käsitelty omassa osiossaan (tuomion kohta IV 4). Tässä yhteydessä kuultujen todistajien osalta on huomioitava, että Ibambasi, Gatera, Karambizi, Rugimbana, Rwibasira, Karemanzira, Rukaka, Mukanusi, Rwaduka ja Rutayisire ovat tutseja, jotka eivät monien hututodistajien tavoin ole olleet vankilassa.

Todistajien kertomukset eroavat toisistaan monilta osin. Tätä on pidettävä luonnollisena ottaen huomioon tapahtumista kulunut aika sekä alunperinkin sekavat tapahtumat, missä suurella alueella tehtiin tutseja vastaan iskuja usean vuorokauden aikana. Tiettyjä tapahtumia kuitenkin tukee suuri määrä toisistaan riippumattomia todistajia, joista osa on ollut hyökkäyksen tekijöitä ja osa sen uhreja. Mitään uskottavaa epäilystä heidän luotettavuuttaan koskien ei ole esitetty.

Vuorelle tehtyjen hyökkäystä lukumäärää ei voida täydellä varmuudella sanoa. Todistajien käsitykset siitä, onko eri kellonaikoihin ja eri suunnista samana päivänä tulleet hyökkäysliikkeet tulkittava yhdeksi vai useammaksi hyökkäykseksi, näyttävät eroavan toisistaan. Hyökkäyksiä on kuitenkin ollut vähintään kolmena eri päivänä ja todistajista ainakin Ibambasi, Banganakwinshi, Karambizi, Ruzigamanzi, Rwibasira ja Karasira ovat nähneet Bazaramban vuorella vähintään kahtena eri päivänä.

Useat todistajat ovat esittäneet, että Bazaramba olisi yksin tai yhdessä muiden kanssa johtanut hyökkäyksiä Nyakizu-vuorella olevien tutsien kimppeun. Monet kertomukset ovat kieltämättä olleet epämääräisiä ja omakohtaisten havaintojen osuus on jäänyt epäselväksi. Niistä todistajista, jotka ovat kertoneet Bazaramban johtoasemasta, Banganakwinshi, Rubumba ja Ruzigamanzi ovat kuitenkin kertoneet olleensa itse mukana Bazaramban johtamassa hyökkäysryhmässä. Todistajat Gasarasi, Nduwayezu ja Musana taas ovat olleet mukana toisissa hyökkäysryhmissä. Mitään uskottavaa syyttäjän todistajien kertomusten painoarvoa heikentävää vastatodistelua ei ole esitetty. Todistajat Ibambasi, Rubumba, Karambisi ja Ruzigamanzi ovat erikseen kertoneet kuulleensa, miten Bazaramba oli rohkaisut hyökkäysryhmää tutseja vastaan ja antanut sille ohjeita. Sinänsä tällaista toimintaa on pidettävä selvänä jo hyökkäysryhmän johtajuuden vuoksi. Myös todistaja Murindangabo on kertonut olleensa mukana Bazaramban hyökkäysryhmässä, mutta Murindangabon kertomusta leimaa tässä kuten eräiden muidenkin tapahtumien suhteen sellainen seikkaperäisyys, joka käräjäoikeuden käsityksen mukaan kertoo enemmän gacaca-prosesissa esitetyn aineiston omaksumisesta kuin todistajan hyvästä muistista.

Todistajat Ibambasi, Banganakwinshi, Gasarasi, Rubumba, Karambizi, Ruzigamanzi, Rugimbana, Rwibasira, Karemanzira, Gatera, Rukaka, Mukanusi, Nduwayezu, Rwaduka, Karasira ja Murindangabo ovat kertoneet, että Bazaramballa on ollut vuorella ampuma-ase. Useat kertomukset ovat tässäkin jääneet epämääräisiksi ja käräjäoikeudelle on jäänyt käsitys, että osa todistajista ei ole pystynyt erottamaan omia havaintojaan myöhemmin kuulemistaan tarinoista ja gacaca-menettelyssä syntyneestä kollektiivisesta todellisuuskuvasta. Todistajat Banganakwinshi, Rubumba ja Ruzigamanzi ovat kuitenkin olleet samassa hyökkäysryhmässä kuin Bazaramba. Näiden lisäksi varsinkin todistajat Rugimbana, Rwibasira, Nduwayezu ja Karasira ovat kertoneet tapahtumista omakohtaisella ja uskottavalla tavalla.

Useat todistajat ovat myös kertoneet siitä, että Bazaramba oli ampunut kiväärillään. Sinänsä on tietenkin luonnollista, että aseistettu henkilö väkivaltatilanteessa käyttää asettaan. Kun ottaa huomioon tilanteen sekavuuden, alueella liikkuneet muut aseistetut henkilöt, monen todistajan pitkä välimatka Bazarambaan ja yleinen epävarmuus siitä, missä olosuhteissa havaintoja on voitu tehdä, todistajien kertomuksia ei tältä osin voida pitää kovin luotettavina. Tämä koskee vielä suuremmassa määrin väitettä siitä, että Bazaramba olisi tappanut kiväärillään joitain tutseja. Vain todistajat Rukaka ja Mukanusi ovat pystyneet tarkemmin kertomaan kuolinuhreista. Mukanusin kertomassa tilanteessa paikalla oli ollut myös muita tuliaseilla varustettuja hyökkääjiä kuin Bazaramba.

Vastaajan todistaja Nshirimana ei ole nähnyt Bazarambaa Nyakizu-vuorella tai sen lähistöllä silloin, kun hän on itse osallistunut siellä hyökkäykseen. Todistaja VASA 6 on kertonut, että hän oli seurannut ihmisten menoa Nyakizu-vuorelle eikä ollut siellä nähnyt tuntemaansa Bazarambaa. Myöskään todistaja VASA 7 ei ollut nähnyt Bazarambaa vuorella, vaikka on yhtenä päivänä seurannut taistelua siellä useita tunteja. Nyakizu-vuori on kuitenkin hyvin laaja ja sitä voidaan

lähestyä monelta eri suunnalta. Todistajat ovat pystyneet näkemään tapahtumia vain pienellä alueella. Lisäksi nämä todistajat ovat seuranneet tapahtumia vain ajoittain. Todistajien VASA 6 ja VASA 7 kertomukset eivät siten vaikuta Bazaramban toimista tehtäviin johtopäätöksiin. Tämä koskee myös todistajaa VASA 10. Bazaramban läsnäolosta vuorella yhtenä tai useampana kertana on kertonut hyvin suuri määrä todistajia. Ottaen huomioon, että Bazaramba oli tapahtumien aikaan vähän yli 40-vuotias, ja että suurin osa vuorella liikkuneista ihmisistä ei kantanut tuliasetta, viitattujen vastaajien todistajien argumenteille ei voida antaa suurta merkitystä.

Käräjäoikeus pitää edellä mainitun perusteella näytettynä, että Bazaramba on osallistunut hyökkäyksiin tutsipakolaisia vastaan Nyakizu-vuorella ainakin kahtena päivänä, ja että hän on ollut yksi niistä henkilöistä, joilla on ollut hyökkäyksissä johtava asema. Bazaramballa on myös näytetty olleen ampuma-ase. Sitä, että Bazaramban johtaman ryhmittymän tehtävänä oli yhdessä muiden vastaavien ryhmittymien kanssa surmata kaikki vuorella paenneet tutsit, on pidettävä selvänä ottaen huomioon tilanne Nyakizun kunnassa yleensä sekä hyökkäyksiä edeltäneet veriteot Cyahindan kirkolla.

Tuomion kohdassa 7.3.1. kerrotulla tavalla burundilaisten pakolaisleirillä tai sen ulkopuolella ei ole riittävällä varmuudella näytetty Bazaramban toimesta annetun sellaista surma- ja väkivaltateoissa hyödynnettävissä olevaa valmentavaa koulutusta, jota olisi ollut alunperin tarkoitus hyödyntää sittemmin juuri joukkotuhontaan liittyvissä surma- ja väkivaltateoissa. Nyakizu-vuorelle hyökänneiden joukossa on sinänsä ilmeisesti ollut Burundista saapuneita hutupakolaisia.

Näytön arviointi ja johtopäätökset Gatobwe-nimiseen paikkaan liittyvässä tapauksessa

Rutayisire on kertonut tilanteesta, jossa Bazaramban kuljettaman moottoripyörän kyydissä ollut Bazaramban poika oli ampunut tutsija kiväärillä. Rutayisiren mukaan myös Bazaramban vartija Kabayiza oli ampunut tutsija aseella. Epäselväksi on myös jäänyt, että tutsija olisi kuollut juuri Bazaramban pojan ampumista luodeista. Asiassa ei ole yksistään Rutayisiren kertomuksen perusteella esitetty riittävää näyttöä siitä, että Bazaramba olisi syytteessä väitetyllä tavalla käskennyt poikansa ampumaan tutsija.

8. SOVELLETTAVA LAKI

Tuomitsemishetkellä voimassaolevan rikoslain 11 luvun 1 §:n (Laki 212/2008) mukaan joka jonkin kansallisen, etnisen, rodullisen tai uskonnollisen taikka niihin rinnastettavan kansanryhmän hävittämiseksi kokonaan tai osittain

- 1) surmaa ryhmän jäseniä,
- 2) aiheuttaa ryhmän jäsenille vaikeita ruumiillisia tai henkisiä sairauksia tai vammoja,
- 3) asettaa ryhmälle sellaisia ehtoja, joista voi aiheutua ryhmän fyysinen häviäminen kokonaan tai osittain,
- 4) ryhtyy pakkotoimiin syntyvyyden ehkäisemiseksi ryhmän keskuudessa tai
- 5) pakolla siirtää lapsia ryhmästä toiseen,

on tuomittava joukkotuhonnasta vankeuteen vähintään neljäksi vuodeksi tai elinkaudeksi. Yritys on rangaistava.

Syytteen mukaisten tekojen tekohetkellä voimassaolleen rikoslain 13 luvun 4 §:n 1 ja 2 momenttien (Laki 987/1974) mukaan joka tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää määrättyä rotua, kansallista tai etnistä alkuperää olevan tai uskonnollisen ryhmän, surmaa ryhmän jäseniä tai aiheuttaa ryhmän jäsenille vaikeita ruumiillisia tai henkisiä vammoja, huonontaa ryhmän ehtoja, ryhtyy toimiin syntyvyyden ehkäisemiseksi ryhmän piirissä tai pakolla siirtää

lapsia ryhmästä toiseen, on tuomittava joukkotuhonnasta kuritushuoneeseen vähintään neljäksi vuodeksi tai elinkaudeksi. Yritys on rangaistava.

Rikokseen sovelletaan rikoslain 3 luvun 2 §:n mukaan sitä lakia, joka oli voimassa, kun rikos tehtiin. Jos tuomittaessa on voimassa toinen laki kuin rikosta tehtäessä, sovelletaan kuitenkin uutta lakia, jos sen soveltaminen johtaa lievempään lopputulokseen. Tuomitsemishetkellä voimassaolevan lain soveltaminen ei tässä tapauksessa johda lievempään lopputulokseen. Tämän takia käsiteltävään asiaan sovelletaan rikoslain 3 luvun 2 §:n nojalla tekohetkellä voimassaollutta lakia.

9. SYYKSILUKEMINEN JA SYYTTEIDEN HYLKÄÄMINEN

7.2 Maraba-sektorissa ja sen ympäristössä eläneiden tutsien elinehtojen huonontaminen (syytteen kohta 3.2.1)

Bazaramba on tarkoittanut kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit huonontanut Maraba sektorissa ja sen ympäristössä eläneiden tutsien elinehtoja 15.4.1994-31.5.1994 seuraavilla teoilla:

- (i) Bazaramba on perjantaina pitämällä 15.4.1994 Birambon torilla kokouksessa kiihotuspuheen tutseja vastaan levittänyt tutsien vastaista propagandaa ja kiihottanut hutuja surmatekoihin lietsomalla heidän keskuudessaan vihaa ja halveksuntaa tutseja kohtaan
- (ii) Bazaramba on organisoinut tutsien valvontaa varten perustettuja tiesulkuja ja yöpartioita sekä johtanut tätä toimintaa
- (iii) Bazaramba on pakottanut tutsit pois heidän kodeistaan
- (iv) Bazaramba on huolehtinut tutsien omistamien asuin- ja muiden rakennusten polttamisessa käytettyjen tarvikkeiden kuten tulitikkujen hankkimisesta ja jakamisesta sekä yllyttänyt ja käskennyt hutuja polttamaan näitä rakennuksia
- (v) Bazaramba on jakanut tutseilta jäänyttä ja heiltä väkivalloin otettua irtainta ja kiinteää omaisuutta hutuille.

7.3 Surmateot (syytteen kohta 3.2.2)

7.3.1 Surma- ja väkivaltatekoihin valmentavan koulutuksen antaminen ja aseiden hankkiminen (syytteen kohta 3.2.2.1)

Syyte hylätään.

7.3.2 Maraba-sektori ja sen ympäristö (syytteen kohta 3.2.2.2)

A

7.3.2.1 (i) viisi tuntemattomaksi jäänyttä tutsimiestä

Syyte hylätään.

7.3.2.2 (ii) Emmanuel Habonimana, Dina, Agnes Mukamutesi sekä tuntemattomaksi jäänyt tutsinainen

Bazaramba on käskennyt ja yllyttänyt huhtikuun puolivälissä 1994 surmata Emmanuel Habonima-

nan, tämän tutsivaimon Dinan ja Agnes Mukamutesi -nimisen tutsinaisen sekä heidän seurassaan olleen tuntemattomaksi jääneen tutsinaisen. Käsken ja yllyttämisen seurauksena uhrin on surmattu erilaisilla aseilla kuten nuijilla ja miekoilla. Käsky on annettu tilanteessa, jossa Bazaramban tarkoitus on ollut kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit sekä maltillisina tunnettuja hutuja.

7.3.2.3 (iii) Bellansilla Mugagashugi

Syyte hylätään.

B

7.3.2.4 (i) Mujemana-niminen noin 12-vuotias tutsipoika

Syyte hylätään.

7.3.2.5 (ii) Agnes-niminen tutsinainen ja tämän vauvaikäinen lapsi

Syyte hylätään.

7.3.2.6 (iii) Anderea-niminen tutsimies

Syyte hylätään.

7.3.2.7 (iv) Beatrice-niminen tutsinainen, joka oli Gedeon-nimisen miehen vaimo.

Bazaramba on huhtikuun puolenvälin 1994 jälkeen - 31.5.1994 tarkoittaen kokonaan tai osittain hävittää Ruandan tutsit käskenytt hutuja etsimään piileskeleviä tutseja ja surmaamaan heidät.

Bazaramban antaman käsken seurauksena Beatrice-niminen tutsinainen, joka oli Gedeon-nimisen miehen vaimo, surmattiin nuijaniskuilla.

7.3.3 Cyahindan kirkko ja sen ympäristö (syytteen kohta 3.2.2.3)

Bazaramba on tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit osallistunut 15.4.-18.4.1994 välisenä aikana osaan Cyahinda-sektorissa sijaitsevan kirkon rakennuksia ja sen ympäristöä kohtaan tehdyistä hyökkäyksistä.

7.3.4 Nyakizu-vuori ja sen ympäristö (syytteen kohta 3.2.2.4)

Bazaramba on tarkoittaen kokonaan tai osittain ryhmänä hävittää Ruandan tutsit johtanut osaa 15.4.-18.4.1994 välisenä aikana Nyakizu-vuorelle ja sen ympäristöön tehdyistä hyökkäyksistä antaen tutsien surmiin johtaneita käskyjä ja ohjeita

Bazaramba on menettelemällä edellä kohdissa 7.2, 7.3.2.2, 7.3.2.7, 7.3.3 ja 7.3.4 kerrotulla tavalla syyllistynyt joukkotuhontaan.

10. RANGAISTUKSEN MÄÄRÄÄMINEN

Joukkotuhonnasta on tuomittava rangaistukseen vähintään neljäksi vuodeksi tai elinkaudeksi. Rangaistusasteikon suuri vaihteluväli selittyy sillä, että joukkotuhontaan voi syyllistyä paitsi ääritapauksessa surmaamalla ryhmän jäseniä myös tätä lievemmillä tekemuodoilla esimerkiksi huonontamalla ryhmän elinehtoja asuntoja tuhoamalla tai ravinnonsaantia vaikeuttamalla.

Tässä tapauksessa Bazaramban syyksi luettuun menettelyyn sisältyy tekoja, jotka ilman joukkotuhontatarkoitusta luettaisiin syyksi murhana tai yllytyksenä murhaan, jonka ainoa seuraamus on elinkautinen vankeusrangaistus. Tämän takia elinkautinen vankeusrangaistus on oikeudenmukaisessa suhteessa Bazaramban syyksi luetun rikoksen vaarallisuuteen ja vahingollisuuteen nähden oleva seuraamus.

LOPPUTULOS

Käräjäoikeus on ratkaissut asian tuomiolauselmaista ilmenevällä tavalla.

Valtion varoista puolustajille maksetuista palkkioista on tehty oikeusapulain 18 §:n 2 momentin ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 10 §:n 1 momentin nojalla erillinen päätös.

MUUTOKSENHAKU

Tähän tuomioon haetaan muutosta Helsingin hovioikeudelta oikeudenkäymiskaaren 25 luvussa säädetyssä järjestyksessä.

Laamanni Lars Karlsson

Asian ovat ratkaisseet:

Laamanni Lars Karlsson
Käräjätuomari Vesa Komulainen
Käräjätuomari Mikael Selander

Tuomio on yksimielinen.

